

Broj: 002-6139-1/2019
Podgorica, 28.06.2019.godine

CRNA GORA	
SKUPŠTINA CRNE GORE	
PRIMLJENO:	28. 6 20 19 GOD.
KLASIFIKACIONI BROJ:	00-72/19-34
VEZA:	
EPA:	X31 XXVI
SKRACENICA:	PRILOG:

SKUPŠTINA CRNE GORE

Uvaženi,

U prilogu Vam dostavljamo Izvještaj o radu Centralne banke Crne Gore za 2018.godinu, koji se u skladu sa članom 39 stav 1 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list Crne Gore“ br. 40/10, 46/10, 6/13 i 70/17), dostavlja Skupštini Crne Gore na razmatranje.

Takođe, dostavljamo i Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema za 2018.godinu i Izvještaj o stabilnosti cijena za 2018.godinu, koji se u skladu sa članom 39 stav 3 Zakona o centralnoj banci Crne Gore dostavljaju Skupštini i Vladi Crne Gore radi informisanja.

U skladu sa članom 71 stav 6 navedenog Zakona, u prilogu Vam dostavljamo i Godišnji finansijski izvještaj Centralne banke Crne Gore sa mišljenjem nezavinog eksternog revizora za 2018.godinu, radi upoznavanja.

S poštovanjem,

Godišnji izvještaj o radu

2018

IZDAVAČ

Centralna banka Crne Gore
Bulevar Svetog Petra Cetinskog br. 6
81000 Podgorica
telefon +382 20/664-997, 664-269
fax +382 20/664-576

WEB ADRESA

<http://www.cbcg.me>

SAVJET CENTRALNE BANKE

dr Radoje Žugić, guverner
dr Nikola Fabris, viceguverner
Miodrag Radonjić, viceguverner
dr Milorad Jovović
Ruždija Tuzović
dr Nikola Milović
dr Zorica Kalezić

GRAFIČKA PRIPREMA

Andrijana Vujović
Nikola Nikolić

LEKTURA

Maja Đuretić-Mrdak

ŠTAMPA

DOO „PRO FILE“ Podgorica

TIRAŽ

200 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

AC	<i>Amortized Cost</i> (Amortizovani trošak)	HICP	<i>Harmonised index of consumer prices</i> (Harmonizovani indeks potrošačkih cijena)
ARIMA	<i>Autoregressive Integrated Moving Average</i> (Autoregresioni integrisani model sa pokretnim prosjecima)	HOV	Hartija od vrijednosti
ATM	<i>Automatic teller machine</i> (bankomat)	HRK	Hrvatska kuna
AUD	Australijski dolar	IEC	<i>International Electrotechnical Commission</i> (Međunarodna elektrotehnička komisija)
BaFin	Njemačka savezna agencija za nadzor nad finansijskim uslugama	IPA	<i>Instrument for Pre-Accession Assistance</i> (Instrument za prepristupnu pomoć namijenjen pružanju podrške zemljama kandidatima, kao i potencijalnim kandidatima za članstvo u EU)
BCBS	<i>The Basel Committee on Banking Supervision</i> (Bazelksi odbor za nadzor banaka)	ISO	<i>International Organisation for Standardization</i> (Međunarodna organizacija za standardizaciju)
BCI	<i>Business Confidence Index</i> (Indeks poslovne osjetljivosti korporativnog sektora)	IT	Informaciona tehnologija
BDP	Bruto domaći proizvod	ITIL	<i>Information Technology Infrastructure Library</i> (Biblioteka infrastrukture informacionih tehnologija)
BI	<i>Business Intelligence</i> (poslovna inteligencija)	MFI	Mikrokreditna finansijska institucija
BIS	<i>The Bank for International Settlements</i> (Banka za međunarodna poravnjanja)	MFS	Monetarna i finansijska statistika
BRRD	<i>Bank Recovery and Resolution Directive</i> (Direktiva o oporavku i sanaciji banaka)	MMF	Međunarodni monetarni fond
CBCG	Centralna banka Crne Gore	MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
CDS	<i>Credit Default Swap</i> (svop kreditnog neizvršenja)	MONEX, MNSE10	Indeksi Montenegroberze
CEF	<i>Center for Excellence in Finance</i> (Centar za izvrsnost u finansijama, Ljubljana)	MONEYVAL	Komitet eksperata Savjeta Europe za procjenu mjera iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma
CEBS	<i>Committee of European Banking Supervisors</i> (Odbor evropskih bankarskih kontrolora)	MRS	Međunarodni računovodstveni standardi
CKDD	Centralno klirinško depozitarno društvo	MSFI	Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja
CNAC	<i>Coin National Analysis Center</i> (Nacionalni centar za analizu kovanog novca)	NACE	Statistička klasifikacija ekonomskih djelatnosti Evropske unije
CRD	<i>Capital Requirements Directive</i> (Direktiva o zahtjevima kapitala)	NAC	<i>National Analysis Center of notes</i> (Nacionalni centar za analizu novčanica)
DEM	Njemačka marka	NCC	<i>National Counterfeit Center</i> (Nacionalni centar za borbu protiv falsifikovanja)
DWH	<i>Data Warehouse</i> (skladišta podataka)	NPL	<i>Non-performing loans</i> (Nekvalitetni krediti)
DNS	Platne transakcije, u iznosu manjem od minimalne vrijednosti platnih transakcija koje moraju biti procesuirane u RTGS sistemu, utvrđenom propisom Centralne banke Crne Gore	OCI	<i>Other Comprehensive Income</i> (Ostali ukupan rezultat)
EBA	Evropska bankska agencija	O/N	Prekonočna (sredstva na računima)
EBRD	<i>European Bank for Reconstruction and Development</i> (Evropska banka za obnovu i razvoj)	PAD	<i>Payment Accounts Directive</i> (Direktiva o plaćanju računa)
ECB	Evropska centralna banka	PBG	<i>Policy-Based Guarantees</i> (Kreditne garancije za razvoj)
ECL	<i>Expected credit losses</i> (Očekivani kreditni gubici)	PER	Program ekonomskih reformi
EK	Evropska komisija	PPEKS	Prosječno ponderisana efektivna kamatna stopa
EONIA	<i>European OverNight Index Average</i> (ponderisana prosječna kamatna stopa po kojoj su realizovane prekonočne pozajmice u valutu između relevantnih banaka u eurozoni)	PPNKS	Prosječno ponderisana nominalna kamatna stopa
ESCB	Evropski sistem centralnih banaka	POS	<i>Point of sale</i> (terminal koji omogućuje plaćanje robe i usluga putem ubacivanja platne kartice)
EU	Evropska unija	RTGS	<i>Real Time Gross Settlement</i> (platni sistem u kome se izvršavaju pojedinačne platne transakcije između učesnika po brutu principu u realnom vremenu)
EURIBOR	<i>Euro Interbank Offered Rate</i> (Eurska međubankarska stopa)	SDI	Strane direktnе investicije
EUROSTAT	Statistička služba Evropske unije	SDR	<i>Special drawing rights</i> (Specijalna prava vučenja)
FMA	<i>Austrian Financial Market Authority</i> (Regulatorno tijelo finansijskog tržišta Austrije)	SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
FSAP	<i>Financial Sector Assessment Programme</i> (Program procjene finansijskog sektora)	STO	Svjetska trgovinska organizacija
FVOCI	<i>Fair Value through Other Comprehensive Income</i> (Fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat)	TAIEX	<i>Technical Assistance and Information Exchange</i> (Instrument tehničke pomoći Evropske komisije)
GBP	Britanska funta	TE	Termoelektrana
GFI	Godišnji finansijski iskazi	TPR	<i>Trade Policy Review</i> (Pregled trgovinskih politika)
G-SIB-s	<i>Global list of systemically important banks</i> (sistemski važne banke na globalnom nivou)	USD	Američki dolar
HANFA	Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga	UN	Ujedinjene nacije
HE	Hidroelektrana	UN/DESA	<i>United Nations Department of Economic and Social Affairs</i> (Odjeljenje Ujedinjenih nacija za ekonomske i socijalne poslove)

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ GUVERNERA CENTRALNE BANKE CRNE GORE	7
1. MAKROEKONOMSKI AMBIJENT I STANJE PRIVREDE	11
1.1. Makroekonomski ambijent	13
1.2. Kretanja u bankarskom sistemu	17
1.2.1. Kretanja kamatnih stopa banaka	20
1.2.2. Kretanje kamatnih stopa MFI	23
1.3. Kretanja u realnom sektoru	24
1.3.1. Kretanja u najvažnijim sektorima crnogorske privrede	24
1.3.2. Pokazatelji realnog sektora dobijeni obradom godišnjih finansijskih iskaza privrednih subjekata za 2017. godinu	25
1.3.3. Produktivnost sektora djelatnosti u Crnoj Gori	27
2. OSTVARIVANJE POLITIKE CBCG U IZVJEŠTAJNOJ GODINI	31
2.1. Politika CBCG u izvještajnoj godini	33
2.2. Aktivnosti na realizaciji Politike CBCG	34
2.2.1. Monetarna i finansijska stabilnost	35
2.2.2. Nacionalni platni promet	56
2.2.3. Nadgledanje platnih sistema	68
2.2.4. Upravljanje međunarodnim rezervama	69
2.2.5. Aktivnosti trezora	73
2.2.6. Pristupanje EU i saradnja sa međunarodnim finansijskim inistitucijama	77
2.2.7. Upravljanje ljudskim resursima	81
2.2.8. Odnosi s javnošću i transparentnost	83
2.2.9. CBCG kao društveno odgovorna institucija	84
2.3. Aktivnosti Centralne banke iz oblasti podrške efikasnog ostvarivanja osnovnih funkcija banke	85
2.3.1. Upravljanje rizicima u Centralnoj banci u funkciji ostvarivanja Politike CBCG	85
2.3.2. Informaciono tehnološke aktivnosti Centralne banke u funkciji ostvarivanja Politike CBCG	86
2.4. Finansijsko poslovanje CBCG u 2018. godini	88
2.4.1. Bilans uspjeha CBCG za 2018. godinu	88
2.4.2. Bilans stanja CBCG na 31. 12. 2018. godine	91
2.4.3. Iskaz o promjenama na kapitalu CBCG na 31. 12. 2018. godine	92
3. MAKROEKONOMSKE PROGNOZE ZA 2019. GODINU	93
3.1. Prognoza makroekonomskih indikatora	95
3.1.1. Projekcija kretanja inflacije za 2019. godinu	95
3.1.2. Projekcija bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) Crne Gore za 2019. godinu	97
3.1.3. Projekcija ostalih makroekonomskih agregata za 2019. godinu	99
4. POLITIKA CENTRALNE BANKE U 2019. GODINI	103
5. PRILOZI	109
Prilog 1 – Statistika	111
Prilog 2 – Podzakonska akta CBCG donijeta tokom 2018. godine	120

UVODNA RIJEČ GUVERNERA CENTRALNE BANKE CRNE GORE

Centralna banka Crne Gore je sveukupnim institucionalnim, supervizorskim i regulatornim djelovanjem u 2018. godini, doprinijela očuvanju finansijske stabilnosti, obezbjeđujući podsticanje i održavanje zdravog bankarskog sistema i sigurnog i efikasnog platnog prometa.

Snažan ekonomski rast podstaknut realizacijom krupnih infrastrukturnih projekata i uspješnom turističkom sezonom, rezultirao je, prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, visokom stopom rasta BDP-a od 4,9% u 2018. godini. Evidentni su pozitivni trendovi u većini sektora, a glavni pokretači rasta su bili građevinarstvo, industrija i turizam. Rast je ostvaren kod skoro svih komponenti potrošnje BDP-a u odnosu na prethodnu godinu, a posebno je bio izražen kod bruto investicija u osnovna sredstva.

Godišnja stopa inflacije u decembru 2018. godine, mjerena potrošačkim cijenama, iznosila je 1,6%, a mjereno harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena 1,5%, dok je prosječna stopa rasta cijena iznosiла 2,6%. Pozitivne godišnje stope inflacije su evidentirane i u zemljama regionala, kao i u većini zemalja EU.

Primjena mjera fiskalne konsolidacije rezultirala je smanjenjem budžetskog deficitia i deficitia javne potrošnje u odnosu na 2017. godinu, ali su i dalje naglašeni izazovi u oblasti očuvanja održivosti javnog duga. Ukupan iznos javnog duga, kao i očekivani budući rast, uslijed intenzivnije realizacije planiranih infrastrukturnih projekata, ukazuju na potrebu istrajne primjene mjera fiskalne konsolidacije, sa ciljem obezbjeđenja njegove održivosti u srednjem roku.

Centralna banka je u 2018. godini realizovala zahtjevne regulatorne aktivnosti u pravcu dalje harmonizacije regulatornog okvira sa pravnom tekovinom EU, u dijelu implementacije standarda Bazela III i sanacije kreditnih institucija, kao i u oblasti platnog prometa, za koje je utvrđivanje predloga zakona planirano u četvrtom kvartalu 2019. godine, čime će se ostvariti značajan progres na ispunjenju završnih mjerila u okviru pregovaračkih poglavila IX Finansijske usluge i IV Sloboda kretanja kapitala. Takođe, Centralna banka je tokom 2018. godine donijela podzakonske akte za primjenu zakona kojim se reguliše poslovanje pružalaca finansijskih usluga, kao i poslovanje Investiciono-razvojnog fonda. Time su stvoreni normativni uslovi za sprovođenje supervizorske funkcije Centralne banke na ovom dijelu finansijskog tržišta u punom kapacitetu.

Bankarski sistem je stabilan i bilježi pozitivne trendove rasta ključnih bilansnih pozicija i poboljšanja parametara kvaliteta aktive i pada kamatnih stopa. Snaženje kreditne aktivnosti u velikoj mjeri je uticalo na makroekonomsku stabilnost, kroz podsticanje rasta i oporavka privrede, što posljedično utiče na širenje poreske osnovice i smanjenje fiskalnih pritisaka. Centralna banka od aprila 2018. godine sprovodi i publikuje istraživanje o kreditnoj aktivnosti banaka u sistemu (engl. Bank Lending Survey), kojim stiče uvid u ključne determinante ponude i tražnje kredita privrede i stanovništva.

Na kraju prethodne godine u Crnoj Gori poslovalo je 15 banaka koje su bile pod kontinuiranim supervizorskim nadzorom Centralne banke. Predmet neposredne kontrole tokom 2018. godine bilo je 12 banaka, odnosno 80% bankarskog sistema. Usljed prepoznatih ranjivosti u pojedinim bankama, Centralna banka je pojačala supervizorski nadzor nad njihovim poslovanjem zahtijevajući izvještavanje na dnevnoj osnovi. U decembru 2018. godine u dvije banke od nesistemskog značaja uvedena je privremena uprava, a kasnije, tokom 2019. godine uveden je stečaj. Ostale banke u sistemu imaju stabilan profil poslovanja, adekvatno su kapitalizovane i imaju zadovoljavajuću likvidnost.

Povećanje spoljnotrgovinske neravnoteže, generisano rastom uvoza roba i kapitalnih dobara za potrebe finansiranja krupnih investicionih projekata, dovelo je do rasta deficit tekućeg računa. Deficit je uglavnom finansiran iz priliva SDI i zaduživanjem u inostranstvu. Povećanje neravnoteže na računu roba nije mogla da nadomjesti ni pozitivna kretanja u oblasti međunarodne trgovine uslugama, gdje su ostvareni rekordno visoki prihodi od turizma (21,7% BDP-a).

Pozitivnu tendenciju predstavlja rast prosječnog broja zaposlenih od 4,3% u odnosu na prethodnu godinu, kao i pad stope nezaposlenosti od 4,26 p.p., prema podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore.

Stabilnost i efikasnost platnog prometa značajno je unaprijedjena. Platni sistem CBCG je u 2018. godini obezbijedio visoku raspoloživost (99,9%) i pouzdanost, kao i brzinu izvršavanja platnih transakcija. Ostvaren je porast i obima i vrijednosti realizovanog platnog prometa za 9%, odnosno 12%.

U upravljanju međunarodnim rezervama Centralna banka, kao konzervativna institucija, rukovodi se načelima likvidnosti i sigurnosti ulaganja. Uprkos ukupnoj situaciji na globalnim tržištima novca i kapitala, Centralna banka je ostvarila pozitivne prinose u upravljanju deviznim rezervama.

Centralna banka je tokom 2018. godine nastavila aktivnu saradnju sa međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama i drugim centralnim bankama, koja iz godine u godinu postaje sve intenzivnija i značajnija u pogledu ostvarivanja ključnih ciljeva Centralne banke. To se, u prvom redu, odnosi na obaveze koje Centralna banka ima u okviru ispunjenja uslova Crne Gore za članstvo u Evropskoj uniji i na komunikaciju sa MMF-om i Svjetskom bankom.

Tokom 2018. godine, otvaranjem poglavlja XVII Ekonomski i monetarni sabor, kao i realizovanim regulatornim aktivnostima u oblasti finansijskih usluga i platnog prometa, ostvaren je snažan napredak u procesu pregovora za pristupanje Crne Gore Evropskoj uniji. Otvorena su sva poglavlja koja se odnose na oblasti vezane za funkcije Centralne banke i kojima rukovode zaposleni u Centralnoj banci (IV Sloboda kretanja kapitala, IX Finansijske usluge i XVII Ekonomski i monetarni sabor), i u kojima ima aktivnu ulogu (XVIII Statistika i XXXII Finansijski nadzor). Centralna banka je aktivno učestvovala u izradi Priloga za godišnji Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore, kao i u pripremi nacionalnih strateških dokumenata, kao što su Program ekonomskih reformi Crne Gore za period 2019–2021. godine i Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2019–2020. godine.

Poštujući najviše standarde transparentnosti, kroz profesionalan i odgovoran odnos prema medijima i javnosti, Centralna banka je promovisana kao transparentna institucija sa proaktivnim pristupom u oblasti komunikacija. Tokom 2018. godine javnost je blagovremeno informisana o svim aspektima funkcionisanja Centralne banke, održavana je redovna i intenzivna komunikacija sa medijima, kao i sa ostalom zainteresovanom javnošću.

Centralna banka je, kao društveno odgovorna institucija, inicirala i realizovala brojne aktivnosti koje doprinose ostvarivanju ove uloge Centralne banke, uz kontinuiranu i dobru saradnju sa sindikatom, odgovoran odnos prema zaposlenima, humanitarne aktivnosti i dr.

Sprovedene su brojne aktivnosti u pravcu unapređenja znanja zaposlenih kroz realizaciju stručnog usavršavanja i obrazovanja, kao i podizanja nivoa finansijske edukacije i inkluzije, putem obilježavanja Svjetske nedjelje novca i Svjetskog dana štednje, dodjeljivanja Godišnje nagrade CBCG i dr.

Finansijsko poslovanje Centralne banke u 2018. godini bilo je veoma uspješno, zahvaljujući kontinuiranoj posvećenosti sprovođenju mjera interne ekonomije i praćenjem i analizom faktora koji utiču na ostvarivanje prihoda i izvršavanje rashoda. Imajući u vidu činjenicu da u 2017. i 2018. godini nije mijenjana tarifna politika Centralne banke za usluge i servise koje pruža, kao i da trendovi na strani troškova poslovanja potvrđuju racionalno poslovanje, to je ostvarena rekordna neto dobit u iznosu od 3,57 miliona eura, što je za 30,7% više u odnosu na 2017. godinu. Takođe, iskazan je rast bilansne sume od 20,8% i ukupnog kapitala od 5,5%, na godišnjem nivou.

Ključni izazov i u 2019. godini biće očuvanje fiskalne održivosti. Imajući u vidu stabilan i povoljan makroekonomski ambijent, što je nedavno potvrđeno u izvještajima rejting agencija Moody's i Standard & Poor's zadržavanjem ocjene kreditnog rejtinga Crne Gore, na visinu projektovane stope rasta BDP-a u 2019. godini dominantno će uticati dva faktora – nastavak snažnog investicionog ciklusa i dalje sprovođenje intenzivnih mjera fiskalne konsolidacije. Stoga fokus nosilaca ekonomske politike mora biti usmjeren ka balansiranom razvoju i sprovođenju prioritetnih mjera strukturnih reformi što bi, uz uvažavanje određenih pretpostavki, a u skladu sa najnovijim projekcijama Centralne banke, rezultiralo rastom BDP-a od 2,9% u 2019. godini. U pitanju je relativno visoka stopa rasta, posebno kada se ima u vidu da ista proizilazi iz uvećane osnovice iz prethodnih šest godina kontinuiranog rasta BDP-a.

Za očekivati je da će podsticajni makroekonomski ambijent stimulativno djelovati na obim poslovanja bankarskog sektora u 2019. godini, posebno ako se ima u vidu kontinuitet rasta ključnih bilansnih pozicija i unapređenje performansi banaka. Uvođenjem privremene uprave, a potom i stečaja u dvije banke od nesistemskog značaja, od strane Centralne banke, odstranjen je kontaminirani segment bankarskog sistema, čime su unaprijedeni ključni pokazatelji bankarskog sistema i, što je posebno važno, nastavljen je pozitivan trend njihovog kretanja u 2019. godini. Veliki izazov za bankarski sektor, sa aspekta i koncentracije i konkurentnosti, predstavljaće najavljeno spajanje dvije banke od sistemskog značaja tokom 2019. godine. Stoga se realnim čine izgledi za nastavak procesa daljeg pregrupisavanja banaka na crnogorskom bankarskom tržištu.

Nastavak dobre poslovne saradnje i komunikacije s bankama biće i dalje u fokusu Centralne banke, a posebna pažnja će se usmjeriti na podsticanje primjene zdrave bankarske prakse i međunarodnih standarda poslovanja, u cilju očuvanja javnog interesa i zaštite interesa deponenata i drugih povjerilaca banaka, doprinoseći jačanju bankarskog sistema i očuvanju finansijske stabilnosti.

Guverner

dr Radoje Žugić

01

MAKROEKONOMSKI AMBIJENT I STANJE PRIVREDE

1.1. Makroekonomski ambijent

Bruto domaći proizvod (BDP)

Raspoloživi ekonomski pokazatelji zabilježeni u 2018. godini ukazuju na značajan rast u odnosu na prethodnu godinu. Nakon rasta BDP-a od 4,7% u 2017. godini, prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, crnogorska ekonomija ostvarila je rast od 4,9% u 2018. godini¹. Osnovni indikatori ukazuju na pozitivne trendove u većini sektora, a nosioci rasta su bili građevinarstvo, industrija i turizam. Kod skoro svih komponenti potrošnje BDP-a, uključujući ličnu i potrošnju države, izvoz i uvoz roba, takođe je zabilježen rast u odnosu na prethodnu godinu, a naročito je bio izražen kod bruto investicija u osnovna sredstva. Samo je komponenta promjene u zalihamama ostvarila pad.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a o kvartalnom kretanju BDP-a, pozitivne stope u 2018. godini ostvarene su u sva četiri kvartala, pri čemu rast u prvom kvartalu iznosi 4,5%, drugom 4,9%, trećem 5,0% i četvrtom 4,8%.

Ocjene međunarodnih institucija koje se bave prognozama rasta BDP-a za Crnu Goru u 2018. godini pozitivne su i kreću se u rasponu od 3,7% do 4,8%, dok prognoze za 2019. godinu ukazuju na stope rasta od 2,5% do 3,7% (tabela 1.1). Stopa rasta BDP-a koju je za 2019. godinu procijenilo Ministarstvo finansija u okviru osnovnog scenarija (u dokumentu Program ekonomskih reformi za Crnu Goru, PER), u skladu je sa procjenama međunarodnih institucija i iznosi 2,8% (tabela 1.2).

Tabela 1.1

Prognozirane stope rasta BDP-a Crne Gore u 2018. i 2019. godini (u %)					
Institucija	Evropska komisija	EBRD	MMF	UN/ DESA	Svjetska banka
2018.	3,9	4,2	3,7	4,8	3,8
2019.	2,8	3,0	2,5	3,7	2,8

izvor: sajtovi navedenih institucija

Tabela 1.2

Prognozirane stope rasta BDP-a Crne Gore, 2018–2020. godina (u %)					
BDP Crne Gore (Ministarstvo finansija) PER	procjena		osnovni scenario		scenario nižeg rasta
	2018.	2019.	2020.	2019.	2020.
realni rast BDP-a	4,1	2,8	2,3	1,4	1,9

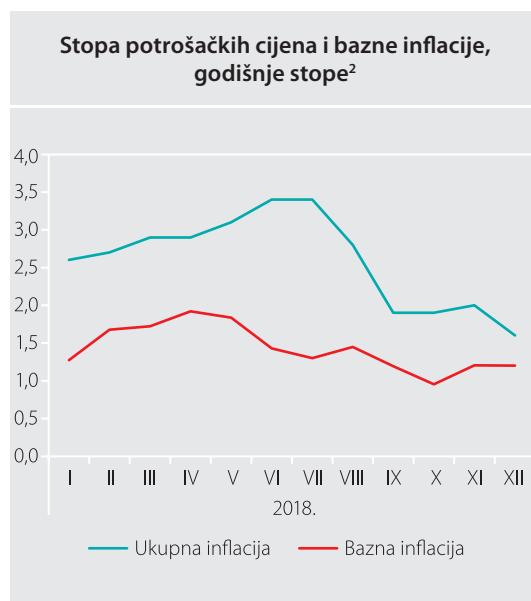
izvor: Program ekonomskih reformi za Crnu Goru 2019–2021. (januar 2019.)

¹ Podaci su preliminarni sve do objave konačnog BDP-a za 2018. godinu, u septembru 2019. godine.

Inflacija

Tokom svih mjeseci 2018. godine zabilježene su pozitivne godišnje stope rasta potrošačkih cijena u Crnoj Gori. U decembru, godišnja inflacija, mjerena potrošačkim cijenama, iznosila je 1,6%, mjereno HICP (harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena) 1,5%, dok je prosječna inflacija iznosila 2,6%. (Prilog 1, tabele 1, 2 i 3). Najveći doprinos rastu godišnje stope inflacije dale su cijene iz kategorija: hrana i bezalkoholna pića, prevoz i alkoholna pića i duvan. Pozitivne godišnje stope inflacije su evidentirane i u zemljama regionala, kao i u većini zemalja EU.

Grafik 1.1

izvor: MONSTAT i kalkulacija CBCG

Od ukupno dvanaest kategorija potrošačkih cijena, osam je zabilježilo rast na godišnjem nivou, pri čemu je najveći rast zabilježen u kategoriji alkoholnih pića i duvana (6,4%), najviše zbog rasta cijena duvana (6,2%). Cijene su rasle i u kategoriji prevoz (2,3%), najviše zbog rasta cijena goriva i maziva za motorna vozila (2,5%), dok je rast cijena usluga ishrane u ugostiteljstvu od 2% najviše doprinio rastu cijena u kategoriji hoteli i restorani (3,2%). Godišnji rast cijena u decembru zabilježen je i u kategorijama stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva (2%), ostala dobra i usluge i hrana i bezalkoholna pića (od po 1,5%), namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana i komunikacija (po 0,9%). Godišnji pad cijena zabilježen je samo u kategorijama: zdravlje (-0,4%), rekreacija i kultura (-1,1) i odjeća i obuća (-1,4%), dok su cijene u kategoriji obrazovanje ostale nepromjenjene u odnosu na decembar 2017. godine.

Tokom 2018. godine godišnja stopa bazne inflacije u svim mjesecima bila je ispod nivoa ukupne inflacije, i bila je pozitivna. Najveći raspon između ukupne godišnje i bazne inflacije evidentiran je u julu i junu (razlog su promjene cijena određenih proizvoda koji se inače isključuju iz obračuna bazne inflacije, kao npr. cijene električne energije, goriva, pojedinih poljoprivrednih proizvoda i sl.). Kretanje stope ukupne godišnje i bazne inflacije prikazano je na grafiku 1.1.

Budžet Crne Gore

Prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, ukupni primici budžeta sa državnim fondovima u 2018. godini iznosili su 2,88 milijardi eura ili 62,3% procijenjenog BDP-a, od čega se na izvorne prihode odnosilo 71,3% (1,75 milijardi eura). U odnosu na plan, izvorni prihodi bili su niži za 0,6%, a u odnosu na 2017. godinu viši su za 11,5%.

² U periodu 2012–2017. godina, nijesu bili raspoloživi podaci o godišnjoj promjeni cijena za sve proizvode koji čine korpu bazne inflacije, odnosno za proizvode koji su isključeni iz korpe za obračun bazne inflacije.

Ukupni izdaci budžeta u 2018. godini iznosili su 2,60 milijardi eura ili 56,3% procijenjenog BDP-a. Konsolidovani izdaci budžeta iznosili su 1,91 milijardu eura, što čini 41,3% BDP-a, i ostvarili su rast od 5,7% u odnosu na 2017. godinu, dok su u odnosu na planirane bili viši za 0,3%. Najveće odstupanje u odnosu na prethodnu godinu, i to zbog rasta, zabilježeno je kod transfera institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru, kapitalnih izdataka u tekućem budžetu, rashoda za materijal i bruto zarada. Jedino smanjenje zabilježeno je kod rashoda po osnovu kamata.

Kapitalni budžet Crne Gore iznosio je 264,7 miliona eura ili 5,7% BDP-a. U odnosu na plan niži je za 8,4%, a u odnosu na 2017. godinu kapitalni budžet bio je viši za 12,8 miliona eura ili 5,1%, kao rezultat intenzivne dinamike izvođenja radova na autoputu Bar – Boljare.

Deficit budžeta Crne Gore procijenjen je na 159,2 miliona eura ili 3,4% BDP-a i manji je u odnosu na deficit u 2017. godini za 77,6 miliona eura, a u odnosu na korigovani deficit u 2017. godini za 91,6 miliona eura.³ Prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, u 2018. godini ostvaren je deficit javne potrošnje u iznosu od 173,3 miliona eura ili 3,8% BDP-a i niži je u odnosu na deficit u 2017. godini za 53,8 miliona eura, a u odnosu na korigovani deficit u 2017. godini za 69,7 miliona eura.

Neto javni dug⁴ Crne Gore, na kraju 2018. godine, prema podacima Ministarstva finansija, iznosio je 2,99 milijardi eura ili 64,8% procijenjenog BDP-a za 2018. godinu (tabela 1.3). U odnosu na kraj 2017. godine, neto javni dug je zabilježio rast od 11,3%, ali potencijalni rizik je, u značajnoj mjeri, ublažen mjerama fiskalne konsolidacije. U strukturi spoljnog javnog duga posebno mjesto zauzima dug po osnovu emisije euroobveznica. Sredinom aprila 2018. godine realizovana je emisija euroobveznica u iznosu od 500 miliona eura, uz ročnost od sedam godina i kamatnu stopu od 3,375%. Njome su, između ostalog, otkupljeni djelovi obveznica emitovanih u 2014., 2015. i 2016. godini, u iznosu od 110,9, 178,9 i 72,6 miliona eura, respektivno.

Ukupan iznos javnog duga, kao i očekivani budući rast, uslijed intenzivnije realizacije planiranih infrastrukturnih projekata, ukazuje na potrebu da se istraje na mjerama fiskalne konsolidacije, koje će obezbijediti održivost javnog duga u srednjem roku.

Tabela 1.3

Struktura javnog duga, u 000.000 eura	
unutrašnji dug	393,0
spoljni dug	2.760,0
državni dug	3.153,0
dug lokalne samouprave	115,6
ukupan javni dug (bruto)	3.268,6
depoziti Ministarstva finansija uključujući i 38.477 unci zlata	276,8
ukupan javni dug (neto)	2.991,7
	64,8% BDP-a

izvor: Ministarstvo finansija i kalkulacije CBCG

³ Korigovani deficit za 2018. godinu biće publikovan kad bude donesen Zakon o završnom računu budžeta za 2018. godinu.

⁴ Državni dug Crne Gore obuhvata dug centralne vlade i dug preduzeća u državnom vlasništvu (unutrašnji i spoljni dug). Javni dug Crne Gore (bruto) obuhvata državni dug, dug lokalnih samouprava i dug preduzeća u vlasništvu lokalnih samouprava. Neto javni dug predstavlja bruto javni dug umanjen za depozite Ministarstva finansija.

Zaposlenost

Prosječan broj **zaposlenih** u 2018. godini iznosio je 190.132 i bio je viši za 4,3% u odnosu na prosječan broj zaposlenih u prethodnoj godini. Rast broja zaposlenih u 2018. godini zabilježen je u petnaest od ukupno devetnaest sektora, pri čemu je najveći rast zabilježen u sektoru *administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti* (13,5%) i sektoru *građevinarstvo* (12,5%), a najmanji u sektoru *snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada* i sl. (0,9%). Najveći pad broja zaposlenih od 12,9% zabilježen je u sektoru *poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo*, a najmanji od 0,2% u sektoru *snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija*.

Nezaposlenost

Prema evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, prosječan broj registrovanih **nezaposlenih** lica u 2018. godini iznosio je 43.612, što je za 13,7% manje nego u prethodnoj godini. Najveći broj nezaposlenih lica u 2018. godini evidentiran je u januaru (48.580 nezaposlenih), a najmanji u septembru (39.902 nezaposlenih). Stopa nezaposlenosti koju objavljuje Zavod za zapošljavanje Crne Gore, u decembru 2018. godine iznosila je 17,83%, što je za 4,26 p.p. niže od stope iz decembra 2017. godine. Prema Anketi o radnoj snazi koju objavljuje MONSTAT na kvartalnom nivou, najveća stopa nezaposlenosti u 2018. godini zabilježena je u prvom i četvrtom kvartalu (16,1%), dok su u drugom i trećem kvartalu zabilježene stope od 14,4% i 14,1%, respektivno.

Bruto i neto zarade

Prema podacima MONSTAT-a, prosječna bruto zarada u Crnoj Gori u 2018. godini iznosila je 766 eura i bila je veća za 0,1% od prosječne zarade iz prethodne godine. Prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila je 511 eura i u odnosu na prethodnu godinu bila je veća za 0,2%.

Platni bilans Crne Gore

U 2018. godini nastavljen je rast deficitra roba i tekućeg računa platnog bilansa. Prema preliminarnim podacima, deficit tekućeg računa u ovoj godini iznosio je 793 miliona eura ili 17,2% BDP-a, što je porast u odnosu na 691,2 miliona eura odnosno 16,1% BDP-a iz 2017. godine. Pogoršanje deficitra dominanto je posljedica ubrzanog rasta domaće tražnje uslijed rasta privrede i realizacije značajnih razvojnih projekta u oblasti infrastrukture, energetike i turizma. Povećanje neravnoteže na računu roba, generisane povećanjem domaće tražnje, nije mogla da nadomjesti ni pozitivna kretanja u oblasti međunarodne trgovine uslugama gdje su ostvareni rekordno visoki prihodi od turizma (koji su iznosili 21,7% BDP-a).

Deficit na računu roba u 2018. godini iznosio je 2 milijarde eura ili 10,2% više nego u prethodnoj godini, uslijed povećanja uvoza roba. Ukupan izvoz roba iznosio je 435,9 miliona eura, što predstavlja povećanje od 14%. Najveći uticaj na rast izvoza imalo je povećanje izvoza električne energije, medicinskih i farmaceutskih proizvoda, nafte i naftnih derivata, nemonetarnog zlata i drumskih vozila. Ukupan uvoz roba iznosio je 2,5 milijardi eura i bio je za 10,8% veći nego u 2017. godini, kao rezultat povećanja uvoza nafte i naftnih derivata, pogonskih mašina i uređaja, drumskih vozila, kao i ostalih transportnih sredstava i opreme.

Na računu usluga u posmatranom periodu ostvaren je suficit u iznosu od 936,1 milion eura, što je za 9,9% više nego u 2017. godini. Ukupni prihodi od usluga iznosili su 1,6 milijardi eura ili za 13,1% više u odnosu na 2017. godinu, dok su ostvareni rashodi u iznosu od 627 miliona eura (rast od 18,2%). Procijenjeni prihodi od putovanja – turizma u 2018. godini iznosili su 1,0 milijardu eura, što je za 8,6% više nego u prethodnoj godini. U posmatranom periodu ostvareno je povećanje dolazaka i noćenja stranih turista.

Na računu primarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 56 miliona eura, što je za 36,6% manje nego u 2017. godini. Na smanjenje suficita uticalo je povećanje rashoda za 33,6%, koji su iznosili 248,8 miliona eura, uz istovremeno povećanje prihoda za 11%, koji su iznosili 304,8 miliona eura. Na računu sekundarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 264,8 miliona eura, što je za 15,9% više nego u 2017. godini. Ukupan priliv transfera u Crnu Goru bio je veći za 12,7% u poređenju sa prethodnom godinom i iznosi je 342,4 miliona eura. Najveći priliv ostvaren je po osnovu ličnih transfera iz inostranstva u iznosu od 228,1 miliona eura, dok je odliv ličnih transfera u inostranstvo iznosi 39,8 miliona eura. U ovoj godini zabilježeno je povećanje priliva sektora države po osnovu transfera iz IPA fondova.

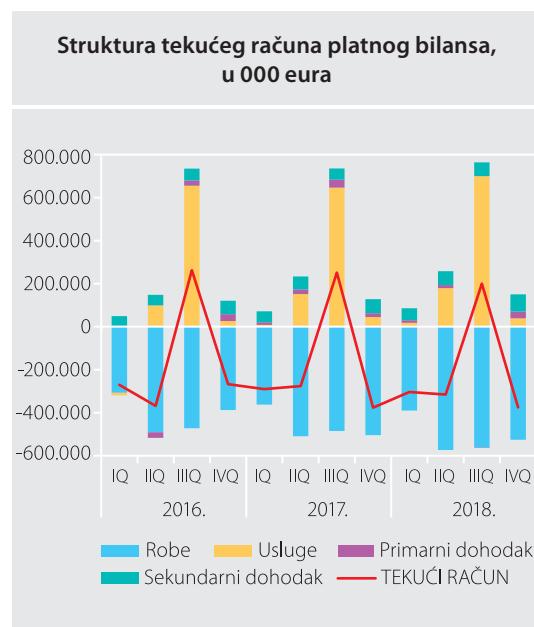
Na finansijskom računu u 2018. godini neto strane direktnе investicije iznosile su 327,6 miliona eura ili 32,4% manje nego u prethodnoj godini, i čine 7,1% BDP-a. Ovakva kretanja rezultat su povećanja odliva po osnovu povlačenja ulaganja jedne velike kompanije, kao i otplate interkompanijskog duga. Ukupan priliv SDI iznosi je 843,1 miliona eura (ili 27,9% više nego u 2017. godini), od čega su vlasnička ulaganja iznosi 519,9 miliona eura, dok je priliv u formi interkompanijskog duga iznosi 300,1 milion eura ili 21% više u poređenju sa 2017. godinom. U strukturi vlasničkih ulaganja investicije u kompanije i banke iznosile su 337,2 miliona eura, dok su ulaganja u nekretnine iznosi 182,6 miliona eura, tj. bila su veća za 24,1% u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan odliv SDI iznosi je 515,5 miliona eura.

Na računu portfolio investicija ostvaren je neto priliv od 135 miliona eura. U posmatranom periodu, na računu ostalih investicija neto priliv je iznosi 451,8 miliona eura. Kretanja na ovom računu karakteriše povećanje obaveza po osnovu kredita, kao i depozita nerezidenata u domaćim bankama.

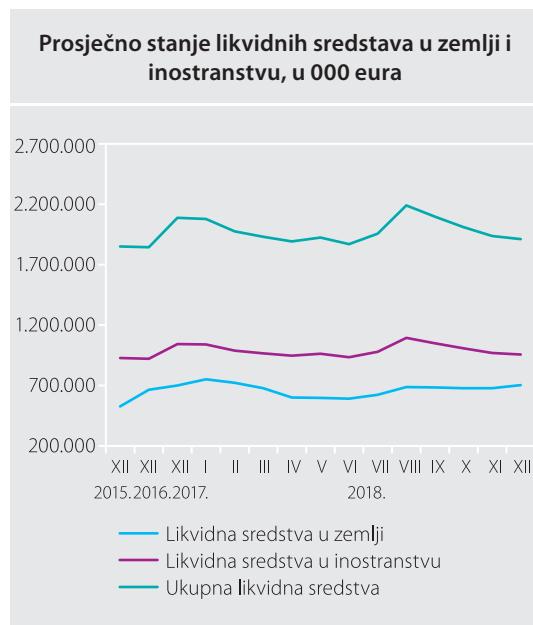
1.2. Kretanja u bankarskom sistemu

Na kraju prethodne godine u Crnoj Gori poslovalo je 15 banaka. U decembru 2018. godine, u dvije banke od nesistemskog značaja uvedena je privremena uprava, a kasnije, tokom 2019. godine uveden je stečaj. Ostale banke su adekvatno kapitalizovane i imaju zadovoljavajuću likvidnost. Bankarski sistem je stabilan i bilježi pozitivne trendove.

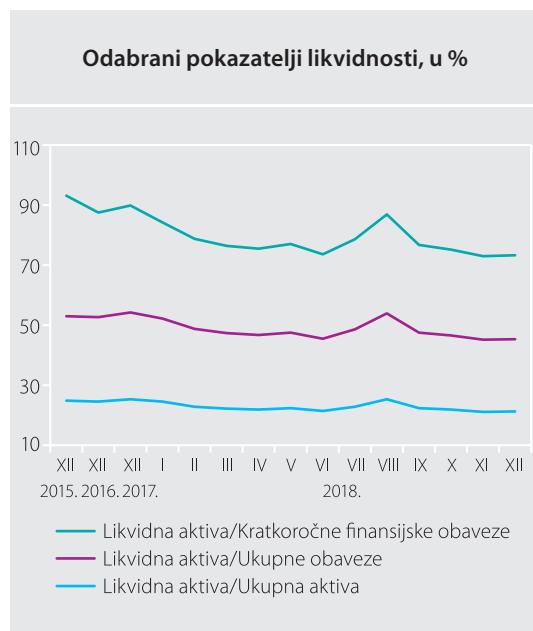
Grafik 1.2

izvor: CBCG

Grafik 1.3

izvor: dnevni izvještaji banaka

Grafik 1.4

izvor: dnevni izvještaji banaka

U jednogodišnjem uporednom periodu ključne bilansne pozicije bilježe rast. Ukupna aktiva banaka ostvaruje rast po stopi od 5,38%, krediti (bruto krediti i potraživanja od banaka i klijenta) povećani su za 8,47%, ukupni depoziti banaka (sa sredstvima na escrow računima) povećani su za 5,88%, dok ukupni kapital bilježi blagi pad od 0,20%. Svi parametri kvaliteta aktive tokom 2018. godine bilježe poboljšanje.

Iako je u 2018. godini došlo do poboljšanja kreditne aktivnosti, banke i dalje nastavljaju sa politikom relativno obazrivijeg kreditiranja. Depoziti značajno premašuju nivo kredita, pri čemu je koeficijent krediti/depoziti iznosio 0,85. Likvidnost banaka je tokom 2018. godine bila zadovoljavajuća, iako je likvidna aktiva banaka smanjena za 6,09% na godišnjem nivou. Dnevni i dekadni pokazatelji likvidnosti banaka bili su iznad propisanog minimuma, osim za jednu banku u kojoj je uvedena privremenja uprava. Ukupna likvidna aktiva banaka iznosila je 994,5⁵ miliona eura, dok je učešće likvidne aktive u ukupnoj aktivi iznosilo 22,57%.

Finansijski rezultat na agregatnom nivou je bio pozitivan, i banke su u 2018. godini ostvarile dobit u ukupnom iznosu od 24,8 miliona eura. Na kraju 2018. godine, jedanaest banaka u sistemu poslovalo je sa profitom, dok su četiri banke zabilježile negativan finansijski rezultat. Dvije banke pod privremenom upravom ostvarile su gubitak u iznosu od 23 miliona eura.

Ukupan kapital banaka na kraju 2018. godine iznosio je 513 miliona eura, i u odnosu na prethodnu godinu bilježi smanjenje od 1 milion eura ili 0,20%. Na smanjenje ukupnog kapitala u najvećoj mjeri uticala je primjena MSFI 9 od januara 2018. godine, i to prije svega uslijed povećanja ispravki vrijednosti za kreditne gubitke. Koeficijent adekvatnosti kapitala na agregatnom nivou iznosio je 15,63% na kraju 2018. godine, što je

⁵ U iznos ukupne likvidne aktive banaka uključena su sredstva jedne banke izvor: dnevni izvještaji banaka

značajno iznad zakonom propisanog minimuma od 10%. Ukupna sopstvena sredstva banaka iznosila su 405,2 miliona eura.

Ukupni krediti (bruto krediti i potraživanja od banaka i klijenata) iznosili su 2.929,2 miliona eura i pokazuju rast u odnosu na prethodnu godinu.

U ročnoj strukturi ukupnih kredita, dugoročni krediti su učestvovali sa 78,11%, a kratkoročni sa 21,89%. Najznačajniji korisnici kredita (88,05%) bili su privreda, stanovništvo i banke-nerezidenti. Na kraju 2018. godine, krediti privrede iznosili su 1.029,6 miliona eura (35,15% ukupnih kredita), stanovništva 1.277,9 miliona eura (43,63% ukupnih kredita) i banaka-nerezidenata 271,7 miliona eura (9,28%).

Ukupni depoziti (sa sredstvima na *escrow* računima) u bankama, na kraju 2018. godine, iznosili su 3.459,2 miliona eura, i u odnosu na prethodnu godinu povećani su za 5,88%. Depoziti fizičkih lica povećani su za 7,59%, što predstavlja indikator stabilnog i rastućeg povjerenja stanovništva u bankarski sistem.

Najznačajniji deponenti banaka su sektori stanovništva (53,44%) i privrede (31,78%). Depoziti po viđenju činili su 64,21%, a oročeni depoziti 33,81% ukupnih depozita, dok su depoziti na *escrow* računima imali učešće od 1,98%. U valutnoj strukturi depozita dominiraju depoziti u eurima, dok su depoziti u ostalim valutama predstavljali 6,92% ukupnih depozita.

Na kraju 2018. godine, ukupni depoziti u bankama bili su za 530 miliona eura viši nego ukupno odbreni krediti banaka. Posmatrano po djelatnosti rezidentnih pravnih lica, najznačajniji neto štediša bila je djelatnost snabdijevanja električnom energijom, slijede djelatnost informisanja i komunikacija, stručne, naučne i tehničke djelatnosti i finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja. S druge strane, najznačajniji neto korisnici sredstava bila su pravna lica rezidenti koji pripadaju djelatnosti trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla, slijedi djelatnost pružanja usluga smještaja i ishrane i djelatnost državne uprave i odbrane i obveznog socijalnog osiguranja.

Grafik 1.5

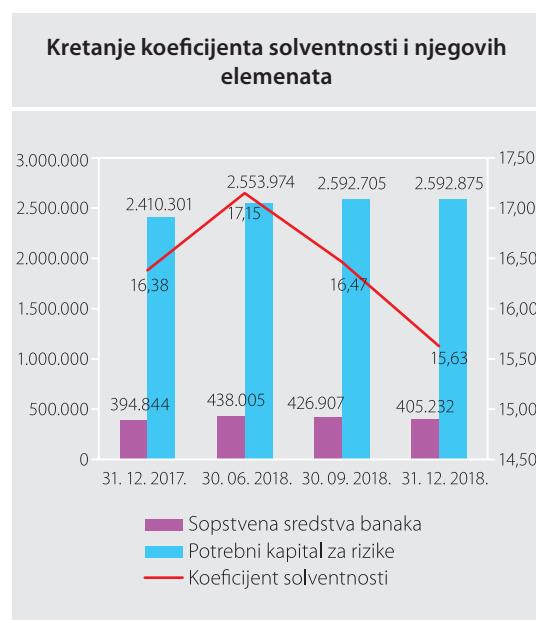

Tabela 1.4

Krediti i potraživanja i depoziti banaka po djelatnostima, na 31. 12. 2018. godine, u 000 eura						
DJELATNOST	Krediti i potraživanja	%	Ukupno depoziti sa escrow računima	%	Razlika	
I Pravna lica - rezidenti	1.283.404	43,81	1.411.101	40,79	127.697	
1. Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	23.899	1,86	3.726	0,26	-20.173	
2. Vađenje rude i kamena	23.316	1,82	13.693	0,97	-9.623	
3. Prerađivačka industrija	75.248	5,86	60.217	4,27	-15.031	
4. Snabdijevanje električnom energijom	12.370	0,96	233.095	16,52	220.725	
5. Snabdijevanje vodom	7.776	0,61	12.662	0,90	4.886	
6. Građevinarstvo	180.622	14,07	150.250	10,65	-30.372	
7. Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikla	365.413	28,47	168.402	11,93	-197.011	
8. Saobraćaj i skladištenje	55.669	4,34	82.418	5,84	26.749	
9. Usluge pružanja smještaja i ishrane	165.571	12,90	58.472	4,14	-107.099	
10. Informisanje i komunikacije	19.217	1,50	122.298	8,67	103.081	
11. Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	26.480	2,06	80.933	5,74	54.453	
12. Poslovanje nekretninama	18.489	1,44	48.717	3,45	30.228	
13. Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	37.214	2,90	104.305	7,39	67.091	
14. Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	15.024	1,17	32.505	2,30	17.481	
15. Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	211.775	16,50	128.517	9,11	-83.258	
16. Obrazovanje	3.323	0,26	12.816	0,91	9.493	
17. Zdravstvo i socijalna zaštita	24.207	1,89	8.200	0,58	-16.007	
18. Umjetničke, zabavne i rekreativne djelatnosti	7.074	0,55	44.141	3,13	37.067	
19. Ostale uslužne djelatnosti	10.403	0,81	45.427	3,22	35.024	
20. Djelatnosti domaćinstva kao poslodavca	0	0,00	20	0,00	20	
21. Djelatnosti eksteritorijalnih organizacija i tijela	315	0,02	287	0,02	-28	
II Fizička lica - rezidenti	1.244.585	42,49	1.311.100	37,90	66.515	
III Nerezidenti	401.249	13,70	737.019	21,31	335.770	
Ukupno (I+II+III)	2.929.238	100,00	3.459.220	100,00	529.982	

1.2.1. Kretanja kamatnih stopa banaka

1.2.1.1. Aktivne kamatne stope

Prosječno ponderisane nominalne (PPNKS) i efektivne kamatne stope (PPEKS) banaka na stanje uku-pnih kredita obračunate su na bazi podataka iz Kreditnog registra, na osnovu podataka o stanju nedospjelog duga po pojedinačnim aktivnim kreditima banaka i pripadajućim stopama po svakom pojediničnom kreditu o kojima su izvijestile banke na zadnji dan izvještajnog mjeseca.

Tabela 1.5

O P I S	Prosječno ponderisane kamatne stope na godišnjem nivou u %									
	31. 12. 2017.		31. 03. 2018.		30. 06. 2018.		30. 09. 2018.		31. 12. 2018.	
	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS	PPNKS	PPEKS
1. Ponderisane kamatne stope na kratkoročne kredite	4,79	5,53	4,49	5,07	4,46	5,11	4,37	4,98	4,37	5,05
1.1. Preduzeća u većinskom privatnom vlasništvu	4,72	5,37	4,57	5,13	4,52	5,12	4,47	5,05	4,52	5,18
1.2. Građani	6,58	8,96	6,26	8,59	5,67	7,96	5,59	7,71	6,12	8,70
2. Ponderisane kamatne stope na dugoročne kredite	6,25	6,90	6,20	6,84	5,98	6,59	5,92	6,52	5,86	6,46
2.1. Preduzeća u većinskom privatnom vlasništvu	5,31	5,77	5,20	5,64	5,04	5,45	4,90	5,32	4,81	5,27
2.2. Građani	7,32	8,20	7,25	8,11	7,19	8,02	7,15	7,95	7,06	7,83
2.3. Krediti za kupovinu stanova i adaptaciju	5,41	6,18	5,35	6,11	5,81	6,36	5,66	6,21	5,13	5,84
3. Ponderisane kamatne stope na ukupne kredite	6,16	6,81	6,06	6,70	5,86	6,47	5,80	6,40	5,75	6,36

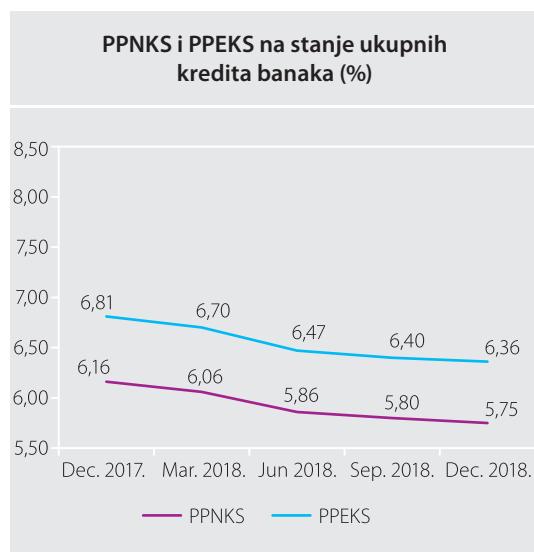
izvor: Kreditni register CBCG

Prosječno ponderisane kamatne stope na ukupno aktivne kredite banaka na dan 31.12.2018. godine iznosile su 5,75% PPNKS i 6,36% PPEKS i manje su za 0,41 p.p. odnosno 0,45 p.p. u odnosu na iste stope na 31. 12. 2017. godine.

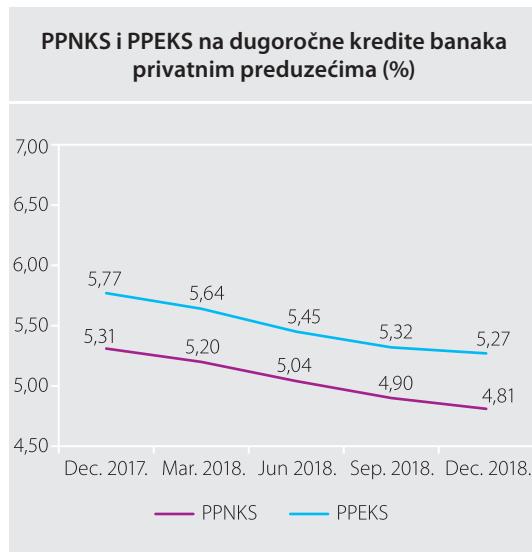
Prosječno ponderisana efektivna kamatna stopa na kratkoročne kredite privatnim preduzećima od 5,18% i građanima od 8,70%, i na dugoročne kredite privatnim preduzećima od 5,27% i građanima od 7,83%, bilježe pad u rasponu od 0,19 do 0,5 p.p. u odnosu na iste stope prije godinu dana.

Na dugoročne kredite banaka za kupovinu i adaptaciju stanova PPEKS je iznosila 5,84% i manja je za 0,34 p.p. u odnosu na istu stopu na 31. 12. 2017. godine.

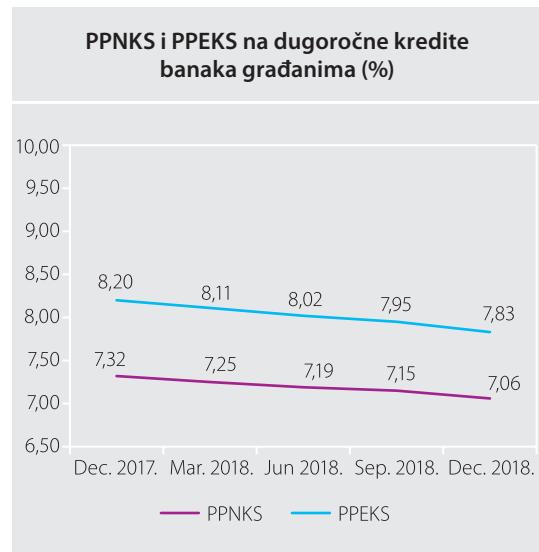
Na graficima 1.6, 1.7 i 1.8 prikazano je kretanje prosječno ponderisanih nominalnih i efektivnih kamatnih stopa na stanje ukupnih kredita i na dugoročne kredite privatnim preduzećima i građanima, kao dvije najznačajnije kategorije korisnika kredita.

Grafik 1.6

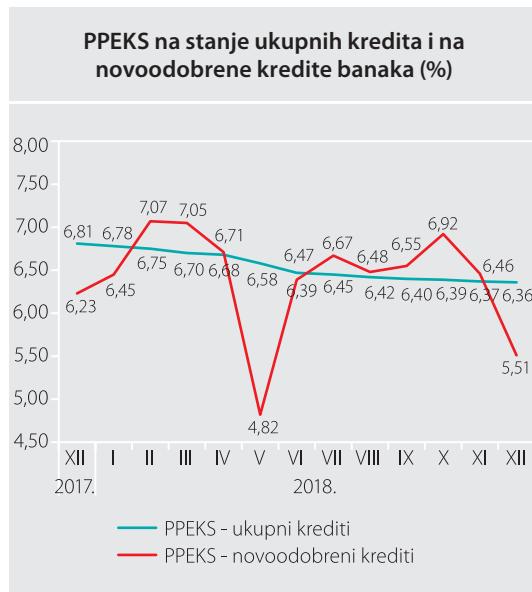
izvor: Kreditni register CBCG

Grafik 1.7

izvor: Kreditni registar CBCG

Grafik 1.8

izvor: Kreditni registar CBCG

Grafik 1.9

izvor: Kreditni registar CBCG

Uvođenje efektivnih kamatnih stopa i njihovo transparentno objavljivanje ima za cilj, po-red približavanja međunarodnim standardima i praksama, i sveobuhvatno upoznavanje klijenata banke sa cijenom kredita, a u svrhu lakšeg izbora banke sa povoljnijim uslovima. Efektivna kamatna stopa se obračunava na godišnjem nivou.

Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na novoodobrene kredite u decembru 2018. godine iznosila je 5,51%, što predstavlja pad od 0,72 p.p. u odnosu na decembar 2017. godine.

Na grafiku 1.9 prikazano je kretanje prosječno ponderisanih efektivnih kamatnih stopa na ukupne kredite i novoodobrene kredite banaka, po mjesecima u periodu decembar 2017 – decembar 2018. godine.

1.2.1.2. Pasivne kamatne stope

Prema podacima na dan 31. 12. 2018. godine, prosječne ponderisane pasivne kamatne stope (efektivne) na ukupne depozite iznosile su 0,56%, na depozite fizičkih lica 0,76% i na depozite pravnih lica 0,33%. Posmatrano po kvartalima u jednogodišnjem periodu, ove stope ostvaruju pad.

Grafik 1.10

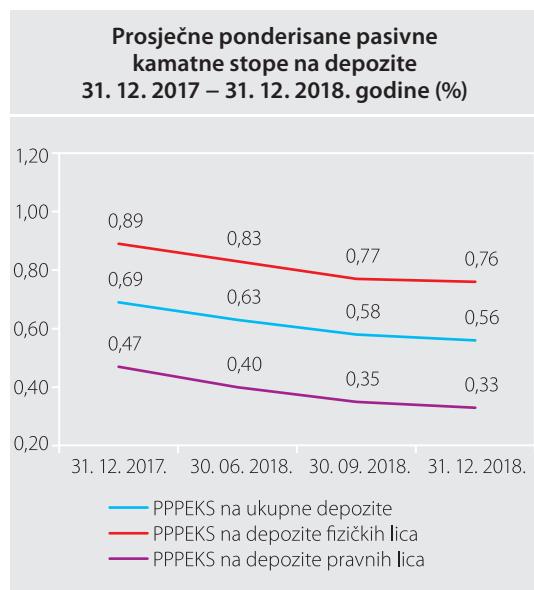

Tabela 1.6

Prosječne ponderisane pasivne kamatne stope na ukupne depozite 31.12.2017–31.12.2018. godine (%)

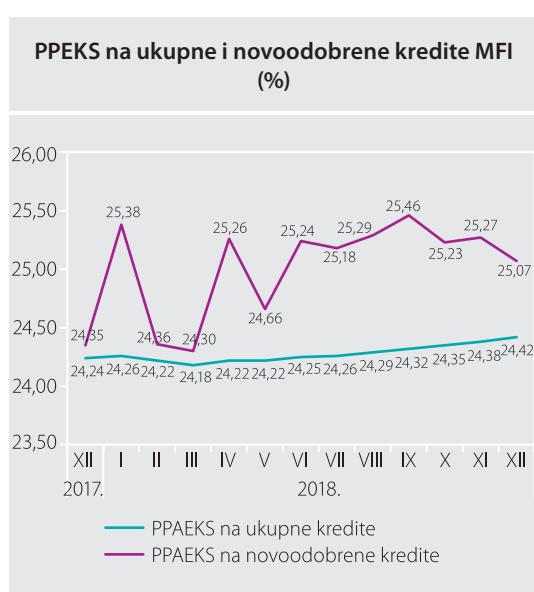
OPIS	Depoziti po viđenju	Do 3 mjeseca	Do 1 godine	Do 3 godine	Do 5 godina	Preko 5 godina	Ukupno
PPEKS na ukupne depozite pravnih lica	0,01	0,79	1,32	1,28	2,14	1,86	0,33
PPEKS na ukupne depozite fizičkih lica	0,04	2,22	1,55	1,65	1,87	2,85	0,76
PPEKS na ukupne depozite banaka	0,02	1,76	1,48	1,55	1,99	2,44	0,56

1.2.2. Kretanje kamatnih stopa MFI

Tokom 2018. godine, prosječno ponderisane efektivne kamatne stope (PPEKS) na ukupne kredite mikrokreditnih finansijskih institucija imale su blago rastući trend. Tako, na kraju 2018. godine, PPEKS na stanje ukupnih kredita iznosila je 24,42%, što predstavlja rast od 0,18 p.p. u odnosu na decembar 2017. godine.

PPEKS na novoodobrene kredite MFI na kraju 2018. godine iznosila je 25,07% i veća je za 0,72 p.p. u odnosu na decembar 2017. godine, kada je iznosila 24,35%. Prosječno ponderisane efektivne kamatne stope na ukupne kredite i novoodobrene kredite mikrokreditnog sektora prikazane su na grafiku 1.11 po mjesecima, u periodu decembar 2017- decembar 2018. godine.

Grafik 1.11

1.3. Kretanja u realnom sektoru

1.3.1. Kretanja u najvažnijim sektorima crnogorske privrede

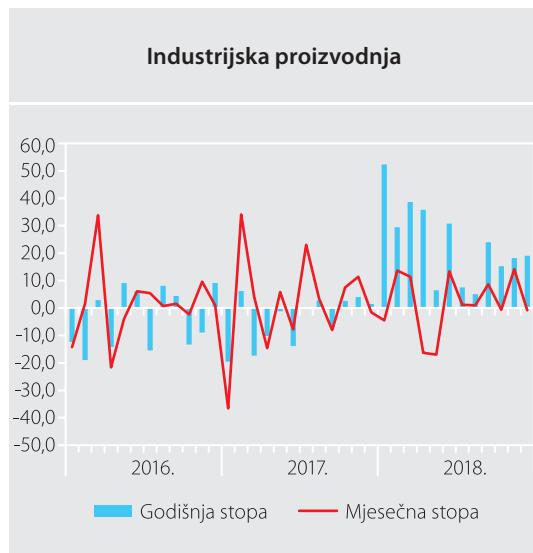
Industrijska proizvodnja u Crnoj Gori u 2018. godini (grafik 1.12 i tabela 6 u Prilogu 1) zabilježila je rast od 22,4% kao rezultat rasta proizvodnje u sektorima prerađivačka industrija (12,1%) i snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom (62,1%), dok je u sektoru vađenje ruda i kamena zabilježen pad proizvodnje od 21,3%.

U sektoru snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom zabilježen je značajan rast proizvodnje od 62,1% u odnosu na 2017. godinu. Izrazito povoljni hidrološki uslovi u prvoj polovini godine, kada su padavine iznosile 23% više od prosjeka, doprinijeli su rastu proizvodnje. Naime, hidroelektrane su prebacile godišnji plan za čak 22% (proizvodnja HE Perućica 1.042 GWh i HE Piva 994 GWh), dok je TE Pljevlja proizvela 1.444 GWh ili 10% više od godišnjeg plana.

U sektoru prerađivačke industrije, devet od ukupno šesnaest oblasti bilježi rast proizvodnje u odnosu na 2017. godinu. Najveći rast je zabilježen u oblasti proizvodnje proizvoda od ostalih nemetalnih minerala (49,7%), a najmanji rast u oblasti proizvodnje metalnih proizvoda, osim mašina i uređaja (0,7%). U istom periodu, pad proizvodnje zabilježen je u šest oblasti prerađivačke industrije, pri čemu je najveći pad ostvaren u oblasti proizvodnje kože i predmeta od kože (-66,7%), a najmanji u oblasti proizvodnje proizvoda od gume i plastike (-0,5%).

Nakon značajnog rasta proizvodnje u sektoru vađenja ruda i kamena u prethodnoj godini, zbog povećane eksploatacije uglja i rude boksita, u 2018. godini zabilježen je pad proizvodnje od 21,3%. Pad proizvodnje je zabilježen u oblasti vađenja ruda metala za 35,9% i u oblasti ostalo rudarstvo za 2,1%. U oblasti vađenja uglja zabilježen je rast proizvodnje za 6,5%.

Grafik 1.12

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, Crnu Goru je tokom 2018. godine posjetilo 2,2 miliona **turista**, što je za 10,2% više nego u 2017. godini. Ostvareno je 12,9 miliona noćenja što je za 8,2% više u poređenju sa prethodnom godinom. Najveći broj ostvarenih noćenja odnosi se na primorska mjesta (94,9%), dok je glavni grad zastupljen sa 2,2%, planinska mjesta sa 1,7%, ostala turistička mjesta sa 1,1% i ostala mjesta sa 0,1%. Veći broj noćenja u 2018. godini, u odnosu na prethodnu godinu, ostvarili su turisti iz: Ujedinjenog Kraljevstva (53,7%), Njemačke (41,1%), Francuske (32,9%), Poljske (18,6%), Turske (13,3%), Ukrajine (9,9%), Rusije (2,1%) i dr., dok je pad zabilježen kod turista iz Bjelorusije (-3,1%) i Italije (-8,8%). Posmatrajući noćenja turista iz zemalja regiona sa najvećim učešćem u struktu-

izvor: MONSTAT

ri ukupnih noćenja, zabilježen je rast kod turista iz Kosova (10%), Bosne i Hercegovine (4,4%), Srbije (3,7%) i Albanije (3,6%).

Tokom 2018. godine proizvedeno je 288.608 m^3 šumskih sortimenata, što je za 15,6%⁶ manje nego u 2017. godini.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, ukupna vrijednost izvršenih građevinskih radova tokom 2018. godine iznosila je 724 miliona eura i bila je viša za 24,9% u odnosu na prethodnu godinu, a mjerena efektivnim časovima rada povećana je za 10,9%. Ovi indikatori, već tri godine za redom, bilježe dvocifrene stope rasta kao rezultat radova na izgradnji značajnih projekata u oblasti saobraćaja, energetike i turizma. Vrijednost novih ugovora na zgradama iznosila je 73,8 miliona eura, što je za 24,4% više nego prethodne godine, a vrijednost novih ugovora na ostalim građevinama bila je 102,1 milion eura, odnosno 17% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Prema podacima MONSTAT-a, rezultati ostvareni u oblasti saobraćaja u 2018. godini pokazuju pozitivne trendove u većini segmenata. U drumskom saobraćaju prevezeno je 0,6%⁷ više putnika nego u istom periodu prethodne godine, dok je prevoz robe smanjen za 3,5%⁸. Prevoz putnika željeznicom u 2018. godini povećan je za 7%,⁹ dok je prevoz robe smanjen za 39,7%¹⁰ u odnosu na prethodnu godinu. U vazdušnom saobraćaju je prevezeno 12,3% više putnika na aerodromima nego u 2017. godini, a prevoz roba je povećan za 6,3%. Ukupan promet u lukama iznosio je 2 miliona tona i bio je manji za 6,3% u poređenju sa prethodnom godinom, pri čemu se na izvoz odnosilo 39,5%, a na uvoz 60,1%¹¹. Izvoz je u ovom periodu smanjen za 35,9%, a uvoz povećan za 33,5%.

Ukupan promet u **trgovini na malo** u 2018. godini u tekućim cijenama bio je viši za 4,6% u odnosu na promet ostvaren u prethodnoj godini, dok su prodaja i otkup proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u 2018. godini bili viši za 0,1% u odnosu na prethodnu godinu.

1.3.2. Pokazatelji realnog sektora dobijeni obradom godišnjih finansijskih iskaza privrednih subjekata za 2017. godinu

Centralna banka je tokom 2018. godine realizovala obradu i makroagregiranje bilansnih podataka iz godišnjih finansijskih iskaza (GFI)¹² 24.076 privrednih subjekata za 2017. godinu. Poreska uprava je, elektronskim putem, Centralnoj banci dostavila 24.005 iskaza o ukupnom rezultatu (bilansa uspjeha) i 23.843 iskaza o finansijskoj poziciji (bilansa stanja)¹³ privrednih subjekata iz Crne Gore (privredna

⁶ Iskazano ponderisanim indeksom, a neponderisanim, proizvodnja je manja 14,3% za isti period.

⁷ Izraženo preko broja prevezениh putnika, a preko putničkih kilometara rast prevoza putnika od 1%.

⁸ Izraženo preko prevezene robe u hiljadama tona, a preko tonskih kilometara pad prevoza robe od 18,1%.

⁹ Izraženo preko prevezenih putnika u hiljadama, a preko putničkih kilometara rast je 11,5%.

¹⁰ Izraženo preko hiljada tona, a izraženo tonskim kilometrima pad je iznosio 33,2%.

¹¹ Zbir izvoza i uvoza ne daje 100, zbog razlike koja se odnosi na tranzit roba.

¹² Projekat obrade GFI za 2017. godinu realizovan je u skladu sa "Memorandumom o saradnji" br: 12-2041/1 od 08. 04. 2014. godine, potpisano između Centralne banke Crne Gore i Poreske uprave Crne Gore.

¹³ Razlika u odnosu na ukupan broj privrednih subjekata koji su dostavili GFI (24.076), nastala je zbog toga što je, pored onih koji su dostavili oba bilansa (23.771), njih 234 predalo samo BU, a 71 samo BS.

društva, nevladine organizacije, ustanove i institucije, itd.). Ukupan broj preuzetih GFI-a od Poreske uprave povećan je za 6,9% u odnosu na 2016. godinu.

Crnogorski privredni subjekti, obveznici za dostavljanje GFI-a po osnovu Zakona o računovodstvu, godišnje finansijske iskaze dostavljaju Poreskoj upravi, u skladu sa Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS) i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI). Obradom bilansnih podataka iz GFI-a dobijeni su kumulativni podaci na nivou Crne Gore, opština, sektora, oblasti, grana i grupa i drugi bilansni makroagregati za 2017. godinu.

Kumulativni podaci, dobijeni agregiranjem podataka iz iskaza o ukupnom rezultatu, pokazuju da je crnogorska privreda u 2017. godini ostvarila pozitivan neto rezultat u iznosu od 197,1 milion eura. Nastavljen je pozitivan trend iz 2016. godine, nakon petogodišnjeg negativnog trenda koji je obilježio poslovanje crnogorske privrede u periodu 2011-2015. godina.

Ukupni prihodi ostvareni su u iznosu od 9,1 milijardi eura, što je za 19,3% više nego u prethodnoj godini (7,6 milijardi eura), dok su ukupni rashodi iznosili 8,8 milijardi eura, što je za 16,6% više u odnosu na 2016. godinu (7,6 milijardi eura). (Prilog 1, tabela 7)

Poslovni prihodi crnogorske privrede iznosili su 8,7 milijardi eura, što je za 18,5% više u odnosu na 2016. godinu (7,3 milijarde eura). Poslovni rashodi iznosili su 8,3 milijarde eura, odnosno 17,7% više nego u prethodnoj godini (7,0 milijardi eura). Poslovni (bruto) rezultat bio je pozitivan i iznosio je 428,5 miliona eura, što je za 35% više u odnosu na 2016. godinu (317,5 miliona eura).

Finansijski i ostali prihodi iznosili su 386,7 miliona eura, a finansijski i ostali rashodi 562,8 miliona eura. Rezultat finansijskih i ostalih aktivnosti poslovanja crnogorske privrede bio je negativan, odnosno iskazan je gubitak u iznosu od 176,2 miliona eura, što je za 36,8% manje u odnosu na 2016. godinu (279,0 miliona eura).

Na bilansnoj poziciji druge stavke rezultata (povezane sa kapitalom) u 2017. godini iskazan je negativan rezultat u iznosu od 253.973 eura, dok je u prethodnoj godini bio pozitivan i iznosio 5,3 miliona eura. Na ovakav rezultat opredjeljujuće su uticale promjene revalorizacionih rezervi po osnovu nekretnina, postrojenja, opreme i nematerijalnih ulaganja, koje su smanjene na svega 25.031 euro sa 6,0 miliona eura, u 2016. godini. Takođe, značajan uticaj imale su i promjene revalorizacionih rezervi po osnovu finansijskih sredstava raspoloživih za prodaju koje su bile negativne u iznosu od 265.111 eura i smanjene su za 60,6% u odnosu na prethodnu godinu (672.550 eura).

Poreski rashod perioda iznosio je 55,0 miliona eura, što je za 38,6% više u odnosu na 2016. godinu (39,7 miliona eura).

Sektorska analiza poslovanja crnogorske privrede u 2017. godini pokazuje da je pozitivan neto rezultat ostvaren kod 15 od ukupno 20 sektora. Pozitivan rezultat i značajan rast bilježe sektori: trgovina na veliko i malo, prerađivačka industrija, saobraćaj i skladištenje, vađenje rude i kamena, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti i ostale uslužne djelatnosti. Takođe, pozitivan neto rezultat u 2017. godini iskazali su sektori koji su u prethodnoj godini ostvarili gubitke: građevinarstvo, snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti, stručne, naučne i tehničke djelatnosti i obrazovanje. Smanjenje pozitivnog neto rezultata u odnosu na prethodnu godinu ostvarili su sektori: informisanje i komuni-

kacije, snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija, umjetnost, zabava i rekreacija i državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje.

Preostali sektori bilježe negativan neto rezultat, odnosno gubitak. Najveći gubitak zabilježen je kod sektora usluge smještaja i ishrane od 40,1 milion eura i povećan je za 2,5% u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje gubitka bilježe i sektori zdravstvena i socijalna zaštita (80,8%) i djelatnost eksteritorijalnih organizacija i tijela (6,4%).

Značajno smanjenje gubitka, u odnosu na prethodnu godinu, zabilježeno je kod sektora poslovanje nekretninama za 44,0% i kod finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja za 93,1%.

1.3.3. Produktivnost sektora djelatnosti u Crnoj Gori

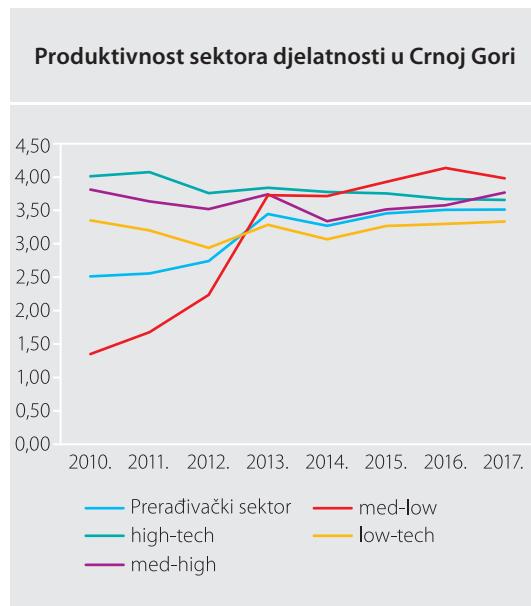
Produktivnost je jako bitan faktor ekonomskog razvoja. Rast autputa, bez povećanja faktora proizvodnje, odnosno kroz povećanje tehnološke efikasnosti, predstavlja sve važniji oblik pospješivanja privrednog rasta. Stoga, praćenje trendova ovog oblika produktivnosti je veoma bitno, naročito za ekonomije u razvoju i ekonomije u tranziciji koje su tehnološki inferiornije u odnosu na razvijene ekonomije. Polazeći od navedenog, analizirana je ukupna faktorska produktivnost odnosno tehnološka efikasnost (u daljem tekstu: produktivnost) prerađivačkog sektora i sektora usluga u Crnoj Gori, dva bitna privredna sektora koji čine više od 40% BDP-a, prema posljednjim raspoloživim podacima MONSTAT-a.

Za potrebe praćenja trenda produktivnosti koristili su se podaci iz finansijskih izvještaja preduzeća i to za period 2010-2017. godine. Dužina serije je ograničena raspoloživošću podataka o broju zaposlenih u preduzećima, bitnoj informaciji za kalkulaciju produktivnosti dostupnoj od 2010. godine. Produktivnost je kalkulisana najprije za pojedinačna preduzeća, a potom su te vrijednosti agregirane na nivo sektora.¹⁴ Za kalkulaciju produktivnosti preduzeća korišćena je Wooldrige (2009) panel metoda koja omogućava aproksimaciju tehnološke efikasnosti na osnovu reziduala Cobb-Douglas proizvodne funkcije¹⁵, pritom zaobilazeći problem endogenosti koje su inherentne kalkulaciji ove proizvodne funkcije. Potom su izračunate mjere produktivnosti preduzeća agregirane na nivo pojedinačnih industrija u okviru prerađivačkog sektora i sektora usluga, a zatim i na nivo samog prerađivačkog sektora i sektora usluga. Prilikom agregiranja vodilo se računa o veličini pojedinačnih preduzeća u okviru industrije, ali i o veličini pojedinačnih industrija (NACE 2 klasifikacije) u okviru samih sektora. To znači da su veća preduzeća (sa aspekta broja zaposlenih) dobila veći ponder prilikom zbrajanja. Slično, veće industrije u okviru dva sektora su više ponderisane u odnosu na manje industrije. Na sličan način izračunata je produktivnost podsektora koji se razlikuju po tehnološkoj unaprijedenosti prerađivačkih industrija (prerađivački sektor) i stepenu znanja i stručnosti potrebnog pri servisiranju usluga (sektor usluga), kategorisane na osnovu Eurostatove raspodjele industrija.¹⁶

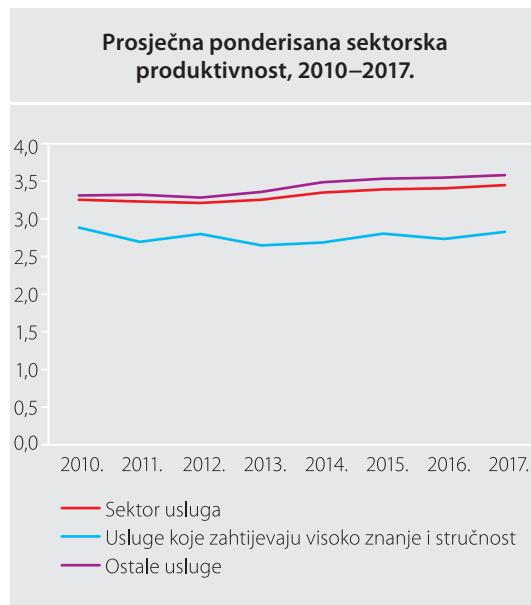
¹⁴ Detaljan opis kalkulacije produktivnosti dat je u radu *Sectoral technological efficiency and productivity in Montenegro*, dr Nina Vujanović, *Journal of Central Banking, Theory and Practice*, čija publikacija se očekuje u 2019. godini.

¹⁵ Cobb-Douglas proizvodna funkcija ima sljedeći oblik: $Y = (TFP)K^{\beta_1}L^{\beta_2}$ gdje Y predstavlja dodatu vrijednost, TFP predstavljaju ukupni faktor produktivnosti, dok K i L predstavljaju kapital i broj zaposlenih, respektivno. β_1 i β_2 predstavljaju koeficijente elastičnosti kapitala i radne snage.

¹⁶ Izvor: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:High-tech_classification_of_manufacturing_industries i [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Knowledge-intensive_services_\(KIS\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Knowledge-intensive_services_(KIS))

Grafik 1.13

Napomena: Ukupna faktorska produktivnost u preradivačkom sektoru (plava linija), u industrijama visoke tehnološke unaprijeđenosti (*high-tech*, zelena linija), srednje-visoke tehnološke unaprijeđenosti (*med-high*, ljubičasta linija), srednje-niske tehnološke unaprijeđenosti (*med-low*, crvena linija) i industriji niske tehnološke unaprijeđenosti (*low-tech*, žuta linija)

Grafik 1.14

Napomena: Ukupna faktorska produktivnost (Wooldridge, 2009) u sektoru usluga (crvena linija), industrijama usluga koje zahtijevaju visoko znanje i stručnosti (plava linija) i ostalim uslugama (ljubičasta linija).

Grafik 1.13 daje prikaz prosječne ponderisane produktivnosti u sektoru preradivačkih industrija (plava linija), ali i u podsektorima preradivačkih industrija koje se razlikuju po stepenu tehnološke opremljenosti. To su industrije čiji procesi proizvodnje zahtijevaju visoku tehnološku opremljenost (zelena linija), srednje-visoku tehnološku opremljenost (ljubičasta linija), srednje-nisku tehnološku opremljenost (crvena linija) i nisku tehnološku opremljenost (žuta linija).

Grafik 1.13 jasno ukazuje na uzlazni trend ukupne faktorske produktivnosti preradivačkog sektora (plava linija). Uzlazni trend je naročito izražen u 2013. godini, koja se može smatrati početkom oporavka crnogorske ekonomije od finansijske krize. Ovaj trend rasta je nešto slabiji u periodu od 2014–2017. godine. Sa grafika se vidi da više stope produktivnosti imaju industrije više tehnološke opremljenosti (zelena i ljubičasta linija), mada njihov trend nije uzlazan u posmatranom periodu. Najizraženiji rast tehnološke opremljenosti, odnosno ukupne faktorske produktivnosti imaju industrije srednje-niske tehnološke opremljenosti (crvena linija), koje su prije 2013. godine imale izrazito niže vrijednosti produktivnosti od prosječne sektorske (plava linija), da bi od 2013. godine imale više vrijednosti produktivnosti.

Sličan grafik prosječne ponderisane sektorske produktivnosti (grafik 1.14) dat je i za sektor usluga (crvena linija), kao i za podsektore koji zahtijevaju visok stepen znanja i stručnosti pri servisiranju usluga (plava linija) i niži stepen znanja i stručnosti pri servisiranju usluga (ljubičasta linija).

Proektivnost sektora takođe ima uzlazni trend tokom analiziranog perioda, iako blag (crvena linija). Sa grafika se vidi da su na trend i vrijednost prosječne produktivnosti sektora usluga najviše uticale industrije koje ne zahtijevaju visok stepen znanja i stručnosti (ljubičasta linija). Podsektori usluga koje zahtijevaju veću stručnost kadra, imaju niže stope produktivnosti, bez izraženog rastućeg treda.

Dakle, može se zaključiti da produktivnost ima uzlazan trend tokom perioda 2010–2017. godine, u oba analizirana sektora. Ipak, ovaj trend je izražajniji u prerađivačkom sektorу, moguće i zbog drugacije prirode procesa proizvodnje. Prerađivačke industrije sa izraženim rastom produktivnosti su industrije koje zahtijevaju srednje-nisku tehnološku opremljenost pri proizvodnji. Ostale prerađivačke industrije koje zahtijevaju visoku, srednje-visoku i nisku tehnološku opremljenost u procesu proizvodnje nemaju rastući trend produktivnosti pa, u prosjeku, postoji prostor za njeno poboljšanje. Slično, blagi uzlazni trend produktivnosti zabilježen je samo u industrijama koje ne zahtijevaju visoku stručnost kadra. Ipak, produktivnost industrija koje pri servisiranju usluga zahtijevaju veću stručnost kadra, nemaju uzlazni trend.

Poboljšanje produktivnosti je svakako dugoročna investicija koja iziskuje fiksne troškove. To podrazumijeva da su za povećanje tehnološke efikasnosti potrebna veća novčana sredstva, često u tranzicionim ekonomijama finansirana iz eksternih izvora. Stoga, veće kreditiranje privrede može podstaći i unapređenje tehnološke efikasnosti naročito u industrijama koje zahtijevaju visoku tehnologiju pri procesu proizvodnje.

02

OSTVARIVANJE POLITIKE CBCG U IZVJEŠTAJNOJ GODINI

2.1. Politika CBCG u izvještajnoj godini

Na osnovu člana 44 stav 2 tačka 1 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, br. 40/10, 46/10 i 06/13), Savjet Centralne banke Crne Gore, na sjednici održanoj 30. oktobra 2017. godine, utvrdio je

POLITIKU CENTRALNE BANKE CRNE GORE U 2018. GODINI

I U skladu sa ustavnim odgovornostima za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema i zakonskim ovlašćenjima, a poštujući principe nezavisnosti i transparentnosti, Centralna banka Crne Gore u 2018. godini vodiće sljedeću politiku:

1. S ciljem daljeg jačanja ukupnog finansijskog sistema, unapređenja stabilnosti i sigurnosti bankarskog sistema, blagovremene identifikacije i smanjenja negativnih uticaja i rizika, vodiće politiku monetarne i finansijske stabilnosti zasnovanu na preduzimanju svih neophodnih aktivnosti i primjeni svih raspoloživih instrumenata i mjera iz svoje nadležnosti. U cilju podsticanja i očuvanja monetarne stabilnosti vodiće politiku obavezne rezerve zasnovanu na ocjeni efektivnosti i efikasnosti primjene postojećih rješenja i, po potrebi, pristupiti implementaciji drugih instrumenata monetarne politike; analiziraće kretanje inflacije u zemlji i vršiti njeno prognoziranje. U cilju daljeg podsticanja i očuvanja finansijske stabilnosti unapređivaće indikatore za ocjenu stanja finansijske stabilnosti i prevenciju pojave sistemskih rizika, razvijaće instrumente makroprudencijalne politike i unapređivati okvir za djelovanje u uslovima finansijske krize. U cilju podsticanja i očuvanja stabilnosti bankarskog sektora nastaviće da prati i analizira stanje u bankarskom sistemu, testiraće otpornost bankarskog sektora na potencijalne šokove iz makroekonomskog okruženja, po potrebi će preduzimati korektivne mjere, promovisati jačanje korporativnog upravljanja, raditi na unapređenju procesa upravljanja rizicima u bankama i nastaviti s daljom implementacijom međunarodno prihvaćenih standarda i principa poslovanja u ovoj oblasti. Nastaviće sa harmonizacijom regulatornog okvira i statistike iz nadležnosti Centralne banke sa pravnom tekvinom Evropske unije, odnosno obavezama izvještavanja ka Evropskoj centralnoj banci.
2. Podržavaće ostvarivanje ekonomske politike Vlade Crne Gore, u mjeri u kojoj to neće dovesti u pitanje ostvarivanje ciljeva, ustavnih odgovornosti i nezavisnosti Centralne banke Crne Gore.
3. Održavaće siguran, efikasan i efektivan platni promet koji će unapređivati kroz usaglašavanje sa novom regulativom Evropske unije, implementacijom međunarodnih standarda, principa i najboljih praksi funkcionisanja savremenih platnih sistema i platnog prometa uopšte. Unapređivaće kvalitet obavljanja usluga platnog prometa u zemlji i vršiti efikasnu kontrolu obavljanja platnog prometa. Takođe, unapređivaće kvalitet platnih sistema u Crnoj Gori kroz realizaciju i kontinuirano razvijanje funkcije nadgledanja platnih sistema.

4. Sprovodiće aktivnosti s ciljem održavanja sistema efikasnog i kvalitetnog upravljanja međunarodnim rezervama u situaciji kada su kamatne stope na međunarodnom finansijskom tržištu negativne. Obezbjediće kvalitetno obavljanje poslova depozitara, bankara i fiskalnog agenta državnih organa i organizacija uz stalno praćenje potreba i zahtjeva. Kvalitetno i efikasno će obavljati poslove platnog prometa sa inostranstvom, uz konstantno unapređenje kroz praćenje i implementaciju međunarodnih standarda. Nastaviće sa nesmetanim obezbjeđivanjem potrebnih količina i apoenskih struktura gotovog novca, kao i zaštitom eura od falsifikovanja.
5. Nastaviće sa aktivnim učešćem u pregovaračkom procesu Crne Gore i Evropske unije, raditi na unapređenju saradnje sa Evropskom centralnom bankom, Evropskom komisijom i drugim institucijama Evropske unije, i intenziviranju saradnje sa centralnim bankama i drugim međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama.
6. Nastaviće da unapređuje kadrovsu strukturu i ulaze u obrazovanje zaposlenih u cilju sticanja kvalifikacija, znanja i vještina neophodnih za sprovođenje funkcija Centralne banke Crne Gore.
7. Nastojaće da pravovremeno pruža pouzdane i precizne informacije o svim aspektima poslovanja, polazeći od najviših standarda transparentnosti. U radu će se naročito afirmisati princip dvosmjerne komunikacije u odnosu sa zaposlenima i zainteresovanom javnošću. Afirmisaće podizanje nivoa informisanosti i ekonomskog znanja u društvu, u cilju boljeg razumijevanja centralnog bankarstva, značaja finansijske stabilnosti i sigurnosti bankarskog sistema. Posebna pažnja će se pokloniti intenziviranju projekata iz oblasti finansijske edukacije i finansijske inkluzije.
8. U cilju očuvanja, zaštite i zadržavanja istorijskog i kulturnog nasljeđa iz oblasti numizmatike u Crnoj Gori, preduzimaće aktivnosti na sakupljanju i dopunjavanju zbirke novcem i drugim numizmatičkim materijalom, s posebnim naglaskom na popunjavanje i kompletiranje kolekcije jedinog crnogorskog državnog novca – perpera.
9. Nastaviće da unapređuje i ostale oblasti od značaja za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija iz svoje nadležnosti, poput razvoja informacionog sistema, unapređivanja sistema za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija, kontinuitetom poslovanja i drugo.
10. U obavljanju svojih funkcija vodiće se principima društveno odgovorne organizacije i biće aktivni učesnik u kretanjima savremenog društva.

II Ova Politika objavljuje se na internet stranici Centralne banke Crne Gore.

2.2. Aktivnosti na realizaciji Politike CBCG

Zakonom je, kao osnovni cilj Centralne banke Crne Gore, definisano podsticanje i očuvanje stabilnosti finansijskog sistema, uključujući podsticanje i održavanje zdravog bankarskog sistema i sigurnog i efikasnog platnog prometa. Pored osnovnog cilja, Centralna banka doprinosi postizanju i održavanju stabilnosti cijena. Da bi odgovorila ovom zadatku, Centralna banka vodi politiku koja se bazira na primjeni principa poslovanja odgovorne monetarne institucije. To su, prije svega, principi razvoja zdravog i stabilnog bankarskog sistema i efikasnog platnog prometa kroz:

1. izgradnju fer i otvorenog okruženja (jednaki uslovi za sve),
2. primjenu standarda i dobre bankarske prakse,
3. efikasnu kontrolu,
4. podsticanje zdrave konkurenциje.

2.2.1. Monetarna i finansijska stabilnost

Centralna banka je preduzimala neophodne aktivnosti i primjenjivala raspoložive instrumente i mјere iz njene nadležnosti, s ciljem blagovremene identifikacije i minimiziranja negativnih uticaja i rizika po stanje monetarne i finansijske stabilnosti, bilo da proizilaze iz makroekonomskog okruženja i/ili unutar finansijskog sistema. Monetarna politika bila je usmjerena na kontinuirano praćenje i preispitivanje politike obavezne rezerve, kao najznačajnijeg instrumenta monetarne politike.

2.2.1.1. Monetarna politika

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da su osnovni instrumenti monetarne politike Centralne banke operacije na otvorenom tržištu, kreditni poslovi i obavezna rezerva.

Tokom 2018. godine nije bilo izmjena postojećih, niti su donešene nove odluke koje se odnose na instrumente monetarne politike Centralne banke.

Politika obavezne rezerve

Na kraju 2018. godine, izdvojena obavezna rezerva iznosila je 251,9 miliona eura i povećana je za 18,3 miliona eura ili 7,8% u odnosu na kraj 2017. godine.

Tabela 2.1

opis/period	Izdvojena obavezna rezerva, depoziti, pozajmice, u 000 eura							
	2017.				2018.			
	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII
izdvojena obavezna rezerva	267.647	211.020	225.449	233.584	237.095	246.258	259.342	251.875
ukupni depoziti	2.857.416	2.912.266	3.137.413	3.267.150	3.239.917	3.355.612	3.459.267	3.459.222
ukupne pozajmice	321.648	350.795	304.772	279.107	274.867	301.699	295.489	297.204

Učešće izdvojene obavezne rezerve u ukupnim depozitimima banaka povećano je sa 7,1%, koliko je iznosiло na kraju 2017. godine, na 7,3% na kraju 2018. godine (grafik 2.1).

U toku 2018. godine struktura izdvojene obavezne rezerve izmijenjena je u odnosu na 2017. godinu. Na kraju 2018. godine na računu obavezne rezerve u inostranstvu izdvojeno je 45% sredstava obavezne rezerve, dok je istovremeno na računu Centralne banke u zemlji izdvojeno 55% (grafik 2.2).

Grafik 2.1**Grafik 2.2**

2.2.1.2. Kontrola i regulacija bankarskog sistema

Bankarski sistem je stabilan i kontinuirano kontrolisan od strane supervizora. Na dan 31. 12. 2018. godine u Crnoj Gori je poslovalo 15 banaka.

Centralna banka je tokom 2018. godine kontinuirano radila na identifikaciji potencijalnih rizika i usmjeravala aktivnosti na očuvanje stabilnosti u bankarskom sektoru. U tom pravcu, Centralna banka je tokom 2018. godine, zbog utvrđenih nepravilnosti u poslovanju, preduzela mјere za otklanjanje tih nepravilnosti prema šest banaka, i to za pet banaka u formi rješenja i za jednu banku u formi upozorenja. Centralna banka je krajem 2018. godine donijela rješenja o uvođenju privremene uprave u dvije banke (Atlas banka AD Podgorica i Invest banka Montenegro AD Podgorica). Rješenja o uvođenju privremene uprave donijeta su u skladu sa imperativnom normom Zakona o bankama, a na osnovu rezultata neposrednih kontrola koje su prethodno sprovedene u Atlas banci i Invest banci Montenegro. Rezultati su pokazali da kapital kojim ove banke raspolažu nije adekvatan nivou rizika njihovog poslovanja i da je koeficijent solventnosti ispod jedne polovine propisanog nivoa.

U okviru aktivnosti na usaglašavanju sa propisima EU, Centralna banka je u decembru 2018. godine usvojila radne verzije nacrta Zakona o kreditnim institucijama, Zakona o sanaciji kreditnih institucija i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o stečaju i likvidaciji banaka. Njihovim usvajanjem, koje je Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2019–2020, predviđeno za IV kvartal 2019. godine, izvršiće se usaglašavanje sa direktivama 2013/36 EU (tzv. CRD) i 2014/59 EU (tzv. BRRD) i unaprijediti postojeći okvir za nadzor nad poslovanjem kreditnih institucija i pravovremenu intervenciju u kreditnoj instituciji koja ima probleme.

Savjet Centralne banke je u decembru 2018. godine usvojio i Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama kojom se, u skladu sa relevantnim smjernicama Evropske bankarske agencije, unapređuju važeća rješenja u dijelu koji se od-

nosi na vrednovanje kolateralu u postupku klasifikacije aktive i izdvajanja rezervacija za potencijalne kreditne gubitke u bankama. U junu 2018. godine usvojena je i nova Odluka o Kreditnom registru, sa primjenom od 1. januara 2019. godine. Ova odluka je pripremljena i radi dodatnog unapređenja Kreditnog registra kroz obezbjeđivanje dodatnih, pojedinačnih i zbirnih podataka iz Kreditnog registra koji će postati dostupni korisnicima podataka iz registra.

Realizovano je i niz aktivnosti u vezi sa tvining projektom „Podrška regulaciji finansijskih usluga“, u okviru kojeg je u saradnji sa ekspertima iz EU pripremljen Zakon o kreditnim institucijama. U periodu april–novembar 2018. godine realizovano je šest ekspertske misije za izradu regulative kojom će se harmonizovati regulatorni okvir za kreditne institucije sa evropskom pravnom tekovinom.

2.2.1.2.1. Kontrola bankarskog sektora

Izdavanje odobrenja i saglasnosti - U skladu sa Zakonom o bankama, Centralna banka odlučuje o izdavanju dozvola za rad banaka, kao i o izdavanju više vrsta odobrenja koja imaju karakter preventivne kontrole banaka.

Po osnovu zahtjeva za izdavanje odobrenja i saglasnosti tokom 2018. godine doneseno je ukupno 60 akata, i to:

- dva rješenja o odbijanju izdavanja odobrenja za sticanje i povećanje kvalifikovanog učešća i jedno rješenje kojim se obustavlja postupak po zahtjevu za sticanje i povećanje kvalifikovanog učešća;
- 17 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih lica za članove odbora direktora i jedno rješenje za obustavljanje postupka po zahtjevu za izdavanje odobrenja za člana odbora direktora;
- 11 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih lica za izvršne direktore i jedno rješenje o oduzimanju odobrenja za izbor za izvršnog direktora;
- 18 rješenja o izdavanju odobrenja za izbor predloženih društava za reviziju godišnjih finansijskih izvještaja banaka;
- pet saglasnosti povodom zahtjeva za stavljanje Izvještaja o kontroli na uvid društvima za reviziju;
- jedna saglasnost povodom zahtjeva za stavljanje Izvještaja o kontroli na uvid akcionarima sa kvalifikovanim učešćem;
- jedna saglasnost povodom zahtjeva za stavljanje Izvještaja o kontroli na uvid Osnovnom državnom tužilaštvu;
- jedna saglasnost povodom zahtjeva za stavljanje Izvještaja o kontroli na uvid Specijalnom državnom tužilaštvu;
- jedno rješenje o izdavanju odobrenja za angažovanje lica izvan banke za obavljanje poslova interne revizije.

Posredna i neposredna kontrola banaka - Shodno Zakonu o bankama, kontrola banaka obavlja se:

- posredno, na osnovu podataka, informacija i izvještaja koje su ove institucije dužne da dostave Centralnoj banci, i
- neposredno, uvidom u poslovne knjige i drugu dokumentaciju kontrolisanih institucija, kao i svih učesnika u poslu koji je predmet kontrole.

U obavljanju posredne kontrole Centralna banka je svojim propisima obavezala banke da joj dostavljaju:

- dnevne izvještaje,
- dekadne izvještaje,
- mjesecne izvještaje (od kojih svaki sadrži 47 izvještajnih tabela),
- kvartalne izvještaje (od kojih svaki sadrži 101 izvještajnu tabelu),
- godišnji izvještaj.

Dakle, riječ je o preko 1.788 izvještajnih tabela koje svaka pojedinačna banka iz sistema mora dostaviti Centralnoj banci tokom jedne godine. Kroz ove izvještaje banke dostavljaju podatke i informacije, između ostalog, o stanju likvidnosti, nivoima depozita, stanju gotovog novca, koncentraciji izloženosti, nivou kredita i potraživanja, platnom prometu, itd.

Shodno tome, kroz ovaj vid izvještavanja, Centralna banka u kontinuitetu prati poslovanje banaka, usmjerava svoje aktivnosti u pravcu očuvanja stabilnosti i zdravog profila svake banke i ocjenjuje stanje ukupnog bankarskog sistema.

Tokom 2018. godine, u skladu sa Planom kontrola, izvršeno je 12 redovnih, neposrednih kontrola, kojima je bilo obuhvaćeno 12 banaka u sistemu, iz čega proizilazi da je predmet neposredne kontrole tokom 2018. godine bilo 80% bankarskog sistema. Sve kontrole koje su bile planirane za 2018. godinu su i izvršene.

Tabela 2.2

Broj i vrsta izvršenih kontrola u 2018. godini		
Aktivnosti	Broj aktivnosti	Broj obuhvaćenih banaka
Neposredne kontrole banaka (redovne)	12	12
Posredne mjesecne kontrole banaka	180	15
Posredne kvartalne kontrole banaka	60	15
Kontrole iz oblasti uskladenosti poslovanja sa propisima iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma - redovne - vanredne	10 3	10 2

Nadležnost Centralne banke u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma propisana je važećim Zakonom o sprječavanju pranja novca i finansiranju terorizma.

Centralna banka vrši nadzor nad sproveđenjem Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma u odnosu na sljedeće kategorije obveznika: banke i druge kreditne institucije, filijale stranih banaka, finansijske institucije, pružaoci platnih usluga i institucije za elektronski novac, pravna lica, privredna društva i fizička lica koja obavljaju djelatnost odnosno poslove vezane za izdavanje i upravljanje virtuelnim valutama, uključujući usluge mijenjanja virtuelnih valuta u konvencionalne valute i obrnuto, kojima je Centralna banka izdala dozvolu, odnosno odobrenje za rad.

Saglasno Zakonu o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Centralna banka vrši nadzor nad sprovođenjem ovog Zakona i propisa donijetih na osnovu njega, odnosno Centralna banka iz domena svojih nadležnosti ne preduzima mjere za otkrivanje pranja novca i finansiranja terorizma, već iste preduzimaju obveznici određeni Zakonom i izvještavaju organ uprave nadležan za poslove sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

Centralna banka je u 2018. godini izvršila ukupno 10 kontrola banaka i jednu kontrolu platne institucije, radi ocjene upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma. Dodatno, u 2018. godini, za oblast usklađenosti poslovanja sa propisima i usklađenosti poslovanja sa propisima iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, izvršene su tri vanredne, ciljne kontrole, od kojih je jedna kontrola platne institucije.

Prije svake kontrole banaka, Centralna banka obavještava Upravu za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma o planiranoj kontroli i istovremeno traži inpute radi provjere određenih klijenata ili transakcija.

Upravi za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma su dostavljeni Izvještaji o kontroli za četiri banke i jednu platnu instituciju u 2018. godini. Praksa je da se Upravi za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma uvijek dostavljaju Izvještaji o kontroli kada Centralna banka utvrdi nepravilnosti u primjeni propisa iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, kao i kada je izvršena kontrola na zahtjev Uprave.

Na osnovu supervizorskih strategija donesenih na kraju 2017. godine, rizični profil svih banaka u 2018. godini pratio se i posredno, odnosno na osnovu izvještaja koje banke dostavljaju Centralnoj banci. Rukovodeći se procjenom rizika, tri banke u sistemu praćene su samo posredno tokom 2018. godine. U skladu sa kontrolom na bazi rizika, tokom 2018. godine, kod ciljnih kontrola fokus je bio na kontrolama adekvatnosti kapitala, kreditnog rizika, prihoda, likvidnosti, usklađenosti poslovanja sa propisima sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, operativnog rizika i IT, kao i postupanje po supervizorskim mjerama. Vršenjem ciljnih kontrola nastavljeno je jačanje efikasnosti kontrole i razvoj koncepta supervizije na bazi rizika, sa dominantnom ulogom portfolio menadžment pristupa u superviziji banaka. Kontrola bankarskog sektora bila je usmjerena na kontrolu banaka sa stanovišta procjene rizičnih područja.

U cilju efikasnije kontrole, kontrolori Centralne banke su tokom 2018. godine učestvovali u radu supervizorskih koledža koji su organizovani za članice OTP Grupe, NLB Grupe i Hypo Grupe. Naime, tokom 2018. godine Centralna banka Mađarske je kao *home* supervizor organizovala dva supervizorska koledža za *host* supervizore banaka, članica OTP Grupe. Takođe, održana su i dva supervizorska koledža za članice Addiko Grupe, u organizaciji Austrian Financial Market Authority (FMA), kao *home* supervizora. Banka Slovenije je, kao *home* supervizor, organizovala jedan supervizorski koledž za *host* supervizore banaka članica NLB Grupe.

Tabela 2.3

Ključni parametri bankarskog sistema na dan 31. 12. 2018. godine			
Pokazatelji bankarskog sistema (15 banaka)	31. 12. 2018 (u 000 eura)	31. 12. 2017. (u 000 eura)	2018/2017. (%)
Aktiva	4.406.813	4.181.934	5,38
Krediti i potraživanja	2.929.239	2.700.516	8,47
Depoziti	3.459.220	3.267.149	5,88
Kapital	513.016	514.019	-0,20
Neto rezultat	24.807	34.761	-28,64
Kvalitet aktive	%	%	p.p.
Nekvalitetni krediti i potraživanja/ Ukupni krediti i potraživanja	6,72	7,29	-0,57
Krediti koji kasne više od 30 dana/Ukupni krediti i potraživanja	6,24	6,98	-0,74
Regulatorne rezerve/NPL	93,52	81,71	11,81
Ispravke vrijednosti/NPL	75,76	60,16	15,60
Likvidnost	%	%	p.p.
Likvidna aktiva/Ukupna aktiva	22,57	25,32	-2,75
Krediti/Depoziti	84,68	82,66	2,02
Kapital	%	%	p.p.
Koeficijent solventnosti	15,63	16,38	-0,75
Kapital/aktiva	11,64	12,30	-0,66

Tabela 2.4

Ključni parametri bankarskog sistema bez Invest banke Montenegro i Atlas banke na dan 31. 12. 2018. godine			
Pokazatelji bankarskog sistema, bez IBM i Atlas banke (13 banaka)	31. 12. 2018. (u 000 eura)	31. 12. 2017. (u 000 eura)	2018/2017. (%)
Aktiva	4.134.420	3.880.256	6,55
Krediti i potraživanja	2.741.000	2.524.224	8,59
Depoziti	3.217.837	3.041.578	5,79
Kapital	500.939	467.494	7,15
Neto rezultat	48.280	35.223	37,07
Kvalitet aktive	%	%	p.p.
Nekvalitetni krediti i potraživanja/ Ukupni krediti i potraživanja	5,24	6,52	-1,28
Krediti koji kasne više od 30 dana/Ukupni krediti i potraživanja	4,58	6,38	-1,80
Regulatorne rezerve/NPL	90,59	87,45	3,14
Ispravke vrijednosti/NPL	80,68	46,22	34,46
Likvidnost	%	%	p.p.
Likvidna aktiva/Ukupna aktiva	22,07	25,45	-3,38
Krediti/Depoziti	85,18	82,99	2,19
Kapital	%	%	p.p.
Koeficijent solventnosti	17,29	16,83	0,46
Kapital/aktiva	12,12	12,05	0,07

Analizom podataka i ključnih pokazatelja performansi bankarskog sistema za 15 odnosno 13 banaka u sistemu (bez Atlas banke i Invest banke Montenegro) na dan 31. 12. 2018. godine, može se zaključiti da su isijecanjem kontaminiranog segmenta bankarskog sistema unaprijedeni ključni pokazatelji bankarskog sistema i, što je posebno važno, nastavljen je pozitivan trend njihovog kretanja u 2019. godini. Poboljšanje se, prije svega, ogleda kod pokazatelja kvaliteta aktive.

Mjere prema bankama - U skladu sa odredbama člana 116 Zakona o bankama, ukoliko utvrdi nepravilnosti u poslovanju banke, Centralna banka može preduzeti prema banci jednu od sljedećih mjeru:

1. pismeno upozoriti banku o utvrđenim nepravilnostima i zahtijevati od banke da preduzme jednu ili više aktivnosti za otklanjanje tih nepravilnosti;
2. zaključiti sa bankom pisani sporazum kojim će se banka obavezati da u određenom roku otkloni utvrđene nepravilnosti u poslovanju;
3. donijeti rješenje kojim će izreći jednu ili više mjera propisanih Zakonom o bankama.

Pri odlučivanju o vrsti mjera koje će biti preduzete prema banci polazi se od:

1. ocjene uticaja utvrđenih nepravilnosti na:
 - trenutni i budući finansijski položaj banke,
 - izloženost banke pojedinim vrstama rizika;
2. broja i težine utvrđenih nepravilnosti, kao i broja, učestalosti i trajanja nepravilnosti u ranjem poslovanju banke;
3. ocjene spremnosti i sposobnosti organa i rukovodstva banke da otklone utvrđene nepravilnosti, zasnovane na procjeni:
 - sposobnosti organa i rukovodstva banke da upravljaju rizicima u poslovanju banke,
 - efikasnosti sistema interne kontrole u banci,
 - efikasnosti organa i rukovodstva banke u otklanjanju ranije utvrđenih nepravilnosti u poslovanju banke,
 - stepena saradnje rukovodstva banke sa ovlašćenim kontrolorima tokom kontrole banke;
4. ocjene stepena uticaja utvrđenih nepravilnosti na finansijsku disciplinu, sigurnost i stabilnost funkcionisanja bankarskog sistema.

Centralna banka je, tokom 2018. godine, zbog utvrđenih nepravilnosti u poslovanju, preduzela mјere za otklanjanje nepravilnosti prema šest banaka, i to za pet banaka u formi rješenja i za jednu banku u formi upozorenja. Takođe, kao neophodnu aktivnost uslijed prepoznatih ranjivosti u pojedinim bankama, Centralna banka je na dnevnoj osnovi tražila izvještavanje i vršila nadzor nad njihovim poslovanjem.

Boks 2.1 – Atlas banka AD Podgorica i Invest banka Montenegro AD Podgorica¹⁷

Tokom 2018. godine, Centralna banka je izvršila neposredne kontrole Atlas banke i Invest banke Montenegro. Rezultati neposredne kontrole pokazali su da su obje banke kritično potkapitalizovane i nesolventne, tako da je doveden u pitanje nastavak njihovog daljeg poslovanja. Utvrđeni koeficijent

¹⁷ Događaji nakon 31. 12. 2018. godine.

solvencnosti za obje banke bio je ispod jedne polovine Zakonom propisanog, tako da, u skladu sa imperativnom normom Zakona o bankama, a na osnovu nalaza izvršenih neposrednih kontrola, Centralna banka je dana 07. 12. 2018. godine uvela privremenu upravu u Atlas banci i Invest banci Montenegro i imenovani su privremenim upravnici. Na predlog privremenih upravnika, 10. 12. 2018. godine uveden je moratorijum na sva plaćanja obaveza obje banke, izuzev Zakonom propisanih izuzetaka, a u cilju očuvanja imovine banke.

Izvještajem privremenog upravnika Invest banke Montenegro, sa stanjem na dan 31. 12. 2018. godine, konstatovano je da su koeficijent solvencnosti banke, sopstvena sredstva i kapital banke negativni, čime su se u skladu sa Zakonom o bankama stekli uslovi za oduzimanje dozvole za rad banke, dok su se po osnovu Zakona o stečaju i likvidaciji banaka, stekli uslovi za otvaranje stečaja nad bankom. Savjet Centralne banke je na sjednici održanoj 03. i 04. 01. 2019. godine donio Rješenje o oduzimanju dozvole za rad Invest banci Montenegro, kao i Rješenje o otvaranju stečajnog postupka.

U Izvještaju privremenog upravnika o finansijskom stanju i uslovima poslovanja Atlas banke AD Podgorica, sa stanjem na dan 31. 12. 2018. godine, navedeno je da bi dokapitalizacijom u iznosu od 22 mil. eura, banka obezbijedila adekvatnu kapitalnu poziciju u skladu sa rizičnim profilom i poboljšala likvidnu poziciju. Pored navedenog, realizacijom dijela stečene aktive u značajnoj mjeri bi se popravila likvidna pozicija Banke, bez obzira na ishod privremenog oduzimanja depozita jednog broja depone-nata od strane Višeg suda, što je rezultiralo blokadom imovine Banke u iznosu navedenom u Rješenju Višeg Suda. Takođe, naplata potraživanja od lica koje ima kontrolu nad Bankom po osnovu pale garancije odobrene pravnom licu Kaspia, dodatno bi uticala na poboljšanje adekvatnosti kapitala Banke i njene likvidne pozicije. Uz prethodno navedeno, Banka bi bila u mogućnosti da primjeni konzervativniju politiku rezervisanja izloženosti, što nosi potencijalno najveći rizik. Dakle, zaključak privremenog upravnika na bazi dostupnih informacija, u Izvještaju u decembru 2018. godine, bio je da se, uz adekvatnu racionalizaciju troškova Banke, funkcionisanje *e-commerce* servisa, te dokapitalizaciju od 22 mil. eura, poslovni model Banke smatra održivim.

Do kraja marta 2019. godine glavne aktivnosti privremene uprave bile su usmjerene na pripremu dokumentacije za dokapitalizaciju Banke – emitovanjem akcija javnom ponudom u skladu sa članom 126a Zakona o bankama, kao i opsežnim aktivnostima na reprocjeni pozicija aktive. Oglas o javnoj ponudi objavljen je 09. 03. 2019. godine i ponuda je trajala 20 dana, tačnije do 29. 03. 2019. godine. Pored toga, upravljanje likvidnošću, naplata potraživanja, aktivnosti na racionalizaciji troškova, kao i upravljanje stečenom aktivom predstavljali su jedan od glavnih zadataka privremene uprave.

Nakon četiri mjeseca, odnosno na kraju marta 2019. godine, uz neuspješne dvije emisije akcija, nefunkcionisanje *e-commerce* servisa i značajno umanjenje vrijednosti imovine nakon svođenja na fer vrijednost, finansijsko stanje Banke je takvo da su njene obaveze veće od njene imovine, da su sopstvena sredstva negativna, odnosno da je koeficijent solvencnosti -7,01%, što po Zakonu o bankama, članu 129, tačke 7 i 9, nameće imperativne norme za oduzimanje dozvole za rad. Savjet Centralne banke je na sjednici održanoj 05. 04. 2019. godine donio Rješenje o oduzimanju dozvole za rad Atlas banci, kao i Rješenje o otvaranju stečajnog postupka.

Za razliku od dvije banke u kojima je uvedena privremena uprava, treća „osjetljiva banka“ je sopstvenim potencijalom povećala kapital i poboljšala parametre poslovanja u odnosu na prethodnu godinu. Na ovaj način, banka je očuvala stabilan profil poslovanja. Izvještaji eksterne revizije takođe ukazuju da je ova banka unaprijedila svoje poslovanje, odnosno sadrže manji broj preporuka, upoređujući sa preporukama iz prethodne godine.

Centralna banka je u 2018. godini donijela i Rješenje o zaključenju postupka stečaja nad Ekos bankom AD u stečaju Podgorica.

Usklađenost poslovanja sa propisima – Centralna banka je u 2018. godini, izvršila kontrole upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma u bankama i platnim institucijama.

Ključne aktivnosti u normativnom dijelu su realizovane kroz učešće Centralne banke u izradi Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma, kao i Zakona o međunarodnim restriktivnim mjerama, koji su donijeti sredinom 2018. godine.

Centralna banka je tokom 2018. godine, učestvovala u odbrani dva izvještaja o usklađenosti nakon četvrtog kruga evaluacije mera iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, pred Komitetom eksperata za procjenu mera iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma Savjeta Evrope (MONEYVAL).

Urađeni su kvartalni i polugodišnji izvještaji o realizaciji mera iz Akcionog plana za 2018. godinu, koji je donijet uz Strategiju za prevenciju i suzbijanje terorizma, pranja novca i finansiranja terorizma za period 2015–2018. godine.

Rizik od pranja novca i finansiranja terorizma je rizik da će klijent iskoristiti finansijski sistem za pranje novca ili finansiranje terorizma, odnosno da će poslovni odnos, transakcija, proizvod ili usluga biti, posredno ili neposredno, korišćeni za pranje novca ili finansiranje terorizma.

U cilju provjere upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma kod banaka i finansijskih institucija, Centralna banka je u 2018. godini izvršila ukupno 10 kontrola banaka i jednu kontrolu platne institucije.

Tokom kontrola, u pojedinačnim slučajevima, utvrđene su nepravilnosti u sprovodenju Zakona o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Za utvrđene nepravilnosti u primjeni propisa iz ove oblasti, izrečene su mjere prema tim bankama, kao i podnijeti zahtjevi za pokretanje prekršajnih postupaka.

Generalno, banke i finansijske institucije imaju uspostavljene sisteme za upravljanje rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma, koji funkcionišu na zadovoljavajućem nivou. Banke koje posluju u Crnoj Gori ulažu značajna sredstva za nabavku najsavremenijih IT alata u cilju efikasnijeg otkrivanja i prepoznavanja sumnjivih klijenata i transakcija.

Banke i finansijske institucije su obveznici po Zakonu o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma, sa velikim brojem obaveza u procesu upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma, koje u osnovi obuhvataju:

- identifikaciju rizika, procjenu rizika i preduzimanje radnji za umanjenje rizika od pranja novca i finansiranja terorizma;
- utvrđivanje identiteta klijenta i provjeru identiteta klijenta na osnovu vjerodostojnih, nezavisnih i objektivnih izvora i praćenje poslovanja klijenta;
- dostavljanje informacija, podatka i dokumentacije organu uprave nadležnom za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma;

- imenovanje ovlašćenog lica, i njegovog zamjenika, za sprovođenje mjera otkrivanja i sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma i obezbjeđivanje uslova za njihov rad;
- organizovanje stručnog usavršavanja zaposlenih;
- pripremu i redovno inoviranje liste indikatora za prepoznavanje sumnjivih klijenata i transakcija;
- vođenje evidencije i obezbjeđivanje zaštite i čuvanja podataka i dokumentacije pribavljene u skladu sa ovim zakonom, i dr.

Navedenim aktivnostima banke smanjuju mogućnost da budu zloupotrijebljene u svrhu pranja novca i finansiranja terorizma. Banke, kao najveći dio finansijskog sektora u Crnoj Gori, imaju značajnu ulogu u sistemu sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma.

U okviru aktivnosti sprečavanja finansiranja terorizma, Centralna banka je redovno obavještavala banke, MFI i platne institucije o indikatorima za prepoznavanje finansiranja terorizma.

Centralna banka je učestvovala u tvining projektu „Podrška regulaciji finansijskih usluga“, za oblast sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma iz domena Centralne banke. Pored toga, realizovano je učešće u Projektu za borbu protiv ekonomskog kriminala u Crnoj Gori, koji sprovodi Savjet Evrope.

Započete su aktivnosti na inoviranju Nacionalne procjene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma iz nadležnosti Centralne banke. Ova aktivnost se realizuje uz podršku Savjeta Evrope.

U 2018. godini urađeni su izvještaji o sprovođenju aktivnosti u okviru Pregovaračkog poglavља 4– Sloboda kretanja kapitala, u dijelu koji se odnosi na sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, iz domena Centralne banke.

Operativni rizik i informacioni sistem - Minimum koji banke moraju ispuniti po pitanjima kvaliteta sistema upravljanja operativnim rizikom, upravljanja informacionim sistemom i upravljanja kontinuitetom poslovanja definisan je u Zakonu o bankama i Odluci o minimalnim standardima za upravljanje operativnim rizikom u bankama. U toku 2018. godine Centralna banke je vršila provjeru usklađenosti poslovanja banaka u ovim oblastima i davala preporuke u skladu sa navedenom regulativom i sljedećim standardima dobre prakse: BCBS/EBA/CEBS dokumenta, ISO 31000, ISO 27005, ISO 22301.

Izvršeno je ukupno 16 neposrednih kontrola u devet banaka, i to po osam iz sljedećih kategorija:

- da li je banka uspostavila adekvatan i efikasan okvir za upravljanje operativnim rizikom koji obuhvata sve propisane elemente i koji je usklađen sa dobrom praksom, i
- na koji način banka upravlja informacionim sistemom u cilju osiguranja dostupnosti, integriteta, autentičnosti i povjerljivosti podataka.

Raspoloživi resursi su naročito bili usmjereni na kontrolu planova za vanredne situacije koje bi banke koristile u cilju obezbjeđivanja kontinuiranog rada u slučaju nastanka ozbiljnih poremećaja u poslovanju, uzrokovanih situacijama koje su van kontrole banke kao što su zemljotres, požar i slično. Banke su, u skladu sa preporukama kontrole, definisale akcione planove za realizaciju preporuka i oticanje utvrđenih nepravilnosti.

Kontrola kreditnog rizika - Bankarski sektor, tokom 2018. godine, bilježi pozitivne trendove: smanjenje nekvalitetnih kredita, pad kamatnih stopa i rast kreditne aktivnosti. U sklopu implementacije preporuka FSAP misije za ublažavanje rizika u finansijskom sistemu, Centralna banka je radila na regulatornom unapređenju, u dijelu upravljanja nekvalitetnom aktivom i ograničavanju rizika koncentracije. Dodatno, primjena MSFI 9 rezultirala je strožijim praksama obezvređivanja bilansnih i vanbilansnih pozicija banaka.

Napori na smanjenju nekvalitenih kredita evidentni su u poslovanju gotovo svih banaka u sistemu. Nekvalitetni krediti na kraju 2018. godine (6,85%) niži su nego na kraju 2017. godine, kada su iznosili 8,31%. Njihovom smanjenju je doprinijela i primjena Zakona o sporazumnoj finansijskoj restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama¹⁸. Prodaja potraživanja faktoring kompanijama, efikasnija naplata postojećih kredita, održivo restrukturiranje problematičnih plasmana, ali i bolji kvalitet novih kreditiranja, rezultirali su povećanjem kvaliteta ukupnog kreditnog portfolija banaka.

Tokom 2018. godine kvalitet aktive je poboljšan. Ukupna aktiva banaka u Crnoj Gori, na dan 31. 12. 2018. godine iznosila je 4.407 miliona eura i u odnosu na kraj 2017. godine, bilježi rast od 5,38% odnosno 225 miliona eura. Zabilježena su pomjeranja u strukturi aktive ka rastu učešća kredita (bruto krediti) za 3,48 p.p.

U tabeli 2.5 dati su koeficijenti koncentracije aktive i kredita na nivou bankarskog sistema. Prema tržišnom učešću, pet je sistemski značajnih banaka shodno važećoj metodologiji (preko 10% učešća u ukupnoj aktivi).

Tabela 2.5

	Koncentracija banaka u %			
	31. 12. 2017.		31. 12. 2018.	
	Aktiva	Krediti	Aktiva	Krediti
1 banka	14,7	13,5	15,7	15,5
3 banke	38,3	35,6	39,5	43,5
5 banaka	60,8	62,4	62,1	65,3
7 banaka	77,5	76,4	77,2	80,7

U strukturi aktive najveće učešće imaju bruto krediti i potraživanja od banaka i klijenata koji obuhvataju bruto kredite, sredstva i depozite kod banaka, kamatu, faktoring i forfeting i potraživanja banaka po neizmirenim akceptima, garancijama i mjenicama. Na kraju 2018. godine ukupni krediti (bruto) su iznosili 2.612 miliona eura i bili su veći nego na kraju 2017. godine za 279 miliona eura, čime je ostvaren godišnji kreditni rast od 11,96%, dok ukupni krediti i potraživanja u istom periodu pokazuju rast od 8,47%. Snaženje kreditne aktivnosti u velikoj mjeri je uticalo na makroekonomsku stabilnost kroz podsticanje rasta i oporavka privrede, što posljedično utiče na širenje poreske osnovice i smanjenje fiskalnih pritisaka.

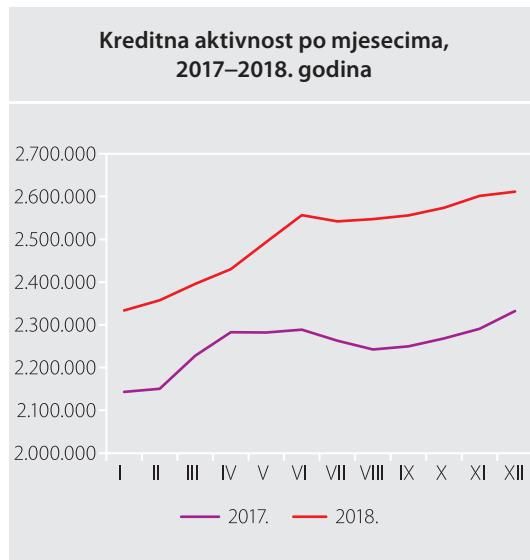
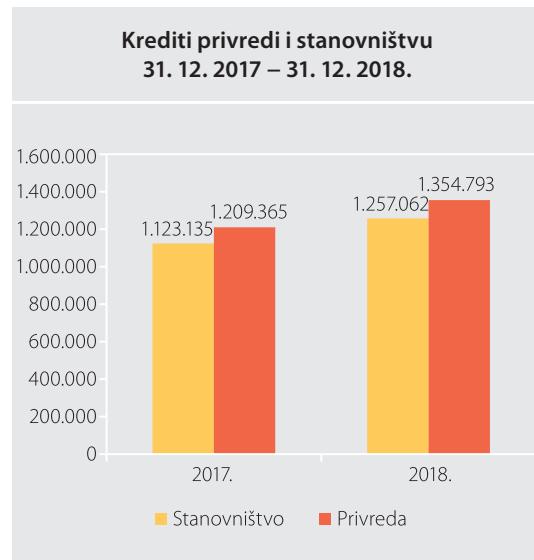
¹⁸ „Sl. list Crne Gore“ br. 20/15, 37/17, 43/18

Tabela 2.6

Struktura aktive 31. 12. 2018.		
Stavke aktive bilansa	Stanje XII 2018.	Učešće XII 2018.
	000 eura	%
1. NOVČANA SREDSTVA I RAČUNI DEPOZITA KOD CENTRALNIH BANAKA	869.593	19,73
2. NETO KREDITI I OSTALA POTRAŽIVANJA (2a+2b+2c-2d-2e)	2.788.939	63,29
2a. Depoziti kod banaka i ostalih depozitnih institucija	274.552	6,23
2b. Krediti	2.611.855	59,27
2c. Ostala potraživanja	42.832	0,97
KREDITI I POTRAŽIVANJA (2a+2b+2c)	2.929.239	66,47
2d. Kamate i vremenska razgraničenja i ispravke	8.876	0,20
2e. Ispravka vrijednosti kredita i potraživanja	149.176	3,39
3. HARTIJE OD VRIJEDNOSTI	517.324	11,74
4. OSTALA AKTIVA	230.957	5,24
5. UKUPNA SREDSTVA	4.406.813	100,00

Posmatrano po mjesecima, nivo kreditne aktivnosti je oscilirao. Nivo kredita u svim mjesecima 2018. godine bio je viši nego u istim mjesecima 2017. godine. Najveći godišnji rast bruto kredita, u iznosu od 245 miliona eura, odnosno 13,6% ostvaren je u septembru mjesecu.

Banke su u odnosu na 2017. godinu više kreditirale i sektor privrede i sektor stanovništva. Izraženiji je bio rast kredita odobrenih sektoru privrede, ali i pored toga, banke su i dalje oprezne u kreditiranju ove grane djelatnosti.

Grafik 2.3**Grafik 2.4**

Nekvalitetna aktiva (C, D i E) na nivou bankarskog sistema na kraju 2018. godine iznosila je 255,5 miliona eura, što predstavlja 5,8% ukupne aktive. U odnosu na kraj prethodne godine, navedeni pokazatelj bilježi pad od 80 hiljada eura ili 0,3 p.p. što, imajući u vidu ostvareni rast ukupne aktive u istom periodu, ukazuje na poboljšanje kvaliteta ukupne aktive tokom 2018. godine.

Tabela 2.7

Ključni koeficijenti kvaliteta aktive 31. 12. 2017 – 31. 12. 2018.		
Vrijednosti, u 000 eura	31. 12. 2017.	31. 12. 2018.
Ukupna aktiva	4.181.934	4.406.813
Krediti	2.332.500	2.611.855
Nekvalitetna aktiva (C, D i E)	255.565	255.485
Nekvalitetni krediti (C, D i E)	193.874	178.846
Krediti koji kasne preko 30 dana	187.662	167.097
Krediti koji kasne preko 90 dana	130.227	120.298
Pokazatelji kvaliteta aktive, u %		
Nekvalitetna aktiva/ukupna aktiva	6,1	5,8
Nekvalitetni krediti/ukupni krediti	8,3	6,8
Krediti koji kasne preko 30 dana/ukupni krediti	8,0	6,4
Krediti koji kasne preko 90 dana/ukupni krediti	5,6	4,6

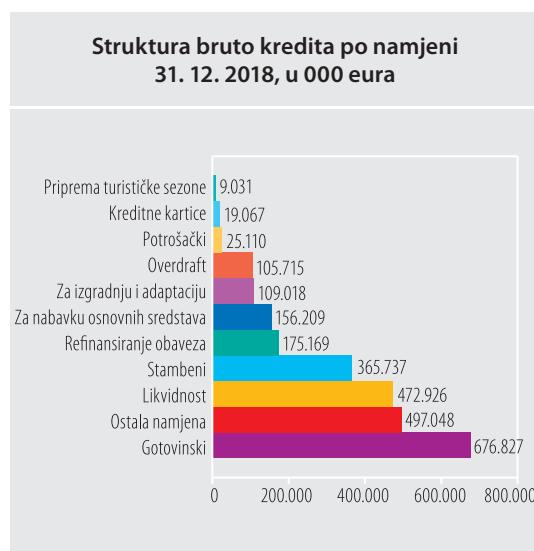
Nekvalitetni krediti na kraju 2018. godine iznosili su 178,8 miliona eura i bilježe godišnji pad od 7,75%, dok je učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima od 6,8% i niže je za 1,5 p.p. što predstavlja poboljšanje kvaliteta kreditnog portfolija u jednogodišnjem periodu.

Krediti koji kasne sa otplatom preko 30 dana iznosili su na kraju 2018. godine 167,1 milion eura i činili su 6,4% ukupnih kredita, dok su krediti koji kasne sa otplatom preko 90 dana iznosili 120,3 miliona eura i činili su 4,6% ukupnih kredita, što predstavlja indikator niži od predkriznog perioda, odnosno među najnižim indikatorima u regionu. Obje kategorije kredita u kašnjenju niže su nego na kraju 2017. godine, a niže je i njihovo učešće u ukupnim kreditima, koje je na kraju 2017. godine iznosilo 8,0% i 5,6%.

Posmatrano po ročnosti kredita, na kraju 2018. godine u ukupno odobrenim kreditima, 73,76% odnosi se na kredite koji su odobreni sa rokom otplate preko tri godine, 13,53% čine krediti odobreni od jedne do tri godine, 10,37% se odnosi na kredite odobrene od tri mjeseca do jedne godine i 2,34% su krediti odobreni do tri mjeseca. U ukupnoj strukturi kredita, dugoročni krediti učestvuju sa 87,29%, a kratkoročni sa 12,71%.

U strukturi ukupnih kredita na kraju 2018. godine, dominantno učešće od 51,87% zabilježili su krediti odobreni pravnim licima – rezidentima. Fizičkim licima odobreno je 48,13% ukupnih kredita. U odnosu na 2017. godinu, krediti odobreni pravnim licima i fizičkim licima ostvaruju rast od 12,03% i 11,92%, respektivno.

Namjenska struktura kredita pokazuje da je najveći dio odobren za gotovinske nemajanske kredite 25,91%, kategoriju ostalo 19,03%, likvidnost 18,11%, stambene kredite 14,00%, potom za refinan-

Grafik 2.5

siranje obaveza prema drugim bankama 6,71%, nabavku osnovnih sredstava 5,98% i izgradnju i adaptaciju građevinskih objekata 4,17%. Manji iznosi odobreni su za overdraft, kreditne kartice, potrošačke kredite, kupovinu automobila i pri-premu turističke sezone (6,09% ukupno odobrenih kredita).

Ukupni bruto restrukturirani krediti na kraju 2018. godine iznosili su 169,4 miliona eura i čine 6,5% kredita. U ukupnim restrukturiranim kreditima najveće učešće ostvaruju krediti za produženje otplate za glavnici ili kamatu u iznosu od 51,2 miliona eura ili 30,2%. Tri banke imaju najveći iznos restrukturiranih kredita, ukupno 38,6%. Posmatrano u odnosu na isti period prethodne godine, ukupni bruto restrukturirani krediti bilježe pad od 35,6 miliona eura ili 17,4%.

Tabela 2.8

Restrukturirani krediti, 31. 12. 2017–31. 12. 2018. godine								
Banka	Produženje otplate za glavnici ili kamatu	Smanjenje kamatne stope na odobreni kredit	Preuzeta potraživanja dužnika prema trećem licu	Smanjenje iznosa duga, glavnice ili kamate	Kapitalizovanje kamate po kreditu odobrenom dužniku	Zamjena postojećeg novim kreditom	Ostale pogodnosti koje olakšavaju finansijsku poziciju dužnika	UKUPNO 31. 12. 2018. godine
U 000 eura	51.180	14.654	3.337	1.570	15.292	45.661	37.719	169.414
Učešće u ukupnim restrukturiranim kreditima u %	30,21	8,65	1,97	0,93	9,03	26,95	22,26	100,00

Ukupna vanbilansna izloženost banaka na kraju 2018. godine iznosila je 9,3 mlrd. eura. Od navedenog iznosa svega 599,2 miliona eura ili 6,43% odnosi se na vanbilans banaka na koji se izdvajaju rezervisanja za gubitke. Otpisana potraživanja iz interne evidencije iznose 181,8 miliona eura. Preostali iznos odnosi se na stavke vanbilansa na koje se ne izdvajaju rezerve, a koje obuhvataju: komisione poslove, sredstva obezbjeđenja (kolateral i hipoteke na kreditne obligacije), ugovore o derivatima, itd.

Pokazatelj ispravka vrijednosti bruto kredita na kraju 2018. godine iznosio je 131,7 miliona eura, i čini 5,04% ukupnih kredita. Ispravka vrijednosti bruto nekvalitetnih kredita pokriva 47,09% nekvalitetnih (CDE) kredita. Koeficijent ukupne ispravke vrijednosti bruto kredita i potraživanja u odnosu na bruto nekvalitetne kredite i potraživanja na kraju decembra 2018. godine iznosio je 75,76%, dok je pokrivenost nekvalitetnih kredita i potraživanja regulatornim rezervama iznosi 93,52%.

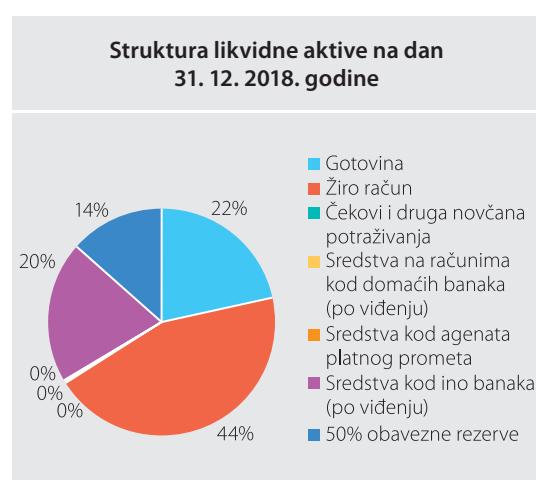
Kontrola rizika likvidnosti - Na kraju 2018. godine likvidna aktiva svih banaka je iznosila 936,6 miliona eura i predstavljala je 21,25% ukupne aktive. U odnosu na isti period prethodne godine, likvidna aktiva je smanjena za 122,3 miliona eura (11,56%). Učešće likvidne aktive u ukupnoj aktivi je

smanjeno u odnosu na kraj 2017. godine, kada je iznosilo 25,32%.

Posmatrajući strukturu likvidne aktive, uočava se da najveće učešće imaju sredstva na obračunskim računima koja čine 44,44% likvidne aktive. Sredstva obavezne rezerve koja su bankama raspoloživa za likvidnost čine 14% ukupne likvidne aktive.

Tokom 2018. godine, dnevni i dekadni pokazatelji likvidnosti svih banaka, osim jedne banke u kojoj je tokom decembra uvedena privremena uprava, kretali su se iznad propisanih minimalnih pokazatelja likvidnosti.

Grafik 2.6

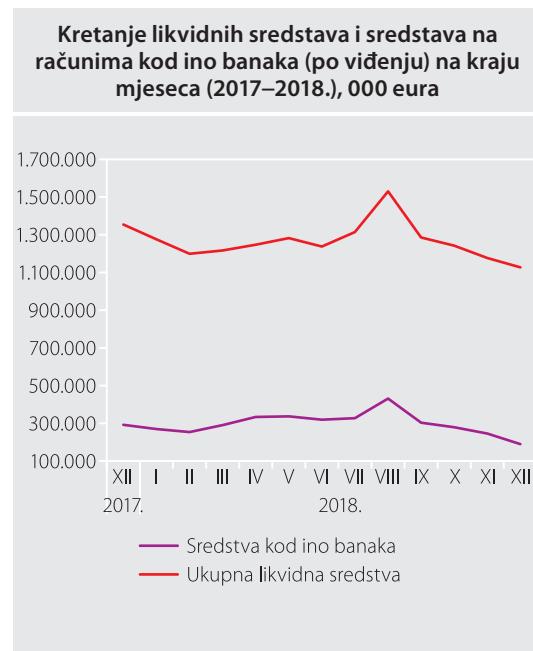

izvor: dnevni izvještaji banaka

Ukupni depoziti (sa sredstvima na escrow računima, bez kamata i vremenskih razgraničenja) na kraju 2018. godine iznosili su 3.459,2 miliona eura i činili su 88,90% ukupnih obaveza banaka. Ukupni depoziti su u odnosu na kraj 2017. godine, povećani za 192,1 miliona eura (5,88%).

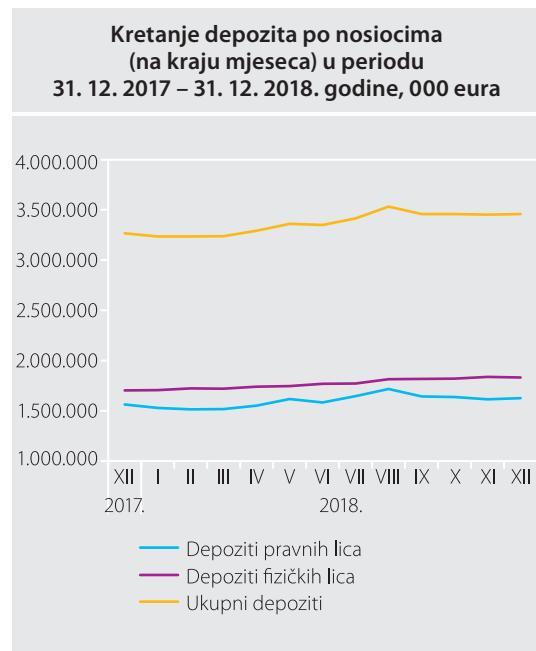
Depoziti pravnih i fizičkih lica su povećani u odnosu na kraj 2017. godine. U odnosu na kraj 2017. godine depoziti fizičkih lica ostvaruju rast od 128 miliona eura (7,59%), a depoziti pravnih lica ostvaruju rast od 64,1 miliona eura (4,10%).

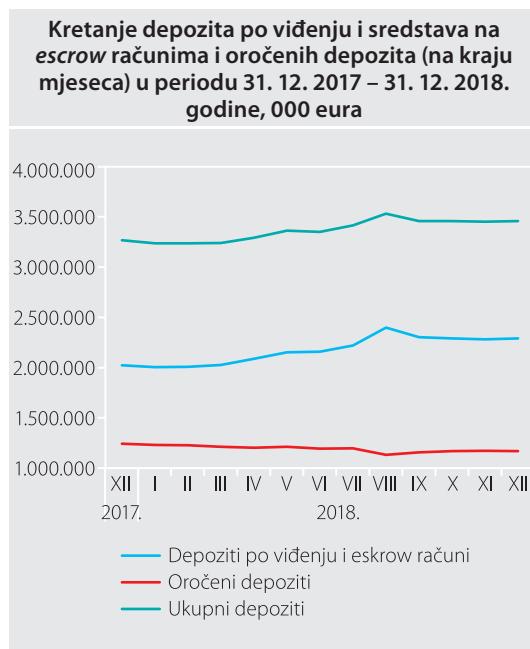
Grafik 2.7

izvor: dnevni izvještaji banaka

Grafik 2.8

Grafik 2.9

U ukupnim depozitima u sistemu na kraju 2018. godine, veće učešće imaju depoziti fizičkih lica od depozita pravnih lica, a njihovo učešće u ukupnim depozitima nije se značajnije mijenjalo, posmatrano na kraju mjeseca u toku 2018. godine, i bilo je veće od 51%.

Rast ukupnih depozita u odnosu na kraj 2017. godine, posmatrajući depozite prema ročnosti, podstaknut je rastom depozita po viđenju. Depoziti po viđenju sa sredstvima na escrow računu u odnosu na kraj 2017. godine bilježe rast od 265,6 miliona eura, odnosno 13,12%, pri čemu samo depoziti po viđenju bilježe rast od 222,6 miliona eura (11,14%), dok su oročeni depoziti smanjeni za 73,6 miliona eura (5,92%). U ukupnim depozitima, veće učešće na kraju 2018. godine imaju depoziti po viđenju (64,21%).

Tabela 2.9

Struktura i trend depozita po ročnosti, 000 eura				
	31. 12. 2018.	%	31. 12. 2017.	%
Sredstva na escrow računima	68.648	1,98	25.569	0,78
Depoziti po viđenju	2.221.174	64,21	1.998.619	61,17
Depoziti do 3 mjeseca	68.936	1,99	50.090	1,54
Depoziti od 3 mjeseca do 1 godine	544.416	15,74	632.608	19,36
Depoziti od 1 do 3 godine	458.369	13,25	457.680	14,01
Depoziti preko 3 godine	97.678	2,83	102.583	3,14
Ukupni depoziti (uključujući sredstva na escrow računima)	3.459.220	100	3.267.149	100

Učešće oročenih depozita u ukupnim depozitima, u odnosu na kraj prethodne godine je smanjeno. Povećani su depoziti oročeni do tri mjeseca, za 18,8 miliona eura (37,62%). Depoziti oročeni od tri mjeseca do godinu dana bilježe smanjenje od 88,2 miliona eura (13,94%), a pojedinačno posmatrano, imaju najveće učešće u oročenim depozitima, kao i na kraju 2017. godine.

Ukupne pozajmice (bez obaveza za kamate i vremenskih razgraničenja) na kraju 2018. godine iznose 297,2 miliona eura i čine 7,64% ukupnih obaveza banaka. U odnosu na isti period prethodne godine, ukupne pozajmice su povećane za 18,1 milion eura (6,49%). Banke su povećale zaduženje prema matičnim bankama za 61,8 miliona eura, a smanjile zaduženje prema drugim članovima bankarske grupe u odnosu na kraj prethodne godine za 23,5 miliona eura. Pozajmice od Vlade Crne Gore su, u odnosu na kraj 2016. godine, povećane za oko 2 miliona eura (2,12%).

Tabela 2.10

Pregled pozajmica na kraju kvartala u periodu 31. 12. 2017 – 31. 12. 2018. godine, 000 eura					
	31. 12. 2018.	30. 09. 2018.	30. 06. 2018.	31. 03. 2018.	31. 12. 2017.
Ukupne pozajmice	297.205	295.489	301.696	274.865	279.107
Pozajmice od maticne banke i drugih članova bankarske grupe	130.900	124.000	119.627	86.053	92.580
Pozajmice od Vlade Crne Gore	98.584	93.489	98.467	99.418	96.537

Izvještaj o ročnoj usklađenosti aktive i pasive na dan 31. 12. 2018. godine pokazuje postojanje negativnih kumulativnih gepova za period do pet godina, prema preostalom ugovorenom dospijeću, dok prema očekivanom dospijeću pokazuje pozitivne kumulativne gapove. Ukupni kumulativni gep je pozitivan.

Kontrola tržišnih rizika – Tržišni rizici nisu izraženi u bankarskom sistemu. Osjetljivost aktive i pasive na promjenu kamatnih stopa na agregatnom nivou nije značajno izražena. Na agregatnom nivou, svi kumulativni gepovi do godinu dana su negativni. Najveći negativni kumulativni gep je do 30 dana i iznosi 607,4 miliona eura.

Izvještaj o poziciji u drugim valutama na dan 31. 12. 2018. godine pokazuje da je, na agregatnom nivou, najveća pojedinačna otvorena devizna pozicija – neto kratka pozicija u USD koja iznosi 1,6 miliona eura (0,42% osnovnog kapitala; 0,39% sopstvenih sredstava). Agregatno stanje u svim stranim valutama je pozitivno i iznosi 92 hiljade eura (0,02% osnovnog kapitala; 0,02% sopstvenih sredstava).

2.2.1.2.2. Promjena regulatornog okvira

U toku 2018. godine Centralna banka je nastavila sa reformom regulatornog okvira, u okviru koje se vrši usklađivanje postojeće regulative sa novom pravnom tekovinom Evropske unije i međunarodnim standardima u oblasti finansijskih usluga.

U cilju daljeg pospješivanja finansijskog restrukturiranja održivih privrednih subjekata, ali i daljeg održanja trenda smanjenje nivoa NPL-a u zemlji, usvojen je Zakon o izmjeni Zakona o sporazumnoj finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama¹⁹, kojim se produžava njegova primjena za još godinu dana (do maja 2019. godine).

U sklopu aktivnosti na implementaciji MSFI 9, sa čijom punom primjenom se započelo 1. januara 2018. godine, Savjet Centralne banke je u aprilu 2018. godine usvojio Odluku o izmjenama Odluke o sadržaju, rokovima i načinu sačinjavanja i dostavljanja finansijskih izvještaja banaka²⁰.

U cilju usklađivanja sa regulatornim okvirom kojim se reguliše rad institucija koje se bave poslovima finansijskog lizinga, faktoringa, otkupa potraživanja, mikrokreditiranja i kreditno-garantnim poslovima, Savjet Centralne banke je u junu 2018. godine usvojio i novu Odluku o Kreditnom registru²¹, sa primjenom od 1. januara 2019. godine. Ova odluka je pripremljena i radi unapređenja Kreditnog

¹⁹ „Sl. list Crne Gore”, br. 43/18

²⁰ „Sl. list Crne Gore”, br. 24/18

²¹ „Sl. list Crne Gore”, br. 39/18

registra kroz obezbjeđivanje dodatnih, pojedinačnih i zbirnih podataka iz Kreditnog registra koji će postati dostupni korisnicima.

U okviru aktivnosti na usaglašavanju sa EU propisima, Centralna banka je u decembru 2018. godine usvojila radne verzije nacrta Zakona o kreditnim institucijama, Zakona o sanaciji kreditnih institucija i Zakona o izmenama i dopunama Zakona o stecaju i likvidaciji banaka. Njihovim usvajanjem, koje je Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2019–2020, predviđeno za četvrti kvartal 2019. godine, izvršiće se usaglašavanje sa direktivama 2013/36 EU (tzv. CRD) i 2014/49 EU (tzv. BRRD) i unaprijediti postojeći okvir za nadzor nad poslovanjem kreditnih institucija i pravovremenu intervenciju u kreditnoj instituciji koja ima problem.

Savjet Centralne banke je u decembru 2018. godine usvojio Odluku o izmenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama²², kojom se, u skladu sa relevantnim smjernicama Evropske bankarske agencije, unapređuju važeća rješenja u dijelu koji se odnosi na vrednovanje kolateralu u postupku klasifikacije aktive i izdvajanja rezervacija za potencijalne kreditne gubitke u bankama, tretman restrukturiranih kredita u klasifikaciji, dalje usklađivanje definicije NPL-a, i slično.

Realizovano je i niz aktivnosti u vezi sa tvining projektom „Podrška regulaciji finansijskih usluga“ u okviru kojeg je, u saradnji sa ekspertima iz EU, pripremljen Zakon o kreditnim institucijama. U periodu april – novembar 2018. godine realizovano je šest ekspertske misije za izradu regulative kojom će se regulatorni okvir uskladiti sa Direktivom 2013/36 EU o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i prudencijalnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicionim društvima, kao i Regulativom br. 575/2013 EU o prudencijalnim zahtjevima za kreditne institucije i investiciona društva, kroz koje se u EU implementiraju Bazelski standardi kapitala i likvidnosti (Bazel III).

Krediti registar CBCG

Tokom 2018. godine Centralna banka je sprovedla značajne aktivnosti na unapređenju funkcionalisanja Kreditnog registra i poboljšanju kvaliteta usluga koje registar pruža. Kvalitet izvještaja o zaduženju klijenata u sistemu banaka i drugih nebankarskih finansijskih institucija znatno je poboljšan i proširen dodatnim podacima. Osim detaljnog mjesecačnog izvještaja o zaduženju klijenta u sistemu, Kreditni registar prikuplja i razmjenjuje podatke o novoodobrenim plasmanima, kao i o izvršenim plaćanjima na dnevnoj osnovi, čime se postiže dnevna ažurnost podataka o svim plasmanima u sistemu. Kreiran je set novih izvještajnih obrazaca sistemskog karaktera, uključujući i izvještaj o kreditnoj istoriji svakog klijenta ponaosob. Kumulativni podaci o dužničko-povjerilačkim odnosima iz Kreditnog registra na taj način su kvalitativno poboljšani i postaju obuhvatniji i sadržajniji. Time je kvalitet i obuhvat praćenja sistemskih rizika u finansijskom sektoru znatno poboljšan.

Shodno novoj Odluci o kreditnom registru usvojenoj u junu 2018. godine, a koja stupa na snagu u 2019. godini, osim poslovnih banaka, MFI i Investiciono-razvojnog fonda, u sistem razmjene podataka uključene su i novolicencirane nebankarske finansijske institucije (lizing i faktoring kompanije, društva koja se bave otkupom potraživanja, društva koja se bave kreditno garantnim poslovima), kao i nelicencirane institucije koje u svom portfoliju imaju potraživanja preko 200 hiljada eura.

²² „Sl. list Crne Gore“, br. 86/18

Znatno proširenje subjekata koji su uključeni u sistem razmjene podataka u Kreditnom registru do prinosi stvaranju realnijeg okvira za praćenje finansijske stabilnosti i smanjenju finansijskih rizika.

U bazi Kreditnog registra su na kraju 2018. godine bila evidentirana 144.783 lica koja imaju zaduženost po osnovu kredita, lizinga, kreditnih kartica, dozvoljenog minusa po tekućem računu, garancija, akreditiva i ostalih prijavljenih zaduženja, što predstavlja uvećanje od 5% u odnosu na kraj 2017. godine. Od ukupnog broja evidentiranih lica, 138.807 lica, odnosno 96%, odnosi se na fizička lica, dok se ostatak od 5.976 lica, odnosno 4%, odnosi na pravna lica. Broj ostvarenih upita od strane korisnika usluga Kreditnog registra tokom 2018. godine iznosio je 197.513, što je za 3% više u odnosu na prethodnu godinu.

Kreditni registar CBCG će i u budućem periodu nastaviti sa unapređenjem usluga, posebno u dijelu razmjene podataka sa nebankarskim nefinansijskim institucijama, što će doprinijeti povećanju obima informacija o bonitetu klijenata i stvoriti osnov za bolje praćenje kreditnog rizika u sistemu.

Kreditna aktivnost banaka

Centralna banka od aprila 2018. godine sprovodi istraživanje o kreditnoj aktivnosti banaka u formi ankete (engl. *Bank Lending Survey*), koje je u skladu sa međunarodnom praksom i metodologijom. Rezultati ankete, u kojoj učestvuju sve banke, shodno Odluci o utvrđivanju obrasca za dostavljanje informacija o kreditnoj aktivnosti, daju uvid u ključne determinante ponude i tražnje kredita privrede i stanovništva. Takođe, ovim istraživanjem Centralna banka raspolaže sa informacijama o promjenama u dinamici kreditiranja preduzeća i stanovništva od strane banaka, kao i o kreditnim standardima, faktorima koji su uticali na njihovo kretanje, uslovima kreditiranja i očekivanjima banaka u vezi sa novim kreditiranjem. Izvještaj o rezultatima ankete o kreditnoj aktivnosti banaka izrađuje se i publikuje na kvartalnom nivou.

2.2.1.3. Kontrola i regulacija pružalaca finansijskih usluga

Zakon o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima²³ u primjeni je od 11. 05. 2018. godine. Ovim zakonom uređuju se poslovi finansijskog lizinga, faktoringa, otkupa potraživanja, mikrokreditiranja i kreditno-garantni poslovi, kao i osnivanje, poslovanje i kontrola poslovanja privrednih društava koja se bave tim poslovima. U skladu sa Zakonom, Centralna banka je nadležna za izdavanje dozvola za rad pružaocima finansijskih usluga, kao i za kontrolu njihovog poslovanja, te za donošenje podzakonskih akata kojima se reguliše poslovanje ovih subjekata.

Centralna banka je tokom 2018. godine donijela i usvojila podzakonske akte kojima se bliže uređuju pitanja upravljanja rizicima u poslovanju pružalaca finansijskih usluga, pitanja obaveznog izvještavanja prema Centralnoj banci, kao i o dokumentaciji koju ovi subjekti prilažu u postupku izdavanja odobrenja. U tom smislu, Savjet Centralne banke 13. 04. 2018. godine donio je sljedeće odluke:

- Odluku o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u poslovanju pružalaca finansijskih usluga,
- Odluku o izvještajima koje pružaoci finansijskih usluga dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore, i

²³ "Sl. list Crne Gore", br. 73/17

- Odluku o dokumentaciji koja se prilaže uz zahtjeve za izdavanje odobrenja iz zakona kojim se uređuje finansijski lizing, faktoring, otkup potraživanja, mikrokreditiranje i kreditno-garantni poslovi²⁴.

U skladu sa zakonom kojim se uređuje poslovanje pružalaca finansijskih usluga, Centralna banka je do kraja 2018. godine sprovela postupke usklađivanja MFI sa odredbama zakona i u tom smislu donijela odgovarajuća rješenja o usklađivanju za šest MFI, dok je za jednu MFI taj postupak u 2018. godini trajao i nakon isteka godine, ali u okviru zakonskih rokova. Takođe, u decembru 2018. godine Savjet Centralne banke izdao je i dvije dozvole za rad lizing društava, i to za Porsche leasing doo - Podgorica i S leasing doo - Podgorica. Tokom 2018. godine nijesu podneseni zahtjevi za izdavanje dozvola za rad društava koja bi se bavila poslovima faktoringa, otkupa potraživanja i kreditno-garančnim poslovima.

Zakonom o Investiciono-razvojnog fondu Crne Gore²⁵ Centralna banka je ovlašćena da vrši kontrolu poslovanja Fonda, ali je i u obavezi da donese podzakonska akta kojima se uređuje upravljanje rizicima u poslovanju Fonda i način izračunavanja adekvatnosti kapitala. Savjet Centralne banke je dana 27. 11. 2018. godine donio sljedeće podzakonske akte koji proističu iz Zakona o Investiciono-razvojnog fondu:

- Odluku o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u poslovanju Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore, i
- Odluku o načinu izračunavanja koeficijenta adekvatnosti kapitala Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore²⁶.

Ove odluke obuhvataju i odgovarajuće obrasce izvještaja koje je Fond dužan da dostavlja Centralnoj banci. Odluke će se primjenjivati od 01. 04. 2019. godine i nakon toga će se steći uslovi za ostvarenje kontrolne funkcije Centralne banke u punom kapacitetu.

Mikrokreditne finansijske institucije

U finansijskom sistemu Crne Gore na dan 31. 12. 2018. godine poslovalo je sedam mikrokreditnih finansijskih institucija (MFI) čija je ukupna bilansna suma na kraju 2018. godine iznosila 64,6 miliona eura. Bilansna suma MFI na godišnjem nivou zabilježila je rast od 5,77%. Od ukupne bilansne sume, 84,44% odnosilo se na dvije MFI.

Na kraju 2018. godine ukupni bruto krediti MFI iznosili su 64,7 miliona eura, što predstavlja rast od 9,25% u poređenju sa krajem 2017. godine. U ročnoj strukturi kredita dominantno je učešće dugoročnih kredita (preko jedne godine) sa 87,31%. Sektorska struktura kredita MFI pokazuje da dominantno učešće od 96,97% imaju krediti odobreni fizičkim licima, slijedi privreda sa svega 3,03%. U strukturi kredita MFI, odobrenim po namjeni, preovladava učešće kredita za osnovna sredstva (40,54%), slijede krediti odobreni sa svrhom „ostalo“ (13,58%), potrošački krediti (11,66%), krediti za izgradnju i adaptaciju građevinskih objekata (11,29%), gotovinski krediti (9,58%), krediti za likvidnost (7,56%), krediti za kupovinu automobila (3,05%), krediti za pripremu turističke sezone (2,69%) i stambeni krediti (0,06%).

²⁴ "Sl. list Crne Gore", br. 24/18

²⁵ "Sl. list Crne Gore", br. 88/09, 40/10 i 80/17

²⁶ "Sl. list Crne Gore", br. 79/18

Krediti MFI koji kasne sa otplatom na kraju 2018. godine iznosili su 4,5 miliona eura ili 6,97% od ukupno odobrenih kredita i ostvaruju rast od 13,19% na godišnjem nivou. Od ukupnog iznosa kredita u kašnjenju, 63,62% se odnosilo na kredite koji su u kašnjenju preko 90 dana. Nekvalitetni krediti MFI su na kraju 2018. godine iznosili 2,9 miliona eura, što predstavlja 4,43% ukupnih kredita. Nekvalitetni krediti bilježe rast od 0,63% na godišnjem nivou.

MFI odobravaju kredite fizičkim licima uglavnom u malim iznosima, uz minimalni nivo obezbjeđenja, uz manji obim dokumentovanosti kreditnih zahtjeva i u kraćem vremenskom periodu realizacije zahtjeva u odnosu na uslove banaka, ali uz višestruko više cijene kredita iskazano kroz visinu efektivne kamatne stope.

MFI su na kraju 2018. godine ostvarile pozitivan finansijski rezultat u iznosu od 4,5 miliona eura. Jedna MFI je na kraju 2018. godine poslovala sa gubitkom. Imajući u vidu činjenicu da MFI ne primaju depozite, kao i da imaju malo učešće u ukupnoj aktivi finansijskog sistema, MFI ne predstavljaju prijetnju za finansijsku stabilnost iako pokrivaju jednu određenu „nišu“ u crnogorskom finansijskom sistemu.

2.2.1.4. Ostali segmenti finansijskog sistema

Tržište osiguranja²⁷

Osiguravajuće kompanije su u 2018. godini ostvarile dobitak. Bruto finansijski rezultat tržišta osiguranja bio je pozitivan i na kraju 2018. godine iznosio je 7,9 miliona eura. U posmatranom periodu došlo je do rasta bilansne sume osiguravajućih kompanija, kao i rasta bruto premije osiguranja. Pored navedenog, pokazatelj likvidnosti je poboljšan, dok je solventnost na zadovoljavajućem nivou, što govori u prilog stabilnom poslovanju ovog segmenta finansijskog tržišta.

Bruto premija osiguranja iznosila je 86,8 miliona eura na kraju 2018. godine i zabilježila je rast od 3,9% u odnosu na kraj 2017. godine. U strukturi bruto premije dominirala je premija neživotnog osiguranja sa 82,5%. Bruto premija neživotnog osiguranja iznosila je 71,6 miliona eura i zabilježila je godišnju stopu rasta od 5,9%. Pozitivna tendencija je evidentna i kod bruto premije životnog osiguranja, koja na godišnjem nivou bilježi rast od 7,5%.

Na kraju četvrtog kvartala 2018. godine tržišno učešće tri društva sa najvećom bruto fakturisanom premijom (Lovćen osiguranje AD, Sava osiguranje AD i Unika neživotno osiguranje AD) iznosilo je 63,3%, što je za 0,1 p.p. niže nego na kraju 2017. godine. Ukupan akcijski kapital osiguravajućih kompanija iznosio je 50,5 miliona eura na kraju 2018. godine, što je za 3,1% više nego na kraju prethodne godine.

Margina solventnosti društava za osiguranje iznosila je 16,5 miliona eura, a kapital 48,9 miliona eura. Na nivou sektora osiguranja u Crnoj Gori, odnos kapitala i margine solventnosti iznosio je 296,6%, što pokazuje da je solventnost osiguravajućih društava bila na zadovoljavajućem nivou. Koeficijent likvidnosti iznosio je 18,94 i pokazuje da su likvidna sredstva osiguravajućih društava bila 18,94 puta veća u odnosu na njihove kratkoročne obaveze. Koeficijent likvidnosti je poboljšan u odnosu na kraj prethodne godine kada je iznosio 18,15.

²⁷ Podaci su preliminarni.

Zbog još uvijek nedovoljne razvijenosti tržišta osiguranja i zakonske obaveze osiguravajućih kompanija da vode konzervativniju politiku prilikom plasmana, osiguravajuća društva ne nose značajniji rizik za finansijsku stabilnost. Međutim, očekuje se dalji razvoj i rast ovog tržišta, što može imati pozitivan uticaj na stabilnost ukupnog sistema, ali i doprinijeti razvoju svijesti o značaju i koristima koje građani mogu imati od usluga osiguranja.

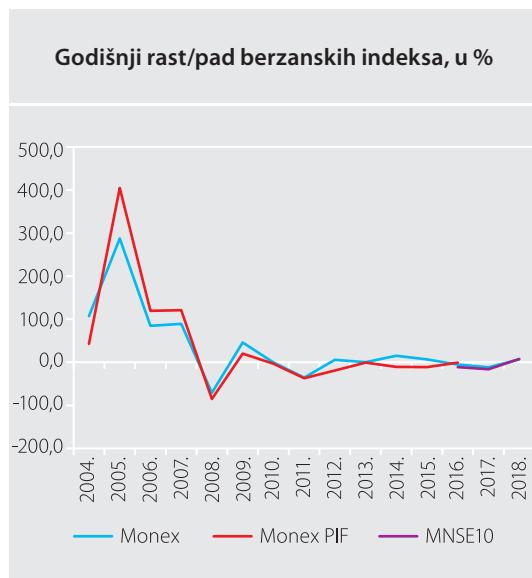
Tržište kapitala

Tokom 2018. godine na Montenegroberzi ostvareno je 147,4 miliona eura prometa, kroz 3.243 transakcije. U poređenju sa 2017. godinom promet je bio za 210,5% viši, dok je broj transakcija zabilježio pad od 43,2%.

Prosječni mjesecni promet iznosio je 12,3 miliona eura tokom posmatranog perioda, što je više od prosječnog mjesecnog prometa ostvarenog u istom periodu 2017. godine kada je iznosio 4 miliona eura.

U 2018. godini, struktura prometa je značajno promijenjena. Od ukupno ostvarenog prometa, 96,1% se odnosilo na promet akcijama kompanija (50,1% 2017. godine), 2,2% na promet raznim vrstama obveznica (24,1% 2017. godine), dok se preostalih 1,7% odnosilo na promet akcijama fondova zajedničkog ulaganja (25,8% 2017. godine).

Grafik 2.10

Na crnogorskom tržištu kapitala za praćenje kretanja cijena akcija kompanija koriste se dva indeksa - MONEX i MNSE10. Indeks MONEX je opšti indeks Montenegroberze, dok indeks MNSE10 predstavlja tzv. *blue chip* indeks u čiji sastav ulaze akcije deset „najboljih“ kompanija sa crnogorskog tržišta. Vrijednost indeksa MONEX na kraju decembra 2018. godine iznosila je 10.840,49 i bila je viša od vrijednosti ostvarene na kraju 2017. godine za 665,06 indeksnih poena ili 6,5%. Vrijednost indeksa najreprezentativnijih akcija Montenegroberze - MNSE10 na kraju decembra iznosila je 837,08 indeksnih poena i bila je za 60,39 indeksnih poena ili 7,8% viša od vrijednosti ostvarene na kraju 2017. godine (grafik 2.10).

izvor: Montenegroberza

2.2.2. Nacionalni platni promet

U oblasti platnog prometa Centralna banka je u 2018. godini ključne aktivnosti usmjerila ka realizaciji osnovnog cilja definisanog Politikom Centralne banke – održavanje i unapređivanje stabilnog i efikasnog platnog prometa. U tom pravcu, aktivnosti su bile usmjerene na:

- kontinuirano održavanje stabilnog i efikasnog funkcionisanja Platnog sistema CBCG za izvršavanje platnih transakcija između učesnika;
- kvalitetno i efikasno pružanje usluga platnog prometa za postojeće i za nove korisnike platnih usluga Centralne banke;
- upravljanje svim rizicima koji su karakteristični za sistemski važne platne sisteme;
- unapređivanje regulatornog okvira platnog prometa prateći regulativu EU i međunarodne standarde i vršenje efikasne kontrole obavljanja platnog prometa u cilju obezbjeđenja pružanja platnih usluga u skladu sa propisima iz oblasti platnog prometa;
- izdavanje odobrenja za pružanje platnih usluga, upis platnih institucija, institucija za elektronski novac i agenata pružaoca platnih usluga u odgovarajuće registre;
- kontrolu platnog prometa kod pružaoca platnih usluga.

Kao i prethodnih godina, rad Platnog sistema CBCG (RTGS sistem i DNS sistem) čiji je vlasnik i operator Centralna banka, obilježio je visok nivo pouzdanosti i efikasnosti funkcionisanja i kvalitetno obavljanje platnog prometa za klijente Centralne banke, u skladu sa propisima i pravilima sistema.

2.2.2.1. Pokazatelji raspoloživosti RTGS sistema i DNS sistema

Platni sistem CBCG je u 2018. godini obezbijedio visoku raspoloživost i pouzdanost, kao i brzinu izvršavanja platnih transakcija.

Raspoloživost Platnog sistema CBCG u 2018. godini, iskazana kao odnos između ukupnog i efektivno ostvarenog radnog vremena Platnog sistema, iznosila je 99,90%.

2.2.2.2. Realizovan platni promet u Platnom sistemu CBCG

Godinu 2018. karakterišu porast i obima i vrijednosti realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu CBCG²⁸.

Obim realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu CBCG

Obim ukupno realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu CBCG (RTGS sistem i DNS sistem) u 2018. godini iznosio je 11.188.139 naloga ili 9% više u odnosu na 2017. godinu (tabela 2.11).

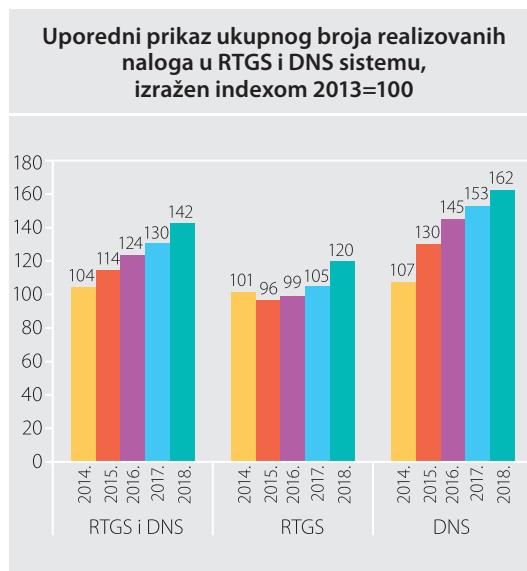
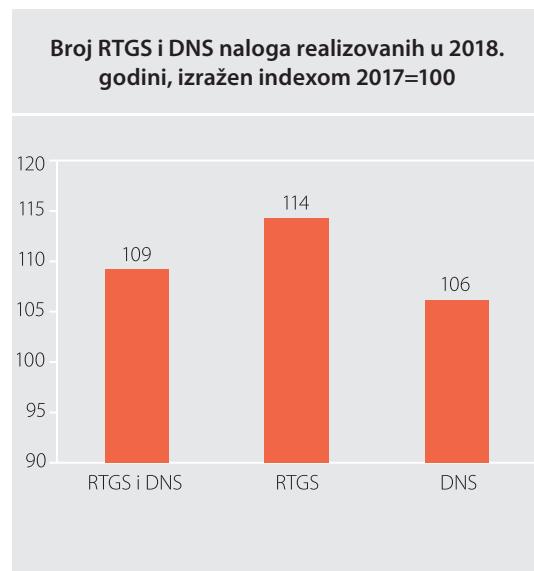
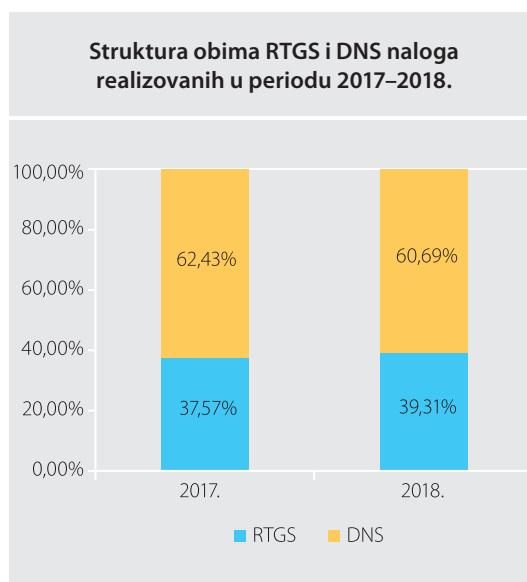
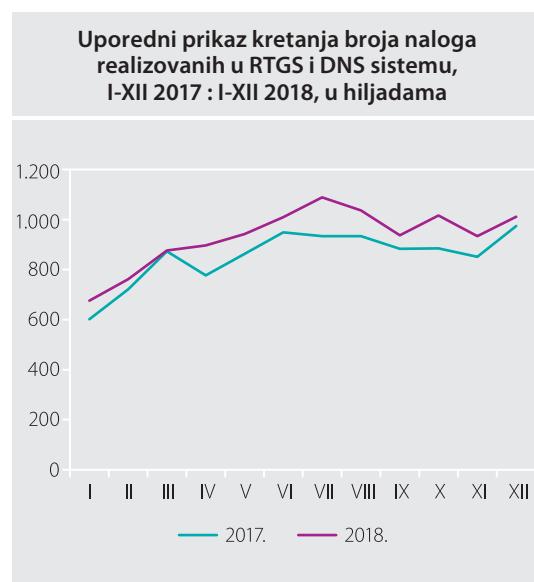
Tabela 2.11

Opis	Uporedni pokazatelji obima RTGS i DNS platnog prometa						
	2018.	2017.	2016.	2015.	2014.	2013.	2018 2017. 2013.
1. RTGS i DNS nalozi	11.188.139	10.246.015	9.721.698	8.979.882	8.212.730	7.865.980	109 142
1.1. RTGS	4.397.786	3.849.257	3.647.300	3.543.746	3.725.929	3.678.688	114 120
1.2. DNS	6.790.353	6.396.758	6.074.398	5.436.136	4.486.801	4.187.292	106 162

²⁸ Izvor podataka je Centralna banka.

Od ukupnog broja realizovanih naloga, obim realizovanog platnog prometa u RTGS sistemu iznosio je 4.397.786 naloga ili 14% više u odnosu na prethodnu godinu, dok je obim realizovanog platnog prometa u DNS sistemu iznosio 6.790.353 naloga, odnosno 6% više u odnosu na prethodnu godinu. U 2018. godini, posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, došlo je do povećanja učešća broja RTGS naloga u odnosu na DNS naloge. Naime, odnos RTGS naloga i DNS naloga u 2018. godini iznosio je 39,31% : 60,69%, dok je u 2017. godini taj odnos bio 37,57% : 62,43% (Prilog 1, tabela 8).

Mjesečno je, u prosjeku, realizovano 932.345 naloga, od čega je 366.482 realizovano u RTGS sistemu, a 565.863 naloga u DNS sistemu.

Grafik 2.11**Grafik 2.12****Grafik 2.13****Grafik 2.14**

Vrijednost realizovanog platnog prometa u Platnom sistemu CBCG

U 2018. godini, posredstvom Platnog sistema CBCG (RTGS sistema i DNS sistema) ukupna vrijednost realizovanog platnog prometa iznosila je 15,1 milijardu eura, što je za 12% više u odnosu na 2017. godinu (tabela 2.12).

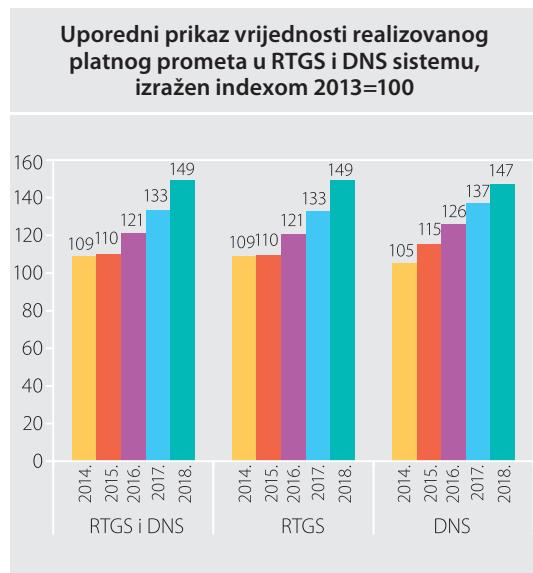
Od ukupne vrijednosti realizovanog platnog prometa, vrijednost u RTGS sistemu iznosila je 14,3 miliona eura ili 12% više u odnosu na prethodnu godinu, dok je vrijednost realizovanog platnog prometa u DNS sistemu iznosila 839,9 miliona eura, odnosno 7% više u odnosu na prethodnu godinu. U 2018. godini, posmatrano u odnosu na prethodnu godinu, došlo je do neznatnog povećanja učešća vrijednosti RTGS naloga u odnosu na DNS naloge. Naime, odnos vrijednosti RTGS naloga i DNS naloga u 2018. godini iznosio je 94,44%:5,56%, dok je u 2017. godini taj odnos bio 94,20%:5,80% (Prilog 1, tabela 9).

Tabela 2.12

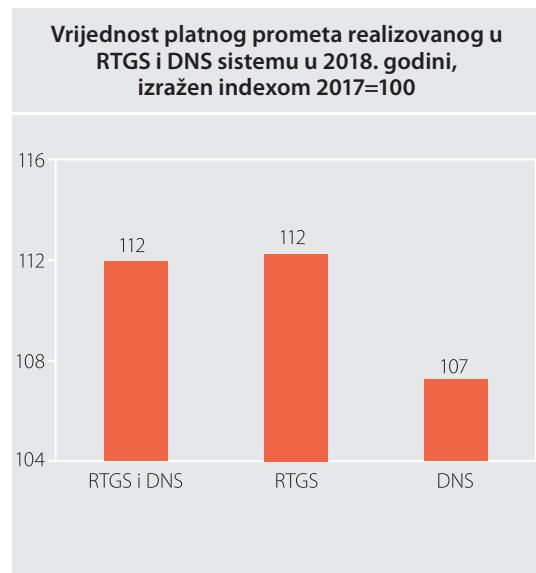
Opis	Vrijednost							Index	
	2018.	2017.	2016.	2015.	2014.	2013.	2018. 2017.	2018. 2013.	
1. RTGS i DNS	15.105.468.691	13.492.382.284	12.235.514.148	11.119.688.006	11.006.358.207	10.123.092.075	112	149	
1.1. RTGS	14.265.542.816	12.709.274.933	11.517.507.803	10.461.014.240	10.407.060.461	9.552.596.535	112	149	
1.2. DNS	839.925.875	783.107.351	718.006.345	658.673.766	599.297.745	570.495.540	107	147	

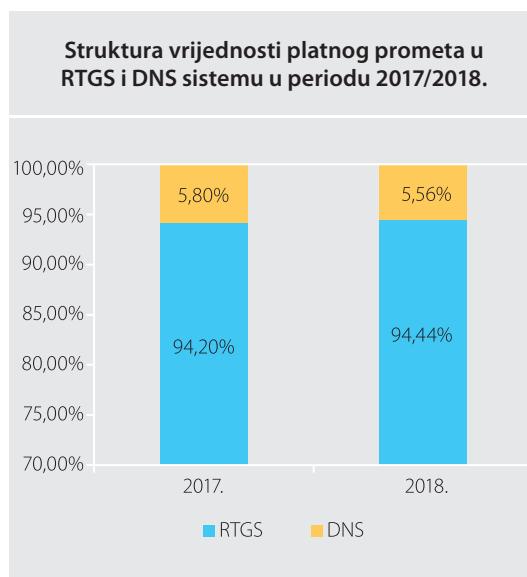
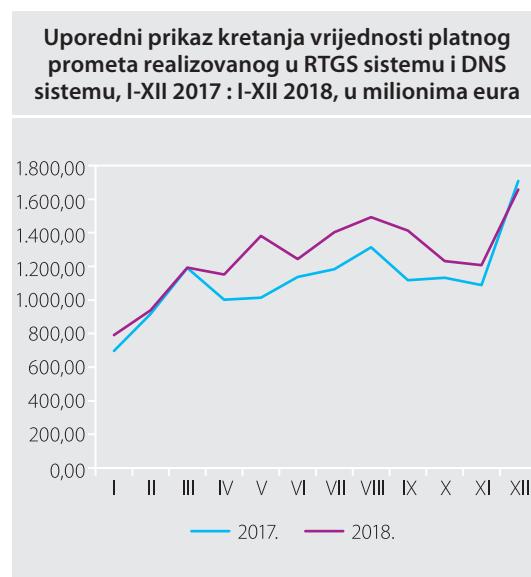
Prosječno su mjesečno realizovana plaćanja u iznosu od 1,26 milijardi eura, od kojih su 1,19 milijardi eura RTGS plaćanja i 69,99 miliona eura DNS plaćanja.

Grafik 2.15

Grafik 2.16

Grafik 2.17**Grafik 2.18**

2.2.2.3. Statistički podaci iz izvještaja o platnom prometu²⁹

Centralna banka od januara 2018. godine, u skladu sa Odlukom o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci o platnom prometu, od pružaoca platnih usluga (banke, platne institucije i institucije za elektronski novac), po novoj metodologiji, prikuplja i obrađuje podatke iz oblasti platnog prometa.

Pokazatelji o broju korisnika po vrstama određenih platnih usluga

Na kraju 2018. godine, ukupno 1.291.953 korisnika platnih usluga u bankama imalo je otvoreni transakcioni račun, dok je 4.266 korisnika platnih usluga koji su kod pružaoca platnih usluga otvorili račun elektronskog novca (tabela 2.13).

Tabela 2.13

Broj korisnika platnih usluga koji imaju otvoren račun, stanje na kraju 2018. godine	
	Broj korisnika
Transakcioni račun ³⁰	1.291.953
Račun elektronskog novca ³¹	4.266

Tabela 2.14

Broj korisnika po vrstama određenih platnih usluga, na kraju 2018. godine	
	Broj korisnika
1. Internet plaćanje	66.534
2. Mobilno plaćanje	46.513
3. Trajni nalog	73.365
4. Platne kartice ³²	301.597
5. Direktno zaduženje	9.922

²⁹ Podaci su agregirani na bazi podataka koje su pružaoci platnih usluga dostavili Centralnoj banci.

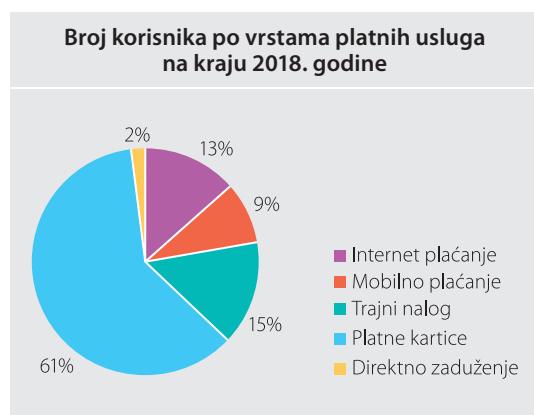
³⁰ Broj korisnika platnih usluga koji imaju otvorene transakcione račune kod banaka.

³¹ Broj korisnika platnih usluga kojima je pružalac platnih usluga otvorio virtuelni račun – račun za plaćanje na kome se pohranjuje elektronski novac.

³² Ako jedan korisnik ima više platnih kartica, iskazana je samo jedna kartica.

Broj korisnika koji je sa pružaocima platnih usluga zaključio ugovor o korišćenju aplikativnog softvera zasnovanog na internet tehnologiji ili ugovorilo uslugu internet plaćanja, iznosio je 66.534, broj korisnika kojima je pružalac izdao platnu karticu iznosio je 301.597, dok je 46.513 korisnika sa pružaocem platnih usluga ugovorilo uslugu mobilno plaćanje (tabela 2.14).

Grafik 2.19

Pokazatelji broja i vrijednosti platnih transakcija prema vrsti platne usluge

Prema načinu iniciranja platnih transakcija, u 2018. godini najveći broj transakcija iniciran je u papirnoj formi, odnosno podnesen na šalterima pružaoca platnih usluga.

Tabela 2.15

	Platne transakcije			
	Broj	%	Vrijednost	%
1. Kreditni transferi	17.285.933		20.751.193.282	
1.1. Inicirani u papirnoj formi	11.752.612	68	10.647.916.011	51
1.2. Inicirano elektronski	5.533.321	32	10.103.277.271	49
1.2.1. Internet plaćanje ³³	3.866.535	70	9.578.172.849	94,80
1.2.2. Mobilno plaćanje ³⁴	506.930	9	379.148.760	3,75
1.2.3. Trajni nalog	359.723	7	48.030.798	0,48
1.2.4. Preko bankomata ³⁵	680.339	12	86.358.911	0,85
1.2.5. Ostalo	119.794	2	11.565.953	0,11
- Unutar istog pružaoca platnih usluga	6.314.970	37	10.015.063.832	48,26
2. Direktno zaduženje	9.310.367		1.030.155.500	
2.1. Unutar istog pružaoca platnih usluga	9.065.762	97	997.669.024	97
3. Novčane dozname–poslate	4.295.817		1.457.854.714	
3.1. Nacionalne	4.226.415	98	1.256.512.504	86
3.2. Međunarodne	69.402	2	201.342.210	14
4. Međunarodne novčane dozname – primljene	195.153		230.017.633	
5. Ostale platne usluge	3.779.034		4.549.641.360	
5.1. Unutar istog pružaoca platnih usluga	1.968.024	52	2.074.948.913	46

³³ Platne transakcije korišćenjem internet bankarstva, odnosno aplikativnog softvera zasnovanog na internet tehnologiji ili usluge internet plaćanja.

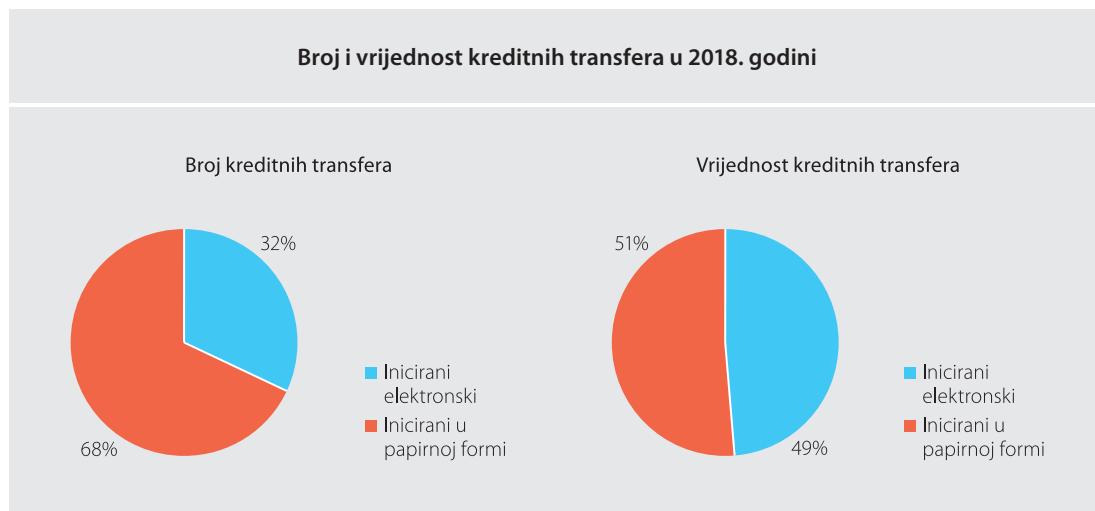
³⁴ Platne transakcije koje je inicirao korisnik platnih usluga koji je sa pružaocem platnih usluga ugovorio uslugu plaćanja putem mobilnog telefona

³⁵ Platne transakcije obavljene preko bankomata s funkcijom kreditnog transfera

U 2018. godini, posmatrano prema vrsti platne usluge, najveći broj i najveću vrijednost imali su kreditni transferi (tabela 2.15).

Ukupan broj kreditnih transfera iznosio je 17,3 miliona, ukupne vrijednosti od 20,7 milijardi eura. Od kreditnih transfera, 68% inicirano je u papirnoj formi, dok je 32% inicirano elektronski.

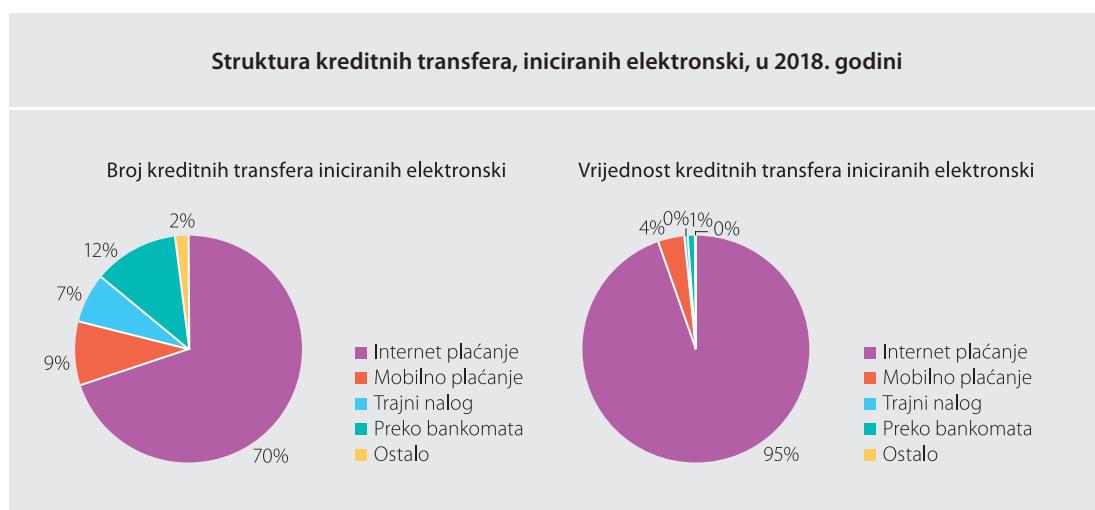
Grafik 2.20

U ukupnom broju kreditnih transfera koji su inicirani elektronski, najveći udio imaju internet plaćanja od 70%, dok je 9% učešće mobilnih plaćanja.

Od ukupnog broja kreditnih transfera 6,3 miliona ili 37% realizovano je unutar istog pružaoca platnih usluga.

Grafik 2.21

Direktnim zaduženjem u 2018. godini zadano je 9,3 miliona platnih transakcija čija je ukupna vrijednost iznosila 1,03 milijarde eura, od čega su 9,1 milion platne transakcije realizovane unutar istog pružaoca platnih usluga.

U 2018. godini, ukupno je poslato 4,2 miliona nacionalnih novčanih doznaka u vrijednosti od 1,3 milijardi eura, dok je broj međunarodnih doznaka iznosio 0,07 miliona u vrijednosti od 201 milion eura. Broj međunarodnih primljenih doznaka u 2018. godini iznosio je 0,2 miliona u vrijednosti od 230 miliona eura.

Ostalim platnim uslugama u 2018. godini inicirano je 3,8 miliona platnih transakcija u vrijednosti od 4,5 milijardi eura, od čega su 2,1 milijarda eura realizovane unutar istog pružaoca platnih usluga.

U 2018. godini, prosječno mjesечно realizovano je 1,4 miliona kreditnih transfera vrijednosti od 1,7 milijardi eura, direktnih zaduženja 85,8 miliona eura, dok je prosječna vrijednost novčanih doznaka iznosila 121 milion eura za poslate (nacionalne i međunarodne) i 19,2 miliona eura za primljene međunarodne novčane doznake.

Pokazatelji broja i vrijednosti platnih transakcija uplata i isplata gotovog novca

U 2018. godini, ukupan broj realizovanih gotovinskih transakcija iznosio je 6.654.981, od čega su 4.405.642 platne transakcije uplate gotovog novca i 2.249.339 platne transakcije isplate gotovog novca. Posmatrano u odnosu na 2017. godinu, broj platnih transakcija gotovinskih uplata je manji za 8%, dok broj gotovinskih isplata bilježi porast od 41% (tabela 2.16).

Tabela 2.16

Platne transakcije	Broj						Index 2018/2017.
	Ukupno 2017.	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	Ukupno 2018.	
1. Uplate gotovog novca	4.795.096	979.589	1.083.845	1.213.796	1.128.412	4.405.642	92
2. Isplate gotovog novca	1.599.386	510.885	567.808	558.428	612.218	2.249.339	141

U 2018. godini, ukupna vrijednost platnih transakcija uplata gotovog novca iznosila je 2,6 milijardi eura, što je za 0,14% više u odnosu na 2017. godinu, dok je vrijednost platnih transakcija isplata gotovog novca iznosila 1,6 milijardi eura ili 40% više u odnosu na prethodnu godinu (tabela 2.17).

Tabela 2.17

Platne transakcije	Vrijednost						Index 2018/2017.
	Ukupno 2017.	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	Ukupno 2018.	
1. Uplate gotovog novca	2.610.314.943	477.566.210	647.284.845	857.287.846	631.829.380	2.613.968.282	100,14
2. Isplate gotovog novca	1.135.540.337	319.071.534	406.870.732	409.432.462	460.106.079	1.595.480.808	140

Pokazatelji o broju uređaja za prihvatanje platnih kartica

U skladu sa prikupljenim podacima, na kraju 2018. godine na tržištu Crne Gore bilo je ukupno 494 bankomata (ATM), 16.293 POS terminala i 2.154 terminala za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca (tabela 2.18).

U prva tri kvartala 2018. godine broj bankomata (ATM) i POS terminala, kao i broj terminala za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca je linearno rastao, dok je u četvrtom kvartalu zabilježen njihov blagi pad. Posmatrano u odnosu na 2017. godinu, zabilježen je rast bankomata (ATM) od 23% i POS terminala od 20%.

Tabela 2.18

Uređaji za prihvatanje platnih kartica	Broj				Stanje na kraju 2018.	Stanje na kraju 2017.	Index 2018./2017.
	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal			
1. Bankomati (ATM) ³⁶	475	514	526	494	494	402	123
1.1. Bankomati s funkcijom podizanja gotovog novca	473	511	526	493	493	n/a	
1.2. Bankomati s funkcijom uplate gotovog novca	8	8	9	9	9	n/a	
1.3. Bankomati s funkcijom kreditnog transfera	64	64	64	64	64	n/a	
2. POS terminali ³⁷	13.405	14.279	14.681	16.293	16.293	12.215	133
2.1. Terminali s funkcijom prihvatanja plaćanja platnim karticama (POS)	13.145	14.016	14.423	16.035	16.035	n/a	
2.2. Terminali s funkcijom podizanja gotovog novca	278	281	276	277	277	n/a	
2.3. Terminali s funkcijom prihvatanja plaćanja karticom s funkcijom elektronskog novca	6.856	7.499	7.757	7.686	7.686	n/a	
3. Terminali za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca ³⁸	2.043	2.158	2.193	2.154	2.154	n/a	
3.1. Terminali za punjenje i pražnjenje kartica s funkcijom elektronskog novca	2.043	2.158	2.193	2.154	2.154	n/a	
3.2. Terminali za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca	2.025	2.140	2.175	2.135	2.135	n/a	

Pokazatelji upotrebe platnih kartica

Na kraju 2018. godine, na području Crne Gore ukupno je evidentirano 437.621³⁹ platnih kartica, nezavisno od broja funkcija na kartici.

³⁶ Ukupan broj bankomata (ATM) može biti manji od zbira potkategorija, jer bankomat može nuditi više funkcija, pa se iskazuje pojedinačno po svakoj funkciji u jednoj od potkategorija.

³⁷ Ukupan broj POS terminala ne predstavlja zbir potkategorija, kako bi se izbjeglo dvostruko obračunavanje.

³⁸ Ukupan broj terminala za prihvatanje kartica s funkcijom elektronskog novca može biti manji od zbira potkategorija.

³⁹ Ukupan broj kartica (broj plastike) - broj kartica koje su izdali pružaoci platnih usluga nezavisno od broja funkcija.

Posmatrano prema funkciji, na kraju 2018. godine najveći broj bilježe platne kartice s funkcijom plaćanja u iznosu od 416.516, zatim kartice s funkcijom gotovog novca (uplate/isplate) u iznosu od 412.571 i kartice s funkcijom elektronskog novca u iznosu od 10.733 (tabela 2.19).

Najveće učešće u ukupnom broju kartica s funkcijom plaćanja imaju debitne kartice, koje je na kraju 2018. godine iznosilo 95%.

Tabela 2.19

Platne kartice	2018.				Stanje na kraju 2018.
	I kvartal	II kvartal	III kvartal	IV kvartal	
1. Kartice s funkcijom gotovog novca (uplate/isplate)	397.967	408.436	421.961	412.571	412.571
2. Kartice s funkcijom plaćanja	401.971	408.806	425.881	416.516	416.516
2.1. Debitne kartice	361.565	372.268	384.750	397.347	397.347
2.1.1. Visa	185.253	183.848	182.678	182.045	182.045
2.1.2. Master card	174.172	182.537	200.069	213.340	213.340
2.1.3. Ostale ⁴⁰	2.140	5.883	2.003	1.962	1.962
2.2. Kartice s odloženom naplatom (delayed debit)	10.053	10.496	10.690	10.901	10.901
2.2.1. Visa	491	587	588	347	347
2.2.2. Master card	8.460	8.875	9.073	9.542	9.542
2.2.3. Ostale	1.102	1.034	1.029	1.012	1.012
2.3. Kreditne kartice	30.982	30.967	31.294	32.565	32.565
2.3.1. Visa	14.515	14.495	14.723	15.040	15.040
2.3.2. Master card	15.922	15.938	15.798	16.262	16.262
2.3.3. Ostale	545	534	504	1.263	1.263
2.4. Kreditne kartice i/ili s f-jom odložene naplate	9.395	9.504	9.577	10.065	10.065
2.4.1. Visa	6.775	6.871	6.946	7.380	7.380
2.4.2. Master card	1.517	1.546	1.559	1.623	1.623
2.4.3. Ostale	1.103	1.087	1.072	1.062	1.062
3. Kartice s funkcijom elektronskog novca	10.225	9.941	10.540	10.733	10.733
4. Ukupan broj kartica (nezavisno od broja funkcija na kartici)	404.156	414.697	428.191	437.621	437.621

Ukupan broj platnih transakcija izvršenih u Crnoj Gori karticama s funkcijom plaćanja iznosio je 15,7 miliona, dok je vrijednost transakcija iznosila 406 miliona eura. Od ukupnog broja platnih transakcija s funkcijom plaćanja, 15,4 miliona je inicirano na fizičkom POS terminalu, dok je 0,33 miliona inicirano daljinski (tabela 2.20).

Dominantno učešće od 99,7% u ukupnom broju platnih transakcija iniciranih daljinski, imaju transakcije inicirane preko interneta, dok je 0,3% inicirano upotrebom mobilnog telefona.

⁴⁰ Ostale platne kartice – American Express, Diners card i druge.

Tabela 2.20

Broj i vrijednost platnih transakcija izvršenih u Crnoj Gori, u 2018. godini				
	Platne transakcije izvršene u Crnoj Gori			
	Broj	%	Vrijednost u eurima	%
	2018.		2018.	
1. Platnim karticama s funkcijom plaćanja	15.710.872		406.001.053	
1.1. Debitnim karticama	13.855.383	89	346.008.265	85
1.2. Karticama s funkcijom odložene naplate	1.082.905	7	27.016.830	7
1.3. Kreditnim karticama	713.585	5	30.343.465	7
1.4. Kreditnim karticama i/ili s f-jom odložene naplate	58.999	1	2.632.493	1
- Od izvršenih platnih karticama s funkcijom plaćanja				
1.1.1. Inicirano na fizičkom POS-u	15.376.459	98	393.778.009	97
1.1.2. Inicirano daljinski	334.413	2	12.223.044	3
1.1.2.1. Preko interneta	333.423	99,7	12.080.709	99
1.1.2.2. Upotrebom mobilnih telefona	990	0,30	142.335	1
2. Elektronskim novcem	32.895		638.962	
2.1. Karticama na koje se direktno pohranjuje elektronski novac	21.187	83	566.299	89
2.2. Sa računa elektronskog novca	5.708	17	72.663	11

Ukupan broj platnih transakcija izvršenih van Crne Gore karticama s funkcijom plaćanja iznosio je 3,45 miliona, dok je vrijednost transakcija iznosila 171,68 miliona eura. Od ukupnog broja platnih transakcija s funkcijom plaćanja, 2,79 miliona je inicirano na fizičkom POS terminalu, dok je 659.347 inicirano daljinski (tabela 2.21).

Dominantno učešće od 97%, u ukupnom broju platnih transakcija iniciranih daljinski, imaju transakcije inicirane preko interneta, dok je 3% inicirano upotrebom mobilnog telefona.

Tabela 2.21

Broj i vrijednost platnih transakcija izvršenih van Crne Gore, u 2018. godini				
	Platne transakcije izvršene van Crne Gore			
	Broj	%	Vrijednost u eurima	%
	2018.		2018.	
1. Platnim karticama s funkcijom plaćanja	3.450.806		171.676.348	
1.1. Inicirano na fizičkom POS-u	2.791.459	81	135.526.436	79
1.2. Inicirano daljinski	659.347	19	36.149.912	21
1.2.1. Preko interneta	634.984	97	34.793.192	96
1.2.2. Upotrebom mobilnih telefona	24.363	3	1.356.720	4
2. Elektronskim novcem	50.905		1.248.335	

Posmatrano prema lokaciji terminala i izdavaoca platne kartice, u 2018. godini je na terminalima u Crnoj Gori, karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore, realizovano ukupno 16,6 miliona platnih transakcija, dok je platnim karticama koje je izdao pružalac van Crne Gore realizovano 5,7 miliona platnih transakcija. Na terminalima van Crne Gore, izvršeno je 4,1 milion platnih transakcija karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore (tabela 2.22).

Tabela 2.22

	Platne transakcije izvršene prema lokaciji terminala i izdavaoca platne kartice, u 2018. godini			
	Broj	Platne transakcije		
		%	Vrijednost u eurima	%
			2018.	2018.
1. na terminalima pružaoca platnih usluga, platnim karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore	16.625.689		693.581.553	
1.1. Uplata gotovine na bankomatima	48.932	0,29	13.789.957	1,99
1.2. Isplata gotovine na bankomatima	3.786.321	23	430.077.105	62,01
1.3. POS transakcije	12.775.901	77	249.276.397	35,94
1.4. Transakcije punjenja/praznjenja elektronskog novca pohranjenog na kartici s funkcijom elektronskog novca	3.925	0,02	268.168	0,04
1.5. Platne transakcije izvršene sa karticama s funkcijom elektronskog novca	10.610	0,06	169.926	0,02
2. na terminalima pružaoca platnih usluga, platnim karticama koje je izdao pružalac platnih usluga van Crne Gore	5.711.974		469.307.245	
2.1. Isplata gotovine na bankomatima	1.055.072	18,47	212.357.198	45,25
2.2. POS transakcije	4.656.902	81,53	256.950.047	54,75
3. na terminalima van Crne Gore, platnim karticama koje je izdao pružalac platnih usluga iz Crne Gore	4.132.277		201.249.650	
3.1. Isplata gotovine na bankomatima	427.431	10,34	53.138.207	26,40
3.2. POS transakcije	3.665.184	88,7	147.362.159	73,22
3.3. Platne transakcije izvršene karticama s funkcijom elektronskog novca	39.662	0,96	749.284	0,37

2.2.2.4. Platne institucije i agenci pružaoca platnih usluga i institucije za elektronski novac

U skladu sa Zakonom o platnom prometu, Centralna banka izdaje odobrenje za pružanje platnih usluga i izdavanje elektronskog novca i vrši upis platnih institucija, institucija za elektronski novac i agenata pružalaca platnih usluga u odgovarajuće registre.

Tokom 2018. godine Centralna banka je donijela dva rješenja o upisu agenata u registar platnih institucija, dok je istovremeno doneseno rješenje o brisanju jednog agenta iz registra platnih institucija.

U 2018. godini Centralna banka je izdala jedno odobrenje instituciji za elektronski novac „MTEL”, za izdavanje elektronskog novca i pružanje platnih usluga.

U skladu sa Zakonom o platnom prometu tokom 2018. godine izvršena je redovna kontrola poslovanja Platne institucije *Montenegro Transfers* kod koje nisu utvrđene nepravilnosti u poslovanju.

2.2.2.5. Sprovođenje prinudne naplate

U toku 2018. godine značajan dio aktivnosti Centralne banke bio je usmjeren i na efikasno obavljanje i dalje unapređenje poslova prinudne naplate koje Centralna banka obavlja u skladu sa odredbama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju.

Sprovođenje prinudne naplate – osnovni pokazatelji

Na osnovu podataka iz Centralnog registra transakcionih računa koji u skladu sa Zakonom o platnom prometu vodi Centralna banka, na dan 31. decembar 2018. godine, od ukupno 71.758 pravnih lica i preduzetnika u blokadi je bilo 17.939 ili 25% sa iznosom blokiranih sredstava od 659,98 miliona eura (Prilog 1, tabela 10).

U 2018. godini u bazu podataka prinudne naplate unijeto je 43.570 osnova za prinudnu naplatu ili 0,2% više u odnosu na 2017. godinu (Prilog 1, tabela 11).

2.2.2.6. Regulatorne aktivnosti

U cilju harmonizacije regulatornog okvira sa novom pravnom tekovinom Evropske unije u oblasti platnog prometa, Savjet Centralne banke je u novembru 2018. godine usvojio radne verzije:

- Nacrta zakona o uporedivosti naknada povezanih sa računom za plaćanje potrošača, prebacivanju računa za plaćanje potrošača i računu za plaćanje sa osnovnim uslugama kojim će se u pravni sistem Crne Gore u potpunosti implementirati Direktiva 2014/92/EU o uporedivosti naknada povezanih sa računima za plaćanje, prebacivanju računa za plaćanje i pristupu računima za plaćanje sa osnovnim uslugama (Payment Accounts Directive - PAD), i
- Nacrta zakona o međubankarskim naknadama i posebnim pravilima poslovanja u vezi sa platnim karticama kojim će se u pravni sistem Crne Gore u potpunosti implementirati Uredba (EU) 2015/751 o međubankarskim naknadama za platne transakcije po osnovu kartica.

Rok za utvrđivanje predloga ovih zakona prema Programu pristupanja Crne Gore EU 2019–2020, planiran je u četvrtom kvartalu 2019. godine.

2.2.3. Nadgledanje platnih sistema

Nadgledanje platnih sistema promoviše i obezbjeđuje sigurnost i efikasnost platnih sistema u zemlji i na taj način doprinosi ostvarivanju cilja Centralne banke koji se odnosi na održavanje i unapređivanje stabilnog i efikasnog platnog prometa i u krajnjem, očuvanju finansijske stabilnosti u zemlji. Aktivnosti na realizaciji ove funkcije sprovode se saglasno principima za uspješno nadgledanje za koje se zalaže Banka za međunarodna poravnjanja. Centralna banka obavlja funkciju nadgledanja rada platnih sistema saglasno Zakonu o Centralnoj banci Crne Gore, Zakonu o platnom prometu i Odluci o nadgledanju rada platnih sistema.

U skladu sa ovlašćenjima koja proizilaze iz navedenog regulatornog okvira, sprovode se aktivnosti koje doprinose sprečavanju sistemskog rizika koji može da proizađe iz sistema plaćanja i promovisanju nesmetanog funkcionisanja crnogorskog platnog sistema.

Saglasno navedenom, u 2018. godini praćen je status implementacije preporuka iz 2015. godine, izdatis kroz proces djelimične procjene usklađenosti rada Platnog sistema CBCG sa principima za funkcijanje platnih sistema u dijelu sigurnosti i operativne pouzdanosti, efikasnosti i upravljanja. Takođe, realizovane su značajne aktivnosti usmjerene ka daljem razvoju i jačanju funkcije nadgledanja platnih sistema, kroz razvoj aktivnosti monitoringa – kontinuiranog praćenja rada platnih sistema. U skladu sa najboljom međunarodnom praksom, intenzivno je rađeno na informatičkom rješenju koje će omogućiti prikupljanje značajnog seta statističkih podataka i indikatora o radu Platnog sistema CBCG (aktivnosti će biti zaokružene tokom 2019. godine). Dodatno, kroz sprovedenu izmjenu internih i međusektorskih procedura u dijelu funkcije nadgledanja, dobijaće se i druge relevantne informacije u vezi s radom Platnog sistema CBCG.

2.2.4. Upravljanje međunarodnim rezervama

U upravljanju međunarodnim rezervama⁴¹ Centralna banka se rukovodi načelima likvidnosti i sigurnosti ulaganja. U definisanom strateškom i aktuelnom tržišnom okruženju, a u cilju ostvarivanja bolje profitabilnosti, tokom 2018. godine donosile su se odgovarajuće odluke. Istovremeno, praćeni su najznačajniji rizici vezani za portfolio međunarodnih rezervi kako bi se blagovremeno odgovorilo na promjene i prilagodilo uslovima na tržištu. Realizovane su sve dospjele obaveze prema inostranstvu i kontinuirano su unapređivani korespondentski odnosi sa inostranim partnerima.

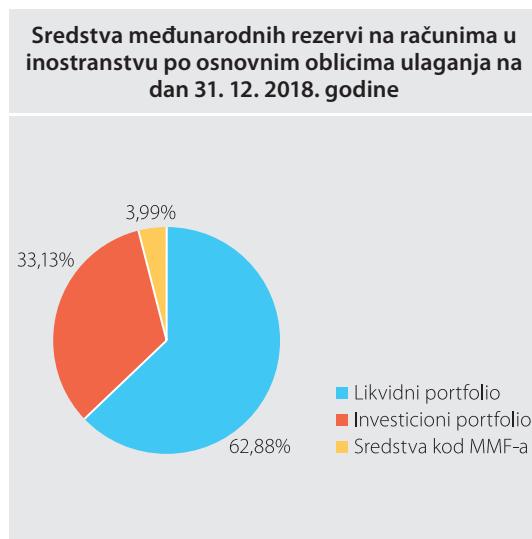
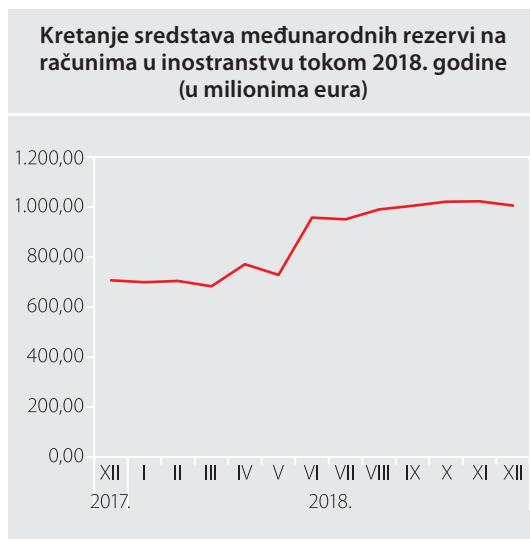
Ukupan portfolio sredstva međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu čine disponibilni i likvidni portfolio, investicioni portfolio i sredstva kod MMF-a.

Sredstva disponibilnog portfolija, koja služe za obezbjedivanje dnevne likvidnosti, nalaze se na računima kod centralnih i odgovarajućih poslovnih banaka. Sredstva likvidnog portfolija su se ulagala u depozite ročnosti do šest mjeseci i hartije originalnog roka dospijeća do godinu dana u okviru izabranog indeksa. Na gotovo sva sredstva disponibilnog i likvidnog portfolija tokom 2018. godine, uslijed situacije na međunarodnom finansijskom tržištu, ostvarivana je negativna kamata. Naime, tokom izvještajne godine ECB nije mijenjala politiku rekordno niskih referentnih stopa, što se odražavalo i na uslove pod kojima su plasirana sredstva Centralne banke. Dolarski portfolio je plasiran kod *Federal Reserve Bank of New York* u skladu sa automatskim investicionim aranžmanom koji je Centralna banka zaključila sa ovom institucijom.

Preostali dio sredstava međunarodnih rezervi je plasiran u investicioni portfolio kojeg većinom čini portfolio raspoloživ za prodaju, a manjim dijelom portfolio do dospijeća. Sredstva investicionog portfolija su plasirana u hartije od vrijednosti država, supranacionalnih institucija, pokrajina, vladinih agencija i u njemačke pokrivene obveznice.

Na kraju drugog polugodišta 2018. godine, 62,88% portfolija međunarodnih rezervi Centralne banke se odnosilo na disponibilni i likvidni portfolio, 33,13% na investicioni portfolio, dok su se preostalih 3,99% sredstava odnosila na sredstva alocirana na računima kod Međunarodnog monetarnog fonda.

⁴¹ Upravljanje raspoloživim sredstvima međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu obavlja se u skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, a saglasno opredjeljenjima definisanim u aktima koje je donio Savjet Centralne banke: Politika i Smjernice za sprovodenje politike Centralne banke, podzakonski akti kojima je regulisana oblast upravljanja međunarodnim rezervama, kao i odgovarajući zaključci Savjeta.

Grafik 2.22**Grafik 2.23**

U valutnoj strukturi sredstava međunarodnih rezervi euro učestvuje sa 95,96%, učešće američkog dolara je svega 0,05%, a na SDR se odnosi 3,99%.

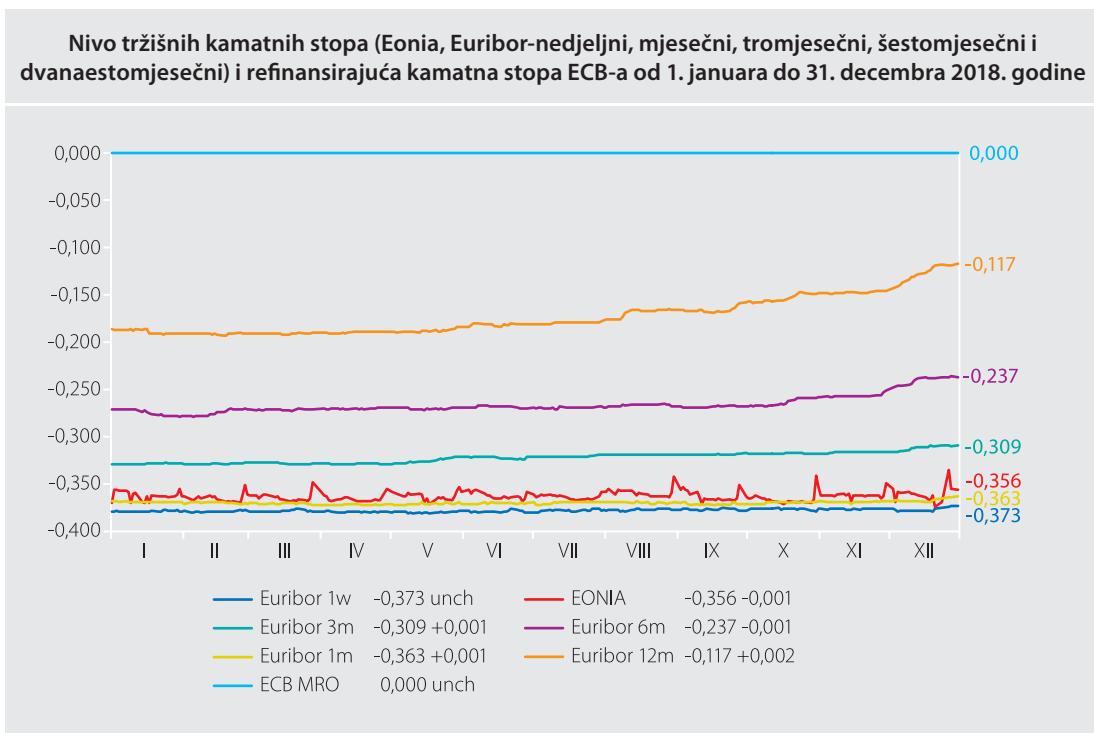
Stanje ukupnih sredstava međunarodnih rezervi na računima u inostranstvu na dan 31. decembar 2018. godine iznosi 1.006,15 miliona eura, što u odnosu na stanje sa kraja 2017. godine predstavlja rast od 42%.

Refinansirajuća kamatna stopa ECB-a iznosi 0,00%, depozitna je na nivou od 0,40%, dok je stopa po kojoj banke mogu prekonočno pozajmiti sredstva od Eurosistema 0,25%. Ova situacija je nepromijenjena još od marta 2016. godine. Evropska centralna banka je na redovnom zasjedanju u decembru 2018. godine, kao što je bilo i očekivano, odlučila da prekine sa programom kupovine obveznica. Istovremeno je saopšteno da će ECB da nastavi sa reinvestiranjem sredstava od dospjelih obveznica dok god to bude potrebno. Ova centralna banka je umanjila prognoze za ekonomski rast i inflaciju za nadrednu godinu i saopštila da će kamatne stope ostati na postojećim nivoima i tokom ljeta 2019. godine ili koliko god da je to potrebno, kako bi se osiguralo da inflacija bude u skladu s očekivanjima (oko nivoa od 2%). Za Centralnu banku orijentir su, kako zbog banaka sa kojima sarađuje, tako i zbog nivoa rizika koji je bila spremna da preuzme, Eonia i Euribor stope do šest mjeseci.

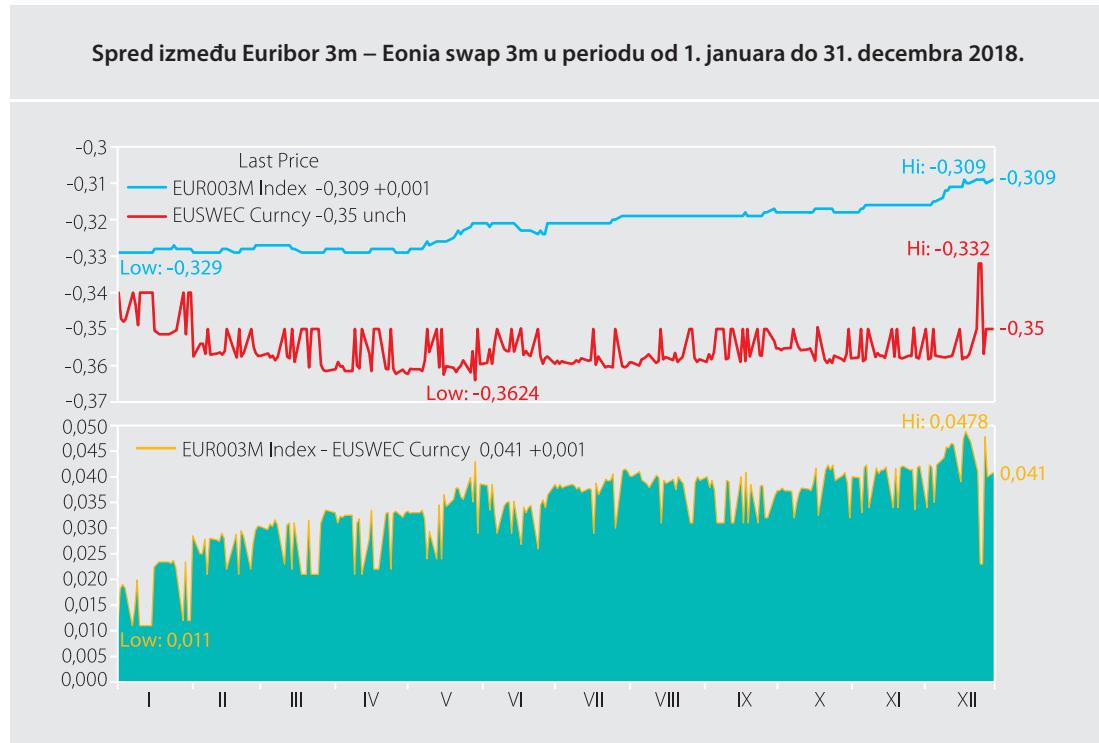
Kao rezultat popuštanja monetarne politike ECB-a, koja je nastavljena i u ovom izvještajnom periodu, na međunarodnom novčanom tržištu sve relevantne kamatne stope, počev od EONIA stope do jednogodišnjeg EURIBOR-a, permanentno su se nalazile u negativnoj zoni, što znači ispod nivoa glavne refinansirajuće kamatne stope ECB-a.

Na grafiku 2.25 može se uočiti da se od početka 2018. godine razlika između 3-mjesečnog euribora i 3-mjesečnog EONIA swap-a blago povećavala i da se u prosjeku kretala oko 3,2bp⁴². Najveći spred tokom ovog izvještajnog perioda je iznosio 4,7bp, zabilježen 19. decembra, dok je najmanji zabilježen početkom godine i to 1,1bp. Ovaj spred je koristan kao indikator stresa u bankarskom sistemu, pa njegova niska vrijednost ukazuje na visoko povjerenje među bankama, odnosno na mali nivo rizika.

⁴² Spred Euribor 3m – Eonia swap 3m pokazuje razliku između pozajmljivanja na 3 mjeseca i reinvestiranja gotovog novca prekonočno tokom 3 mjeseca. Ako raste spred između ove dvije stope znači da raste rizik po viđenju tržišta.

Grafik 2.24

izvor: Bloomberg

Grafik 2.25

izvor: Bloomberg

Sve ponuđene stope koje je Centralna banka dobijala u ovom izvještajnom periodu kako od poslovnih, tako i od centralnih banka, bile su negativne, pri čemu je krajem godine primijećen blagi oporavak stopa.

Kretanje tržišnih stopa, kao i ukupna situacija na globalnim tržištima novca i kapitala uticala je na rezultat koji je Centralna banka ostvarila tokom 2018. godine. Prosječna stopa prinosa koju je Centralna banka ostvarila na ukupan portfolio iznosila je 0,28%.

U nastavku teksta slijede tabelarni pregledi ostvarenih godišnjih prosječnih stopa prinosa na plasirana sredstava u protekle četiri godine:

Tabela 2.23

Godišnja stopa prinosa na likvidni portfolio				
	2015.	2016.	2017.	2018.
EUR depoziti	0,021%	-0,180%	-0,330%	-0,320%
USD depoziti	0,097%	0,329%	0,760%	1,820%
Kratkoročne HOV	0,186%	-0,09%	-0,260%	-0,080%

Tabela 2.24

Godišnja stopa prinosa na investicioni portfolio				
	2015.	2016.	2017.	2018.
HOV za trgovinu	0,63%	0,37%	0,48%	0,67%
HOV do dospijeća	4,22%	4,44%	4,65%	4,84%

Prosječna stopa koja je ostvarena na ukupan likvidni portfolio (depoziti i kratkoročne hartije od vrijednosti) je bila skoro 15bp niža od zvanične depozitne stope ECB-a, i pored konstatnih pritisaka na tržištu. Prinos samo na investicioni portfolio raspoloživ za prodaju tokom 2018. godine ostvarivao se po prosječnoj stopi od 0,67%, što predstavlja poboljšanje u odnosu na 2017. godinu (0,48%). Ovakav rezultat je posljedica uspješnog reinvestiranja dospjelih sredstava, kao i rasta cijena sigurnih sredstava tokom izvještajne godine.

U procesu upravljanja međunarodnim rezervama u kontinuitetu se prate sljedeći rizici: tržišni, kreditni i rizik likvidnosti.

Praćenje **tržišnog rizika** uključujući i rizik kamatne stope podrazumijeva njegovu identifikaciju, mjerjenje i kontrolu. Analize (*ex post* i *ex ante*) koje se koriste obuhvataju absolutne i relativne mjere rizika (VaR, *Tracking Error*, *Sharpe ratio* i druge). Ove analize, između ostalog, daju maksimalne gubitke koji se mogu ostvariti sa određenim nivoom vjerovatnoće (95%), volatilnost tržišta, kao i rizik koji preuzimaju portfolio menadžeri prilikom upravljanja portfoliom deviznih rezervi. Ovi podaci omogućavaju da se donesu pravovremene odluke u vezi sa portfoliom i njegovom strukturom. Pored ovih analiza, sprovode se i dnevna mjerena performansi portfolija u odnosu na izabrani benčmark.

Kao vrsta tržišnog rizika, posebno se prati rizik kamatne stope kroz nivo duracije na nivou portoflija, pri čemu je Smjernicama utvrđeno koliko je moguće odstupanje duracije portfolija u odnosu na duraciju izabranog benčmarka.

Sljedeća važna kategorija prilikom upravljanja rizicima je monitoring i kontrola **kreditnog rizika**. Ovdje se prije svega misli na rizik da banka partner ili emitent finansijskih instrumenata neće biti u mogućnosti da ispunji svoje obaveze.

Kao jedan od pokazatelja kreditnog rizika prate se dugoročni i kratkoročni rejtinzi, u lokalnoj i stranoj valuti, koji se preuzimaju od rejting agencija *S&P, Moody's i Fitch*. Takođe, kao važan indikator se uzima i to da li je određena banka na listi Globalno sistemski važnih banaka (G-SIBs), a kao dodatna mjera praćenja rizika kod komercijalnih banaka koriste se i svopovi kreditnog neizvršenja (*Credit Default Swap-CDS*).

Podobnost jedne države kao emitenta hartija od vrijednosti se ogleda u veličini njene ekonomije, nivoa njenog javnog duga i dugoročne kreditne ocjene. Naime, iscrpno se prate i analiziraju svi fundamentalni makroekonomski indikatori država. Monitoring supranacionalnih institucija, vladinih agencija, pokrajina i ostalih kvazi-državnih organizacija se zasniva na analizi dugoročnog rejtinga i finansijskog „zdravlja“ emitenta.

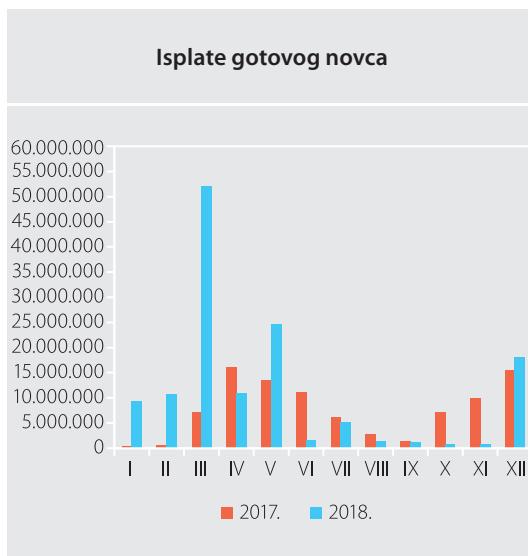
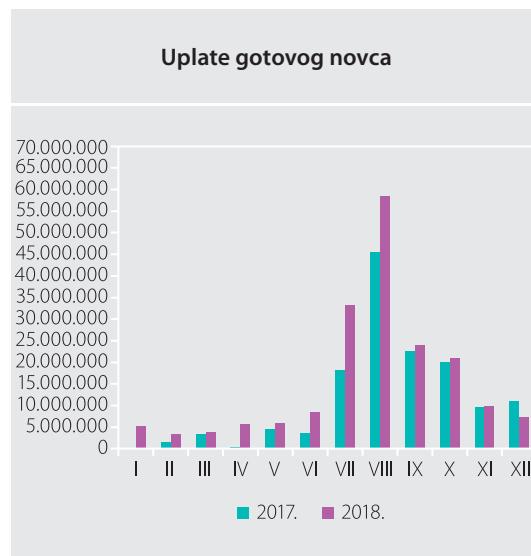
Rizik likvidnosti prati se permanentno i sama politika investiranja je u velikoj mjeri određena percepcijom ovog rizika. Realizaciji potreba likvidnosti u velikoj mjeri doprinosi i izbor instrumenata za investiranje, kao i reputacija banaka sa kojima se sarađuje. Utvrđena su ograničenja koja se odnose na minimalni nivo emisije hartija, kao i na rejting emitenata koji obezbjeđuje odgovarajuću utrživot same hartije. U svrhu obezbjeđivanja dnevne likvidnosti definisan je disponibilni portfolij koji obuhvata sva prekonoćna sredstva (O/N) na računima u inostranstvu.

2.2.5. Aktivnosti trezora

Sa ciljem obezbjeđivanja odgovarajuće količine i apoenske strukture novčanica i kovanog novca u eurima za potrebe klijenata Centralne banke, i postizanja veće efikasnosti u poslovanju sa gotovim novcem, kontinuirano su praćeni stanje i tokovi gotovog novca i vršena procjena potreba za gotovim novcem.

Ukupan promet gotovog novca sa inostranstvom u 2018. godini iznosio je 219,8 miliona eura, a u 2017. godini 2 miliona eura. Unošenje gotovog novca iz inostranstva, u ukupnom iznosu od 36,7 miliona eura bilježi rast od 34,7 miliona eura na godišnjem nivou, i to u cilju upotpunjavanja zaliha gotovog novca. U odnosu na 2017. godinu kada nije bilo iznošenja gotovog novca u korespondentske banke u inostranstvu, tokom 2018. godine je iznesen 183,1 milion eura a što je proisteklo uslijed povećanih uplata od strane banaka tokom godine i iznošenja viška gotovog novca.

U 2018. godini, ostvareni promet gotovog novca u eurima sa klijentima Centralne banke iznosio je 323,3 miliona eura, i u odnosu na 2017. godinu veći je za 90,8 miliona eura ili 39,1% (grafici 2.26 i 2.27). Isplate (136,5 miliona eura) su bile veće za 45,1 milion eura ili 49,4%, a uplate (186,8 miliona eura) veće za 45,7 miliona eura ili 32,4% u odnosu na 2017. godinu.

Grafik 2.26**Grafik 2.27**

Prodaja prigodnog kovanog novca u 2018. godini iznosila je 21.610,00 eura, i bila je za 51,6% veća u odnosu na prethodnu godinu.

U 2018. godini prodato je 214.800 komada mjeničnih blanketa, ukupne vrijednosti 408.120,00 eura, što je za 9.400 komada mjeničnih blanketa, odnosno 17.860,00 eura manje nego u 2017. godini. Prodaja mjeničnih blanketa u odnosu na prethodnu godinu količinski i vrijednosno je manja za 4,19%.

Za potrebe Ministarstva finansija, Centralna banka je i u 2018. godini obavljala poslove isplate stare devizne štednje, odnosno obveznica konvertovane devizne štednje. Izvršeno je 519 isplata (80,49% manje u odnosu na 2017. godinu) ukupne vrijednosti 1,2 miliona eura (87,88% manje nego 2017. godine).

Nacionalni centri (NCC-Nacionalni centar za borbu protiv falsifikovanja, NAC-Nacionalni centar za analizu novčanica i CNAC-Nacionalni centar za analizu kovanog novca) su svoje aktivnosti, uz kvalitetnu i efikasnu tehničku analizu sumnjivog novca, a u cilju sprečavanja pojave falsifikata novca, razvijali u više pravaca, i to: priprema i donošenje nove harmonizovane i dopuna postojeće regulative, aktivno učešće u pregovaračkim poglavljima, nastavak, unapređenje saradnje i razmjene informacija sa međunarodnim institucijama koje se bave problematikom falsifikata novca, saradnja sa domaćim institucijama u cilju sprečavanja pojave i distribucije falsifikata, pripreme i realizacije obuke za rukovoće gotovinom, uspostavljanje novog sistema za upravljanje i izvještavanje o operativnim rizicima, testiranja uređaja za rad sa gotovim novcem, obrade podataka i ažuriranja baze sa svim relevantnim detaljima o obrađenim falsifikatima. Shodno Protokolu o saradnji sa Vrhovnim državnim tužilaštvom i Upravom policije, mjesечно je dostavljana, elektronskim putem, baza podataka o otkrivenom falsifikovanom novcu.

U skladu sa Akcionim planom za izradu podzakonskih propisa i njihovog usklađivanja sa regulativom EU i ECB, Savjet CBCG je donio: Odluku o reprodukciji novčanica, Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o medaljama i žetonima sličnim kovanicama eura, Odluku o izmjenama Odluke o postupanju

sa sumnjivim primjercima euro novčanica i kovanog novca i drugim aktivnostima za zaštitu eura od falsifikovanja i Odluku o izmjenama i dopunama Odluke o provjeri podobnosti i autentičnosti i vraćanju u opticaj euro novčanica i kovanog novca.

Na osnovu dostavljenih zahtjeva, u 2018. godini izrađeno je ukupno 875 izvještaja o izvršenoj tehničkoj analizi novca (509 izvještaja o izvršenoj tehničkoj analizi novčanica i 366 izvještaja o izvršenoj tehničkoj analizi kovanog novca). Broj dostavljenih zahtjeva u drugoj polovini 2018. godine bilježi porast od 68% u odnosu na prvu polovinu 2018. godine, a u odnosu na 2017. godinu broj zahtjeva bilježi smanjenje od 10%. (grafik 2.28).

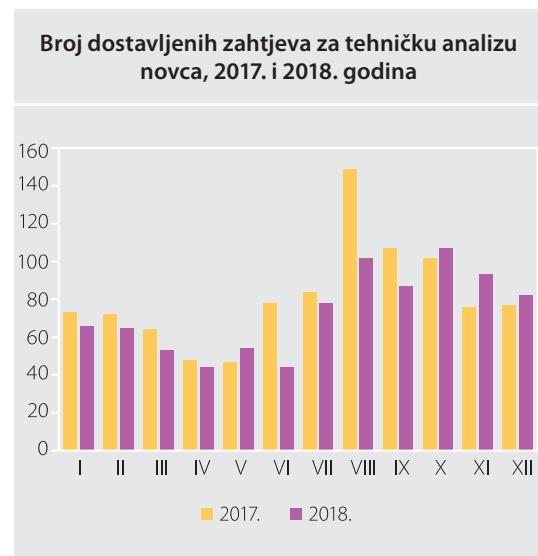
U toku 2018. godine izvršena je tehnička analiza 10.960 komada sumnjivog novca, a rezultati analize prezentirani su u tabeli 2.25.

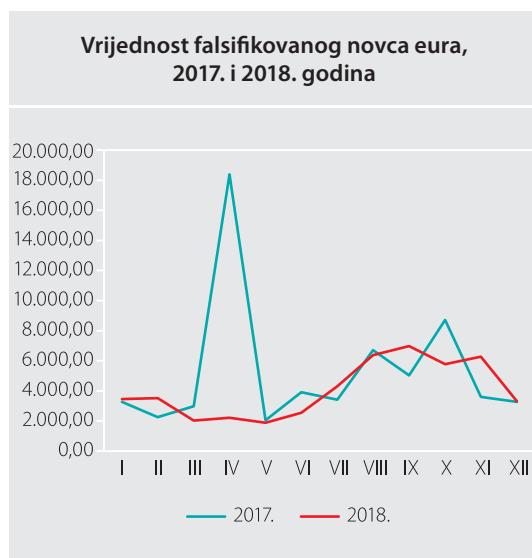
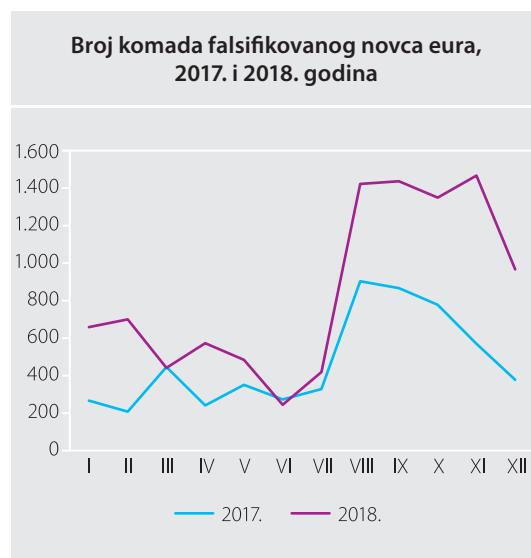
Tabela 2.25

Statistika izvršenih tehničkih analiza novca			
	Nalaz analiza	Broj	Ukupna vrijednost
Otkriveni falsifikovani novac	Novčanica eura	438 komada	29.400,00 EUR
	Novčanica američkih dolara	8 komada	800,00 USD
	Novčanica njemačkih maraka	2 komada	1.100,00 DEM
	Novčanica australijskih dolara	1 komad	100,00 AUD
	Novčanica britanskih funti	1 komad	20,00 GBP
	Kovanog novca eura	9.730 komada	19.242,00 EUR
Nepropisna reprodukcija - novčanica od 100 eura bez serijskog broja		1 komad	/
Autentični novac	Novčanica eura	78 komada	5.415,00 EUR
	Novčanica američkih dolara	5 komada	500,00 USD
	Novčanica hrvatskih kuna	1 komad	100,00 HRK
	Kovanog novca eura	695 komada	1.157,00 EUR

Broj obrađenih falsifikata eura u 2018. godini bilježi rast u odnosu na 2017. godinu za 81%, a nominalna vrijednost bilježi smanjenje za 24% (grafik 2.29 i 2.30). U valutnoj strukturi ukupno obrađenog falsifikovanog novca euro je činio 99,88%.

Grafik 2.28

Grafik 2.29**Grafik 2.30**

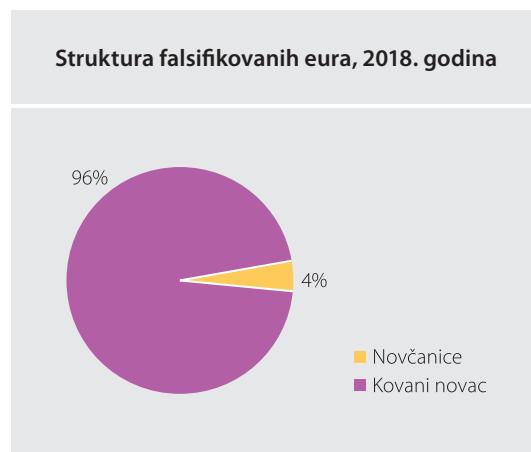
U strukturi ukupno obrađenog falsifikovanog novca eura u 2018. godini, posmatrano po komadima, na novčanice eura odnosi se 4%, a na kovani novac eura 96% (grafik 2.31).

Najveće učešće u ukupnom broju obrađenih falsifikata eura u 2018. godini odnosi se na falsifikate u apoenu od 2 eura – 9.578 komada ili 94% (tabela 2.26), najveće učešće falsifikata eura izraženo vrijednosno, takođe se odnosi na falsifikat u apoenu od 2 eura (19.156,00 eura ili 39%). U poređenju sa 2017. godinom falsifikati u apoenu od 200, 10 i 2 eura bilježe rast, falsifikovani novac u apoenima 500, 100, 50, 20, 1 i 0,50 eura bilježe pad, dok apoen od 5 eura bilježi isti broj kao u 2017. godini.

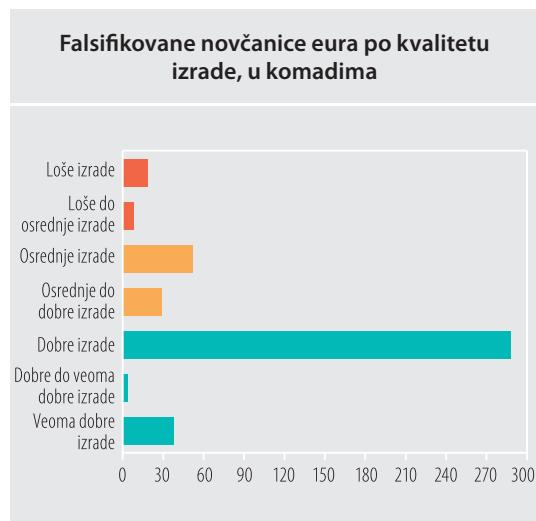
Tabela 2.26

Pregled falsifikovanog novca eura obrađenog u 2018. godini											
Apoeni	500	200	100	50	20	10	5	2	1	0,50	Ukupno
Komadi	8	21	77	236	75	19	2	9.578	20	132	10.168
Učešće u %	0,08	0,21	0,76	2,32	0,74	0,19	0,02	94,20	0,20	1,30	100

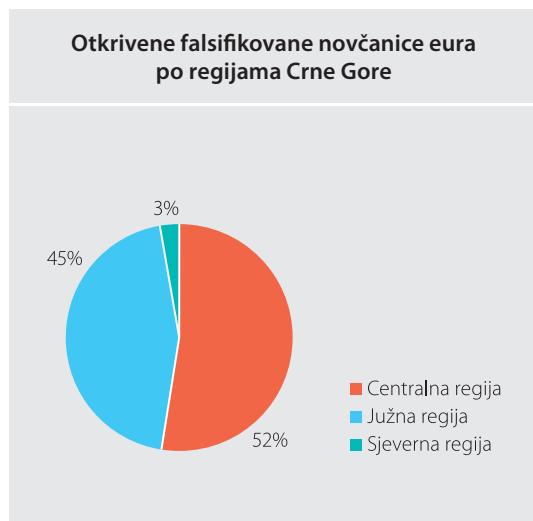
Analizirajući falsifikovane novčanice eura po kvalitetu izrade, uočeno je da se 75% odnosi na falsifikate veoma dobre izrade, dobre do veoma dobre izrade i dobre izrade, 19% na falsifikate osrednje dobre izrade i osrednje izrade, a 6% na falsifikate loše do osrednje izrade i loše izrade (grafik 2.32).

Grafik 2.31

Grafik 2.32

Grafik 2.33

Najveći broj falsifikovanih novčanica eura otkriven je u centralnoj regiji Crne Gore 230 komada ili 52%, u južnoj regiji 196 komada ili 45%, dok je u sjevernoj regiji otkriveno 12 komada ili 3% (grafik 2.33).

2.2.6. Pristupanje EU i saradnja sa međunarodnim finansijskim inistitucijama

Centralna banka je tokom 2018. godine nastavila saradnju sa međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama i drugim centralnim bankama koja, iz godine u godinu, postaje sve intenzivnija i značajnija u pogledu ostvarivanja ključnih ciljeva Centralne banke. To se u prvom redu odnosi na obaveze koje Centralna banka ima u okviru ispunjenja uslova Crne Gore za članstvo u Evropskoj uniji i na komunikaciju sa MMF-om i Svjetskom bankom.

2.2.6.1. Aktivnosti Centralne banke u procesu pristupanja EU

Tokom 2018. godine, ostvaren je dalji napredak u procesu pregovora za pristupanje Crne Gore Evropskoj uniji. Otvorena su sva poglavља koja se odnose na oblasti vezane za funkcije Centralne banke i kojima rukovode zaposleni u Centralnoj banci (4. Sloboda kretanja kapitala, 9. Finansijske usluge i 17. Ekonomski i monetarna unija) i u kojima ima aktivnu ulogu (18. Statistika i 32. Finansijski nadzor). Kroz članstvo u radnim grupama, predstavnici Centralne banke su intenzivno učestvovali u pripremi dokumenata i materijala koji su značajni za proces ispunjenja preuzetih obaveza.

Centralna banka je nastavila sa radom na usklađivanju svoje regulative sa pravnom tekovinom EU, usvajanjem radne verzije seta zakonskih akata, kao i podzakonskih propisa, tokom 2018. godine. Značajan napredak ostvaren je u pregovorima vezanim za poglavlje 17 – Ekonomski i monetarna unija. U okviru ispunjenja obaveza iz ovog pregovaračkog poglavlja, Centralna banka je nastavila sa aktivnostima na daljem usklađivanju sa propisima i standardima evropskog centralnog bankarstva i jačanju administrativnih kapaciteta za njihovu efikasnu i kvalitetnu primjenu. Nakon što je Crna Gora ispunila sve uslove za otvaranje poglavlja 17, ovo pregovaračko poglavlje je otvoreno na Međuvladinoj konferenciji u Luksemburgu, 25. juna 2018. godine.

Centralna banka je učestvovala u izradi Priloga za godišnji Izvještaj Evropske komisije o napretku Crne Gore, na osnovu kojeg EK priprema redovni godišnji izvještaj kojim ocjenjuje postignute rezultate po pregovaračkim poglavljima. Takođe, Centralna banka je nastavila sa aktivnim učešćem u pripremi nacionalnih strateških dokumenata kao što su: Program ekonomskih reformi Crne Gore (ERP) za period 2019 – 2021. godine i Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (PPCG) 2019 – 2020. godine.

U cilju praćenja realizacije ugovornih obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), eksperti Centralne banke su tokom 2018. godine učestvovali u radu i pripremi materijala za sastanke Pododbora za unutrašnje tržiste i konkurenčiju i Pododbora za ekonomska i finansijska pitanja i statistiku, koji se jednom godišnje održavaju sa predstvincima EK.

Centralna banka je tokom 2018. godine, kroz redovne posjete i kontinuiranu komunikaciju, nastavila intenzivnu saradnju sa institucijama i tijelima Evropske unije, te centralnim bankama država članica EU. S tim u vezi, realizovane su posjete predstavnika ECB i EK Centralnoj banci. Takođe, visoki predstavnici Centralne banke su nastavili Dijalog na visokom nivou (*High Level Dialogue*) sa ECB-om, koji se održava jednom godišnje sa centralnim bankama zemalja kandidata za ulazak u EU koje su otpočele proces pregovora.

Vezano za korišćenje sredstava iz prepristupnog fonda EU, tokom 2018. godine je otpočeo projekat pod nazivom „Podrška regulaciji finansijskih usluga“ koji se finansira iz IPA 2014. Ukupan budžet projekta iznosi oko 1,4 miliona eura. Projekat će trajati 24 mjeseca i za cilj ima dalje usklađivanje zakonodavstva iz oblasti finansijskih usluga sa regulativom Unije i jačanje regulatornih i supervizorskih kapaciteta. Institucije korisnice projekta su: Centralna banka, Komisija za tržište kapitala i Agencija za nadzor osiguranja. Projekat se realizuje u saradnji sa konzorcijumom koji čine Banka Njemačke, Hrvatska narodna banka, Banka Holandije, Njemačka savezna agencija za nadzor nad finansijskim uslugama (BaFin) i Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga (HANFA). Ovaj vid podrške od strane EU može se ocijeniti korisnim oblikom snaženja dijaloga između nosioca supervizije u EU i Crnoj Gori, a koja ujedno omogućava razmjenu iskustava i znanja radi daljeg unapređivanja nadzora nad bankama. Centralna banka je već tokom 2018. godine, u prvih osam mjeseci projekta, zahvaljujući izuzetnoj podršci i pomoći kolega iz Hrvatske narodne banke, realizovala jedan od najvažnijih ciljeva koji su postavljeni Projektom, a to je izrada krovnog bankarskog akta, odnosno nacrta Zakona o kreditnim institucijama.

Takođe, u saradnji sa Bankom Njemačke, Centralna banka je u 2018. godini finalizirala aktivnosti na pripremi novog regionalnog projekta pod nazivom „Program za jačanje kapaciteta centralnih banaka na Zapadnom Balkanu u pogledu integracija u Evropski sistem centralnih banaka“. Cilj projekta je jačanje monetarne i finansijske stabilnosti u regionu i priprema institucija korisnica za buduće članstvo u ESCB-u. Uz podršku ECB-a, projektom će rukovoditi Banka Njemačke, a učestvovaće i još 17 nacionalnih centralnih banaka. Tokom 24 mjeseca implementacije, u projektu će učestvovati oko 60 eksperata iz Centralne banke, što će u značajnoj mjeri doprinijeti jačanju administrativnih kapaciteta. Početak projekta planiran je za prvi kvartal 2019. godine.

Kroz različite vidove tehničke bilateralne saradnje, Centralna banka je i tokom 2018. godine nastavila rad na unapređenju i jačanju administrativnih kapaciteta. S tim u vezi, realizovano je 9 bilateralnih posjeta predstavnika Centralne banke partnerskim centralnim bankama (to su: Banka Njemačke, Banka Holandije, Narodna banka Češke, Banka Francuske, Narodna banka Srbije, Centralna banka

Bosne i Hercegovine, Narodna banka Makedonije), kao i ekspertska misija predstavnika Banke Slovenije Centralnoj banci Crne Gore.

Centralna banka je i tokom 2018. godine bila korisnica tehničke pomoći Evropske komisije – TAIEX u oblasti usklađivanja, primjene i implementacije zakonodavstva EU, te je na ovaj način u direktnoj komunikaciji primjenjeno iskustvo eksperata iz centralnih banaka zemalja članica EU.

2.2.6.2. Saradnja sa Međunarodnim monetarnim fondom i drugim međunarodnim finansijskim institucijama

U segmentu saradnje sa Međunarodnim monetarnim fondom, redovne konsultacije po članu IV Statuta MMF-a za Crnu Goru održane su od 21. februara do 7. marta, a zaključene 18. maja 2018. godine, kada je Izvršni odbor MMF-a objavio Izvještaj o konsultacijama sa pratećim dokumentima. MMF je tom prilikom ocijenio da je ekonomija Crne Gore u snažnom porastu od 2015. godine, kao i da zdravlje bankarskog sektora nastavlja da se poboljšava, uz povećano kreditiranje privatnog sektora i jačanje bilansa stanja.

Centralna banka je nastavila da sprovodi preporuke iz Akcionog plana za primjenu preporuka iz Programa procjene finansijskog sektora za Crnu Goru iz 2015. godine, u kojem su definisane potrebne mjere i rokovi. Redovno ažuriranje plana pokazuje da su krajem 2018. godine od 20 FSAP preporuka koje su u nadležnosti Centralne banke samo dvije ostale neimplementirane, odnosno u fazi razmatranja.

Boks 2.2 – Tehnička pomoć MMF-a

Na polju tehničke pomoći koju MMF pruža Centralnoj banci u 2018. godini organizovana je Podrška za kompilaciju monetarne i finansijske statistike (MFS) za Crnu Goru, u periodu od 3. do 14. decembra 2018. godine. Razmotreni su raspoloživi podaci za sektor finansijskih korporacija, kompilacija monetarnih podataka za depozitarne korporacije, pregled adekvatnosti raspoloživih podataka za druge finansijske korporacije, kao i osmišljen zajednički plan za redovne izvještaje o monetarnoj statistici Fondovom Sektoru za statistiku.

U 2018. godini MMF je objavio Izvještaj o tehničkoj pomoći za indikatore finansijske stabilnosti, koja je realizovana na kraju 2017. godine. Misija je pregledala izvorne podatke za institucije pokrivene indikatorima finansijske stabilnosti i fokusirala se na razvoj indikatora, njihovu metodološku dosljednost, kao i plan za objavljivanje indikatora.

Aktuelan je i dvogodišnji program MMF-ove tehničke pomoći za unapređenje kapaciteta kontrole banaka, sa fokusom na jačanje konsolidovane supervizije, kao i jačanje prudencionalnog okvira za procjenu kvaliteta aktive i primjenu prudencionalnih limita CBCG i smjernica za upravljanje rizikom za transakcije sa povezanim licima i velike izloženosti. U okviru ovog programa u 2017. godini realizovana je tehnička pomoć za primjenu MSFI 9.

Svi ovi programi su samo nastavak dugogodišnje podrške MMF-a izgradnji institucionalnih kapaciteta CBCG, u okviru koje su poslednjih godina realizovani programi tehničke pomoći koji su obuhvatili sljedeće oblasti:

- **statistiku međunarodne investicione pozicije i spoljnog duga**, sa procjenom gotovine u opticaju (decembar 2017. godine)
- **statistiku eksternog sektora** (decembar 2017. godine)
- **postavljanje makroprudencionog okvira za vođenje makroprudencione politike** (novembar 2016. godine)

Guverner i viceguverner Centralne banke, kao guverner i zamjenik guvernera Crne Gore u MMF-u, učestvovali su na Proljećnim sastancima MMF-a i Svjetske banke koji su održani u Vašingtonu, kao i na Godišnjim sastancima u Indoneziji. Na marginama ovih skupova, delegacija Crne Gore održala je niz bilateralnih sastanaka sa zvaničnicima MMF-a i Svjetske banke na kojima su razmotreni rezultati i izgledi crnogorske ekonomije.

Redovni sastanak Belgijско-holandske konstituence, uz učešće Guvernera CBCG koji je prezentovao svoj stav vezano za ekspanziju finansijskih tehnologija, održan je u Hrvatskoj 8–10. juna 2018. godine.

Centralnu banku je u 2018. godini posjetio zamjenik izvršnog direktora MMF-a za Belgijско-holandsku konstituencu.

U saradnji Centralne banke sa Grupacijom Svjetske banke u 2018. godini preovladavale su pripreme za odobravanje Druge garancije na osnovu javne politike u oblasti fiskalne i finansijske otpornosti (PBG2) i organizovano je više ekspertske misije u vezi sa pitanjima koja se tiču stabilnosti finansijskog sektora i napretka u pogledu ispunjenja prethodnih aktivnosti.

U okviru Misije u vezi sa agendom za rast i radna mjesta, sa Svjetskom bankom su razmijenjene informacije o politikama i izazovima u vezi sa stranim direktnim investicijama u Crnoj Gori i njihovom uticaju na povećanje radnih mjesta.

Svjetska banka je u 2018. odobrila Centralnoj banci tehničku pomoć za primjenu okvira za oporavak i sanaciju kreditnih institucija, od koje je realizovan dio o instrumentima koji se primjenjuju prema problematičnim bankama, kao i mogućim strategijama i opcijama koje se mogu primijeniti pod trenutnim regulatornim okvirom. Drugi dio pomoći biće realizovan u 2019. godini, nakon usvajanja Zakona o sanaciji kreditnih institucija i obuhvatiće planove oporavka u skladu sa zahtjevima iz BRRD direktive.

Centralna banka je dala aktivan doprinos Prvom pregledu trgovinskih politika (TPR) između Crne Gore i Svjetske trgovinske organizacije, koji je uspješno okončan u maju 2018. godine. U okviru procesa, prvi put od 2012. godine i pridruživanja Crne Gore STO-u sveobuhvatno su pregledane aktuelne trgovinske politike.

Predstavnici Centralne banke učestvovali su tokom 2018. godine u radu više međunarodnih konferenciјa i skupova od globalnog i regionalnog značaja, čiji su organizatori bile međunarodne finansijske institucije i organizacije i druge centralne banke. Istovremeno, Centralna banka je aktivno pratila rad međunarodnih finansijskih institucija i organizacija, centralnih banaka i regulatornih tijela, učestvo-

vala u istraživanjima i projektima koje oni sprovode i organizovala uzvratne posjete njihovih predstavnika.

2.2.7. Upravljanje ljudskim resursima

Intenzivne aktivnosti na unapređenju znanja zaposlenih nastavljene su i u 2018. godini kroz realizaciju stručnog usavršavanja i obrazovanja, shodno Politici CBCG.

Tokom 2018. godine 104 zaposlenih pohađalo je 92 programa stručnog usavršavanja, dok je broj pojedinačnih učešća na programima bio 154. Mogućnost za stručno usavršavanje iskoristilo je 28,8% od ukupnog broja zaposlenih, što je u odnosu na 2017. godinu manje za 6,2 p.p.

Ukupan broj organizatora programa usavršavanja na kojima su zaposleni učestvovali je 60 što je za 16 organizatora više u odnosu na 2017. godinu.

U tabeli 2.27 dat je spisak najznačajnijih partnera Centralne banke u oblasti stručnog usavršavanja.

Tabela 2.27

Najznačajniji partneri CBCG u oblasti stručnog usavršavanja	
Organizator	Broj programa
Centralna banka Turske	7
<i>Joint Vienna Institute/MMF</i>	6
<i>Center of Excellence in Finance - CEF</i>	5
Centralna banka Njemačke	5
Narodna banka Češke	5
Evropska centralna banka	4
<i>Bank for International Settlements</i>	4
Banka Engleske	3
Centralna banka Italije	3
<i>European Banking Authority (EBA)</i>	3
Centralna banka Francuske	2
Centralna banka Holandije	2

U tabeli 2.28 dat je broj zaposlenih i broj programa stručnog usavršavanja na kojima su zaposleni učestvovali u 2018. godini.

Tabela 2.28

Pregled broja zaposlenih po organizacionim jedinicama i broja programa stručnog usavršavanja na kojima su učestvovali u 2018. godini

Organizaciona jedinica	Br. zaposlenih	Br. programa
Sektor za kontrolu banaka	22	23
Sektor za finansijsku stabilnost, istraživanja i statistiku	17	22
Sektor za IT	12	6
Sektor za finansijske i bankarske operacije	11	9
Sektor za platni promet	8	7
Interna revizija	5	6
Direkcija za finansije, računovodstvo i kontroling	4	4
Direkcija za pravne poslove	3	3
Direkcija za međunarodnu saradnju i evropske integracije	3	4
Direkcija za ljudske resurse	4	4
Direkcija za odnose sa javnošću i publikacije	3	3
Direkcija za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija i kontinuitetom poslovanja	2	3
Kabinet guvernera	3	2
Trezor	3	3
Sektor za kontrolu pružanja finansijskih usluga	2	2
Muzej novca	1	1
Direkcija za bezbjednost, investicije i usluge	1	1

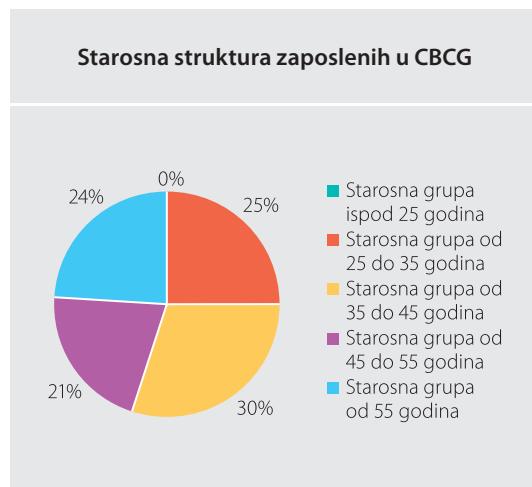
Struktura zaposlenih u Centralnoj banci

Centralna banka ima izuzetno dobru obrazovnu strukturu zaposlenih, imajući u vidu da 70% od ukupnog broja zaposlenih ima visoko obrazovanje, od čega 15% zaposlenih ima akademski nivo magistra nauka i 3% zaposlenih ima akademski nivo doktora nauka (tabela 2.29 i grafik 2.34).

Tabela 2.29

Obrazovna struktura zaposlenih u CBCG

Obrazovna struktura zaposlenih	Ukupno	%
Doktorat	12	3
Magistratura	56	15
Visoko obrazovanje	189	52
Više obrazovanje	7	2
Srednje obrazovanje	85	24
Osnovno i niže stručno obrazovanje	13	4
UKUPNO	361	100

Grafik 2.34**Grafik 2.35**

Sa aspekta starosne strukture, broj zaposlenih je prilično ujednačen po navedenim starosnim kategorijama (tabela 2.30 i grafik 2.35), osim u kategoriji starosti ispod 25 godina, gdje je procenat učešća 0%. U polnoj strukturi, 60% zaposlenih predstavljaju žene.

Tabela 2.30

Starosna struktura zaposlenih u CBCG				
Starosna struktura zaposlenih	Ukupno	% učešća	Muškarci % učešća	Žene % učešća
Starosna grupa ispod 25 godina	0	0	0	0
Starosna grupa od 25 do 35 godina	92	25	12	14
Starosna grupa od 35 do 45 godina	108	30	11	18
Starosna grupa od 45 do 55 godina	74	21	8	13
Starosna grupa od 55 godina	87	24	9	15
UKUPNO	361	100	40	60

2.2.8. Odnosi s javnošću i transparentnost

S ciljem transparentnog informisanja javnosti o svim aspektima funkcionisanja Centralne banke, tokom 2018. godine održavana je redovna i intenzivna komunikacija sa medijima, kao i sa ostalom zainteresovanom javnošću. Na ovaj način, Centralna banka nastoji da doprinese podizanju nivoa informisanosti i ekonomskog znanja u društvu i boljem razumijevanju značaja uloge Centralne banke kao nezavisne institucije odgovorne za održavanje monetarne i finansijske stabilnosti i sigurnosti bankarskog sistema.

Poštujući najviše standarde transparentnosti i kroz profesionalan i odgovoran odnos prema medijima i javnosti, Centralna banka je promovisana kao transparentna institucija, sa proaktivnim pristupom u oblasti komunikacija. Komunikacija sa javnošću je održavana kroz objavu saopštenja i odgovora na medijske upite i zahtjeve, organizovanje konferencija za medije, istupanje rukovodstva i zaposlenih u javnosti, kroz odgovore na upite koji stižu putem info mejla itd.

U 2018. godini u medijima su najčešće obrađivane teme koje su se odnosile na makroekonomske podatke i projekcije, rezultate poslovanja bankarskog sektora, prinudnu naplatu, stanje depozita, kretanje kamatnih stopa, platni promet itd. Što se tiče upita posredstvom info mejla, najčešće obrađivane teme odnosile su se na pitanja prinudne naplate, kreditnog registra, zamjene oštećenih novčanica, statističkih podataka, stanja u dvije banke u privremenoj upravi i dr.

Centralna banka objavljuje značajan broj redovnih i povremenih publikacija u kojima su sadržane najvažnije informacije o ekonomskim kretanjima u zemlji, kao i u međunarodnoj ekonomiji, a to su: Godišnji izvještaj o radu CBCG, Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema, Izvještaj o stabilnosti cijena, Makroekonomski izvještaj CBCG, Bilten CBCG, kao i radne studije i tematski odabrane knjige.

Takođe, Centralna banka izdaje naučno-stručni časopis na engleskom jeziku *Journal of Central Banking, Theory and Practice* (Časopis za teoriju i praksi centralnog bankarstva), koji je posvećen objavljanju naučnih i stručnih članaka koji pokrivaju teorijske i praktične aspekte centralnog bankarstva i monetarne politike, uključujući pitanja i problematiku bankarstva i supervizije. Časopis ima zavidnu reputaciju i indeksiran je u 31 međunarodnu bazu. U 2018. godini časopis je uključen u *Web of Science* (WoS) platformu u izdanju *Clarivate Analytics* što predstavlja veliki uspjeh imajući u vidu veoma stroge kriterijume izbora naučnih časopisa u liste ove ekskluzivne institucije.

Sve publikacije Centralne banke objavljene su na njenoj internet stranici, a godišnji izvještaji, *Journal of Central Banking, Theory and Practice*, kao i knjige u izdanju Centralne banke dostupne su i u štampanoj verziji i dostavljaju se svim zainteresovanim institucijama.

Internet stranica Centralne banke (www.cbcg.me) je tokom 2018. godine redovno ažurirana, u saradnji sa relevantnim organizacionim jedinicama. Tokom 2018. godine su realizovane intenzivne aktivnosti na planu redizajniranja sajta.

2.2.9. CBCG kao društveno odgovorna institucija

Centralna banka, u skladu sa usvojenom Politkom, svoje poslovanje zasniva na principima društveno odgovorne institucije, spremne da da svoj puni doprinos rješavanju pitanja od značaja za čitavu zajednicu. U tom smislu, iniciraju se i realizuju brojne aktivnosti koje doprinose ostvarivanju ove uloge Centralne banke, uz kontinuiranu i dobru saradnju sa sindikatom, odgovoran odnos prema zaposlenima, humanitarne aktivnosti i dr.

Centralna banka inicira i sprovodi brojne aktivnosti u pravcu podizanja nivoa finansijske edukacije i inklijuzije. Najznačajnije akcije i kampanje usmjerene na podizanje nivoa finansijske pismenosti jesu obilježavanje Svjetske nedjelje novca i Svjetskog dana štednje, Godišnja nagrada CBCG i dr.

U periodu od 12. 03. do 18. 03. 2018. godine, realizovana je kampanja kojom je obilježena Svjetska nedjelja novca. Na taj način, Centralna banka nastoji da pruži svoj doprinos jačanju finansijske pismenosti i širenju finansijskih znanja i vještina djece i omladine u Crnoj Gori. U akciji, koja je obilježena pod sloganom „O novcu je važno znati!“, bio je uključen veliki broj djece i mladih iz različitih crnogorskih gradova. Tokom manifestacije su organizovane posjete učenika Centralnoj banci i Muzeju novca, a takođe, predstavnici Centralne banke posjetili su više vrtića i škola, gdje su upriličena predavanja za učenike.

U oktobru 2018. godine, petnaesti put za redom, Centralna banka je, u saradnji sa poslovnim bankama, realizovala akciju „Nedjelja štednje“. Osim doniranja određenog iznosa sredstava na štedni račun djeci rođenoj od 31. oktobra do 6. novembra 2018. godine u Crnoj Gori, tokom ove sedmice su organizovane i brojne aktivnosti u cilju obilježavanja Svjetskog dana štednje, u koje je bio uključen veliki broj djece i mladih. Tokom ove sedmice, predstavnici Centralne banke su posjetili više osnovnih i srednjih škola i tom prilikom su djeci i mladima pojasnili značaj novca i štednje i upoznali ih sa osnovnim finansijskim pojmovima i kategorijama. Tokom pomenutih posjeta, djeca su bila u prilici da čuju predavanja o finansijskim pojmovima, koja su bila primjerena njihovom uzrastu i da, na zanimljiv i kreativan način, nauče nešto više o odgovornom upravljanju novcem. Ustanovama koje su posjećene uručeni su kompleti knjiga kao donacije za školske biblioteke.

Kroz Godišnju nagradu Centralne banke, koja se tradicionalno dodjeljuje 11. aprila, na Dan CBCG, stimuliše se razvoj naučne misli i doprinosi afirmaciji stručnog kadra u Crnoj Gori. Godišnja nagrada je ustanovljena 2007. godine i dodjeljuje se najboljim diplomskim, magistarskim i doktorskim radovima iz oblasti bankarstva i monetarne politike i teorije. Nagrada se sastoji iz plakete i novčanog dijela, i to 4.000 eura za najbolji doktorski, 3.000 eura za najbolji magistarski i 2.000 eura za najbolji diplomski rad.

U Muzeju novca su tokom 2018. godine sproveđene redovne aktivnosti, te realizovano nekoliko novih projekata od značaja na planu edukacije i društveno-odgovornog poslovanja.

Tokom 2018. godine Muzej je posjetilo 3.461 lice. Muzej novca je dao svoj doprinos u obilježavanju manifestacija „Svjetska nedjelja novca“ i „Nedjelja štednje“, kao i u obilježavanju Dana CBCG.

Tokom 2018. godine realizovane su dvije tematske izložbe: „Novac Republike Italije“ i izložba likovnih radova učenika Srednje likovne škole „Petar Lubarda“ na temu „Novac kao ukras“.

Muzej novca je nagrađen za izložbu „Novac Republike Italije“ nagradom „Italia 2018“, koja se dodjeljuje za najbolji predlog kulturne saradnje i uspjeh u njegovoj realizaciji.

Tokom 2018. godine intenzivirane su aktivnosti na preuređenju stalne postavke „Od perpera do eura“ i formiranju nove stalne postavke „Novac kao nakit“.

2.3. Aktivnosti Centralne banke iz oblasti podrške efikasnog ostvarivanja osnovnih funkcija banke

2.3.1. Upravljanje rizicima u Centralnoj banci u funkciji ostvarivanja Politike CBCG

Adekvatno upravljanje institucijom i efikasno ostvarivanje osnovnih funkcija Centralne banke proces je koji se kontinuirano unapređuje od samog osnivanja Banke. Važnu podršku upravljačkom sistemu predstavlja efektivan i efikasan sistem upravljanja rizicima.

U 2018. godini usvojeni su Politika i Metodologija za upravljanje operativnim rizikom Centralne banke, te implementiran novi sistem za upravljanje operativnim rizikom, usklađen sa okvirom

Eurosistema/ESCB. Uspostavljen je redovno praćenje rizika u skladu sa novom metodologijom i na polugodišnjem nivou je pripreman izvještaj rukovodstvu o upravljanju operativnim rizicima u Centralnoj banci.

Takođe, usvojeni su Politika i Metodologija za upravljanje kontinuitetom poslovanja Centralne banke i intenzivirane aktivnosti na uspostavljanju sistema upravljanja kontinuitetom poslovanja u skladu sa okvirom Eurosistema/ESCB i standardom ISO 22301:2012. Započete su aktivnosti na realizaciji udaljene dizaster lokacije Centralne banke, te nastavljeno osposobljavanje rezervne lokacije u Podgorici za potrebe kontinuiteta poslovanja.

Ažurirani su Politika i Pravila bezbjednosti informacija, kao i Metodologija za upravljanje rizicima po bezbjednost informacija Centralne banke, u skladu sa standardom ISO/IEC 27001:2013 i dobrom praksom u centralnim bankama. Izrađeno je interno aplikativno rješenje koje se koristi za praćenje i izvještavanje o rizicima po bezbjednost informacija, čime je proces dodatno unaprijeđen. Takođe, preduzimane su kontinuirane aktivnosti u cilju podizanja svjesnosti zaposlenih o bezbjednosti informacija.

2.3.2. Informaciono tehnološke aktivnosti Centralne banke u funkciji ostvarivanja Politike CBCG

U cilju obezbeđenja podrške upravljačkim funkcijama u Centralnoj banci, u dijelu razvoja i unapređenja aplikativnih sistema, tokom 2018. godine, nastavljene su aktivnosti na razvoju sistema poslovne inteligencije (BI - *Business Intelligence*) i skladišta podataka (DWH - *Data Warehouse*).

Završene su aktivnosti na kreiranju relevantnih indikatora za potrebe kontinuiranog nadgledanja rada Platnog sistema CBCG i razvijen je Sistem poslovne inteligencije koji se odnosi na podatke iz Platnog sistema CBCG.

U skladu sa zahtjevima za implementaciju MSFI 9 i novog kontnog okvira za banke, realizovane su aktivnosti na izmjenama podsistema kojima se obezbeđuje preuzimanje mjesečnog i kvartalnog paketa izvještajnih obrazaca od strane banaka i mikrofinansijskih institucija i Kreditnog registra.

Kao podrška istraživanju koje sprovodi Centralna banka sa ciljem uvida u ključne determinante ponude i tražnje kredita privrede i stanovništva, u okviru postojećeg Sistema za razmjenu podataka, implementirano je novo aplikativno rješenje koje omogućava prijem i obradu obrazaca o kreditnoj aktivnosti, koji se dostavljaju shodno „Odluci o utvrđivanju obrasca za dostavljanje informacija o kreditnoj aktivnosti“.

Završene su aktivnosti na izradi novog podsistema u skladu sa „Odlukom o izvještajima koji se dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore o platnom prometu“. Softver je obezbijedio evidentiranje i kontrolu svih neophodnih obrazaca propisanih odlukom.

U funkciju je stavljen i novi podsistem Registrar i Plan tretmana rizika po bezbjednost informacija. Novo aplikativno rješenje obezbjeđuje efikasnije sprovođenje postupka procjene i praćenja rizika po bezbjednost informacija u skladu sa „Metodologijom za procjenu i obradu rizika po bezbjednost informacija CBCG“.

Realizovane su aktivnosti na unapređenju podsistema Kreditni registar koje se odnose na:

- omogućavanje učitavanja ispravnosti mjesecnih KR izvještaja odmah nakon unošenja u bazu CBCG,
- produženje vremena pristupa Kreditnom registru,
- dopunu postojećeg izvještaja o zaduženju klijenata,
- kreiranje novog seta izvještaja,
- omogućavanje elektronskog potpisa pdf fajlova.

Nastavljen je razvoj elektronskih usluga na portalu Centralne banke i kreirana nova usluga koja omogućava sudovima za prekršaje preuzimanje odgovarajućih izvještaja iz Sistema prinudne naplate, u skladu sa članom 236 Zakona o prekršajima, po kome je Centralna banka dužna da nadležne organe obavještava o izvršenoj naplati ili o razlozima nepostupanja po naredbi za izvršenje.

Kao podrška poslovima u Centralnoj banci, a na zahtjev korisnika, realizovan je veliki broj aktivnosti na izmjeni i unapređenju postojećih aplikativnih sistema koji se, između ostalog, odnose i na implementaciju Odluke o izmjenama i dopunama Odluke o utvrđivanju tarife po kojoj se obračunavaju naknade za vršenje usluga koje obavlja Centralna banka Crne Gore, Odluke o izmjeni i dopuni Odluke o strukturi, bližim uslovima i načinu otvaranja i ukidanja transakcionih računa, Uputstva o vrsti i mjestu troška itd.

Unapređenje IT infrastrukture, kako u sistemskom tako i u korisničkim segmentu, nastavljeno je kao dio redovnih, neophodnih aktivnosti u cilju obezbjedenja efikasnosti, pouzdanosti i performantnosti sistema koja se održava na visokom nivou u cilju obezbjeđenja garantovane dostupnosti servisa.

U 2018. godini realizovana su i dva velika projekta bez prekida servisa za eksterne korisnike, i to: nabavka i instalacija sigurnosnih uređaja mrežne infrastrukture (čime je zamijenjen prethodni sistem mrežne zaštite) i nabavka i instalacija novog centralnog Sistema za skladištenje podataka (*storage system*) na koji se fazno migriraju servisi. Instalacija pomenutih uređaja je osim osavremenjavanja systemske platforme donijela i povećanje kapaciteta, fleksibilnosti, sigurnosti i pouzdanosti.

Sa aspekta sigurnosti i zaštite Sistema, urađen je prvi spoljni test ranjivosti koji je dao visoke ocjene trenutnog statusa zaštite od spoljnih neovlašćenih pristupa sistemu, uz preporuke za dalje unapređenje.

U 2018. godini realizovan je projekat unapređenja *web* prezentacije Centralne banke.

U cilju kontinuiranog unapređenja kvaliteta pružanja IT usluga, tokom 2018. godine, nastavljene su aktivnosti na unapređenju sistema upravljanja IT servisima. U vezi sa tim, realizovane su aktivnosti na unapređenju postojećih procesa rada kroz njihovo dalje usklađivanje sa ITIL v3 setom preporuka/smjernica i najboljih praksi u ovoj oblasti i njihovoj automatizaciji kroz odgovarajuće softversko rješenje.

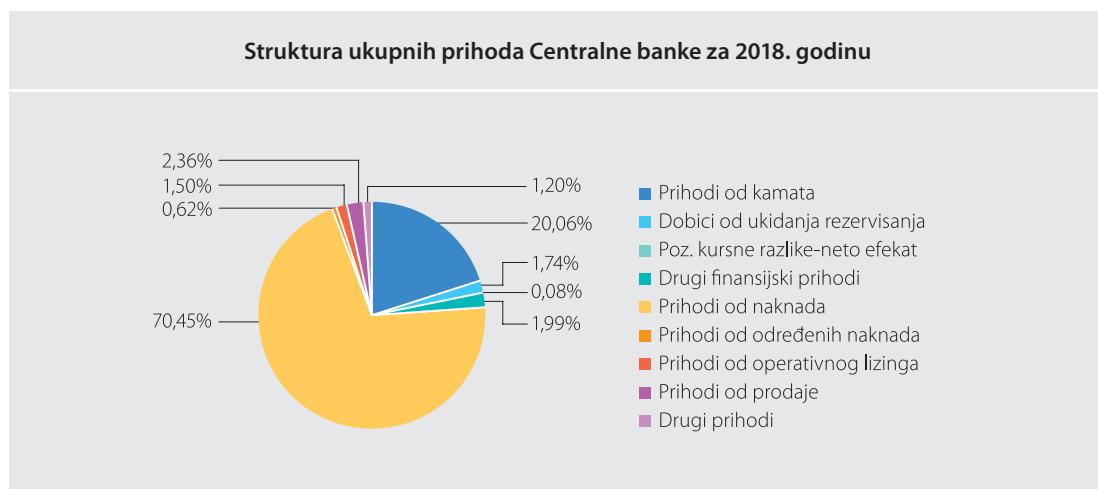
2.4. Finansijsko poslovanje CBCG u 2018. godini

2.4.1. Bilans uspjeha CBCG za 2018. godinu

Prihodi Centralne banke

Ukupni prihodi Centralne banke u 2018. ostvareni su u iznosu od 16,74 miliona eura i veći su za 17,40% u odnosu na plan, dok su na godišnjem nivou veći za 13,77% u odnosu na ostvarene u 2017. godini.

Grafik 2.36

Ukupni prihodi Centralne banke kategoriju se u dvije osnovne grupe: finansijski prihodi (23,87%) i prihodi poslovanja i drugi prihodi (76,13%).

Finansijski prihodi iznosili su 3,99 miliona eura i veći su za 32,43% u odnosu na planirane, a za 22,03% u odnosu na ostvarene u 2017. godini. Razlog tome se, najvećim dijelom, ogleda u povećanju prihoda od kamata na HOV koje se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI - dugoročne i kratkoročne), prihoda od kamata na HOV-posebni portfolio, prihoda od kamata na depozite koje se mijere po amortizovanom trošku (AC), pozitivnih kursnih razlika, evidentiranja dobitaka po osnovu umanjenja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke, kao i zbog većeg ostvarenja drugih finansijskih prihoda.

Centralna banka od 01. 01. 2018. godine primjenjuje MSFI 9 u finansijskim izvještajima, čime je uvedena nova klasifikacija finansijskih sredstava u zavisnosti od načina mjerjenja, i to: finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC) i finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (FVOCI).

Najznačajnija stavka finansijskih prihoda, prihodi od kamata (prihodi od kamata na hartije od vrijednosti i prihodi od kamata na depozite) iznosili su 3,36 miliona eura i veći su u odnosu na planirane za 19,61%, a za 11,06% u odnosu na ostvarene u 2017. godini.

Dobici po osnovu umanjenja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke u 2018. godini iznosili su 291,96 hiljada eura. Naime, od 1. 1. 2018. godine, Centralna banka vrši procjenu umanjenja vrijedno-

sti finansijskih sredstava tzv. obezvrjeđenje na osnovu modela očekivanih kreditnih gubitaka (eng. *Excepted credit losses*, ECL), u cilju predviđanja budućih gubitaka.

Pozitivan neto efekat kursnih razlika ostvaren je u iznosu od 12,70 hiljada eura.

Drugi finansijski prihodi iznosili su 332,99 hiljada eura i veći su za 91,42% u odnosu na ostvarene u 2017. godini.

Prihodi poslovanja i drugi prihodi⁴³ ostvareni su u iznosu od 12,74 miliona eura i veći su za 13,26% u odnosu na plan, a za 11,31% u odnosu na 2017. godinu.

Prihodi od naknada ostvareni su u iznosu od 11,79 miliona eura i veći su za 11,67% u odnosu na plan, a za 12,75% u odnosu na 2017. godinu. Prihodi od naknada za usluge platnog prometa ostvareni su u iznosu od 5,90 miliona eura i veći su za 9,57% u odnosu na plan, a za 10,00% u odnosu na 2017. godinu.

Prihodi od naknada za usluge od operacija sa gotovim novcem ostvareni su u iznosu od 391,84 hiljada eura i veći su za 86,59% u odnosu na planirane, a za 34,49% u odnosu na prethodnu godinu.

Prihodi od naknada za sprovođenje prinudne naplate ostvareni su u iznosu od 937,94 hiljada eura i veći su za 50,38% u odnosu na plan, a za 28,69% u odnosu na 2017. godinu. Prihodi od naknada za poslove fiskalnog agenta ostvareni su u iznosu od 1,06 miliona eura i veći su za 4,80% u odnosu na planirane, a za 13,62% u odnosu na ostvarene u 2017. godini. Prihodi od naknada za kontrolu poslovanja, dozvole i odobrenja iznosili su 2,89 miliona eura, što predstavlja povećanje od 4,54% u odnosu na plan, a 13,23% u odnosu na prethodnu godinu. Prihodi od naknada za usluge pretrage Kreditnog registra ostvareni su u iznosu od 593,23 hiljada eura što predstavlja povećanje u odnosu na plan za 7,72%, a za 3,31% u odnosu na 2017. godinu, zbog većeg broja izvršenih pretraga. Prihodi od naknada za kontrolu platnog sistema i platnih institucija ostvareni su u iznosu od 15,75 hiljada eura i veći su za 36,96% u odnosu na plan, a za 26,00% u odnosu na 2017. godinu.

Prihodi od određenih naknada (naknada za transfere preko računa Centralne banke u inostranstvu, naknada za usluge konverzije) ostvareni su u iznosu od 104,17 hiljada eura i ostvaruju rast od 57,14% u odnosu na 2017. godinu.

Prihodi od davanja u zakup ostvareni su u iznosu 250,68 hiljada eura i veći su za 5,33% u odnosu na planirane, a za 11,72% u odnosu na 2017. godinu.

Prihodi od prodaje plamenitih metala i mjeničnih blanketa ostvareni su u iznosu od 395,77 hiljada eura i veći su za 4,42% u odnosu na planirane, a za 10,05% su manji u odnosu na 2017. godinu.

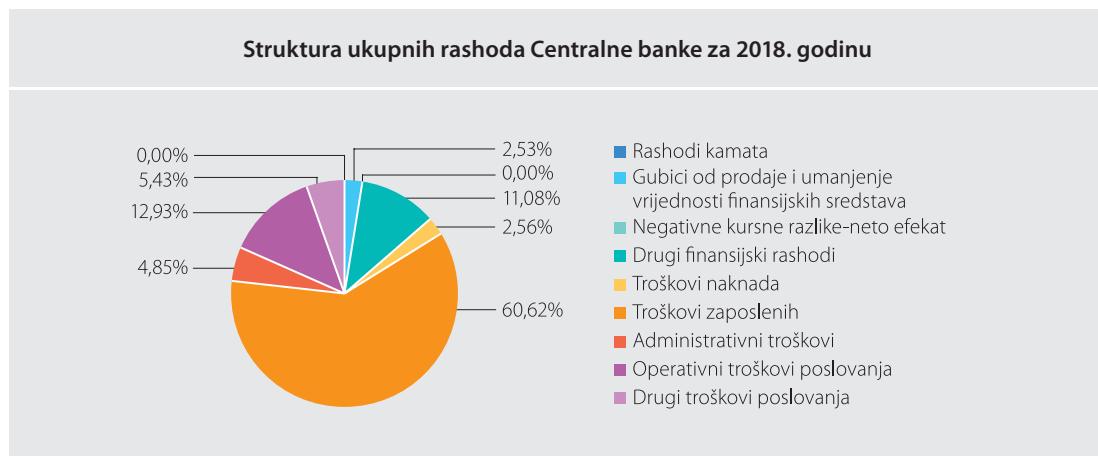
Drugi prihodi su ostvareni u iznosu od 200,33 hiljade eura. Ovi prihodi se odnose na: naknadno utvrđene prihode iz ranijih godina, ostale prihode, prihode od kamata na stambene kredite po fer vrijednosti, prihode od uplate Evropske komisije za potrebe izrade *Business Confidence Index* (BCI) i prihode od muzejske aktivnosti.

⁴³ Prihodi poslovanja i drugi prihodi obuhvataju prihode od naknada, prihode od određenih naknada, prihode od davanja u zakup, prihode od prodaje i druge prihode.

Rashodi Centralne banke

Ukupni rashodi za 2018. godinu iznosili su 13,17 miliona eura i veći su za 7,56% u odnosu na planirane, a za 9,92% u odnosu na 2017. godinu, dominantno zbog povećanja finansijskih rashoda, tj. rashoda po osnovu negativne kamatne stope na HOV i depozite.

Grafik 2.37

Ukupni rashodi Centralne banke kategoriju se u dvije osnovne grupe: finansijski rashodi (13,61%) i troškovi poslovanja (86,39%).

Finansijski rashodi⁴⁴ u 2018. godini iznosili su 1,79 miliona eura i veći su od planiranih za 35,80%, dok su za 115,90% veći od izvršenih u 2017. godini, iz razloga većeg izvršenja rashoda po osnovu negativne kamatne stope, kao i zbog evidentiranja gubitaka po osnovu povećanja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke.

Gubici od prodaje i umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava u 2018. godini iznosili su 332,89 hiljada eura, a odnose se na gubitke po osnovu povećanja rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za hartije od vrijednosti koje se mijere kroz ostali ukupan rezultat i očekivane kreditne gubitke za finansijsku aktivu koja se mjeri po amortizovanom trošku, kao i gubitke od prodaje HOV koje se mijere po vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat.

Drugi finansijski rashodi odnose se na finansijske rashode po osnovu plaćanja negativne kamatne stope na depozite i HOV. Ovi rashodi za 2018. godinu iznose 1,46 miliona eura, a odnose se na finansijske rashode po osnovu negativne efektivne kamatne stope na dugoročne i kratkoročne HOV izvršene u iznosu od 260,32 hiljada eura i finansijske rashode po osnovu negativne kamatne stope na depozite izvršene u iznosu od 1,20 miliona eura.

Troškovi poslovanja⁴⁵ za 2018. godinu iznosili su 11,38 miliona eura i veći su za 4,15% u odnosu na planirane, a za 2,57% u odnosu na 2017. godinu.

⁴⁴ Finansijski rashodi se odnose na gubitke od prodaje i umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava, negativne kursne razlike i druge finansijske rashode.

⁴⁵ Troškovi poslovanja obuhvataju troškove naknada, troškove zaposlenih, administrativne troškove, operativne troškove poslovanja i druge troškove poslovanja.

Troškovi naknada izvršeni su u iznosu od 336,89 hiljada eura i veći su u odnosu na planirane za 43,30%, a u odnosu na izvršene za 2017. godinu za 163,73%.

Troškovi zaposlenih (bruto zarade, druga primanja, naknade povećanih troškova zaposlenih, ostali troškovi zaposlenih) iznosili su 7,99 miliona eura i veći su od planiranih za 2,10%, a na nivou su izvršenja za prethodnu godinu.

Naknade povećanih troškova⁴⁶ iznosile su 283,53 hiljada eura i manje su od plana za 28,22%, a za 6,54% u odnosu na 2017. godinu.

Administrativni troškovi⁴⁷ za 2018.godinu iznosili su 639,58 hiljada eura i na nivou su planiranih, odnosno za 7,77% su veći u odnosu na 2017. godinu.

Operativni troškovi poslovanja⁴⁸ izvršeni su u iznosu od 1,70 miliona eura i manji su od planiranih za 7,28%, a za 13,46% su veći u odnosu na 2017. godinu.

Drugi troškovi poslovanja⁴⁹ izvršeni su u iznosu od 714,79 hiljada eura i manji su od izvršenih u 2017. godini za 22,05%.

Neto dobit Centralne banke

U 2018. godini ostvarena je neto dobit u iznosu od 3,57 miliona eura. Neto dobit je utvrđena u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

2.4.2. Bilans stanja CBCG na 31. 12. 2018. godine

Ukupna bilansna suma na dan 31. 12. 2018. godine iznosila je 1,19 milijardi eura i ostvaruje rast od 20,75% u jednogodišnjem uporednom periodu. U strukturi ukupne aktive 8,74% odnosilo se na gotovinu i depozite po viđenju, 36,44% na oročene plasmane kod stranih banaka, 39,58% na finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI), dok se preostalih 15,24% odnosilo na finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC), vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI), sredstva kod MMF-a, kredite i avanse, potraživanja, materijalnu i nematerijalnu imovinu i drugo (grafik 2.38).

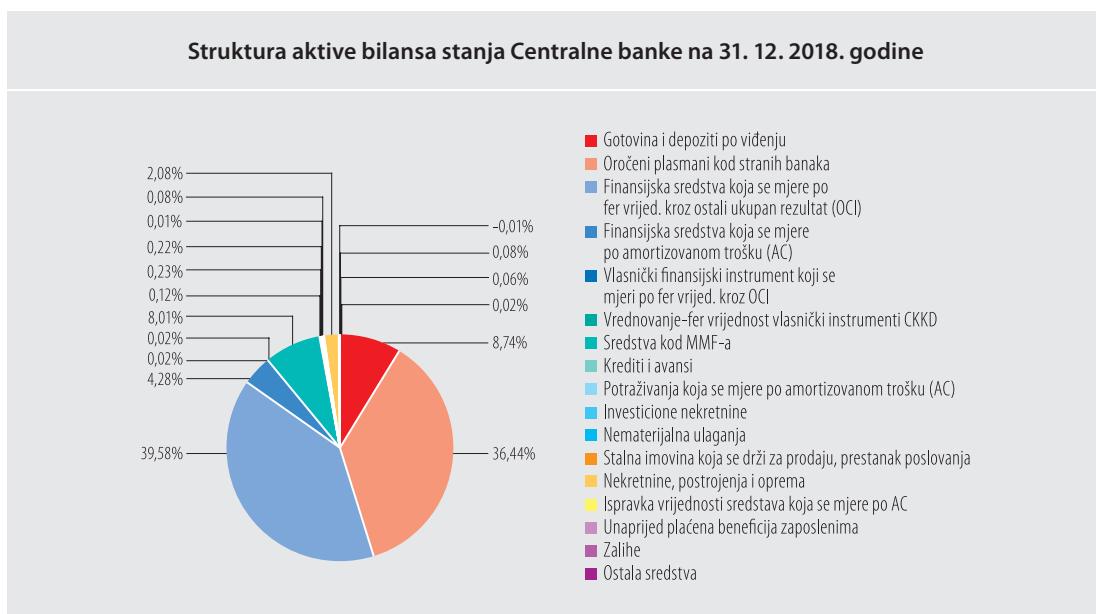
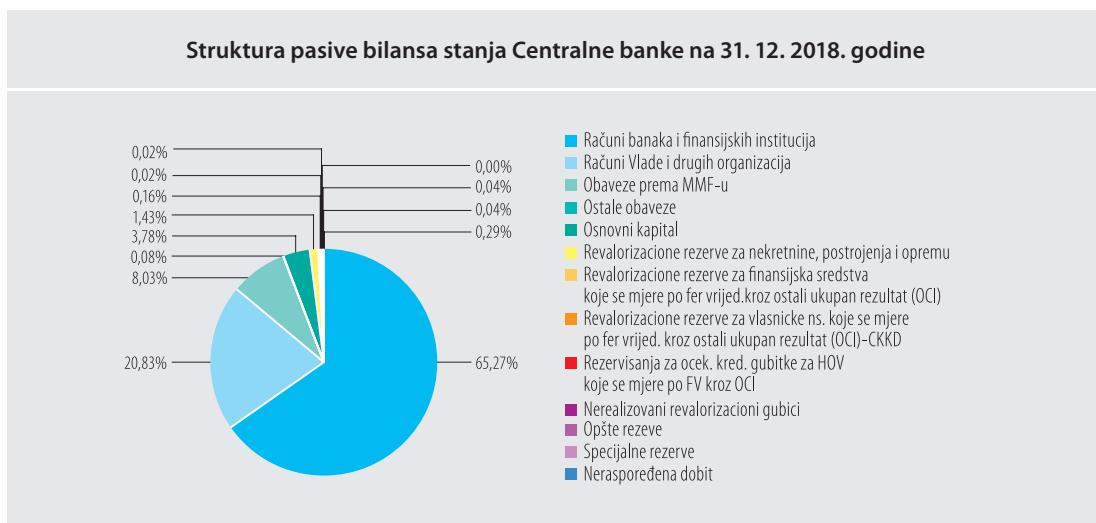
U strukturi pasive bilansa stanja na dan 31. 12. 2018. godine u odnosu na 31. 12. 2017. godine, evidentno je povećanje pozicija obaveza, najvećim dijelom uslovljeno rastom iznosa na računima Vlade i drugih organizacija, kao i obaveza prema MMF-u i ostalih obaveza (grafik 2.39).

⁴⁶ Naknade povećanih troškova obuhvataju troškove na službenom putu, stručno usavršavanje, osiguranje zaposlenih, naknade za odvojeni život i troškove smještaja, profesionalno usavršavanje.

⁴⁷ Administrativni troškovi obuhvataju troškove kancelarijskog materijala, troškove energije, troškove komunalnih usluga, nematerijalnih usluga i naknade drugim fizičkim licima.

⁴⁸ Operativni troškovi poslovanja obuhvataju troškove održavanja osnovnih sredstava i opreme, troškove literature, troškove telekomunikacionih usluga, troškove poreza, taksi i drugih dažbina, troškove naknada po ugovorima o poslovnoj saradnji i troškove amortizacije.

⁴⁹ Drugi troškovi poslovanja obuhvataju troškove humanitarnih aktivnosti, troškove reprezentacije, troškove konferencija i seminar, rashode rezervisanja i naknadno utvrđene rashode.

Grafik 2.38**Grafik 2.39**

2.4.3. Iskaz o promjenama na kapitalu CBCG na 31. 12. 2018. godine

Ukupni kapital Centralne banke na dan 31. 12. 2018. godine iznosio je 68,92 miliona eura, što predstavlja povećanje od 5,45% u odnosu na kraj 2017. godine. Osnovni kapital iznosio je 45,0 miliona eura i ostvaruje rast od 4,65% u jednogodišnjem uporednom periodu.

Opšte rezerve Centralne banke iznosile su 533,04 hiljada eura, a specijalne rezerve 417,64 hiljada eura.

Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu iznosile su 16,81 milion eura.

MAKROEKONOMSKE PROGNOZE ZA 2019. GODINU

03

3.1. Prognoza makroekonomskih indikatora

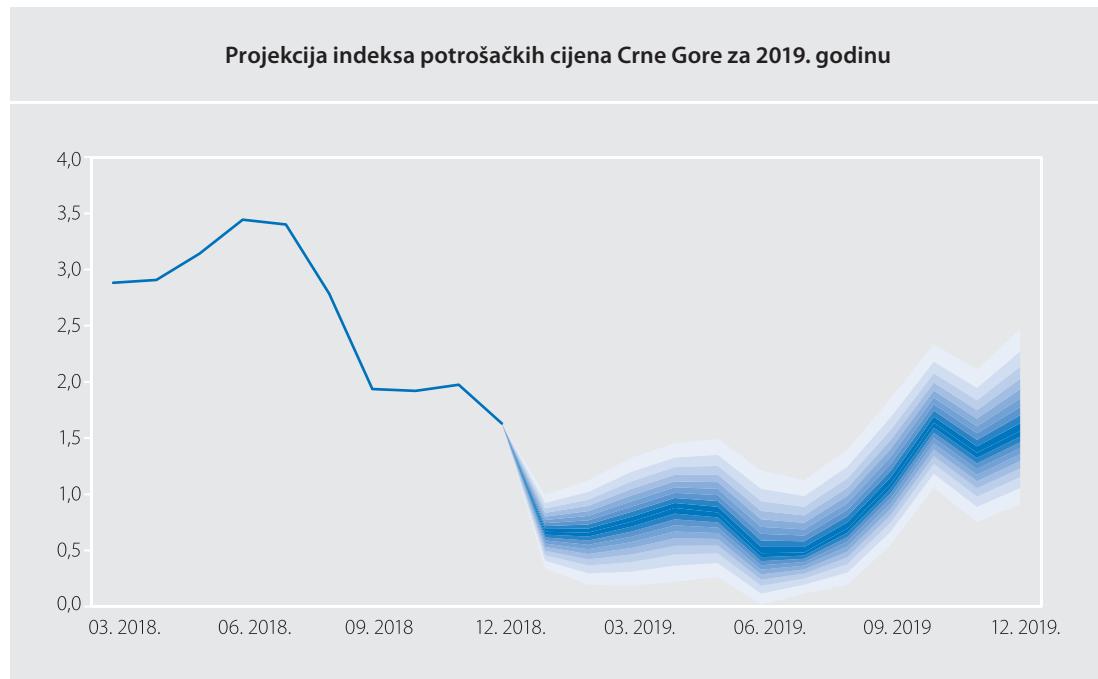
3.1.1. Projekcija kretanja inflacije za 2019. godinu

Prosječna godišnja inflacija, mjerena indeksom potrošačkih cijena, u 2018. godini iznosila je 2,6% i viša je od nivoa prosječne godišnje inflacije u EU (1,8%). Povećanje cijena nafte na međunarodnom tržištu kao i povećanje stope PDV-a, zatim akciza na cigarete, alkoholna i gazirana pića, u velikoj mjeri je determinisalo opšti nivo cijena u 2018. godini.

Potrošačke cijene su u decembru 2018. godine zabilježile rast od 1,6% u odnosu na isti mjesec prethodne godine. Najveći doprinos godišnjoj inflaciji u decembru 2018. godine dali su rast cijena u kategoriji alkoholna pića i duvan (6,4%), hoteli i restorani (3,2%), prevoz (2,3%), stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva (2%), hrana i bezalkoholna pića (1,5%), ostala dobra i usluge (1,5), komunikacije (0,9%) i namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana (0,9%).

Fen grafik inflacije (*fan chart*) Crne Gore, baziran na procjeni ARIMA modela, za 2019. godinu, pokazuje da će se, sa vjerovatnoćom od 90%, inflacija, mjerena preko indeksa potrošačkih cijena, u zavisnosti od mjeseca, kretati u intervalu od 0% do 2,5%, sa centralnom projekcijom od 0,9%. Za decembar 2019. godine, projektuje se inflacija u rasponu od 0,8% do 2,4%, sa centralnom tendencijom od 1,4%. Centralna projekcija „Fan Charta“ (koja se odnosi na najtamniji dio grafika), predstavlja raspon vjerojatnoće od 10% (grafik 3.1).

Grafik 3.1

izvor: CBCG, 2019.

Projekcija je zasnovana na projekcijama cijena energenata i hrane, projekcijama inflacije u eurozoni, te najavljenim akciznim kalendarom (za alkoholnu pića i ugalj). Rizici oko projektovane stope inflacije prikazani na Fen grafiku su simetrično postavljeni. Na višu stopu inflacije od projektovane mogao bi uticati snažniji rast cijena nafte na međunarodnom tržištu uslijed jačanja geopolitičkih napetosti i jačanja trgovinskog protekcionizma. Rastu cijena mogle bi doprinijeti i nepovoljne vremenske prilike koje utiču na rast cijena hrane i električne energije. S druge strane, rizici koji bi doprinijeli nižoj stopi inflacije odnose se na snažniji pad cijene nafte kao i slabiji rast inflacije u eurozoni od projektovanog.

Prepostavke na kojima se bazirala projekcija

Interni faktori:

- Akcize na cigarete ostaju iste do kraja 2019. godine.
- Od početka 2019. godine uvodi se akciza na ugalj od 15 centi po gigadžulu bruto toplotne vrijednosti.
- Od januara 2019. godine akciza na alkohol raste na 1.250 eura po hektolitru čistog alkohola, dok akciza na gaziranu vodu raste na 25,0 eura po hektolitru gazirane vode.
- Fluktuacija cijene poljoprivrednih proizvoda +/- 5%, uslovljena vremenskim promjenama.
- Stagnacija zarada i cijena nekretnina.

Eksterni faktori:

- Tokom 2019. godine na međunarodnom tržištu prognozira se smanjenje prosječne cijene sirove nafte, koja će biti u značajnoj mjeri uslovljena faktorima ponude, odnosno najavljenim rastom proizvodnje u SAD-u.
- Za 2019. godinu, očekuje se stabilizacija i umjereni rast cijena prehrambenih proizvoda na međunarodnom tržištu.
- Rast ekonomskih aktivnosti u eurozoni od 1,1% u 2019. godini, neće prouzrokovati inflatorne pritiske, pa ECB i dalje očekuje da će stopa inflacije biti ispod ciljane (1,2 %)⁵⁰. ECB je najavila da će ključne kamatne stope ostati nepromijenjene, bar do kraja 2019. godine, da bi se ostvarila ciljna stopa inflacije od blizu 2%. Polazeći od navedenog, za sada ne očekujemo značajnije inflatorne pritiske iz eurozone.

Promjene neke od navedenih prepostavki zahtijevale bi korekciju prognoze.

Ekspertska procjena inflacije je slična modelskoj procjeni i očekujemo da će se u 2019. godini inflacija kretati u rasponu od 0,5 % do 2,5%.

Tabela 3.1

Očekivana stopa inflacije u 2019. godini		
Donji prag inflacije	Centralna projekcija	Gornji prag inflacije
0,5	1,5	2,5

⁵⁰ Izvor: ECB staff macroeconomic projections for the euro area, mart 2019.

Ova procjena inflacije bazira se na istim pretpostavkama kao i modelska procjena i izmjena neke od pretpostavki zahtjevala bi korekciju prognoze.

3.1.2. Projekcija bruto domaćeg proizvoda (BDP-a) Crne Gore za 2019. godinu

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, realna stopa rasta BDP-a Crne Gore na osnovu kvartalnih procjena u 2018. godini iznosi 4,9%. Rast je ostvaren u sva četiri kvartala 2018. godine u odnosu na isti period 2017. godine, i to: 4,5%, 4,9%, 5% i 4,8%, respektivno. Prema procjenama MMF-a, crnogorska ekonomija je u 2018. godini rasla po stopi od 3,7%, po procjenama Evropske komisije 3,9%, a po procjenama EBRD-a po stopi od 4,2 %.

Procjene međunarodnih institucija o rastu BDP-a za Crnu Goru u 2019. godini kreću se u rasponu od 2,5% do 3,5%.

Tabela 3.2

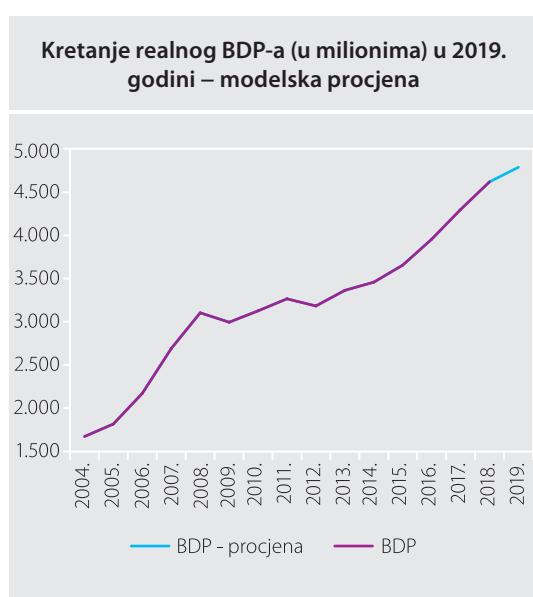
Procjene međunarodnih finansijskih institucija o kretanju BDP-a Crne Gore u 2019. godini (u %)	
Institucija	Procijenjena stopa rasta za 2019. godinu
MMF	2,5
EBRD	3,0
Odjeljenje UN za ekonomski i socijalni pitanja	3,5
Evropska komisija	2,8
Bečki institut	3,1
Svjetska banka	2,8

izvor: sajtovi pojedinih institucija

Prema modelskoj projekciji CBCG u 2019. godini, rast BDP-a kretće se u intervalu od 2,5% do 3,2%, sa centralnom tendencijom od oko 2,9%.

Projekcija se zasniva na primjeni sezonski prilagođenih univarijantnih i multivarijantnih modela. Za predviđanje kvartalnog BDP-a za 2019. godinu, modeli koriste istorijske kvartalne podatke od 2001. do 2018. godine. Na sljedećem grafiku dat je agregatni modelski pregled kretanja stope rasta realnog BDP-a po kvartalima. Na grafikom se preko distribucije vjerovatnoća u obzir uzimaju i potencijalni rizici i neizvjesnosti, koji bi u narednom periodu mogli uticati na kretanje centralne projekcije BDP-a. Vrijednosti centralne projekcije prikazane su tamno plavom linijom, dok su nivoi neizvjesnosti (dobijeni analitičkom projekcijom) prikazani u tamno plavoj oblozi.

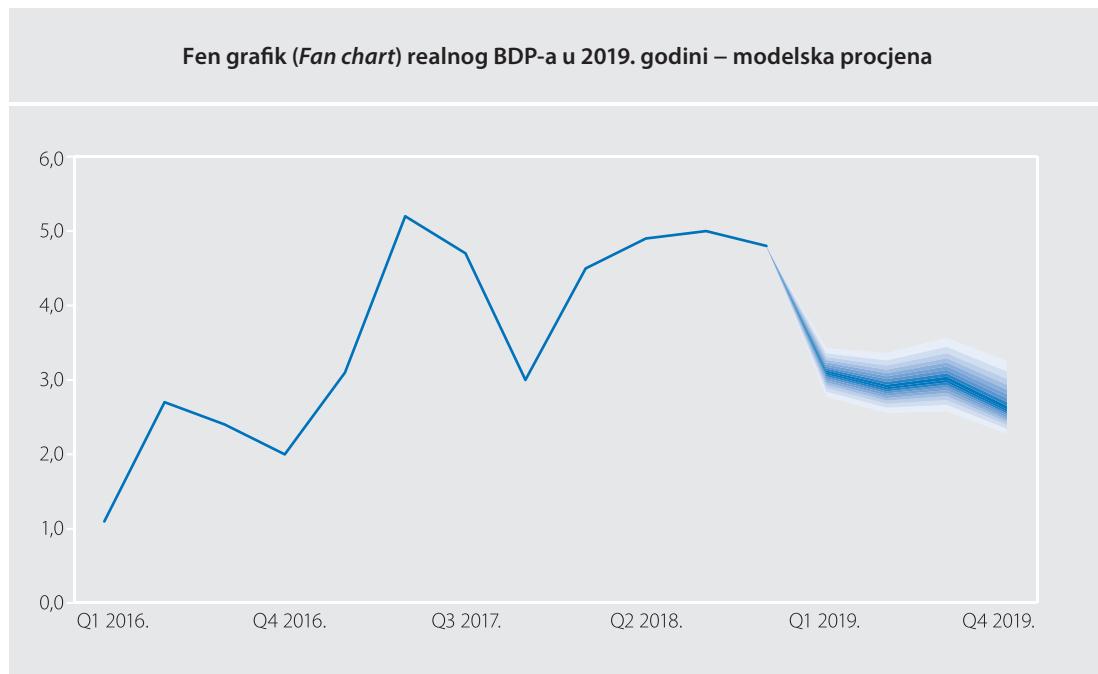
Grafik 3.2

izvor: CBCG, 2019.

nom i kalkulacijom relativnog uticaja potencijalnih internih i eksternih šokova), prikazani svjetlo plavim linijama.

Grafik 3.3

izvor: CBCG, 2019.

Rizici odstupanja od centralne projekcije

Rizici sa kojima se možemo suočiti na domaćem tržištu odnose se na sprovodenje fiskalne konsolidacije, kao i dinamiku realizacije investicija. S druge strane, prisutne geopolitičke tenzije, usporavanje svjetske trgovine uslijed tenzija između SAD-a i njihovih glavnih trgovinskih partnera, moglo bi se na indirektan način odraziti na našu ekonomiju. Imajući u vidu da je ECB najavila da će ključne kamatne stope ostati nepromijenjene, bar do kraja 2019. godine, ne očekujemo nestabilnosti na finansijskim tržištima koje bi uticale na otežano zaduživanje i refinansiranje obaveza.

Radi testiranja modelske projekcije BDP-a urađena je i procjena BDP-a po potrošnoj metodi. Polazne pretpostavke za obračun po potrošnoj metodi obuhvataju sljedeće:

- Blagi rast potrošnje domaćinstava od 2,3%. Naime, u 2019. godini potrošnja domaćinstava će i dalje biti izložena negativnim uticajima mjera fiskalne konsolidacije. S druge strane, na rast raspoloživog dohotka domaćinstava pozitivno će uticati očekivano jačanje kreditne aktivnosti banaka⁵¹, očekivani rast prihoda od turizma, kao i ustaljeni priliv doznaka.
- Neznatan rast državne potrošnje do 0,5%. Dalje sprovodenje mjera iz fiskalne strategije će uticati na smanjenje državne potrošnje, dok bi optimizacija javne uprave mogla djelovati u suprotnom smjeru.

⁵¹ Izvor: Anketa o kreditiranju banaka

- Rast investicija u osnovna sredstva od 6%, kao rezultat intenziviranja investicione aktivnosti. Naime, u ovoj godini se очekuje finalizacija kapitalnih investicija – izgradnja autoputa Smokovac-Matešev i podmorskog kabla, zatim nastavak investicija u oblasti turizma i energetike (izgradnja malih hidroelektrana i vjetroelektrana);
- Izvoz roba i usluga ће rasti po stopi od oko 4%, kao posljedica veće turističke potrošnje podstaknute izgradnjom novih tustičkih objekata, te najavljenih ulaganja u oblasti industrijske i poljoprivredne proizvodnje.
- Uvoz ће imati rast od 3,5%, uslijed potreba investitora za uvozom opreme, građevinskog materijala i radne snage, naročito za potrebe izgradnje turističkih kompleksa. S druge strane, smanjenju uvoza može doprinijeti rast poljoprivredne proizvodnje.

Tabela 3.3

Procjena BDP-a po potrošnoj metodi za 2019. godinu		
Kategorije	Stope rasta (%)	Doprinos BDP-u
Potrošnja domaćinstava	2,3	1,77
Potrošnja države	0,5	0,09
Bruto investicije u osnovna sredstva	6	1,72
Izvoz roba i usluga	4	1,58
Uvoz roba i usluga	3,5	-2,29
BRUTO DOMAĆI PROIZVOD (%)		2,9

izvor: CBCG

Po potrošnoj metodi, zasnovanoj na navedenim pretpostavkama, BDP ће u 2019. godini ostvariti stopu rasta od 2,9%, što potvrđuje validnost centralne projekcije rasta BDP-a.

3.1.3. Projekcija ostalih makroekonomskih agregata za 2019. godinu

3.1.3.1. Tržište nekretnina u Podgorici

Razvoj na tržištu nekretnina tokom 2018. godine ukazuje na oživljavanje ovog tržišta, uslijed povoljnijih uslova kreditiranja, boljeg poslovanja građevinskog sektora, kao i poboljšanih makroekonomskih uslova. Prema hedoničkom indeksu dobijenom iz ankete koju sprovodi Centralna banka, prosječna cijena⁵² nekretnina u Podgorici u decembru 2018. godine iznosila je 988,1 eura, što predstavlja godišnji rast od 5,1% u odnosu na decembar 2017. godine.

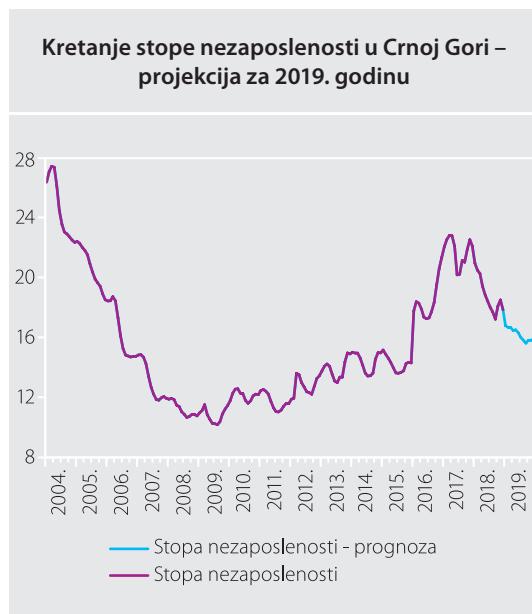
Ipak, posljednja Anketa agencija za nekretnine, koju je sprovela Centralna banka, pokazuje da je tokom 2018. godine 55,6% agencija imalo promet na nivou od prošle godine, dok je 44% agencija ostvarilo rast prometa. Takođe, prema procjeni 50% agencija za nekretnine, cijene na tržištu nekretnina ostale su nepromijenjene tokom 2018. godine u odnosu na 2017. godinu, dok je 33,3% odgovorilo da je zabilježen rast od 10% do 15%. Pad cijena nekretnina zabilježilo je 16,7% agencija, i to u prosjeku 3%.

⁵² Prema hedoničkom indeksu cijene se ne odnose na realizovane cijene, već u osnovi predstavljaju subjektivne cijene vlasnika nekretnina, tj. cijene ispod kojih oni ne bi bili spremni da prodaju nekretnine koje posjeduju.

Grafik 3.4

izvor: CBCG, 2019.

U narednoj godini očekuje se nastavak oživljavanja ovog tržišta. Naime, modelska projekcija za 2019. godinu pretpostavlja rast od oko 5%. Imajući u vidu pozitivne projekcije makroekonomskih pokazatelja, rasta likvidnog potencijala u sektoru građevinarstva u prethodnoj godini, te očekivanog rasta kreditne aktivnosti banaka i snižavanja kamatnih stopa na kredite u narednoj godini, mogu se očekivati pozitivni trendovi na ovom tržištu. Pozitivan uticaj na oživljavanje tržišta nekretnina imaće i tok realizacije značajnih turističkih i infrastrukturnih projekata u Crnoj Gori u narednom periodu. Takođe, 70% anketiranih agencija za nekretnine smatra da će doći do rasta cijena nekretnina u narednom periodu.

Grafik 3.5

izvor: CBCG, 2019.

3.1.3.2. Tržište rada

Dinamiku tržišta rada tokom 2018. godine karakteriše povećanje zaposlenosti. Broj zaposlenih u decembru 2018. godine veći je za 9,3% u odnosu na decembar 2017. godine. Rast zaposlenosti posljedica je povećane tražnje za radnom snagom u sektorima koji su generisali rast ekonomske aktivnosti u prethodnoj godini. Najveći rast zaposlenosti zabilježen je u sektoru građevinarstva, transporta, sektoru usluga pružanja smještaja i ishrane i sektoru prerađivačke industrije.

Prema Anketi o radnoj snazi, koju objavljuje MONSTAT na kvartalnom nivou, prosječna stopa nezaposlenosti po kvartalima iznosila je 15,2%, što je za 0,9 p.p. manje u odnosu na prosječnu stopu nezaposlenosti u 2017. godini. Takođe, prema evidenciji Zavoda za zapošljavanje stopa nezaposlenosti je smanjena. Stopa nezaposlenosti u decembru 2018. godine iznosila je 17,83%, što je za 4,26 p.p. manje u odnosu na decembar 2017. godine.

Shodno Strategiji reforme javne uprave u 2019. godini doći će do optimizacije broja zaposlenih u javnom sektoru. Prema rezultatima Ankete Centralne banke sprovedene u korporativnom sektoru u okviru istraživanja o inflatornim očekivanjima, odgovori većine preduzeća (72,1%) ukazuju da će

zaposlenost u 2019. godini ostati na istom nivou kao i u prethodnoj godini, dok 21,3% anketiranih preduzeća očekuje povećanje broja zaposlenih. Ipak, nastavak investicionog ciklusa u narednoj godini usloviće tražnju za profilisanim kadrovima, naročito u oblastima građevinarstva, turizma, energetike i poljoprivrede. Stoga se u 2019. godini može očekivati blagi rast zaposlenosti i pad stope nezaposlenosti, od 1 do 1,5 p.p.

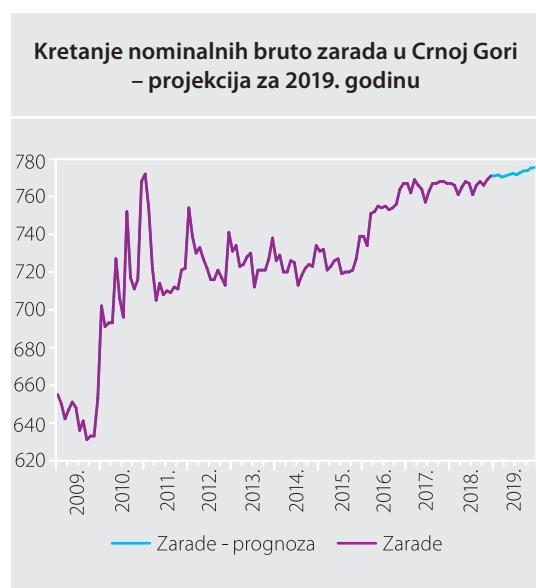
3.1.3.3. Zarade

Prosječna bruto zarada u 2018. godini iznosila je 766 eura, dok je prosječna zarada bez poreza i doprinosu iznosila 511 eura. Prosječna zarada (bruto), kao i prosječna zarada bez poreza i doprinosu (neto) su u 2018. godini zabilježile rast od 0,1% i 0,2%, respektivno.

Posmatrano po mjesecima, najveći rast zarada bez poreza i doprinosu na mjesecnom nivou ostvaren je u avgustu i iznosio je 0,6%.

Prema Strategiji reforme javne uprave, u 2019. godini zarade u javnom sektoru će stagnirati. Takođe, i očekivanja većeg dijela korporativnog sektora (80%) ukazuju da će nominalne zarade tokom 2019. godine ostati nepromijenjene. Modelска procjena, s obzirom na projektovanu stopu ekonomskog rasta, ipak pretpostavlja rast zarada od 0,5% do 1% na godišnjem nivou.

Grafik 3.6

izvor: CBCG, 2019.

POLITIKA CENTRALNE BANKE U 2019. GODINI

04

Na osnovu člana 44 stav 2 tačka 1 Zakona o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list Crne Gore“, br. 40/10, 46/10, 06/13 i 70/17), Savjet Centralne banke Crne Gore, na sjednici održanoj 27. novembra 2018. godine, utvrdio je

POLITIKU CENTRALNE BANKE CRNE GORE U 2019. GODINI

I U skladu sa ustavnim odgovornostima za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema i zakonskim ovlašćenjima, a poštujući principe nezavisnosti i transparentnosti, Centralna banka Crne Gore u 2019. godini će:

1. Voditi politiku monetarne i finansijske stabilnosti, koristeći sve raspoložive instrumente i mjere iz svoje nadležnosti, a sve u cilju daljeg snaženja cjelokupnog finansijskog sistema, prije svega unapređenjem stabilnosti i sigurnosti bankarskog sistema blagovremenom identifikacijom i smanjenjem negativnih uticaja i rizika. U cilju podsticanja i očuvanja monetarne stabilnosti, vodiće politiku obavezne rezerve zasnovanu na ocjeni efektivnosti i efikasnosti primjene postojećih rješenja i, po potrebi, pristupiti implementaciji drugih instrumenata monetarne politike. Analiziraće kretanje inflacije u zemlji i vršiti njeno prognoziranje. Radi podsticanja i očuvanja finansijske stabilnosti unapređivaće indikatore za ocjenu stanja finansijske stabilnosti i prevenciju pojave sistemskih rizika, razvijaće instrumente makroprudencione politike i unapređivati okvir za djelovanje u uslovima finansijske krize. Uskladiće rješenja iz Plana za upravljanje finansijskom krizom u oblastima iz nadležnosti CBCG sa izmjenama u regulatornom okviru i inicirati izmjene nacionalnog Plana za upravljanje finansijskom krizom na nivou cjelokupnog finansijskog sistema. U svrhu podsticanja i očuvanja stabilnosti bankarskog sektora, nastaviće da prati i analizira stanje u bankarskom sistemu, testiraće otpornost bankarskog sektora na potencijalne šokove iz makroekonomskog okruženja, po potrebi će preduzimati korektivne mjere, raditi na unapređenju procesa upravljanja rizicima u bankama i nastaviti sa daljom implementacijom međunarodno prihvaćenih standarda i principa poslovanja u ovoj oblasti. Sprovodiće makro stresna testiranja s ciljem testiranja otpornosti bankarskog sistema na potencijalne šokove iz makroekonomskog okruženja. Intenzivno će saradivati sa ostalim regulatorima finansijskog sistema u zemlji, kao i sa relevantnim inozemstvenim regulatorima i drugim institucijama iz domena finansijske stabilnosti. Pažnja će biti posvećena i praćenju, kontroli i analizi sektora pružanja finansijskih usluga od strane mikrokreditnih finansijskih institucija, lizing i faktoring društava, društava za otkup potraživanja, kao i Investiciono- razvojnog fonda Crne Gore. Nastaviće saradnju sa međunarodnim institucijama na polju sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma, uz istovremeno jačanje mehanizama i procedura neophodnih za uspješnu implementaciju datog procesa. Razvijaće saradnju sa supervizorima stranih matičnih bankarskih grupa koja imaju zavisna pravna lica u Crnoj Gori, kao i ključnim finansijskim institucijama poput Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke, Evropske banke za obnovu i razvoj, Evropske centralne banke i

Evropskog bankarskog autoriteta, sa ciljem sinhronizovanja supervizorskih aktivnosti. Pratići i implementirati unapređenja na planu međunarodnih multilateralnih dogovora i usvojenih konvencija u oblasti bankarstva.

2. Podržavati ostvarivanje ekonomске politike Vlade Crne Gore (u mjeri u kojoj to neće dovesti u pitanje ostvarivanje ciljeva, ustavnih odgovornosti i nezavisnosti Centralne banke Crne Gore) implementacijom mjera i instrumenata usmjerenih ka privrednom rastu, povećanju zaposlenosti i konkurentnosti u funkciji održavanja finansijske stabilnosti i podsticanja ekonomskog rasta i razvoja. Pratiće i analizirati makroekonomske indikatore u Crnoj Gori, zemljama regiona, Evropskoj uniji i na globalnom nivou, s ciljem izrade pouzdanih makroekonomskih prognoza.
3. Održavati siguran, efikasan i efektivan platni promet i dalje ga unapređivati kroz usaglašavanje sa novom regulativom Evropske unije, novih tehnologija (Fintek-a), implementacijom međunarodnih standarda, principa i najboljih praksi funkcionisanja savremenih platnih sistema i platnog prometa uopšte. Unapređivati kvalitet obavljanja usluga platnog prometa u zemlji i vršiti efikasnu kontrolu obavljanja platnog prometa. Takođe, unapređivaće kvalitet platnih sistema u Crnoj Gori kroz realizaciju i kontinuirano razvijanje funkcije nadgledanja platnih sistema.
4. Sprovoditi aktivnosti u cilju kvalitetnog i efikasnog upravljanja međunarodnim rezervama u situaciji kada su kamatne stope na međunarodnom finansijskom tržištu (u eurima) i dalje negativne. Obezbijediće kvalitetno obavljanje poslova depozitara, bankara i fiskalnog agenta državnih organa i organizacija uz stalno praćenje potreba i zahtjeva. Kvalitetno i efikasno će obavljati poslove platnog prometa sa inostranstvom, rukovodeći se principima funkcionisanja savremenih platnih sistema. Nastaviće se repozicioniranje postojećih finansijskih instrumenata unutar portfolija i ispitati mogućnost uvođenja novih, a sredstva treba investirati u sigurne i likvidne instrumente, vodeći računa o profitabilnosti plasmana. Kontinuirano će pratiti situaciju na međunarodnom finansijskom tržištu i blagovremeno prilagođavati politiku investiranja. Permanentno će pratiti i analizirati finansijsku situaciju i rejting banaka i emitentata, kako sadašnjih tako i potencijalnih partnera, te blagovremeno usmjeravati sredstva prema onim subjektima koji obezbjeđuju poboljšanje odnosa rizika ulaganja i ostvarenog prinosa. Revidiraće se postojeći način upravljanja rizicima i razmotriti eventualna unapređenja. Usavršiće se postojeći ili razviti novi sistem izvještavanja prema CBCG u cilju sveobuhvatnog sagledavanja potreba i planiranja optimalnih količina i apoeniske strukture gotovog novca neophodnog za uredno i blagovremeno snabdijevanje domaćeg platnog prometa. Nastaviće se sprovođenje zaštite eura od falsifikovanja, te će se u tom cilju nastaviti saradnja sa inostranim subjektima i domaćim državnim organima, angažovanim na planu zaštite eura od falsifikovanja (Evropska centralna banka, Evropska komisija, Evropski centar za tehničku i naučnu saradnju [ETSC], Vrhovno državno tužilaštvo i Uprava policije). I dalje će se sprovoditi obezbjeđenje potrebne infrastrukture za potrebe rada nacionalnih centara za analizu novčanica i kovanica eura, nastaviće se saradnja sa Upravom policije i Vrhovnim državnim tužilaštvom, kao i sa svim rukovaocima gotovinom u Crnoj Gori.
5. Unapređivati statistiku za koju je nadležna kao zvanični proizvođač statistike. Započeti testiranje novog sistema izvještavanja banaka prema CBCG za potrebe unapređenja monetarne i finansijske statistike monetarnih finansijskih institucija. Razvijati nove statističke pregledne

- bazirane na novom sistemu izvještavanja banaka. Kreirati izvještajne zahtjeve za ostale finansijske institucije koje nisu pod nadzorom CBCG (investicioni fondovi, društva za osiguranje i dr.) za potrebe kompilacije finansijskog računa finansijskog sektora. Razvijati statističke preglede za ostale finansijske institucije koje su pod nadzorom CBCG (lizing društva, faktoring društva, društva za otkup potraživanja). U potpunosti uskladiti statistiku indikatora finansijskog zdravlja (FSIs) sa relevantnom metodologijom MMF-a.
6. Nastaviti sa aktivnim učešćem u pregovaračkom procesu Crne Gore i Evropske unije, raditi na unapređenju saradnje sa Evropskom centralnom bankom, Evropskom komisijom i drugim institucijama Evropske unije. Intenzivirati saradnju sa centralnim bankama i drugim međunarodnim finansijskim institucijama i organizacijama, a naročito sa Međunarodnim monetarnim fondom i Svjetskom bankom. Nastaviće se aktivno učešće predstavnika CBCG u pregovaračkim strukturama i radnim grupama za vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za poglavla vezana za djelokrug rada CBCG, kao i redovne aktivnosti na ispunjavanju obaveza preuzetih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2019–2020. godine, kao i učešće u koordinaciji i pripremi Programa ekonomskih reformi za Crnu Goru. Nastaviće se saradnja i sa drugim međunarodnim institucijama sa kojima je uspostavljena saradnja u prethodnom periodu (Evropska banka za obnovu i razvoj, Evropska investiciona banka, Klub guvernera banaka zemalja Crnomorskog regiona, Centralne Azije i Balkana, BIS banka i dr.).
 7. Nastaviti sa unapređivanjem kadrovske strukture i ulaganjem u obrazovanje zaposlenih u cilju sticanja kvalifikacija, znanja i vještina neophodnih za sprovođenje funkcija Centralne banke Crne Gore.
 8. Nastojati da pravovremeno pruža pouzdane i precizne informacije o svim aspektima poslovanja, polazeći od najviših standarda transparentnosti. Afirmisaće podizanje nivoa informisanosti i ekonomskog znanja u društvu u cilju boljeg razumijevanja centralnog bankarstva, značaja finansijske stabilnosti i sigurnosti bankarskog sistema. Posebna pažnja će se pokloniti intenziviranju projekata iz oblasti finansijske edukacije i finansijske inkluzije, kao i nastavku projekata iz oblasti finansijske edukacije poput „Nedjelje štednje“ i „Nedjelje novca“. Nastaviće aktivnosti na promovisanju i podizanju nivoa ekonomskog znanja kroz učešće predstavnika CBCG kao gostujućih predavača u obrazovnim institucijama, organizovanje i pružanje pomoći u istraživanjima iz oblasti ekonomskih nauka, nagradivanje najboljih đaka, diplomiranih studenata, magistranata i doktoranata obrazovnih institucija.
 9. Preduzimati aktivnosti na racionalnom sakupljanju muzejskog materijala radi dopunjavanja numizmatičke zbirke, prvenstveno kolekcije jedinog crnogorskog državnog novca – perpera, a u cilju očuvanja, zaštite i zadržavanja istorijskog i kulturnog nasljeđa iz oblasti numizmatike u Crnoj Gori. Promovisati Muzej novca, kao instituciju od kulturno-istorijskog značaja i instituciju od značaja za edukovanje javnosti i promovisanje uloge i značaja CBCG u finansijskom sistemu Crne Gore.
 10. Nastaviti da unapređuje i ostale oblasti iz svoje nadležnosti od značaja za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija poput razvoja informacionog sistema, unapređivanja sistema za upravljanje operativnim rizikom, bezbjednošću informacija, kontinuitetom poslovanja i drugo. Posebna pažnja će se posvetiti unapređivanju sistema za upravljanje bezbjednošću informacija

u Centralnoj banci, u skladu sa standardom ISO/IEC 27001 i dobrom praksom iz ove oblasti, kao i aktivnostima na uspostavljanju sistema za upravljanje kontinuitetom poslovanja u Centralnoj banci, u skladu sa ECB/ESCB okvirom, standardom ISO 22301 i dobrom praksom iz ove oblasti.

11. U svom poslovanju CBCG će se voditi principima društveno odgovorne institucije, kako prema zaposlenima tako i prema društvu u cjelini. Shodno tome, CBCG će nastojati da u okviru svog poslovanja usvoji, promoviše i primjenjuje deset osnovnih načela u oblastima ljudskih prava, prava iz oblasti rada, zaštite životne sredine i borbe protiv korupcije koji su definisani u Globalnom sporazumu UN. Nastaviće da, u skladu sa finansijskim mogućnostima, izdvaja dio svog prihoda radi uključivanja u humanitarne akcije i podrške razvoju kulturnih, istorijskih i drugih vrijednosti društva, te tako doprinositi jačanju civilnog društva kroz javno učešće u brojnim socijalnim aktivnostima.

II Ova Politika objavljuje se na internet stranici Centralne banke Crne Gore.

05

PRILOZI

Prilog 1 – Statistika

Tabela 1: Potrošačke cijene

2018.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Lančani index	101,0	100,3	100,2	100,1	100,3	100,2	100,2	99,9	100,1	99,8	100,2	99,4
ø 2015= 100	103,9	104,2	104,4	104,5	104,8	105,0	105,2	105,1	105,2	105,0	105,2	104,6
U odnosu na isti mjesec prethodne godine	102,6	102,7	102,9	102,9	103,1	103,4	103,4	102,8	101,9	101,9	102,0	101,6
Period tekuće prema istom prethodne godine	102,7	102,7	102,8	102,9	103,0	103,0	103,0	102,9	102,8	102,7	102,6	

Tabela 2: Cijene proizvođača industrijskih proizvoda

2018.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Lančani index	101,4	100,3	100,1	99,9	100,2	100,2	99,8	99,7	100,3	100,4	100,1	99,9
ø 2017= 100	101,1	101,4	101,5	101,4	101,7	101,9	101,8	101,5	101,8	102,2	102,3	102,1
U odnosu na isti mjesec prethodne godine	99,6	100,9	101,2	101,2	101,5	102,1	101,9	101,8	102,4	102,9	102,9	102,4
Period tekuće prema istom prethodne godine	100,2	100,6	100,7	100,9	101,1	101,2	101,3	101,4	101,5	101,7	101,7	

izvor: MONSTAT

Tabela 3: Cijene

	potrošačke cijene		cijene proizvođača industrijskih proizvoda		cijene proizvođača industrijskih proizvoda za izvoz		cijene industrijskih proizvoda iz uvoza		
	ukupno		ukupno		ukupno		ukupno		
	godишња stopa	mjesečna stopa	godишња stopa	mjesečna stopa	godишња stopa	mjesečna stopa	godишња stopa	mjesečna stopa	
2015.	jan.	0,2	-0,2	0,8	0,1	15,9	-1,0	-3,2	-1,1
	feb.	0,6	0,3	0,6	0,0	17,3	1,0	-3,1	0,1
	mar.	1,6	1,1	0,5	0,1	16,4	-0,8	-1,7	0,9
	apr.	2,1	0,3	0,3	-0,1	8,6	-5,1	-1,7	-0,2
	maj	2,3	0,6	0,5	0,0	5,1	-3,1	-1,7	0,2
	jun	1,9	0,1	0,4	-0,1	0,4	-1,9	-1,8	0,1
	jul	1,9	-0,5	0,3	-0,1	-3,2	-1,6	-1,7	0,1
	avg.	1,9	0,1	0,1	0,1	-7,9	-0,2	-2,3	-0,5
	sep.	1,7	0,3	0,1	0,0	-19,5	0,1	-2,9	-0,7
	okt.	1,5	-0,1	0,0	-0,1	-10,9	-1,7	-2,3	0,2
	nov.	1,4	-0,2	0,0	0,1	-9,9	1,0	-1,8	-0,1
	dec.	1,4	-0,3	0,0	-0,1	-12,2	0,4	-1,2	-0,3
2016.	jan.	1,0	-0,7	0,1	-0,3	-8,8	-0,7	-0,9	-0,6
	feb.	0,3	-0,4	0,2	0,1	-9,0	1,6	-1,2	-0,4
	mar.	-0,9	-0,1	0,0	-0,1	-8,6	-0,3	-2,4	-0,1
	apr.	-0,8	0,4	0,2	0,0	-5,0	-0,1	-1,8	0,4
	maj	-1,2	0,1	-0,2	-0,3	-2,4	0,3	-1,8	0,2
	jun	-1,3	0,0	0,0	0,3	-0,4	0,7	-1,3	0,5
	jul	-0,9	-0,1	0,1	0,2	0,9	0,1	-1,6	-0,2
	avg.	-0,8	0,1	-0,2	-0,1	0,7	0,2	-1,5	-0,6
	sep.	-0,3	0,9	-0,4	-0,1	0,4	-0,9	-0,3	0,5
	okt.	0,2	0,4	-0,3	-0,1	3,9	2,4	-0,4	0,1
	nov.	0,5	0,1	-0,1	0,3	6,0	2,6	-0,2	0,2
	dec.	1,0	0,2	-0,3	-0,2	6,4	0,5	0,6	0,5
2017.	jan.	2,0	0,3	1,9	1,9	9,3	2,0	3,3	2,0
	feb.	2,5	0,1	0,8	-1,0	9,1	1,4	4,9	1,1
	mar.	2,7	0,1	0,7	-0,2	10,9	1,2	4,8	-0,1
	apr.	2,3	0,1	0,6	-0,1	10,9	-0,1	4,1	-0,2
	maj	2,3	0,1	0,8	-0,1	9,8	-0,7	3,4	-0,4
	jun	2,1	-0,1	0,2	-0,4	8,3	-0,6	2,7	-0,1
	jul	2,4	0,2	0,1	0,1	5,8	-2,2	2,6	-0,3
	avg.	2,8	0,5	0,0	-0,2	7,2	1,4	3,6	0,4
	sep.	2,8	0,9	-0,1	-0,2	9,7	1,4	3,5	0,4
	okt.	2,3	-0,1	-0,2	-0,1	8,4	1,2	3,8	0,3
	nov.	2,4	0,1	-0,5	0,1	5,1	-0,5	3,9	0,4
	dec.	1,9	-0,2	0,1	0,4	3,3	-2,3	3,6	0,2
2018.	jan.	2,6	1,0	-0,4	1,4	4,1	2,8	1,7	0,1
	feb.	2,7	0,3	0,9	0,3	1,9	-0,8	0,5	-0,1
	mar.	2,9	0,2	1,2	0,1	-1,4	-2,0	0,4	-0,2
	apr.	2,9	0,1	1,2	-0,1	1,4	2,7	0,8	0,1
	maj	3,1	0,3	1,5	0,2	4,7	2,5	1,7	0,4
	jun	3,4	0,2	2,1	0,2	3,8	-1,5	2,1	0,3
	jul	3,4	0,2	1,9	-0,2	4,6	-1,4	2,3	-0,1
	avg.	2,8	-0,1	1,8	-0,3	2,4	-0,7	2,4	0,6
	sep.	1,9	0,1	2,4	0,3	-0,6	-1,6	2,3	0,3
	okt.	1,9	-0,2	2,9	0,4	-1,4	0,4	2,3	0,3
	nov.	2,0	0,2	2,9	0,1	-2,0	-1,0	1,8	-0,1
	dec.	1,6	-0,6	2,4	-0,1	-1,4	-0,7	0,1	-1,4

izvor: MONSTAT

Tabela 4: Platni bilans Crne Gore, u 000 eura¹

r. br.	Naziv stavke	2017.	2018. ³	Promjena u %	% BDP
1	TEKUĆI RAČUN	-691.169	-792.951	14,7	-17,2
1.A	SALDO ROBA I USLUGA	-1.007.904	-1.113.783	10,5	-24,1
1.A.a	Robe ²	-1.860.064	-2.049.915	10,2	-44,4
1.A.a.1	Izvoz, f.o.b.	382.449	435.883	14,0	9,4
1.A.a.2	Uvoz, f.o.b.	2.242.513	2.485.799	10,8	53,8
1.A.b	Usluge	852.160	936.132	9,9	20,3
1.A.b.1	Prihodi	1.382.551	1.563.116	13,1	33,8
1.A.b.2	Rashodi	530.391	626.985	18,2	13,6
1.B	Primarni dohodak	88.296	55.988	-36,6	1,2
1.B.1	Prihodi	274.444	304.758	11,0	6,6
1.B.2	Rashodi	186.148	248.770	33,6	5,4
1.C	Sekundarni dohodak	228.438	264.845	15,9	5,7
1.C.1	Prihodi	303.822	342.437	12,7	7,4
1.C.2	Rashodi	75.384	77.592	2,9	1,7
2	KAPITALNI RAČUN	0	-45		0,0
2.A	Prihodi	0	0		0,0
2.B	Rashodi	0	45		0,0
	SALDO TEKUĆEG I KAPITALNOG RAČUNA	-691.169	-792.996	14,7	-17,2
3	FINANSIJSKI RAČUN, neto⁴	-676.013	-711.244	5,2	-15,4
3.A	Neto povećanje finansijske aktive	215.592	501.331	132,5	10,9
3.B	Neto povećanje obaveza	891.605	1.212.575	36,0	26,3
3.1	Direktne investicije, neto	-484.332	-327.575	-32,4	-7,1
3.1.1	Neto povećanje finansijske aktive	10.115	87.231	762,4	1,9
3.1.2	Neto povećanje obaveza	494.448	414.805	-16,1	9,0
3.2	Portfolio investicije, neto	-26.208	-134.994	415,1	-2,9
3.2.1	Neto povećanje finansijske aktive	-9.710	5.764		0,1
3.2.2	Neto povećanje obaveza	16.498	140.758	753,2	3,0
3.3	Finansijski derivati, neto	0	0		0,0
3.3.1	Neto povećanje finansijske aktive	0	0		0,0
3.3.2	Neto povećanje obaveza	0	0		0,0
3.4	Ostale investicije, neto	-263.364	-451.817		-9,8
3.4.1	Neto povećanje finansijske aktive	117.296	205.195	74,9	4,4
3.4.2	Neto povećanje obaveza	380.660	657.012	72,6	14,2
3.5	Rezerve CBCG	97.891	203.142	107,5	4,4
4	NETO GREŠKE I OMAŠKE (3-2-1)	15.156	81.752		

izvor: CBCG

¹ Podaci platnog bilansa Crne Gore u skladu sa novom metodologijom MMF-a (*Priručnik za platni bilans, šesto izdanje-BPM6, 2009*).

² Metodološke napomene: Podaci o spoljnoj trgovini u platnom bilansu Crne Gore prikazani su po specijalnom sistemu trgovine. CBCG vrši prilagođavanje podataka dobijenih od Monstat-a za potrebe izrade platnog bilansa, u skladu sa metodologijom MMF-a (*Balance of Payments Manual, sixth edition, IMF, 2009*). Podaci o izvozu i uvozu robe su prikazani po f.o.b. osnovi.

³ Preliminarni podaci

⁴ Finansijski račun je prikazan po principu neto povećanja aktive i obaveza. Povećanje aktive/obaveza prikazuje se sa predznakom plus (+), dok se smanjenje prikazuje sa predznakom minus (-). Neto vrijednost se dobija kao razlika između neto aktive i neto obaveza.

Tabela 5: Ukupan priliv stranih direktnih investicija u Crnoj Gori - po zemljama 1. 1 – 31. 12. 2018. godine¹, u 000 eura

Zemlja ²	Ukupno	Priliv po osnovu ulaganja nerezidenata u Crnu Goru			Priliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo		
		Investicije u domaća preduzeća i banke	Prodaja nepokretnosti u Crnoj Gori	Interkompanijski dug	Smanjenje kapitala u stranim bankama i preduzećima	Prodaja nepokretnosti u inostranstvu	Povraćaj domaćeg kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)
	1(2+3+4+5+6+7)	2	3	4	5	6	7
Albanija	593,15	C ³	490,10	C	0,00	0,00	0,00
Australija	1.643,44	C	1.536,11	C	0,00	C	0,00
Austrija	10.425,72	C	6.370,97	C	0,00	0,00	0,00
Bahami	361,56	C	C	C	0,00	0,00	0,00
Belgija	17.444,73	C	2.257,07	15.057,05	0,00	C	0,00
Bjelorusija	423,18	0,00	C	C	0,00	0,00	0,00
Bosna i Hercegovina	8.149,60	C	2.776,20	3.724,94	0,00	C	C
Bugarska	805,16	C	380,37	194,88	0,00	0,00	C
Češka	4.615,51	C	1.717,06	C	0,00	0,00	0,00
Danska	6.560,22	C	1.125,73	C	0,00	0,00	0,00
Djekičanska Ostrva(GBR)	17.242,32	C	C	14.530,19	0,00	0,00	0,00
Egipat	566,35	0,00	566,35	0,00	0,00	0,00	0,00
Estonija	1.608,44	C	529,69	C	0,00	0,00	0,00
Francuska	5.409,29	107,25	2.288,10	3.013,95	0,00	0,00	0,00
Grčka	952,53	C	0,00	622,79	0,00	0,00	C
Holandija	11.834,08	C	2.066,32	2.029,18	0,00	0,00	C
Hong Kong	3.374,40	C	156,90	C	0,00	0,00	0,00
Hrvatska	2.834,51	439,66	1.563,55	786,95	C	C	C
Indija	868,59	C	C	C	0,00	0,00	0,00
Italija	116.734,75	59.127,59	1.319,77	56.287,39	0,00	0,00	0,00
Izrael	1.072,79	C	537,27	C	0,00	0,00	0,00
Jermenija	308,23	C	C	0,00	0,00	0,00	0,00
Južna Afrika	6.113,18	C	C	C	0,00	0,00	0,00
Kanada	2.851,69	C	C	1.461,57	0,00	0,00	0,00
Katar	1.562,24	C	448,30	C	0,00	0,00	0,00
Kazahstan	655,04	0,00	C	C	0,00	0,00	0,00
Kipar	11.892,79	7.784,19	539,17	2.515,85	0,00	C	C
Kosovo	3.275,72	715,47	1.775,46	C	0,00	C	0,00
Letonija	4.165,25	C	1.075,23	3.062,43	C	0,00	0,00
Lihtenštajn	843,89	C	386,40	C	0,00	0,00	0,00
Luksemburg	8.128,63	C	1.933,54	C	0,00	C	0,00
Mađarska	59.476,81	C	C	6.493,50	0,00	0,00	0,00
Malta	20.619,76	10.321,36	1.072,44	9.225,96	0,00	0,00	0,00
Monako	2.369,79	0,00	C	C	0,00	0,00	0,00

Tabela 5: Ukupan priliv stranih direktnih investicija u Crnoj Gori - po zemljama 1. 1 – 31. 12. 2018. godine¹, u 000 eura – nastavak tabele

Zemlja ²	Ukupno	Priliv po osnovu ulaganja nerezidenata u Crnu Goru			Priliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo		
		Investicije u domaća preduzeća i banke	Prodaja nepokretnosti u Crnoj Gori	Interkompanijski dug	Smanjenje kapitala u stranim bankama i preduzećima	Prodaja nepokretnosti u inostranstvu	Povraćaj domaćeg kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)
1(2+3+4+5+6+7)	2	3	4	5	6	7	
Norveška	5.310,26	0,00	457,89	C	C	0,00	0,00
Njemačka	17.203,01	C	9.387,29	6.108,70	0,00	0,00	C
Oman	996,07	0,00	C	C	0,00	0,00	0,00
Panama	8.340,77	C	C	C	0,00	0,00	0,00
Poljska	1.952,95	C	925,48	C	0,00	0,00	0,00
Ruska Federacija	66.815,97	C	38.990,83	26.236,78	0,00	0,00	C
SAD	10.829,31	C	9.994,94	460,41	0,00	C	0,00
Saudijska Arabija	449,03	0,00	C	C	0,00	0,00	0,00
Singapur	563,17	C	C	0,00	0,00	0,00	0,00
Slovačka	964,15	C	C	369,77	0,00	0,00	0,00
Slovenija	13.084,24	C	5.060,65	6.980,78	C	0,00	653,68
Srbija	65.528,95	34.718,65	14.575,64	10.270,05	C	C	1.160,66
Španija	7.634,00	C	C	7.378,30	0,00	0,00	0,00
Švajcarska	39.664,35	1.387,98	13.268,05	25.008,32	0,00	0,00	0,00
Švedska	9.608,12	C	6.352,73	C	0,00	0,00	0,00
Turska	53.170,93	C	25.114,79	15.327,15	0,00	0,00	C
Ujedinjeni Arapski Emirati	35.680,00	15.548,74	5.674,59	9.336,67	C	0,00	C
Ukrajina	9.461,41	5.691,68	1.091,44	2.678,29	0,00	0,00	0,00
Velika Britanija	48.347,34	C	5.986,47	41.263,83	0,00	C	C
Ostale zemlje	111.713,71	106.437,44	1.343,86	3.657,51	274,91	0,00	0,00
Ukupno	843.101,06	337.247,86	182.605,37	300.090,01	10.224,70	677,78	12.255,34

izvor: CBCG

¹ Preliminarni podaci

² Izvor podataka je platni promet sa inostranstvom (ITRS) i podaci su dati prema zemljama plaćanja.

³ C - povjerljivi podaci koji se odnose na najviše tri strane kompanije

Tabela 6: Industrijska proizvodnja

2018.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Lančani index	95,5	113,7	111,4	83,7	83,0	113,4	101,2	101,0	108,7	99,4	114,1	99,2
ø 2017= 100	112,3	127,7	142,3	119,1	98,8	112,0	113,3	114,4	124,4	123,7	141,2	140,1
U odnosu na isti mjesec prethodne godine	152,4	129,5	138,6	135,8	106,5	130,8	107,5	105,1	124,0	115,3	118,2	119,1
Period tekuće prema istom prethodne godine	139,3	139,0	138,2	131,8	131,6	127,7	124,4	124,4	123,4	122,8	122,4	

izvor: MONSTAT

Tabela 7: Neto rezultat na nivou sektora u 2017. godini, u milionima eura

Oznaka sektora	Naziv sektora	Neto rezultat		Index	%
		I-XII 2017.	I-XII 2016.		
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3,36	0,03	11.595,4	11.495,4
B	Vađenje ruda i kamena	8,96	0,25	3.611,6	3.511,6
C	Prerađivačka industrija	28,28	17,37	162,8	62,8
D	Snabdijevanje električnom energijom, gasom,parom i klimatizacija	8,73	11,13	78,4	-21,6
E	Snabdijevanje vodom,upravljanje otpadnim vodama, kontrolisanje procesa uklanjanja otpada i slične aktivnosti	2,52	-1,32	-191,3	-291,3
F	Građevinarstvo	41,14	-13,20	-311,7	-411,7
G	Trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala	105,17	44,95	234,0	134,0
H	Saobraćaj i skladištenje	27,20	4,17	652,5	552,5
I	Usluge smještaja i ishrane	-40,07	-39,10	102,5	2,5
J	Informisanje i komunikacije	30,21	34,54	87,4	-12,6
K	Finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja	-0,63	-9,21	6,9	-93,1
L	Poslovanje nekretninama	-27,67	-49,44	56,0	-44,0
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	1,23	-7,36	-16,7	-116,7
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	5,14	3,11	165,1	65,1
O	Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	0,23	0,79	29,3	-70,7
P	Obrazovanje	0,30	-0,10	-302,9	-402,9
Q	Zdravstvena i socijalna zaštita	-1,56	-0,87	180,8	80,8
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	1,19	7,29	16,3	-83,7
S	Ostale uslužne djelatnosti	3,55	1,39	254,7	154,7
U	Djelatnost eksteritorijalnih organizacija i tijela	-0,17	-0,16	106,4	6,4
Ukupno		197,09	4,28	4.607,2	4.507,2

Tabela 8: Uporedni pokazatelji obima realizovanog platnog prometa u RTGS i DNS sistemu u periodu 2013–2018. godine

Period	RTGS i DNS nalozi	Lančani index	Radni dani	Dnevni prosjek	Nalozi RTGS	Dnevni prosjek	Učešće RTGS naloga	Nalozi DNS	Dnevni prosjek	Učešće DNS naloga
2013.	7.865.980		254	30.968	3.678.688	14.483	46,77%	4.187.292	16.485	53,23%
2014.	8.212.730		253	32.461	3.725.929	14.727	45,37%	4.486.801	17.734	54,63%
2015.	8.979.882		254	35.354	3.543.746	13.952	39,46%	5.436.136	21.402	60,54%
2016.	9.721.698		256	37.975	3.647.300	14.247	37,52%	6.074.398	23.728	62,48%
2017.	10.246.015		253	40.498	3.849.257	15.214	37,57%	6.396.758	25.284	62,43%
I 2018.	676.035	69	21	32.192	234.604	11.172	34,70%	441.431	21.021	65,30%
II 2018.	762.190	113	20	38.110	282.963	14.148	37,12%	479.227	23.961	62,88%
III 2018.	877.253	115	22	39.875	338.872	15.403	38,63%	538.381	24.472	61,37%
IV 2018.	897.095	102	21	42.719	357.247	17.012	39,82%	539.848	25.707	60,18%
V 2018.	942.387	105	19	49.599	385.088	20.268	40,86%	557.299	29.332	59,14%
VI 2018.	1.009.129	107	21	48.054	422.802	20.133	41,90%	586.327	27.920	58,10%
VII 2018.	1.088.538	108	21	51.835	449.678	21.413	41,31%	638.860	30.422	58,69%
VIII 2018.	1.037.331	95	23	45.101	407.739	17.728	39,31%	629.592	27.374	60,69%
IX 2018.	936.549	90	20	46.827	363.962	18.198	38,86%	572.587	28.629	61,14%
X 2018.	1.016.104	108	23	44.178	404.019	17.566	39,76%	612.085	26.612	60,24%
XI 2018.	933.602	92	22	42.436	360.162	16.371	38,58%	573.440	26.065	61,42%
XII 2018.	1.011.926	108	21	48.187	390.650	18.602	38,60%	621.276	29.585	61,40%
Ukupno I-XII 2018.	11.188.139		254	44.048	4.397.786	17.314	39,31%	6.790.353	26.734	60,69%
Mjesečni prosjek	932.345				366.482			565.863		
Index 2018/2017.	109				114			106		

Tabela 9: Uporedni pokazatelji vrijednosti realizovanog platnog prometa u RTGS i DNS sistemu u periodu 2013–2018. godine, u eurima

Period	RTGS i DNS platni promet	Lančani index	Radni dani	Dnevni prosjek	RTGS	Dnevni prosjek	Učešće RTGS	DNS	Dnevni prosjek	Ušešće DNS
2013.	10.123.092.075		254	39.854.693	9.552.596.535	37.608.648	94,36%	570.495.540	2.246.045	5,64%
2014.	11.006.358.207		253	43.503.392	10.407.060.461	41.134.626	94,55%	599.297.745	2.368.766	5,45%
2015.	11.119.688.006		254	43.778.299	10.461.014.240	41.185.095	94,08%	658.673.766	2.593.204	5,92%
2016.	12.235.514.148		256	47.794.977	11.517.507.803	44.990.265	94,13%	718.006.345	2.804.712	5,87%
2017.	13.492.382.284		253	53.329.574	12.709.274.933	50.234.288	94,20%	783.107.351	3.095.286	5,80%
I 2018.	791.454.475	46	21	37.688.308	743.806.701	35.419.367	93,98%	47.647.774	2.268.942	6,02%
II 2018.	939.239.143	119	20	46.961.957	883.350.992	44.167.550	94,05%	55.888.151	2.794.408	5,95%
III 2018.	1.193.518.458	127	22	54.250.839	1.130.994.169	51.408.826	94,76%	62.524.289	2.842.013	5,24%
IV 2018.	1.152.468.469	97	21	54.879.451	1.086.168.835	51.722.325	94,25%	66.299.633	3.157.125	5,75%
V 2018.	1.382.110.781	120	19	72.742.673	1.315.202.261	69.221.172	95,16%	66.908.520	3.521.501	4,84%
VI 2018.	1.243.880.285	90	21	59.232.395	1.168.791.694	55.656.747	93,96%	75.088.590	3.575.647	6,04%
VII 2018.	1.402.434.968	113	21	66.782.618	1.318.989.193	62.809.009	94,05%	83.445.775	3.973.608	5,95%
VIII 2018.	1.491.783.932	106	23	64.860.171	1.404.708.272	61.074.273	94,16%	87.075.660	3.785.898	5,84%
IX 2018.	1.411.445.778	95	20	70.572.289	1.339.217.844	66.960.892	94,88%	72.227.934	3.611.397	5,12%
X 2018.	1.231.502.764	87	23	53.543.598	1.155.881.710	50.255.727	93,86%	75.621.054	3.287.872	6,14%
XI 2018.	1.207.634.527	98	22	54.892.478	1.138.058.064	51.729.912	94,24%	69.576.463	3.162.566	5,76%
XII 2018.	1.657.995.112	137	21	78.952.148	1.580.373.081	75.255.861	95,32%	77.622.031	3.696.287	4,68%
Ukupno I-XII 2018.	15.105.468.691		254	59.470.349	14.265.542.816	56.163.554	94,44%	839.925.875	3.306.795	5,56%
Mjesečni prosjek	1.258.789.058				1.188.795.235			69.993.823		
Index 2018/2017.	112				112			107		

Tabela 10: Broj pravnih lica i preduzetnika i njihove strukture na osnovu blokade računa u periodu decembar 2013 – decembar 2018. godine

Datum	Ukupan broj pravnih lica i preduzetnika	Broj pravnih lica i preduzetnika koji nisu u blokadi	%	Broj pravnih lica i preduzetnika koji su u blokadi	%
31.12.2013.	55.132	42.151	76,45%	12.981	23,55%
31.12.2014.	65.035	50.875	78,23%	14.160	21,77%
31.12.2015.	76.973	62.103	80,68%	14.870	19,32%
31.12.2016.	81.417	65.987	81,05%	15.430	18,95%
31.12.2017.	65.588	49.364	75,26%	16.224	24,74%
2018.					
31.01.	65.815	49.331	74,95%	16.484	25,05%
28.02.	66.144	49.576	74,95%	16.568	25,05%
31.03.	66.550	49.862	74,93%	16.688	25,07%
30.04.	66.903	50.188	75,02%	16.715	24,98%
31.05.	67.394	50.470	74,89%	16.924	25,11%
30.06.	67.954	51.061	75,14%	16.893	24,86%
31.07.	68.351	51.445	75,26%	16.906	24,74%
31.08.	68.706	51.588	75,08%	17.118	24,92%
30.09.	68.869	51.715	75,09%	17.154	24,91%
31.10.	69.154	51.824	74,94%	17.330	25,06%
30.11.	69.481	51.984	74,82%	17.497	25,18%
31.12.	71.758	53.819	75,00%	17.939	25,00%

Tabela 11: Pokazatelji broja unijetih naslova za prinudnu naplatu

Period	Ukupan broj unijetih naslova u program blokade	Radni dani
Ukupno 2017.	43.560	253
2018.		
I	3.541	21
II	3.707	20
III	3.790	22
IV	3.038	21
V	3.560	19
VI	3.108	21
VII	3.532	21
VIII	3.164	23
IX	3.146	20
X	4.224	23
XI	4.119	22
XII	4.641	21
Ukupno 2018.	43.570	254

Tabela 12: Ukupni prihodi CBCG, u eurima

red. br.	Naziv	Planirano 2018.	Izvršenje za 2017. godinu	Izvršenje za 2018. godinu	Učešće 2018. godina (%)	Index 2018/ plan	Index 2018/2017.
		1	2	3	4	5(3:1)	6(3:2)
1.	FINANSIJSKI PRIHODI	3.007.890,00	3.264.326,95	3.996.045,88	23,87	132,43	122,03
1.1.	Prihodi od kamata	2.807.890,00	3.023.873,02	3.358.396,10	20,06	119,61	111,06
1.2.	Dobici od ukidanja rezervisanja	0,00	0,00	291.956,09	1,74	0,00	0,00
1.3.	Dobici od prodaje finansijskih sredstava	0,00	66.488,01	0,00	0,00	0,00	0,00
1.4.	Kursne razlike-neto efekat	0,00	0,00	12.700,45	0,08	0,00	0,00
1.5.	Drugi finansijski prihodi	200.000,00	173.965,92	332.993,24	1,99	166,50	191,41
2.	PRIHODI POSLOVANJA I DRUGI PRIHODI	11.251.500,00	11.449.410,70	12.743.884,59	76,13	113,26	111,31
2.1.	Prihodi od naknada	10.560.500,00	10.459.689,07	11.792.936,13	70,45	111,67	112,75
2.1.1.	Prihodi od naknada za usluge platnog prometa	5.387.600,00	5.366.377,99	5.902.969,35	35,26	109,57	110,00
2.1.2.	Naknade za usluge sa gotovim novcem	210.000,00	291.341,54	391.836,18	2,34	186,59	134,49
2.1.3.	Naknade za sprovodjenje prinudne naplate	623.700,00	728.860,52	937.938,71	5,60	150,38	128,69
2.1.4.	Naknade za poslove fiskalnog agenta	1.010.000,00	931.588,86	1.058.514,05	6,32	104,80	113,62
2.1.5.	Naknada za kontrolu poslov., dozvole i saglasnosti	2.767.000,00	2.554.790,16	2.892.697,44	17,28	104,54	113,23
2.1.6.	Naknade za usluge pretrage kred. reg. biroa	550.700,00	574.230,00	593.230,40	3,54	107,72	103,31
2.1.7.	Naknada za kontrolu platnih sistema i platnih institucija	11.500,00	12.500,00	15.750,00	0,09	136,96	126,00
2.2.	Prihodi od određenih naknada	13.000,00	66.290,00	104.165,26	0,62	801,27	157,14
2.3.	Prihodi od operativnog lizinga	238.000,00	224.393,85	250.684,44	1,50	105,33	111,72
2.4.	Prihodi od prodaje	379.000,00	439.997,38	395.766,24	2,36	104,42	89,95
2.5.	Drugi prihodi	61.000,00	259.040,40	200.332,52	1,20	328,41	77,34
	UKUPNO	14.259.390,00	14.713.737,65	16.739.930,47	100,00	117,40	113,77

Tabela 13: Ukupni rashodi CBCG, u eurima

Red. Br.	Naziv	Planirano 2018.	Izvršenje za 2017. godinu	Izvršenje za 2018. godinu	Učešće 2018. godina (%)	Index 2018/ plan	Index 2018/2017.
		1	2	3	4	5(3:1)	6(3:2)
1.	FINANSIJSKI RASHODI	1.320.000,00	888.759,46	1.792.540,99	13,61	135,80	215,90
1.1.	Gubici od prodaje i umanjenje vrijednosti fin. sred.	0,00	565,96	332.887,96	2,53	0,00	58.818,28
1.2.	Kursne razlike-neto efekat	30.000,00	58.478,36	0,00	0,00	0,00	0,00
1.3.	Drugi finansijski rashodi	1.290.000,00	829.715,14	1.459.653,03	11,08	113,15	175,92
2.	TROŠKOVI POSLOVANJA	10.928.435,00	11.097.004,62	11.382.248,47	86,39	104,15	102,57
2.1.	Troškovi naknada	235.100,00	127.741,08	336.894,53	2,56	143,30	263,73
2.2.	Troškovi zaposlenih	7.822.835,00	7.956.881,97	7.986.878,80	60,62	102,10	100,38
2.2.1.	Bruto zarade	7.230.835,00	7.250.944,42	7.487.407,06	56,83	103,55	103,26
2.2.2.	Druga primanja	197.000,00	344.386,42	163.093,97	1,24	82,79	47,36
2.2.3.	Naknada povećanih troškova	395.000,00	303.376,11	283.533,38	2,15	71,78	93,46
2.2.4.	Ostali troškovi zaposlenih	0,00	58.175,02	52.844,39	0,40	0,00	90,84
2.3.	Administrativni troškovi	635.500,00	593.487,57	639.580,76	4,85	100,64	107,77
2.4.	Operativni troškovi poslovanja	1.838.000,00	1.501.959,45	1.704.105,60	12,93	92,72	113,46
2.5.	Drugi troškovi poslovanja	397.000,00	916.934,55	714.788,78	5,43	180,05	77,95
	UKUPNO	12.248.435,00	11.985.764,08	13.174.789,46	100,00	107,56	109,92

Prilog 2 – Podzakonska akta CBCG donijeta tokom 2018. godine

1. Odluka o utvrđivanju obrasca za dostavljanje informacija o kreditnoj aktivnosti („Sl. list Crne Gore“, br. 16/18)
2. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom u bankama („Sl. list Crne Gore“, br. 86/18)
3. Odluka o izmjenama Odluke o sadržaju, rokovima i načinu sačinjavanja i dostavljanja finansijskih izvještaja banaka („Sl. list Crne Gore“, br. 24/18)
4. Odluka o kreditnom registru („Sl. list Crne Gore“, br. 39/18)
5. Odluka o dokumentaciji koja se prilaže uz zahtjeve za izdavanje odobrenja iz zakona kojim se uređuje finansijski lizing, faktoring, otkup potraživanja, mikrokreditiranje i kreditno-garantni poslovi („Sl. list Crne Gore“, br. 24/18)
6. Odluka o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u poslovanju pružalaca finansijskih usluga („Sl. list Crne Gore“, br. 24/18)
7. Odluka o izvještajima koje pružaoci finansijskih usluga dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 24/18)
8. Odluka o načinu izračunavanja koeficijenta adekvatnosti kapitala Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 79/18)
9. Odluka o minimalnim standardima za upravljanje rizicima u poslovanju Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 79/18)
10. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o statističkim podacima koji se dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore za potrebe sastavljanja platnog bilansa Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 24/18)
11. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o provjeri podobnosti i autentičnosti i vraćanju u opticaj euro novčanica i kovanog novca („Sl. list Crne Gore“, br. 61/18)
12. Odluka o izmjenama Odluke o postupanju sa sumnjivim primjercima euro novčanica i kovanog novca i drugim aktivnostima za zaštitu eura od falsifikovanja („Sl. list Crne Gore“, br. 61/18)
13. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o medaljama i žetonima sličnim kovanicama eura („Sl. list Crne Gore“, br. 61/18)
14. Odluka o reprodukciji novčanica („Sl. list Crne Gore“, br. 61/18)
15. Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o utvrđivanju tarife po kojoj se obračunavaju naknade za vršenje usluga koje obavlja Centralna banka Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 24/18)

СИР - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

336.711(497.16)

GODIŠNJI izvještaj o radu : 2018. godina. - 2003- . - Podgorica (Bulevar Sv. Petra Cetinjskog br. 6) : Centralna banka Crne Gore, 2019 (Podgorica : PRO FILE, d.o.o.) - 28 cm

Godišnje

ISSN 1800-6604 = Godišnji izvještaj o radu (Podgorica)
COBISS.CG-ID 11832080

Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema

2018

IZDAVAČ

Centralna banka Crne Gore
Bulevar Svetog Petra Cetinskog br. 6
81000 Podgorica
telefon +382 20/664-997, 664-269
fax +382 20/664-576

WEB ADRESA

<http://www.cbcg.me>

SAVJET CENTRALNE BANKE

dr Radoje Žugić, guverner
dr Nikola Fabris, vicedeuverner
Miodrag Radonjić, viceguverner
dr Milorad Jovović
Ruždija Tuzović
dr Nikola Milović
dr Zorica Kalezić

GRAFIČKA PRIPREMA

Andrijana Vujović
Nikola Nikolić

LEKTURA

Maja Đuretić-Mrdak

ŠTAMPA

DOO „PRO FILE“ Podgorica

TIRAŽ

200 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

BDP	Bruto domaći proizvod
CBCG	Centralna banka Crne Gore
CKDD	Centralno klirinško depozitarno društvo
CHF	Švajcarski franak
DJIA	<i>Dow Jones Industrial Average</i>
DNS	<i>Deferred Net Settlement</i> – neto poravnanje u odloženom vremenu
d.s.	desna skala
ECB	Evropska centralna banka
EONIA	<i>Euro Overnight Index Average</i> – prosječna prekonoćna eurska stopa
EU	Evropska unija
EUR	Euro
EURIBOR	<i>Euro Interbank Offered Rate</i> – eurska međubankarska stopa
Fed	Federalne rezerve
FTSE	<i>Financial Times Stock Exchange</i>
GBP	Britanska funta
JPY	Japanski jen
LIBOR	<i>London Interbank Offered Rate</i> – londonska međubankarska stopa
MMF	Međunarodni monetarni fond
MSCI	Morgan Stanley Capital International
o.g.	ove godine
p.p.	procentni poen
PPP	<i>Purchasing Power Parity</i> – paritet kupovne moći
ROAA	<i>Return On Average Assets</i> – povraćaj na prosječnu aktivu
ROAE	<i>Return On Average Equity</i> – povraćaj na prosječni kapital
RTGS	<i>Real Time Gross Settlement</i> – bruto poravnanje u realnom vremenu
SAD	Sjedinjene Američke Države
SDI	Strane direktne investicije
USD	Američki dolar

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	7
1. ANALIZA I OCJENA SISTEMSKIH RIZIKA	9
2. MEĐUNARODNO EKONOMSKO I FINANSIJSKO OKRUŽENJE	15
2.1. Globalna ekonomska kretanja	15
2.2. Globalna finansijska kretanja	16
3. DOMAĆE EKONOMSKO OKRUŽENJE	21
3.1. Opšta makroekonomska kretanja	21
3.2. Pozicija nefinansijskih institucija	22
3.3. Pozicija stanovništva	24
3.4. Državne finansije	26
4. FINANSIJSKI SISTEM	29
4.1. Struktura bilansa stanja banaka	31
4.2. Kreditni rast i nekvalitetni krediti	34
4.3. Likvidnost	40
4.4. Solventnost	40
4.5. Profitabilnost, kamatne stope i konkurencija	41
4.6. Analiza osjetljivosti	45
4.7. Tržište nekretnina	47
4.8. Tržište kapitala	50
4.9. Platni sistemi	50
5. ZAKLJUČAK	53
DODATAK	57

UVODNE NAPOMENE

Centralna banka Crne Gore je institucija koja je prema Ustavu Crne Gore i Zakonu o Centralnoj banci Crne Gore („Sl. list Crne Gore“, br. 40/10, 46/10, 6/13 i 70/17) odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost. S obzirom na to da su instrumenti monetarne politike CBCG veoma ograničeni, prije svega jer CBCG nije emisiona centralna banka, ona u praksi najviše djeluje u cilju podsticanja i očuvanja finansijske stabilnosti, tj. stabilnosti bankarskog sektora kao najvažnijeg segmenta finansijskog sistema u Crnoj Gori. Iz Zakona o CBCG proizilazi i obaveza objavljivanja izvještaja o finansijskoj stabilnosti (član 39).

Na podsticanje i očuvanje finansijske stabilnosti CBCG u prvom redu djeluje kroz mikroprudencionalnu regulativu i superviziju. Međutim, kako je ovaj pristup primarno usmjerjen na stabilnost pojedinačnih banaka, CBCG po potrebi djeluje i makroprudencionalno, preko instrumenata čije djelovanje utiče na sistem kao cjelinu. Ovom orijentacijom, pored individualnog poslovanja banke, pažnja se poklanja kompleksnom odnosu banke – ostali ekonomski subjekti, kako bi se na adekvatan način sagledale potencijalne ranjivosti ukupne privrede. Izvještaj o finansijskoj stabilnosti je jedan od načina na koji CBCG doprinosi finansijskoj stabilnosti, kroz podizanje svijesti o izvorima rizika za finansijsku stabilnost, i to među drugim donosiocima ekonomskih i finansijskih politika, u samom finansijskom sektoru i kod javnosti uopšte.

U izvještaju o finansijskoj stabilnosti, CBCG analizira kretanja onih rizika za koje se smatra da imaju ili mogu poprimiti sistemski karakter – tzv. sistemski rizik. U osnovi, sistemski rizik može nastati kao posljedica određenih internih neravnoveša i ranjivosti samog finansijskog sistema/bankarskog sektora, a može nastati i kao posljedica spoljnih šokova koji mogu pogoditi privredu, šire gledano, ili direktno finansijski sistem. Sistemom spojenih sudova i prelivanjem nestabilnosti među privrednim subjektima, ranjivosti se mogu pojačati i povećati nestabilnost sistema.

Izvještaj o finansijskoj stabilnosti sadrži četiri dijela. U prvom dijelu izvršena je sinteza, tj. dat je pregled kretanja i ocjena sistemskih rizika. U drugom dijelu prikazana su kretanja i očekivanja u međunarodnom ekonomskom i finansijskom okruženju, što je veoma važno imajući u vidu povezanost crnogorske ekonomije sa međunarodnim ekonomskim i finansijskim tokovima. U trećem dijelu sažeto su izložena opšta domaća makroekonomska kretanja i platnobilansna kretanja kao pregled odnosa između Crne Gore i inostranstva, a potom i rizici i ranjivosti u domaćem privatnom realnom sektoru i sektoru opšte vlade, prema kojima su crnogorske banke izložene. U četvrtom, glavnom analitičkom dijelu izvještaja, dat je prikaz kretanja i rizika u bankarskom sektor i drugim relevantnim segmentima finansijskog sistema. Tu se uz pomoć spektra indikatora finansijskog zdravlja i makroprudencionalnih indikatora najdirektnije vidi stanje stabilnosti samog bankarskog sektora, kao rezultat djelovanja kako faktora razmatranih u drugom i tećem dijelu izvještaja, tako i faktora koji dolaze iz samog bankarskog sektora.

1. ANALIZA I OCJENA SISTEMSKIH RIZIKA

Sistemski rizici na kraju 2018. godine bili su na umjerenom nivou, pri čemu nije bilo izraženijeg odstupanja u odnosu na stanje u 2017. godini.

Ciklične ranjivosti nefinansijskog sektora ublažene su posmatrano kroz stopu privrednog rasta od 4,9%, iako je stanje duga nefinansijskog sektora prema bankama poraslo u nominalnom iznosu, i blago poraslo u odnosu na BDP. Rast zaduženosti nefinansijskog sektora bio je vođen gotovinskim kreditima stanovništva, uz veću zastupljenost dugoročnih gotovinskih kredita nego prethodnih godina. Realne zarade ostvarile su pad tokom godine. Konačno, javni dug je porastao na preko 70%, dok je stopa nezaposlenosti u padu, ali na nivou od preko 15%.

Dug nefinansijskih institucija prema crnogorskim bankama povećao se za 57,6 miliona eura, odnosno 5,9% tokom 2018. godine, dok je učešće tog duga u odnosu na BDP blago opalo, sa 22,7% na 22,3%. Time je u neznatnoj mjeri nastavljeno razduživanje nefinansijskih institucija u odnosu na vrijeme vrhunca njene zaduženosti iz drugog kvartala 2009. (51% BDP-a). S druge strane, tokom 2018. godine blokirani iznos po osnovu duga privrednih subjekata u procesu prinudne naplate porastao je sa 539,4 na 635,4 miliona eura, i iznosio je 13,8% BDP-a.

Nominalni dug stanovništva prema crnogorskim bankama u posljednjih nekoliko godina bitno je porastao iako je, gledano u odnosu na BDP, i dalje niži u odnosu na vrhunac zaduženosti (32,5% na kraju marta 2009 godine, 26% na kraju 2017. i 27,1% na kraju 2018). Realne zarade u 2018. bile su prosječno manje u odnosu na 2017. godinu za 2,5%. Stopa nezaposlenosti, prema anketi o radnoj snazi, dodatno je opala u 2018. godini na 15,2%, naspram 16,1% iz 2017. godine, ali je i dalje riječ o visokoj stopi nezaposlenosti sa snažnom strukturnom komponentom.

Visok nivo javnog duga i javnih garancija, sublimirani u značajnoj mjeri mjerama fiskalne konsolidacije, izvor je sistemskog rizika u Crnoj Gori. Nakon smanjenja javnog duga u odnosu na BDP tokom 2016. i 2017. godine, javni dug je tokom 2018. porastao sa 64,2% na 70,8% BDP-a. Prethodni blagi pad javnog duga u odnosu na BDP je bio nastupio uslijed snažnijeg rasta nominalnog BDP-a u odnosu na rast javnog duga i u odnosu na budžetske deficite, koji su u tom dvogodišnjem periodu prosječno iznosili 4,5% BDP-a. U 2018. godini kreditni rejting Crne Gore prema Standard end Pursu bio je „B+“ sa stabilnim „izgledima“, što je potvrđeno i u ocjeni iz sredine marta 2019. Iako mjere fiskalne konsolidacije daju rezultate, očekuje se da će izazovi za javne finansije biti naglašeni u periodu 2019–2021. godina, kada na naplatu dospijeva 717,6 miliona eura duga po osnovu euroobveznica¹, odnosno u 2021. godini kada počinje 14-godišnja otplata kredita za finansiranje prioritetne dionice autoputa Bar – Boljare.

¹ Inicijalno, dug je bio 1,08 mlrd. eura, ali je sredinom aprila 2018. otkupljen paket obveznica u vrijednosti 362,4 miliona eura.

Kada je riječ o bankarskom sektoru, likvidnost banaka bila je i dalje veoma dobra, iako su racija likvidnosti blago oscilirala tokom godine. Strukturno gledano, održana je veoma dobra kapitalizovanost sektora, ali iako se koeficijent solventnosti tokom godine blago smanjio i dalje je bio na značajno većem nivou od zakonom propisanog. Banke su nastavile da se dominantno finansiraju putem depozita. U vezi sa tim, i odnos kredita i depozita je blago porastao tokom godine, mada je gotovo dvostruko niži u odnosu na krizni period. Među glavnim strukturnim ranjivostima banaka, koje se ocjenjuju kao umjerene, i dalje se, prije svega, izdvaja učešće loših kredita u ukupnim kreditima, rast izloženosti banaka prema državi, rast izloženosti banaka prema stanovništvu (posebno kroz gotovinske kredite), kao i povećanje ročne neusklađenosti između izvora i sredstava (uslijed rasta depozita po viđenju s jedne strane i dugoročnih kredita s druge strane).

Nivo loših kredita, iako u značajnom padu, i dalje je sistemski izazov za pojedine banke, ali ne i za sistem u cjelini. Situacija je dodatno poboljšana u 2018. godini, jer je učešće loših kredita opalo sa 7,3% na 6,7%. Ipak, to učešće, iako nije zabrinjavajuće sa aspekta visine i spada među najniže u regionu, vrši pritisak na sklonost banaka prema riziku, odnosno na nivo kreditne aktivnosti i uslove kreditiranja. Kreditni rast u 2018. godini je bio zadovoljavajući i iznosio je 8,5%. Dominantno je bio uslovjen rastom kredita stanovništva, dok je rast kredita nefinansijskih institucija iznosio 5,9%. Učešće (neto) kredita u aktivi je tokom 2018. godine poraslo na 56,3%, čime je na kredite i dalje bilo usmjereni nešto više od polovine aktive banaka, u odnosu na 81,1% na kraju 2008. godine².

Kao još jedan dio gore navedenih procesa, izloženost banaka prema državi (centralnoj vlasti) porasla je tokom 2018. godine sa 527 na 617,5 miliona eura, što predstavlja 14% aktive banaka. Pri tome, ova tendencija je pod kontinuiranim nadzorom Centralne banke. Rast se u sličnoj mjeri duguje uvećanom kreditnom zaduženju koliko i povećanju duga države prema bankama po osnovu hartija od vrijednosti.

U 2018. godini intenzivirano je zaduživanje po tzv. gotovinskim (nenamjenskim) kreditima, pa je to postalo pitanje koje će biti predmet budne pažnje CBCG i sa mikro i makroprudencionog aspekta, pri čemu je jedan od ključnih elemenata njihovo obezbjeđenje, tj. zaštita banaka od kreditnog rizika po tim kreditima. Naime, novoodobreni gotovinski krediti fizičkim licima su iznosili 340,4 miliona eura (12,1% više nego u 2017. godini), dok je njihovo učešće u ukupnim novoodobrenim kreditima povećano na 68,9%, a generalni trend rasta tog učešća prisutan je sedam godina. Slično, posmatrano kroz stanje (neotplaćenu glavnici) kredita prema svim subjektima, primjetan je višegodišnji rast učešća gotovinskih kredita u ukupnim kreditima, kao i porast njihove ročnosti. Tako su na kraju 2018. gotovinski krediti činili 25,9% ukupnih kredita, a učešće gotovinskih kredita inicijalne ročnosti duže od tri godine iznosilo je 92% svih gotovinskih kredita, odnosno 32,3% svih vrsta kredita inicijalne ročnosti duže od tri godine. S druge strane, ista učešća su na kraju 2012. iznosi 11,4%, 61% i 11,5%, redom.

Bitan sistemski izazov za banke predstavlja i odnos između kamatnih stopa, spredova, konkurenциje i profitabilnosti. Trenutno, koncentracija je manja nego što je bila ranije. Hiršman-Herfindalov indeks se tokom 2018. neznatno promijenio, zadržavši se na ispod 1.000 poena, naspram vrijednosti od preko 2.400 poena u pretkriznom periodu.

Dalji pad aktivnih kamatnih stopa uticao je na pad spreda tokom godine, sa 6,1 p.p. na 5,8 p.p. Pri tome, prosječna kamatna stopa na novodobrene kredite (ponderisana iznosima kredita) opala je sa 6,9% u 2017. na 6,3% u 2018. godini. S druge strane, spred kamatnih stopa po ukupnoj prihodonosnoj

² Obračun je izvršen uz isključenje ostalih potraživanja kreditnog tipa.

aktivni odnosno kamatonosnoj pasivi takođe je opao, sa 4,3 p.p. na 4,1 p.p., ali je i dalje osjetno niži od gore pomenutog standardnog spreda. Dodatno, i pored ostvarenog profita od 24,8 miliona eura na nivou sistema, a primarno zbog visokih troškova obezvređenja i rezervisanja, parametri profitabilnosti su nepovoljniji nego što na to ukazuju spredovi, s godišnjim povratom na kapital koji je u periodu 2013–2018. prosječno iznosio relativno niskih 3%.

Boks 1 – Atlas banka AD Podgorica i Invest banka Montenegro AD Podgorica³

Tokom 2018. godine, Centralna banka je izvršila neposredne kontrole Atlas banke i Invest banke Montenegro. Rezultati neposredne kontrole pokazali su da su obje banke kritično potkapitalizovane i nesolventne, tako da je doveden u pitanje nastavak njihovog daljeg poslovanja. Utvrđeni koeficijent solventnosti za obje banke bio je ispod jedne polovine Zakonom propisanog, tako da, u skladu sa imperativnom normom Zakona o bankama, a na osnovu nalaza izvršenih neposrednih kontrola, Centralna banka je dana 07. 12. 2018. godine uvela privremenu upravu u Atlas banci i Invest banci Montenegro i imenovani su privremenim upravnici. Na predlog privremenih upravnika, 10. 12. 2018. godine uveden je moratorijum na sva plaćanja obaveza obje banke, izuzev zakonom propisanih izuzetaka, a u cilju očuvanja imovine banke.

Izvještajem privremenog upravnika Invest banke Montenegro, sa stanjem na dan 31. 12. 2018. godine, konstatovano je da su koeficijent solventnosti banke, sopstvena sredstva i kapital banke negativni, čime su se u skladu sa Zakonom o bankama stekli uslovi za oduzimanje dozvole za rad banke, dok su se po osnovu Zakona o stečaju i likvidaciji banaka, stekli uslovi za otvaranje stečaja nad bankom. Savjet Centralne banke je na sjednici održanoj 03. i 04. 01. 2019. godine donio Rješenje o oduzimanju dozvole za rad Invest banci Montenegro, kao i Rješenje o otvaranju stečajnog postupka.

U Izvještaju privremenog upravnika o finansijskom stanju i uslovima poslovanja Atlas banke AD Podgorica, sa stanjem na dan 31. 12. 2018. godine, navedeno je da bi dokapitalizacijom u iznosu od 22 mil. eura, banka obezbijedila adekvatnu kapitalnu poziciju u skladu sa rizičnim profilom i poboljšala likvidnu poziciju. Pored navedenog, realizacijom dijela stečene aktive u značajnoj mjeri bi se popravila likvidna pozicija Banke, bez obzira na ishod privremenog oduzimanja depozita jednog broja depone-nata od strane Višeg suda, što je rezultiralo blokadom imovine Banke u iznosu navedenom u Rješenju Višeg Suda. Takođe, naplata potraživanja od lica koje ima kontrolu nad Bankom po osnovu pale garancije odobrene pravnom licu Kaspia, dodatno bi uticala na poboljšanje adekvatnosti kapitala Banke i njene likvidne pozicije. Uz prethodno navedeno, Banka bi bila u mogućnosti da primjeni konzervativniju politiku rezervisanja izloženosti, što nosi potencijalno najveći rizik. Dakle, zaključak privremenog upravnika na bazi dostupnih informacija, u Izvještaju u decembru 2018. godine, bio je da se, uz adekvatnu racionalizaciju troškova Banke, funkcionisanje e-commerce servisa, te dokapitalizaciju od 22 mil. eura, poslovni model Banke smatra održivim.

Do kraja marta 2019. godine glavne aktivnosti privremene uprave bile su usmjerenе na pripremu dokumentacije za dokapitalizaciju Banke – emitovanjem akcija javnom ponudom u skladu sa članom 126a Zakona o bankama, kao i opsežnim aktivnostima na reprocjeni pozicija aktive. Oglas o javnoj ponudi objavljen je 09. 03. 2019. godine i ponuda je trajala 20 dana, tačnije do 29. 03. 2019. godine. Pored toga, upravljanje likvidnošću, naplata potraživanja, aktivnosti na racionalizaciji troškova, kao i upravljanje stečenom aktivom predstavljali su jedan od glavnih zadataka privremene uprave.

³ Događaji nakon 31. 12. 2018. godine.

Nakon četiri mjeseca, odnosno na kraju marta 2019. godine, uz neuspješne dvije emisije akcija, nefunkcionisanje e-commerce servisa i značajno umanjenje vrijednosti imovine nakon svođenja na fer vrijednost, finansijsko stanje Banke je takvo da su njene obaveze veće od njene imovine, da su sopstvena sredstva negativna, odnosno da je koeficijent solventnosti -7,01%, što po Zakonu o bankama, članu 129, tačke 7 i 9, nameće imperativne norme za oduzimanje dozvole za rad. Savjet Centralne banke je na sjednici održanoj 05. 04. 2019. godine donio Rješenje o oduzimanju dozvole za rad Atlas banci, kao i Rješenje o otvaranju stečajnog postupka.

Generalno, banke su najstabilniji segment ekonomskog sistema, što se u značajnoj mjeri ogleda u stabilnosti i rastu depozita u bankarskom sektoru, koji su tokom 2018. godine porasli na 3,46 mlrd. eura (što je istorijski najviši nivo) i čine ubjedljivo najveći dio pasive banaka (78,5%). Pri izraženijem kreditnom rastu i rastu ulaganja u hartije od vrijednosti u odnosu na rast depozita, to je donekle smanjilo likvidnosnu poziciju banaka. Naime, ukupna likvidna sredstva banaka su opala tokom 2018. za 6,1%, na 994,5 miliona eura, kao i njihovo učeće u odnosu na aktivu i depozite, na 22,6% i 28,7%. Međutim, likvidna sredstva su i pored pada u odnosu na 2017. godinu i dalje bila na izuzetno visokom nivou. U kontekstu strukturnih ograničenja rasta crnogorske ekonomije, ta likvidna sredstva su trenutno najbolja sigurnosna rezerva banaka od rizika pogoršanja kvaliteta aktive i/ili odliva depozita.

Tabela 1.1

Ključni parametri bankarskog sistema			
Pokazatelji bankarskog sistema (15 banaka)	31. 12. 2018. (u 000 eura)	31. 12. 2017. (u 000 eura)	2018 / 2017. (%)
Aktiva	4.406.813	4.181.934	5,38
Krediti	2.929.239	2.700.516	8,47
Depoziti	3.459.220	3.267.149	5,88
Kapital	513.016	514.019	-0,20
Neto rezultat	24.807	34.761	-28,64
Kvalitet aktive	31. 12. 2018. (%)	31. 12. 2017. (%)	2018 - 2017. (p.p.)
Loši krediti / Krediti	6,72	7,29	-0,57
Krediti koji kasne s otplatom više od 30 dana / Krediti	6,24	6,98	-0,74
Regulatorne rezerve / Loši krediti	93,52	81,71	11,81
Ispravke vrijednosti / Loši krediti	75,76	60,16	15,60
Likvidnost	%	%	p.p.
Likvidna aktiva / Aktiva	22,57	25,32	-2,75
Krediti / Depoziti	84,68	82,66	2,02
Kapital	%	%	p.p.
Koeficijent solventnosti	15,63	16,38	-0,75
Kapital / Aktiva	11,64	12,30	-0,66

izvor: CBCG

Tabela 1.2

Ključni parametri bankarskog sistema bez Invest banke Montenegro i Atlas banke			
Pokazatelji bankarskog sistema bez IBM i Atlas banke (13 banaka)	31. 12. 2018. (u 000 eura)	31. 12. 2017. (u 000 eura)	2018 / 2017. (%)
Aktiva	4.134.420	3.880.256	6,55
Krediti	2.741.000	2.524.224	8,59
Depoziti	3.217.837	3.041.578	5,79
Kapital	500.939	467.494	7,15
Neto rezultat	48.280	35.223	37,07
Kvalitet aktive	31. 12. 2018. (%)	31. 12. 2017. (%)	2018 - 2017. (p.p.)
Loši krediti / Krediti	5,24	6,52	-1,28
Krediti koji kasne s otplatom više od 30 dana / Krediti	4,58	6,38	-1,80
Regulatorne rezerve / Loši krediti	90,59	87,45	3,14
Ispravke vrijednosti / Loši krediti	80,68	46,22	34,46
Likvidnost	%	%	p.p.
Likvidna aktiva / Aktiva	22,07	25,45	-3,38
Krediti / Depoziti	85,18	82,99	2,19
Kapital	%	%	p.p.
Koefficijent solventnosti	17,29	16,83	0,46
Kapital / Aktiva	12,12	12,05	0,07

izvor: CBCG

Analizom podataka i ključnih pokazatelja performansi bankarskog sistema za 15, odnosno 13 banaka u sistemu (bez Atlas banke i Invest banke Montenegro), na dan 31. 12. 2018. godine, može se zaključiti da su uklanjanjem kontaminiranog segmenta, unaprijeđeni ključni pokazatelji bankarskog sistema i, što je posebno važno, nastavljen je pozitivan trend njihovog kretanja u 2019. godini. Poboljšanje se, prije svega, ogleda kod pokazatelja kvaliteta aktive.

Ostali finansijski intermedijatori – prije svega zbog svoje ograničene veličine a potom i prirode aktivnosti koje objavljaju (nijesu depozitne institucije), kao i zbog solidne finansijske pozicije važnijih među njima (osiguravajuće kuće) – ne predstavljaju izvore sistemskog rizika.

Po pitanju cijena nekretnina kao ključnog oblika imovine (i kolaterala) u situaciji nerazvijenosti finansijskih tržišta i instrumenata, na kraju 2018. godine, ne može se izvesti zaključak da su cijene bitno iznad „fundamenata“, tj. da je tržiste bitno „pregrijano“. Posljednjih nekoliko godina na ovom tržištu prisustna je stagnacija cijena, uz neke znake pomaka u 2018. godini.

Promet na Montenegroberzi iznosio je 147,4 miliona eura (3,2% BDP-a) naspram 47,5 miliona eura iz 2017. godine, pri čemu je tako izražen rast prometa prevashodno ostvaren zbog dvije blok trgovine akcijama Elektroprivrede Crne Gore. Indeks Monex u porastu je 6,5% u odnosu na kraj 2017. godine, ali je i dalje višestruko niži u odnosu na njegove maksimalne vrijednosti iz aprila 2007.

Platni sistemi CBCG i sistem za poravnanje hartija od vrijednosti CKDD, kao ključne finansijske infrastrukture u Crnoj Gori, nastavile su neometan rad i tokom 2018. godine.

Shema 1.1

Ključni rizici za finansijsku stabilnost	
Visok nivo javnog duga i deficit budžeta, sublimirani u značajnoj mjeri mjerama fiskalne konsolidacije, imajući u vidu ograničene perspektive rasta crnogorske ekonomije i mogućnost promjene eurskih kamatnih stopa na međunarodnim tržištim, tj. troškova (re)finansiranja duga u budućnosti	→
Negativna povratna veza između učešća nekvalitetnih kredita i kreditnog rasta, u kontekstu neizvjesnog ekonomskog rasta	↓
Rastuća izloženost banaka prema državi, imajući u vidu izazove u državnim finansijama	↑
Udio gotovinskih kredita fizičkih lica u ukupnim kreditima, uz rast ročnosti tih kredita	→

Objašnjenje

	visok sistemski rizik
	sistemski rizik umjerenog nivoa
	nizak sistemski rizik

Boja označava nivo rizika kao kombinaciju vjerovatnoće materijalizacije i vjerovatnog uticaja u slučaju materijalizacije tokom sljedeće dvije godine, na osnovu ekspertske procjene CBCG. Strelica označava smjer promjene nivoa rizika u odnosu na prethodni izvještaj o finansijskoj stabilnosti.

2. MEĐUNARODNO EKONOMSKO I FINANSIJSKO OKRUŽENJE

2.1. Globalna ekonomska kretanja

Posljednje procjene MMF-a govore da je globalna ekonomija ostvarila rast od 3,6% u 2018. godini, ili 0,2 p.p. manje od rasta u 2017. godini. Kao i ranijih godina, globalnom rastu najviše je doprinio rast ekonomija u razvoju i usponu koje su porasle 4,5%, dok su napredne ekonomije ostvarile rast od 2,2%. Nositac rasta kod naprednih ekonomija bile su SAD, dok su privreda eurozone sa stopom rasta od 1,8% i japanska privreda sa 0,8% osjetno podbacile u odnosu na 2017. godinu. S druge strane, Kina sa 6,6%, i Indija sa 7,1% bile su glavni pokretači rasta u grupi ekonomija u razvoju i usponu, a istovremeno i na globalnom nivou. U Rusiji je ostvaren rast ekonomske aktivnosti od 2,3%, nakon rasta od 1,6% u 2017. godini. Procjena je da je grupa evropskih ekonomija u razvoju i usponu⁴, u kojoj je i Crna Gora, ostvarila rast od 3,6%, ili značajno ispod 6% iz 2017. godine, ali prije svega zbog značajnog usporavanja rasta turske privrede.

Očekivanja za budući period idu u smjeru blagog usporavanja globalnog rasta, sa prognoziranim stopama rasta od 3,3% i 3,6% u 2019. i 2020. godini. Usporenje rasta u 2019. godini biće vođeno sporijim rastom mahom svih vodećih ekonomija, odnosno srodnih grupa ekonomija, dok se u 2020. očekuje nešto viša stopa globalnog rasta najviše uslijed očekivanog intenziviranja rasta u Italiji i Njemačkoj, kao i donekle u Indiji. Za grupu evropskih ekonomija u razvoju i usponu među kojima je i Crna Gora, očekuje se usporenje rasta na 0,8% u 2019. i 2,8% u 2020. godini, takođe zbog snažnog pada stope rasta ekonomije Turske⁵.

Aprilske ocjene MMF-a ukazuju na veće rizike za ostvarenje pomenutih stopa rasta u periodu 2019–2020., nego na mogućnosti da rast bude iznad prognoziranog. Kao ključni rizik prepoznato je eventualno uvođenje/povećanje trgovačkih barijera, odnosno dalje pogoršanje trgovačkih odnosa, prije svega između SAD i Kine. Paralelno s tim, prisutan je rizik od pogoršanja stanja na finansijskim tržištima (pad cijena akcija, rast prinosa na državne obveznice, pad rejtinga itd.), kako u naprednim ekonomijama tako u ekonomijama u razvoju i usponu. Okidači za krizu mogu biti i napuštanje EU od strane UK bez sporazuma, pogoršanje fiskalno-ekonomske situacije u Italiji, kao i sporiji rast kineske privrede od očekivanog. Dodatne rizike MMF vidi u neizvjesnosti ekonomske politike od strane novoizabranih vlada pojedinih država, kao i u geopolitičkim tenzijama na Bliskom istoku i u istočnoj Aziji.

⁴ Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Hrvatska, Mađarska, Sjeverna Makedonija, Kosovo, Poljska, Rumunija, Srbija i Turska.

⁵ Za Crnu Goru, u periodu 2019–2021. MMF prognozira godišnji rast od 2,8, 2,5 i 2,9%.

Tabela 2.1

indikator	2017.	procjena za 2018.	prognoze		razlike u odnosu na prognoze iz oktobra 2018, p.p.	
			2019.	2020.	2019.	2020.
realni rast BDP-a						
svijet	3,8	3,6	3,3	3,6	-0,4	-0,1
napredne ekonomije	2,4	2,2	1,8	1,7	-0,3	0,0
SAD	2,2	2,9	2,3	1,9	-0,2	0,1
eurozona	2,4	1,8	1,3	1,5	-0,6	-0,2
Japan	1,9	0,8	1,0	0,5	0,1	0,2
ekonomije u razvoju i usponu	4,8	4,5	4,4	4,8	-0,3	-0,1
Kina	6,8	6,6	6,3	6,1	0,1	-0,1
Indija	7,2	7,1	7,3	7,5	-0,1	-0,2
Rusija	1,6	2,3	1,6	1,7	-0,2	-0,1
evropske ekonomije u razvoju i usponu	6,0	3,6	0,8	2,8	-1,2	0,0
cijene berzanskih roba, prosječna stopa						
nafta	23,3	29,4	-13,4	-0,2	-12,5	4,2
neenergenti	6,4	1,6	-0,2	1,1	0,5	0,8
potrošačke cijene, prosječna stopa						
napredne ekonomije	1,7	2,0	1,6	2,1	-0,3	0,1
ekonomije u razvoju i usponu	4,3	4,8	4,9	4,7	-0,3	0,1

izvor: MMF, april 2019. godine

Intenzitet rasta cijena berzanskih roba održan je u 2018. godini, primarno kao rezultat rasta cijena nafte za 29,4% (prosječna stopa). Prema prognozama MMF-a, cijene nafte će tokom 2019. godine ostvariti prosječan pad od 13,4%, dok će pad cijena neenergenata, kao jedne heterogene grupe berzanskih roba, biti neznatan. Tokom 2018. cijena aluminijuma je prosječno iznosila 2.108 \$/t u odnosu na 1.968 \$/t u 2017. godini, čime je rast cijena toga metala, započet krajem 2015. godine, generalno nastavljen (cijena je tada bila ispod 1.500 \$/t).

2.2. Globalna finansijska kretanja

Vodeće centralne banke, sa izuzetkom američkog Feda, mahom su nastavile sa vrlo ekspanzivnim monetarnim politikama u 2018. godini, nastavljajući da održavaju svoje referentne kamatne stope na istorijski najnižim nivoima, uz istovremeni nastavak programa kupovine državnih i korporativnih hartija od vrijednosti na sekundarnom tržištu (tzv. kvantitativno popuštanje). Fed je tokom 2018. četiri puta povećavao „ciljanu kamatnu stopu na federalne fondove“, tako da je ona na kraju godine iznosila 2,25%–2,5%, u poređenju sa 1,25%–1,5%, s početka godine. Dodatno, Fed je tokom 2018. intenzivirao smanjivanje svog portfolija hartija od vrijednosti formiranog u okviru programa kvantitativnog

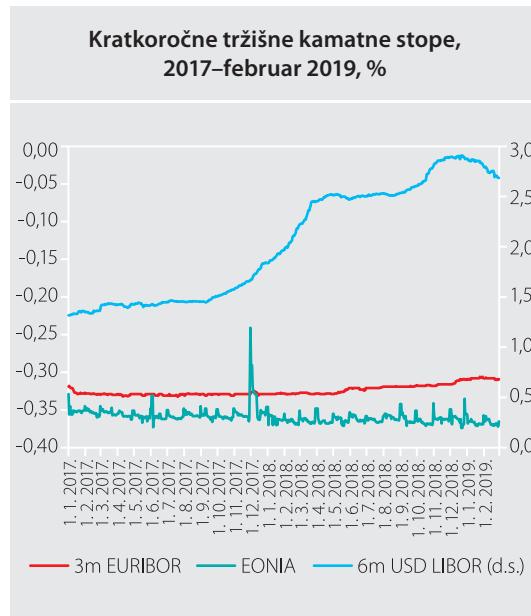
popuštanja⁶. ECB tokom 2018. nije mijenjala svoje kamatne stope, tako da je „kamatna stopa na glavne operacije refinansiranja“ tokom cijele godine iznosila 0%. Međutim, portfolio hartija od vrijednosti, formiran kroz program kvantitativnog popuštanja, od januara do septembra mjesecno je povećavan za iznos od 30 mlrd. eura, a potom do kraja 2018. za iznos od 15 mlrd. eura. Nakon toga, nove kupovine hartija od vrijednosti su obustavljene, ali je nastavljeno sa reinvestiranjem dospjele glavnice⁷.

Banka Engleske je povećala svoju kamatnu stopu sa 0,5% na 0,75% u avgustu, dok su Banka Japana i Švajcarska nacionalna banka tokom cijele godine svoje kamatne stope održavale na nivou 0,1% i -0,75%, respektivno. Po pitanju kvantitativnog popuštanja – ukupna aktiva Feda tokom godine opala je za 8,4%, dok su ukupne aktive Eurosistema i Banke Japana konstantno rasle, i u odnosu na kraj 2017. bile više za 4,4% i 5,9%, respektivno.

Kratkoročne tržišne referentne kamatne stope „pratile“ su referentne kamatne stope centralnih banaka. Šestomjesečni *USD LIBOR* je tako tokom 2018. godine porastao za 1,04 p.p., na 2,88% (kasnije je, početkom 2019. godine, donekle opao), dok je tromjesečni *EURIBOR* porastao svega 0,02 p.p., na -0,31%, a *EONIA* opala svega 0,01 p.p., na -0,36%.

Za naredni period očekuje se nastavak veoma blagog rasta dolarskih kamatnih stopa. Američka ekonomija je u neuporedivo boljoj situaciji u odnosu na ekonomsku i finansijsku krizu iz perioda 2007–2009; uspostavljene su solidne stope rasta (osjetno više u odnosu na eurozonu u postkriznom periodu), a stopa nezaposlenosti je ispod 4%. Međutim, učešće onih koji su bili nezaposleni pola godine ili duže u ukupnom broju nezaposlenih bilo je 20,5% u decembru 2018. godine, naspram oko 16% prije krize drugorazrednih hipotekarnih kredita, dok je učešće radne snage u radno sposobnim licima iznosilo 63,1%, naspram oko 66% prije krize. Istovremeno, inflacija u Americi je i dalje u granicama cilja Feda od 2%, tako da nije realno očekivati nagle promjene naviše, već – veoma postepene. Učesnici sjednice Federalnog komiteta za operacije na otvorenom tržištu iz marta 2019. ocijenili su da će adekvatan nivo referentne kamatne stope Feda na kraju 2019., 2020. i 2021. godine biti 2,4%, 2,6% i 2,6%, respektivno (medijalna vrijednost očekivanja učesnika sjednice).

Grafik 2.1

izvor: Bloomberg

⁶ Početkom 2018. godine Fed je na mjesecnom nivou reinvestirao samo onu dospjelu glavnici koja je za državne hartije od vrijednosti prelazila iznos od šest mlrd. dolara, a za agenciske hartije od vrijednosti obezbijedene hipotekarnim kreditima – četiri mlrd. dolara. Ti limiti su na kraju godine iznosili 30 i 20 mlrd. dolara, respektivno.

⁷ U martu 2019. najavljenja je treća serija kvartalnih „ciljanih dugoročnih operacija refinansiranja“ (*TLTRO III*), koja će trajati u periodu septembar 2019.–mart 2021., sa dospjećem od dvije godine. Aplikanti (banke) će od Eurosistema moći da pozajme iznose u visini do 30% od stanja njihovih kredita na kraju februara 2019. godine.

Ekonomija eurozone je u osjetno krhkkoj situaciji od američke, a problem je dobrim dijelom strukturran/hroničan, tako da se očekuje da će ECB nastaviti da održava rekordno nizak nivo kamatnih stopa. To je saopšteno i na sjednici Upravnog savjeta ECB-a iz marta 2019. godine gdje je konstatovano da će stope biti na istom nivou barem do kraja 2019. godine, dok će reinvestiranje u okviru kvantitativnog popuštanja biti nastavljeno sve dok ne prođe duži vremenski period nakon povećanja kamatnih stopa.

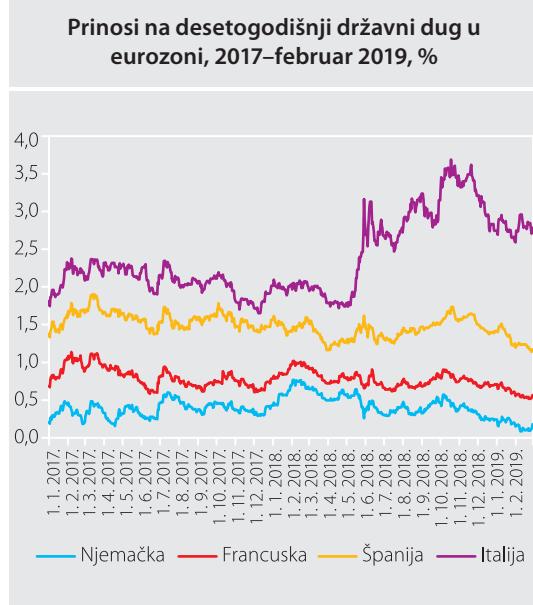
Grafik 2.2

Euro je nominalno deprecirao u odnosu na gotovo sve vodeće svjetske valute tokom 2018. godine – u odnosu na dolar (4,5%), jen (7%) i franak (3,8%), dok je u odnosu na funtu ojačao za 1,2%. Mjereno koeficijentom varijacije, najveća kolebljivost kursa eura ostvarena je u odnosu na dolar, pa potom jen i franak, dok je kolebljivost u odnosu na funtu bila najmanja. U odnosu na dolar, euro je deprecirao sa 1,2005 na 1,1467 dolara za euro, prosječno se krećući na nivou 1,1808 dolara za euro. Trenutna očekivanja su da monetarna politika ECB-a svakako neće vršiti pritiske na aprecijaciju eura, dok bi očekivani blagi rast dolarskih kamatnih stopa trebalo da djeluje u pravcu aprecijacije dolara, odnosno deprecijacije eura.

Generalno, u 2018. godini uglavnom je nastavljena situacija izuzetno niskih prinosova na državne hartije od vrijednosti. Kao najekstremniji primjer služi činjenica da su prinosi na švajcarski desetogodišnji državni dug u prosjeku i dalje bili ispod nule, -0,0024%. Među zemljama eurozone, gledano kroz godišnje prosjeke, prinosi na njemački, irski i posebno italijanski dug su povećani, pri čemu su prinosi na njemački dug u posljednjim mjesecima 2018. opali, i na kraju te godine bili su niži nego na kraju 2017. godine. Prinos na italijanski dug, uslijed tamošnje fiskalno-ekonomske krize, rastao je sve do 3,7%, da bi se stanje relativno stabilizovalo krajem godine. S druge strane, prinosi na francuski i španski su opali, dok su prinosi na grčki i portugalski dug značajno opali. Dodatno, prinosi na japanski dug se nijesu bitnije promjenili, dok su prinosi na britanske, i posebno, američke državne hartije od vrijednosti u prosjeku bili osjetno viši u odnosu na 2017. godinu.

Spredovi – razlike između prinosova na hartije pojedinih zemalja i prinosova na hartije Njemačke – bili su, sa izuzetkom Italije, još niži nego u 2017.

izvor: Bloomberg, kalkulacije CBCG

Grafik 2.3

godini, tj. i dalje veoma „kompresovani“. Posmatrajući desetogodišnje državne obveznice, prinos na njemački dug u prosjeku je iznosio 0,46%, dok su spredovi na francuski, italijanski i španski dug u prosjeku iznosili 0,32 p.p., 2,14 p.p. i 0,97 p.p. To je veoma nizak nivo imajući u vidu probleme u bankarskim sektorima Italije i Španije, kao i ranjivosti u vezi sa spoljnim dugom tih zemalja. Drugo, to djeluje na odlaganje nužnih fiskalnih i strukturnih reformi u tim zemljama, što će bez reformi učiniti da ekonomska pozicija tih zemalja bude još teža kada nastupi period normalizacije, tj. rasta prinosa na državni dug tih zemalja.

Gledano kroz indikatore stresa i rizika, nivo nestabilnosti na finansijskim tržištima bio je osjetno veći u odnosu na 2017. godinu. Spred *TED*⁸ i spred *LIBOR-OIS*⁹, uz par krupnih uspona i padova, bili su veći i na prosječnom godišnjem nivou i gledano u odnosu na kraj godine. Kretavši se donekle slično, indeks *VIX*, kao mjera očekivane volatilnosti cijena američkih akcija, najviše vrijednosti ostvario je početkom februara i pred kraj 2018. godine. Cijene zlata, kao specifičan indikator stresa i rizika u globalnoj ekonomiji i na finansijskim tržištima, bile su slične onima iz 2017. godine – u porastu 0,9% gledano kroz prosječan nivo cijena, a u padu 1,6% u odnosu na kraj 2017. Tokom 2018. godine cijena zlata je, uz velike oscilacije, opadala sa oko 1.300 \$/oz na oko 1.175 \$/oz sredinom avgusta, da bi prema kraju godine uslijedio njen rast prema blizu 1.300 \$/oz.

Na tržištima akcija u razvijenim zemljama bilo je prilično „optimistično“, iako uz dosta volatilnosti, tako da su vodeći indeksi mahom ostvarili rast, gledano u odnosu na prosječnu vrijednost tokom godine, a pad u odnosu na kraj 2017. godine. Pri tome, neki indeksi poput njujorškog *DJIA*, londonskog *FTSE 100* ili frankfurtskog *DAX-a*, u 2018. godini, dostigli su istorijski najviše vrijednosti. Slično, i berzanski indeks *MSCI* za tržišta u razvoju i usponu ostvario je u odnosu na kraj 2017. pad od 16,6%, a gledano kroz prosječne vrijednosti u 2018. u odnosu na 2017. godinu, rast od 6,3%, uz vrijednosti blizu istorijski rekordnih vrijednosti iz perioda prije globalne finansijske krize.

Uz rekordno visoke vrijednosti berzanskih indeksa, i vrijednosti nekretnina su u većini zemalja na istorijski najvišim nivoima, kao npr. u SAD-u, gdje su nominalne cijene nekretnina uveliko iznad vrijednosti iz perioda prije krize drugorazrednih hipotekarnih kredita. Faktor koji je nesumnjivo uticao na rast cijena finansijske aktive i nekretnina u postkriznom periodu je politika istorijski niskih kamatnih stopa vodećih centralnih banaka. Određeni parametri pokazuju da ipak nijesu formirani bitniji „mjeđuri“, što je generalno pozicija rukovodstva Feda. Ipak, čini se da u dobroj mjeri postoji nerealni optimizam, pa će dalji očekivani postepeni porast kamatnih stopa i smanjivanje portfolija hartija od vrijednosti, formiranog u okviru kvantitativnog popuštanja od strane Feda, djelovati „umirujuće“ na cijene finansijske aktive i nekretnina, barem u SAD-u.

⁸ Spred *TED* je razlika između tromjesečnog *LIBOR-a* i kamatne stope na tromjesečne državne zapise SAD, u procentnim poenima.

⁹ Spred *LIBOR-OIS* je razlika između tromjesečnog *LIBOR-a* i prekonoćnog indeksiranog svopa (*OIS*) na tri mjeseca, u procentnim poenima.

3. DOMAĆE EKONOMSKO OKRUŽENJE

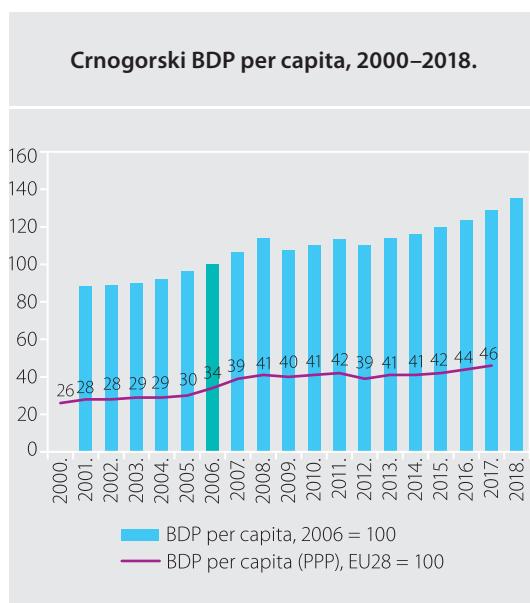
3.1. Opšta makroekonomska kretanja

Prema preliminarnim podacima Monstata, u četiri kvartala 2018. godine ostvaren je realni rast od 4,5%, 4,9%, 5% i 4,8% redom, odnosno realni godišnji rast BDP-a od 4,9%. S druge strane, posljednje procjene Evropske komisije upućivale su na stopu rasta od 3,9%¹⁰. Prema godišnjim podacima Monstata po djelatnostima, opšti rast je bio vođen rastom u sektorima turizma, građevinarstva, trgovine na malo i industrijske proizvodnje.

Preliminarna stopa rasta od 4,9%, bitno je viša od projekcija Ministarstva finansija od 3% s početka 2017., a čak predstavlja i blago ubrzanje ekonomske aktivnosti, nakon stope rasta od 4,7% u 2017. godini. To se najviše duguje gotovo trostruko većoj stopi rasta bruto investicija u osnovna sredstva u odnosu na projektovanu, uslijed intenziviranja investicione aktivnosti. Takođe, u kategorijama potrošnja domaćinstava i potrošnja države zabilježen je rast veći od projektovanog. U 2018. i 2019. godini, prema procjeni Ministarstva finansija, stope rasta iznosiće 2,8% i 2,3%, a prema Evropskoj komisiji 2,8% i 3,1%. Prema pesimističkom scenariju, koji se uglavnom bazira na padu investicione aktivnosti i na rastu cijena nafte na globalnom tržištu, Ministarstvo finansija prognozira rast od 1,4% i 1,9% za posmatrani period. Prema modelskoj projekciji CBCG, rast BDP-a u 2019. godini kretaće se u intervalu od 2,5% do 3,2%, sa centralnom tendencijom od oko 2,9%.

Istorijski gledano, realni BDP *per capita* u 2018. godini bio je veći od onog iz 2006. za 35,1%, odnosno 18,4% u odnosu na realni BDP *per capita* iz 2008. godine, prije svega zbog niske prosječne stope rasta u periodu 2009–2016. godina, a malim dijelom i zbog određenog porasta broja stanovnika Crne Gore¹¹. Gledano kroz paritet kupovne moći, crnogorski BDP *per capita* u 2017. iznosio je 46% prosjeka EU, u odnosu na 42% iz 2015. i 41% iz 2008. godine. Konvergencija u odnosu na EU tako je praktično bila zaustavljena u postkriznom periodu, nakon rasta sa 26% na 41% tokom perioda 2000–2008. godina. Međutim, crnogorski rast u 2016. i 2017. godini uticao je na osjetan pomak po pitanju konvergencije, što će se dodatno poboljšati nakon što Eurostat bude obradio podatke i za 2018. godinu.

Grafik 3.1

¹⁰ Autumn 2018 Economic Forecast, novembar 2018.

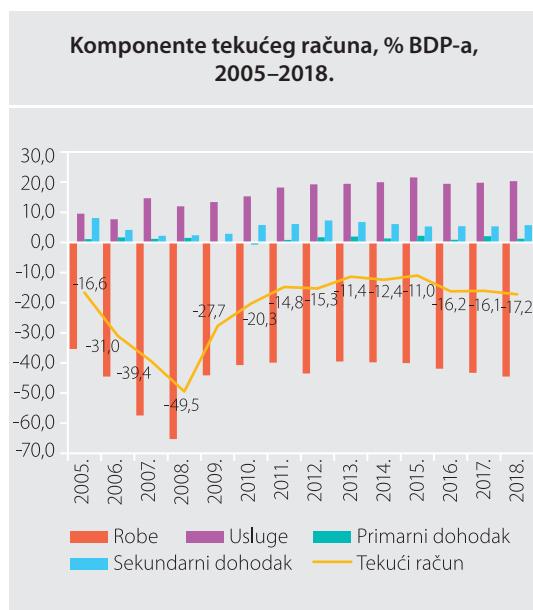
izvor: Monstat, Eurostat, kalkulacije CBCG

¹¹ Procjena CBCG.

Mjereno indeksom potrošačih cijena, cijene su u decembru 2018. godine u odnosu na isti mjesec 2017. bile više za 1,6%, što predstavlja blago usporavanje inflacije u poređenju sa 1,9% iz decembra 2017. Generalno, prosjek godišnjih stopa inflacije u decembru u periodu 2009–2018. godine iznosio je 1,7%, a trenutno, na srednji rok ne postoje bitni inflacioni ili deflacioni rizici. Istorijски гledano, od uvođenja eura kao zvaničnog sredstva plaćanja, stabilnost cijena u Crnoj Gori bila je konstantno prisutna, s manjim oscilacijama u određenim godinama.

Saldo tekućeg računa u 2018. godini iznosio je -792,7 miliona eura, odnosno 17,2% BDP-a, što je porast u odnosu na 691,5 miliona eura, odnosno 16,1% BDP-a iz 2017. U strukturi, ovaj deficit generisan je negativnim saldom na računu roba koji je iznosio 2,05 mlrd. eura (naspram 1,86 mlrd. eura iz 2017), čije produbljivanje pozitivna salda na drugim podračunima tekućeg računa nijesu uspjela da nadomjestite. Porast deficita računa roba dominantno je ostvaren uslijed porasta robnog uvoza sa 2,24 na 2,49 mlrd. eura, što predstavlja donekle očekivani rast robnog deficita, imajući u vidu realizaciju značajnih infrastrukturnih projekata.

Grafik 3.2

izvor: kalkulacije CBCG

Kao i u prethodnim godinama, deficit je značajnim dijelom finansiran stranim direktnim investicijama, čiji je neto priliv u 2018. godini iznosio 322,5 miliona eura, odnosno 7% BDP-a. Pored toga, deficit je finansiran novim/neto zaduživanjem države na međunarodnim tržištima, i to kroz hartije od vrijednosti (portfolio investicije) 137 miliona eura, kao i kroz kredite (ostale investicije) 422,4 miliona eura. I istorijски гledano, permanentan deficit tekućeg računa finansirao se, u dobroj mjeri, kroz strane direktnе investicije, ali i kroz doprinos portfolio investicija i ostalih stranih investicija, tako da je primjetan porast finansiranja deficit-a tekućeg računa akumulacijom spoljnog duga Crne Gore, i to svih rezidentnih sektora, ne samo državnog, iako je državni spoljni dug najkarakterističniji.

3.2. Pozicija nefinansijskih institucija¹²

Zaduženost nefinansijskih institucija prema bankama uvećana je tokom 2018. godine¹³, sa 974,3 na 1.031,8 miliona eura, čime je donekle prekinuta generalna stagnacija tog duga, započeta poslije 2011. godine, a nakon perioda snažnog razduživanja u periodu od septembra 2008. do kraja 2011. godine.

¹² Kako Crna Gora nema statistiku finansijskih računa, tj. pregled finansijske aktive i obaveza po svim institucionalnim sektorima ekonomije, to se pozicija nefinansijskih institucija i stanovništva primarno prati kroz njihov odnos sa crnogorskim bankama, kroz podatke koje banke dostavljaju CBCG.

¹³ Nefinansijske institucije obuhvataju rezidentna privredna društva, u privatnom i državnom vlasništvu.

Posmatrano u odnosu na BDP, razduživanje nefinansijskih institucija je, iako sporijim tempom, nastavljeno i nakon 2011. godine, pa je na kraju 2018. dug iznosio 22,3% BDP-a (naspram 22,7% na kraju 2017. odnosno 29,8% BDP-a na kraju 2011. godine). Nefinansijske institucije su se tokom 2018. po novim kreditima od banaka zadužile 527,5 miliona eura, što je bilo za 3,4% više u odnosu na 2017. godinu. Gledano prema namjeni, novo zaduživanje uglavnom se odnosilo na kredite za „likvidnost za obrtna sredstva“ 60% (naspram 56,7% iz 2017.), što godinama čini najzastupljeniji tip kredita nefinansijskih institucija¹⁴.

Kako su tokom 2018. depoziti nefinansijskih institucija blago opali na nivo od 1,1 mlrd. eura, to su na kraju 2018. nefinansijske institucije smanjile svoju poziciju neto kreditora bankarskog sektora na iznos od 67,6 miliona eura, odnosno 1,5% ukupne aktive banaka. Svakako, to je i dalje značajno različita situacija u odnosu na april 2009. godine, kada su nefinansijske institucije bile u suprotnom položaju – neto dužnik bankarskog sektora, i to u iznosu od čak 36,8% ukupne aktive banaka.

Međutim, treba napomenuti da se pravo stanje zaduženosti nefinansijskih institucija ne može sagledati samo kroz njihov dug prema bankama, jer su banke prodale veliki dio aktive trećim licima – uglavnom matičnim bankama, bilo direktno, bilo preko faktoring firmi koje su osnovale ili drugim licima za otkup potraživanja. U periodu 2006–2018. godina banke su prodale aktive u vrijednosti od 873,1 milion eura. Znatan dio prodato aktive odnosio se upravo na nekvalitetne kredite (dug) nefinansijskih institucija, koji je i dalje je prisutan u bilansima dužnika.

Broj privrednih subjekata koji su bili u blokadi kroz sistem prinudne naplate CBCG na kraju 2018. godine iznosio je 14.197, što je rast od 11,6% na godišnjem nivou. U odnosu na ukupan broj od 43.104 aktivna privredna subjekta, u blokadi je bilo njih 32,9%, tj. 3,3 p.p. više u odnosu na kraj 2017. Ukupan iznos duga po osnovu koga je izvršena blokada privrednih subjekata, iznosio je 635,4 miliona eura, što je rast od 17,8% na godišnjem nivou. Usljed velike koncentracije duga, dug 10 najvećih dužnika iznosio je 94,9 miliona (14,9% duga), a 50 najvećih dužnika – 235,2 miliona eura (37% duga).

U neprekidnoj blokadi do 365 dana bilo je 2.311 privrednih subjekata, čija je blokada iznosila 30,6 miliona eura, dok je u neprekidnoj blokadi duže od 365 dana bilo 11.886 privrednih subjekata, sa iznosom blokade od 604,8 miliona eura, odnosno 95,2% duga, tako da će taj dug uglavnom biti nenaplativ. Ipak, čini se da je „zdravi“ dio nefinansijskih institucija posljednjih par godina povećao svoje depozite, što ukazuje na to da se njihova likvidnost popravila.

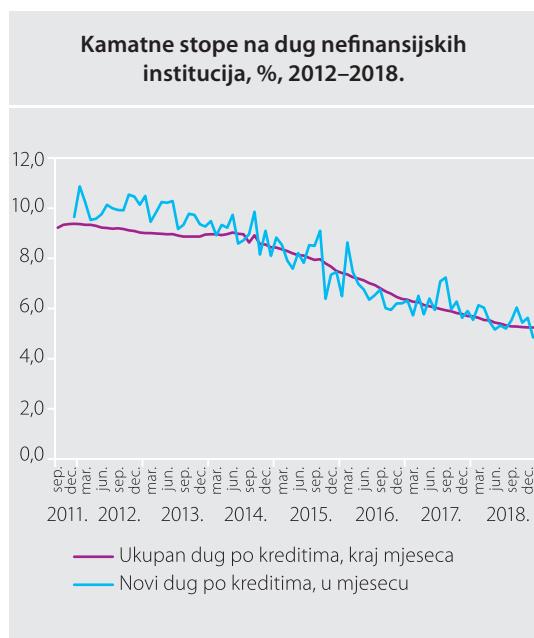
Po pitanju ročnosti duga nefinansijskih institucija prema bankama, i na kraju 2018. dominirao je dug ročnosti od preko tri godine, na koji se odnosilo 56,4% duga (55,4% na kraju 2017.)¹⁵. Dug ročnosti od preko jedne godine činio je 76% duga. Po pitanju valutne strukture duga, na kraju 2018. na dug u eurima odnosilo se 99,5%, a na ostale strane valute svega 0,5%, što je situacija koja se takođe, nije bitnije mijenjala posljednjih godina.

Iako je i dalje ispod prosjeka sistema, kvalitet duga nefinansijskih institucija prema bankama tokom 2018. dodatno je poboljšan. Prema klasifikaciji od strane banaka, na nekvalitetni dug na kraju 2018. odnosilo se 107,2 miliona eura, naspram 141,1 milion eura na kraju 2017. Time je učešće nekvalitetnog

¹⁴ Ovi podaci se odnose na sva pravna lica, ali su dovoljno reprezentativni jer se od ukupnog zaduženja po kreditima pravnih lica u 2018. godini 77,3% odnosilo na nefinansijske institucije.

¹⁵ Podaci su dati prema inicijalno ugovorenoj ročnosti.

duga u ukupnom dugu nefinansijskih institucija opalo sa 14,6% na 10,4% (naspram 35,6% na kraju prvog kvartala 2013). Međutim, na opadanje tog učešća tokom posljednjih godina, pored otplate od strane dužnika uticala su i barem dva bitna faktora: 1) transfer značajnih iznosa nekvalitetnog duga van bilansa banaka i 2) otpisi nekvalitetnog duga iz bilansa banaka.

Grafik 3.3

Prosječna kamatna stopa na stanje duga nefinansijskih institucija po kreditima opala je dodatno tokom 2018. sa 5,7% na 5,2%, čime je nastavljen trend opadanja te kamatne stope. Slično, prosječna kamatna stopa na novo zaduživanje po kreditima opala je sa 6,1% na 5,5% u 2018. godini (naspram 10% u 2012. godini)¹⁶. Cijena zaduživanja nefinansijskih institucija i dalje je visoka iako je značajno opala u posljednje četiri godine. Takođe, ni toliki pad cijene zaduživanja nije bitno promijenio opštu ekonomsku poziciju nefinansijskih institucija, čime se potvrđuje da je niža cijena zaduživanja samo jedan od uslova za njihovu profitabilnost i međunarodnu konkurentnost. Drugim riječima, i ovdje bitniju ulogu imaju strukturni faktori, odnosno opšte okruženje u kojem one posluju.

izvor: CBCG

3.3. Pozicija stanovništva

Zaduženost stanovništva prema bankama dodatno je uvećana tokom 2018. godine¹⁷ sa 1,12 na 1,25 mlrd. eura, čime je osjetno intenziviran rast tog duga, generalno započet 2013. godine, a nakon faze razduživanja u periodu od septembra 2008. do kraja 2012. godine. Nivo zaduženosti stanovništva time je dostigao svoju najvišu vrijednost. Međutim, posmatrano u odnosu na BDP, dug stanovništva je veoma blago porastao, i to tek u 2018. godini (iznosivši 27,1% BDP-a), dok je u periodu 2013-2017. godina generalno stagnirao (26,6% BDP-a na kraju marta 2013. i 26% BDP-a na kraju 2017. godine). Zaduženost stanovništva prema bankama je u 2016. prvi put postala veća od zaduženosti nefinansijskih institucija, što je u 2017. i 2018. godini intenzivirano.

Stanovništvo se tokom 2018. godine, po novim kreditima od banaka, zadužilo 493,9 miliona eura, odnosno 3,6% više u odnosu na 2017. godinu. Gledano prema namjeni, novo zaduživanje uglavnom se odnosilo na „gotovinske (nenamjenske) kredite“ – 68,9% (naspram 63,7% iz 2017), što godinama čini najzastupljeniji tip kredita stanovništva. Pored gotovinskih kredita, novo zaduživanje po kreditima

¹⁶ Stopa je dobijena ponderisanjem mjesечnih kamatnih stopa na novo zaduživanje sa mjesечnim iznosima novog zaduživanja.

¹⁷ Stanovništvo obuhvata samo rezidentna fizička lica.

za „kupovinu stanova i adaptacije“ ostvarilo je određeni rast i u apsolutnom iznosu, sa 63,7 na 71,7 miliona eura, i gledano kroz učešće u ukupnom novom zaduživanju stanovništva, sa 13,4% na 14,5%.

Neto kreditorska pozicija stanovništva prema bankama nešto je smanjena tokom 2018., uslijed sporijeg rasta depozita stanovništva u odnosu na rast kredita stanovništva, koji su takođe dostigli istorijski najviši nivo na kraju 2018. godine, od 1,33 mld. eura. Tako je neto kreditorska pozicija stanovništva činila 1,8% ukupne aktive banaka, naspram 2,7% na kraju 2017., dok je npr. na kraju aprila 2009. godine stanovništvo bilo neto dužnik bankarskog sektora i to u iznosu od 12,9% ukupne aktive banaka.

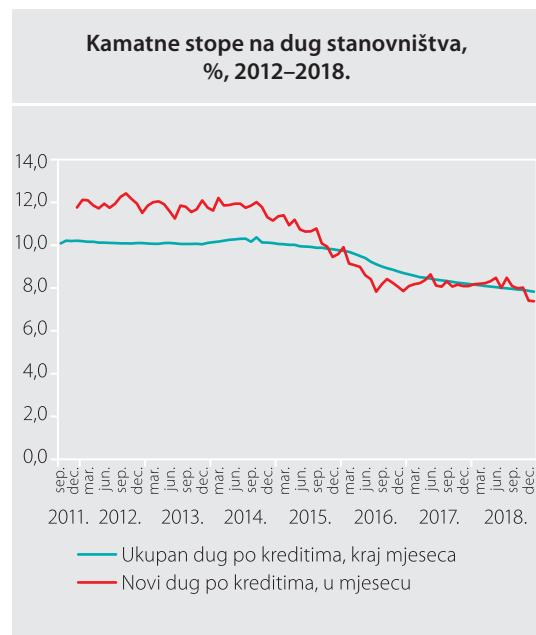
Po pitanju ročnosti duga stanovništva prema bankama, i na kraju 2018. godine dominirao je dug ročnosti od preko tri godine, na koji se odnosilo 92% duga (90,4% na kraju 2017.)¹⁸, što je u najvećoj mjeri posljedica zaduženosti po osnovu gotovinskih kredita. Dug ročnosti od preko jedne godine činio je 97,5% duga. Po pitanju valutne strukture duga, na kraju 2018. na dug u eurima odnosilo se 99,6%, a na druge strane valute svega 0,4%, što predstavlja nastavak trenda pada učešća duga u drugim stranim valutama, ranije izazvanog primarno zaduženošću u švajcarskim francima.

Kvalitet duga stanovništva prema bankama dodatno je poboljšan tokom 2018. godine. Prema klasifikaciji banaka, na nekvalitetni dug stanovništva na kraju 2018. odnosilo se 53,4 miliona eura, naspram 57,9 miliona eura na kraju 2017. godine. Time je učešće nekvalitetnog duga u ukupnom dugu stanovništva opalo sa 5,2% na 4,3% (naspram npr. 12,6% na kraju prvog kvartala 2013.).

Prosječna kamatna stopa na stanje duga stanovništva po kreditima opala je dodatno tokom 2018. godine, sa 8,2% na 7,8%, čime je nastavljen trend opadanja te kamatne stope otpočet uglavnom nakon 2014. godine. S druge strane, prosječna kamatna stopa na novo zaduživanje po kreditima blago je opala, sa 8,2% na 8,1% u 2018. godini (naspram 12% u 2012. godini)¹⁹. Ipak, cijena zaduživanja stanovništva je očigledno i dalje visoka, iako je značajno opala u posljednje četiri godine.

Prema anketi o radnoj snazi, stopa nezaposlenosti u 2018. bila je na nivou od 15,2%, što je bilo za 0,9 p.p. niže od 16,1% iz 2017. godine. Nakon izrazitog pada stope nezaposlenosti u periodu posljednjeg buma (2006–2008. godina), kada je stopa nezaposlenosti opala sa 30,3% iz 2005. na 16,8% u 2008., viđen je relativno slab silazni trend stope nezaposlenosti, praćen oscilacijama u pojedinim godinama, što jasno govori o izraženom strukturnom karakteru nezaposlenosti u Crnoj Gori.

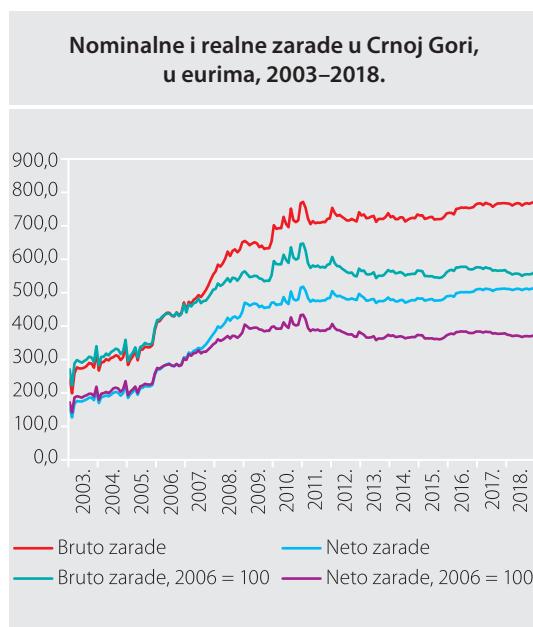
Grafik 3.4

izvor: CBCG

¹⁸ Podaci su dati prema inicijalno ugovorenoj ročnosti.

¹⁹ Stopa je dobijena ponderisanjem mjesечnih kamatnih stopa na novo zaduživanje sa mjesечnim iznosima novog zaduživanja.

Grafik 3.5

Gledano kroz prosjek 12 mjesecnih podataka, nominalne neto zarade su u 2018. ostvarile neznatan rast od 0,1%, sa 510,3 na 510,8 eura (djelom kao rezultat mjera fiskalne konsolidacije), što je ipak njihov najviši godišnji nivo od uvođenja eura kao zvaničnog sredstva plaćanja u Crnoj Gori. S druge strane, realne neto zarade su u 2018. ostvarile prosječni pad od 2,5%²⁰. Ukoliko posmatramo neto zarade samo u decembru 2017. i 2018. i godišnju stopu inflacije u decembru 2018. godine, onda je pad realnih neto zarada bio blaži, i iznosio je 1,4%. Takođe, realne zarade su i dalje ispod istorijskog maksimuma iz 2010. godine. Ipak, u odnosu na 2006. godinu, u 2018. nominalne zarade bile su veće 80,5%, a realne za 31,1%.

izvor: Monstat, kalkulacije CBCG

3.4. Državne finansije

U državnom budžetu za 2018. godinu zabilježen je deficit u iznosu od 159,2 miliona eura (3,5% BDP-a), odnosno 16,4 miliona eura više od planiranih 142,8 miliona eura. Veći deficit od planiranog primarno je ostvaren uslijed izdataka za otplatu dugova iz prethodnog perioda u iznosu od 22,9 miliona eura, koji se za obračun deficita, po pravilu, ne planiraju. Od drugih većih odstupanja, rashodi za usluge bili su veći 16,5 miliona eura, dok su rashodi za transfere za socijalnu zaštitu bili 14,4 miliona eura manji u odnosu na plan. S druge strane, prihodi budžeta bili su 10,6 miliona eura manji u odnosu na planirane. Budžetski deficit zabilježen je desetu godinu zaredom, pri čemu je prosjek deficita u periodu 2009–2018. iznosio oko 5% BDP-a.

Prema posljednjem izvještaju Ministarstva finansija o dugu, javni dug na dan 31. 12. 2018. iznosio je 3,27 mlrd. eura ili 70,8% BDP-a, od čega se na spoljni dug odnosilo 2,76 mlrd. eura, na unutrašnji 393 miliona eura, a na dug lokalnih samouprava 115,6 miliona eura. Time je javni dug tokom 2018. godine porastao za 6,6 p.p. BDP-a, nakon dvije godine u kojima je opadao prosječno po jedan p.p. BDP-a godišnje. U tom dvogodišnjem periodu dug je u apsolutnom iznosu rastao prosječno 6,8% godišnje, ali je opadao gledano kroz odnos sa BDP-om, zbog snažnijeg rasta nominalnog BDP-a u odnosu na rast javnog duga.

²⁰ Kalkulacije su izvršene deflacioniranjem nominalnih zarada indeksom potrošačkih cijena, odnosno indeksom troškova života uz korišćenje 2006. godine kao bazne.

Tabela 3.1

Osnovne kategorije budžeta Crne Gore, 2017–2019.						
	2017. (završni račun)		2018. (procjena)		2019. (plan)	
	000 000 eura	% BDP-a	000 000 eura	% BDP-a	000 000 eura	% BDP-a
prihodi budžeta	1.566,3	36,4	1.746,4	37,9	1.828,0	38,2
direktni porezi	656,2	15,3	717,5	15,6	715,4	14,9
indirektni porezi	809,9	18,8	875,9	19,0	931,2	19,4
neporeski prihodi	100,2	2,3	153,0	3,3	181,3	3,8
izdaci budžeta	1.803,1	41,9	1.905,6	41,4	1.970,2	41,1
tekući izdaci	1.529,1	35,6	1.640,9	35,6	1.630,7	34,1
bruto zarade	445,4	10,4	459,8	10,0	472,1	9,9
transferi za socijalnu zaštitu	538,1	12,5	544,5	11,8	554,5	11,6
kapitalni izdaci	274,1	6,4	264,7	5,7	320,9	6,7
suficit/deficit, gotovinski	-236,9	-5,5	-159,2	-3,5	-142,2	-3,0
neto povećanje/smanjenje obaveza	14,0	0,3	-	-	-	-
suficit/deficit, korigovani	-250,9	-5,8	-	-	-	-

izvor: Ministarstvo finansija

U okviru spoljnog javnog duga, najkarakterističnije mjesto zauzima dug po euroobveznicama. Crna Gora je prvi put izašla na međunarodno obvezničko tržište u septembru 2010. godine, i od tada je sprovedeno sedam emisija euroobveznica. Od njih su prve tri otplaćene, tako da su trenutno aktuelne neotplaćene emisije iz 2014., 2015., 2016. i 2018. godine²¹. Državni budžet je dio potreba za finansiranje ostvario i kroz dvije emisije obveznica na Montenegroberzi, imajući u vidu viškove likvidnih sredstava banaka i njihovu uzdržanost od kreditiranja nefinansijskih institucija i stanovništva. Početkom marta 2018. u cijelosti je otplaćena emisija iz marta 2014. godine, tako da je sada jedina neotplaćena emisija ona iz 2016. godine.

Mimo emisije iz 2018. godine, ročnost preostale tri grupe aktuelnih euroobveznica je pet godina, pa na naplatu dospijevaju u periodu 2019.–2021. godina. Ukupno, za sve tri emisije, na otplatu dospijeva 717,6 miliona eura preostale glavnice. Posebno će zahtjevna biti 2020. godina, kada će na naplatu dospjeti 321,1 milion eura neotkupljene glavnice po emisiji iz marta 2015. Tome treba dodati i 80 miliona eura za otplatu četvorogodišnjih obveznica emitovanih na Montenegroberzi u novembru 2016. godine. Takođe, od 2021. godine počeće otplata kredita za finansiranje autoputa, što će napraviti dodatan pritisak za državne finansije. Naime, kreditni aranžman za autoput potpisana u oktobru 2014. sa kineskom Eksim (Exim) bankom podrazumijeva kredit u iznosu do 944 miliona dolara, sa grejs periodom od šest godina i periodom otplate od 14 godina nakon isteka grejs perioda. Zaključno s krajem 2018. godine dug prema Eksim banci iznosio je 516,6 miliona eura (u eurskoj protivvrijednosti), a svako naredno povlačenje sredstava povećavaće javni dug po tom kreditu.

²¹ Sredinom aprila 2018. realizovana je emisija euroobveznica u iznosu od 500 miliona eura, uz ročnost od sedam godina i kamatnu stopu od 3,375%. Njome su, između ostalog, otkupljeni djelovi obveznica emitovanih u 2014., 2015. i 2016. godini, u iznosu od 110,9, 178,9 i 72,6 miliona eura, respektivno.

Očekuje se da će upravo povlačenje sredstava po kreditu sa Eksim bankom doprinijeti porastu zaduženosti Crne Gore u drugim stranim valutama, sa trenutnih ispod 18% na oko 23% u srednjem roku. To državu izlaže riziku deprecijacije eura u odnosu na dolar, pa je prije početka otplate kredita planirano zaključenje aranžmana zaštite od promjene deviznog kursa (tzv. hedž), što je i dalje aktuelno pitanje i predmet intenzivnih aktivnosti Ministarstva finansija.

Prema osnovnom scenariju, Ministarstvo finansija prognozira znatan pad javnog duga na 60,4% BDP-a u 2021. godini, dok prema scenariju nižeg rasta, prognoza za istu godinu iznosi 63,6% BDP-a.

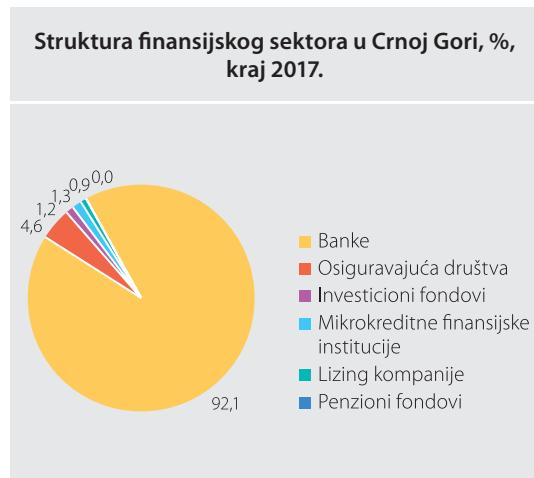
Stanje duga po državnim garancijama na kraju 2018. godine iznosilo je 287,5 miliona eura, odnosno 6,2% BDP-a. Pri tome, stanje duga po spoljnim garancijama iznosilo je 247,8 miliona eura (5,4% BDP-a), a stanje duga po domaćim garancijama 39,7 miliona eura (0,9% BDP-a). Na kraju 2017. stanje duga po garancijama iznosilo je 312,8 miliona eura, odnosno 7,3% BDP-a. Generalno, država sprovodi osjetno umjereniju i obazriviju politiku izdavanja garancija u odnosu na prethodni period. U 2016. godini nije bilo izdavanja garancija, dok su u 2017. bile izdate dvije garancije, i to za kredite date Željezničkoj infrastrukturi Crne Gore (za rekonstrukciju zeljezničke infrastrukture) i JP „Regionalni vodovod Crnogorsko primorje“ – Budva (za potrebe refinansiranja kredita Fonda za razvoj Abu Dabija). U 2018. izdata je jedna garancija, i to za kredit dat Crnogorskom elektroprenosnom sistemu, za izgradnju elektroenergetske infrastrukture na poluostrvu Luštica.

4. FINANSIJSKI SISTEM

U strukturi finansijskog sektora Crne Gore banke imaju ključni udio, odnosno oko 92% ukupne aktive finansijskog sistema²². Pored banaka, druga po značaju su osiguravajuća društva, pri čemu dominiraju ona koja se bave neživotnim osiguranjem. Osiguravajuća društva u ukupnoj aktivi finansijskog sistema činila su oko 4,5%.

Ostatak finansijskog sektora (penzioni fondovi, investicioni fondovi, mikrokreditne finansijske institucije i lizing kompanije) je mali ili relativno nerazvijen. Mikrokreditne finansijske institucije, kao suplementarna struktura bankarskom sektoru, u 2018. godini nastavile su sa rastom aktive od 5,8%, kao i ostalih ključnih parematara poslovanja. Učešće mikrokreditnih finansijskih institucija je u ukupnoj aktivi finansijskog sektora na kraju 2017. godine iznosilo tek 1,3%. Lizing kompanije su posljednjih godina smanjivale svoju djelatnost, što je uticalo na drastično smanjenje njihove aktive. Investicioni i penzioni fondovi i sektor ostale finansijske intermedijacije u zemljama eurozone uglavnom čine znatno razvijeniji i veći dio finansijskog sistema nego što je to slučaj u Crnoj Gori.

Grafik 4.1

izvor: Nadležni nacionalni supervizor

U Crnoj Gori je u 2018. godini poslovalo 15 banaka. Većina kapitala je u stranom vlasništvu, što je takođe karakteristično za zemlje jugoistočne Evrope, kao i veliki broj zemalja članica Evropske unije iz centralne i istočne Evrope. Učešće inostranog kapitala banaka u ukupnom kapitalu banaka je tokom 2018. godine iznosilo 82,1%. Gledano prema zemlji porijekla inostranog kapitala, pet glavnih vlasničkih udjela dolazi iz Austrije, Francuske, Mađarske, Slovenije i Srbije. Banke sa većinskim inokapitalom kontrolisu 79,6% bankarskog tržišta u Crnoj Gori, gledano prema aktivi.

Boks 2 – Fond za zaštitu depozita

Sve banke sa sjedištem u Crnoj Gori su dužne da, po Zakonu o zaštiti depozita²³, učestvuju u sistemu zaštite depozita. Banke su dužne da kvartalno plaćaju redovnu premiju u iznosu od 0,5% (godišnja stopa) od ukupnih depozita.

²² Posljednji dostupni podaci.

²³ „Sl. list Crne Gore“, br. 44/10 od 30. 07. 2010, 40/11 od 08. 08. 2011 i 47/15 od 18. 08. 2015.

Fond obezbjeđuje sredstva iz:

1. prihoda naplaćenih po osnovu početne premije;
2. prihoda naplaćenih po osnovu redovne premije;
3. prihoda od investiranja sredstava Fonda;
4. prihoda ostvarenih po osnovu obeštećenja Fonda u postupku stečaja;
5. donacija;
6. drugih prihoda u skladu sa zakonom.

Ukoliko sredstva Fonda nijesu dovoljna da pokriju obaveze po osnovu zaštite depozita, Upravni odbor Fonda može odlučiti da se nedostajuća sredstva obezbijede:

1. naplatom vanredne premije;
2. uzimanjem pozajmica iz budžeta Crne Gore;
3. uzimanjem kredita od stranih banaka i finansijskih institucija;
4. izdavanjem hartija od vrijednosti.

U slučaju stečaja, prema Zakonu o stečaju i likvidaciji banaka²⁴, član 48, Fond zauzima treće mjesto u redoslijedu prioriteta kod diobe stečajne mase, odmah iza Centralne banke Crne Gore. Potraživanja CBCG od banaka po osnovu kredita datih bankama ili drugim obvezama nastalih tokom privremene uprave ili stečajnog postupka, u aktuelnim slučajevima u Crnoj Gori je zanemarljiva, što bitno uvećava mogućnost naplate potraživanja od strane Fonda.

Na dan 31. 12. 2018. godine Fond je raspolagao sa 111.489.223 eura sredstava za obeštećenje. Fond je u novembru 2018. godine produžio korišćenje sredstava „stand by“ aranžmana sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj na jednu godinu, kojim se za potrebe isplate garantovanih depozita može koristiti dodatnih 30 miliona eura²⁵.

Na kraju 2018. godine, pokrivenost broja deponenata je bila 98,9% (ukupan broj deponenata čiji depoziti ne prelaze 50.000 eura), a odnos sredstava Fonda i ukupnih garantovanih depozita (koeficijent pokrivenosti) je bio 7,6%. Kada se dodaju sredstva iz Ugovora o „stand by“ aranžmanu sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj, koeficijent pokrivenosti je iznosio 9,6%.

U skladu sa Zakonom, ciljani nivo pokrića je 10% garantovanih depozita. Kada sredstva Fonda (bez donacija) dostignu nivo od 10% garantovanih depozita, UO Fonda može donijeti odluku o smanjenju stope redovne premije, odnosno o privremenom obustavljanju naplate redovne premije.

U Evropskoj uniji, Direktiva 2014/49/EU propisuje minimalni iznos pokrivenosti od 0,8% garantovanih depozita, koji se mora dostići do 3. jula 2024. godine. Ciljani nivoi se utvrđuju zavisno od strukture bankarskog sistema (broja i vrste banaka) i broja fondova za zaštitu depozita koji postoje u određenoj zemlji u okviru EU.

Fond raspolaže sa dovoljno sredstava iz redovnih premija da isplati sve garantovane depozite u Atlas banci i Invest banci Montenegro. Na dan 31. 03. 2019. godine garantovani depoziti u Atlas banci iznosili su 89.161.914 eura (stečaj je uveden 05. 04. 2019.). Na dan uvođenja stečaja, 04. 01. 2019. godine garantovani depoziti Invest banke Montenegro su iznosili 22.333.240 eura.

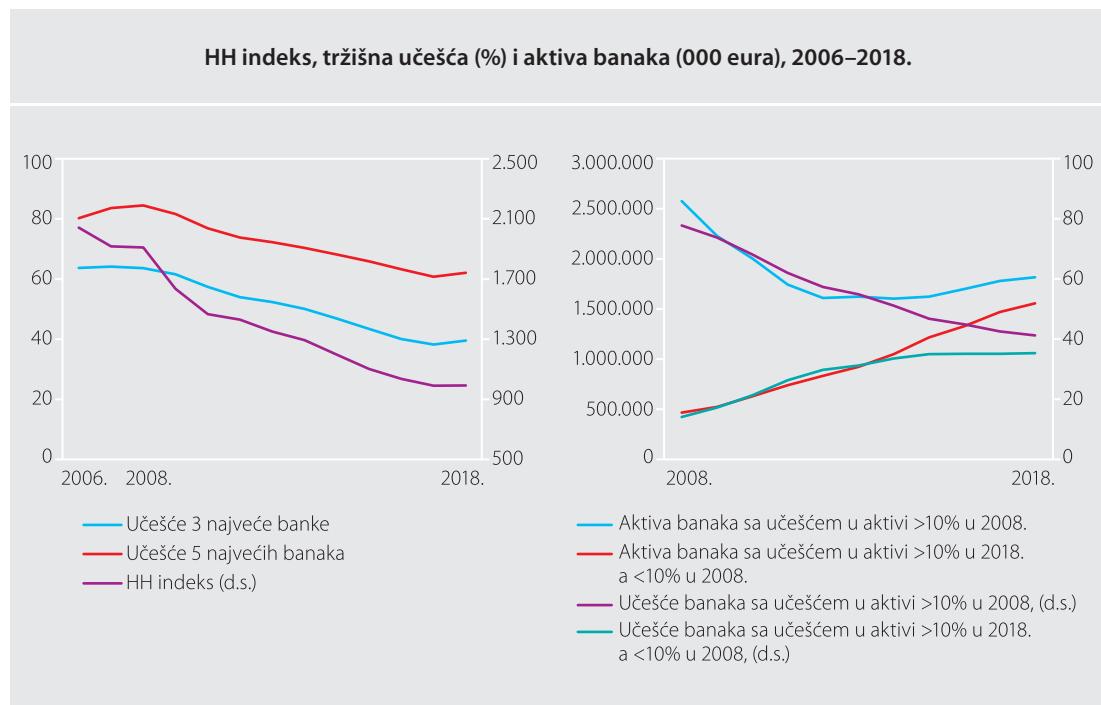
U slučaju da je iznos depozita veći od garantovanog (50.000 eura), onaj iznos depozita preko garantovane sume, deponent može naplatiti iz stečajne mase banke.

²⁴ „Sl. list RCG“, br. 47/01 i „Sl. list Crne Gore“, br. 62/08 i 44/10.

²⁵ Aranžman je inicijalno bio zaključen 2010. godine. Koristi se samo u slučaju nastanka stečaja u nekoj od banaka.

Koncentracija crnogorskog bankarskog tržišta za posljednjih deset godina vidno je promijenjena. Prema HH indeksu, crnogorsko bankarsko tržište je prešlo iz visoko koncentrisanog tržišta u pretkrižnom periodu u nisko koncentrisano tržište, što je karakteristično posljednjih godina. Gledano prema aktivama, učešće tri odnosno pet najvećih banaka na tržištu, poraslo je prvi put za posljednjih deset godina, a na kraju 2018. godine iznosilo je 39,5% odnosno 62,1%.

Grafik 4.2

izvor: CBCG

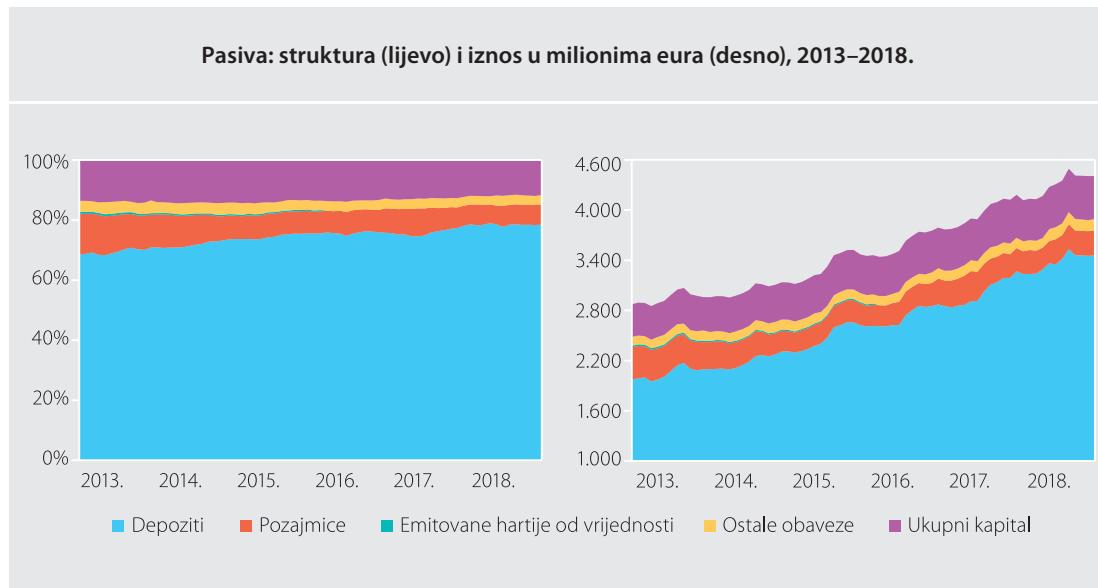
4.1. Struktura bilansa stanja banaka

Povećanje bilansne sume banaka, koje je bilo karakteristično posljednjih godina, nastavljeno je u 2018. godini (godišnji rast od 5,4%, dok je bilansna suma iznosila 4,41 mlrd. eura). Posljednje tri godine bilansna suma banaka je rasla prosječnom stopom od 10,1%, a ključna komponenta rasta na strani aktive je bila značajno povećanje likvidnih sredstava.

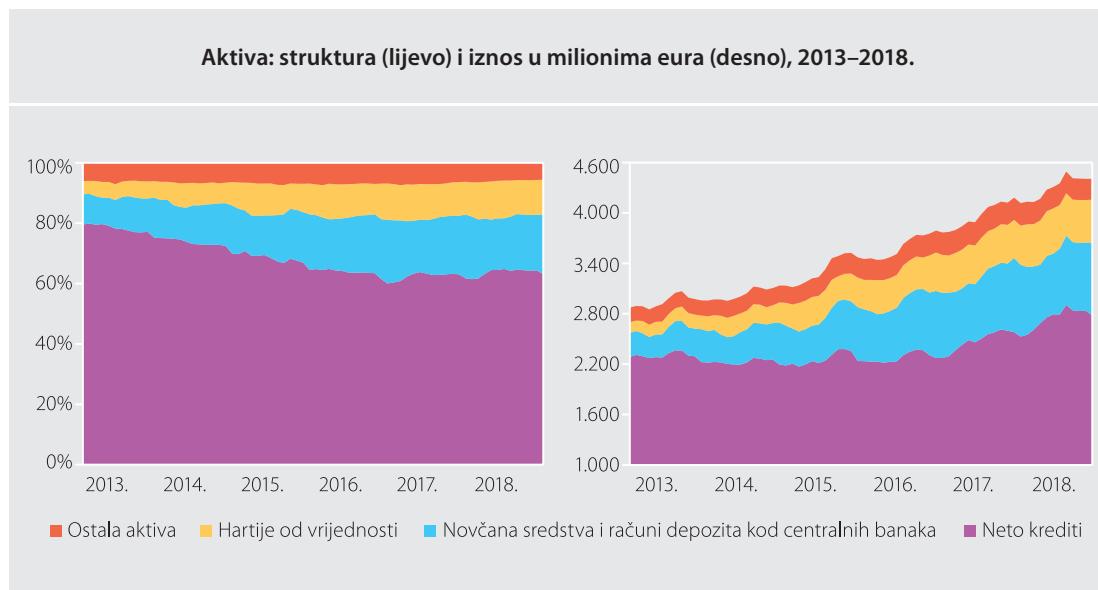
Finansiranje banaka iz depozita je dominantno već duži niz godina, što je u ovoj godini nastavljeno i blago uvećano. Ukupni depoziti već nekoliko godina bilježe rekordne vrijednosti. Na kraju 2018. iznosili su 3,46 mlrd. eura, što je rast od 5,9% u odnosu na kraj 2017. godine. Depoziti nefinansijskih institucija u trećem kvartalu 2018. godini bili su na rekordnom nivou, ali su na kraju godine ostvarili negativnu godišnju stopu rasta od 1,8%. Depoziti stanovništva su pak i ovu godinu završili na rekordnom nivou, uz godišnju stopu rasta od 7,8%. Depoziti nerezidenata, kako privrednih društava tako i fizičkih lica, zauzimaju sve veći udio u ukupnim depozitima (21,3%), a na kraju 2018. ostvarili su zapažen godišnji rast (12%). Posmatrano u odnosu na BDP, ukupni depoziti su na kraju 2018. godine

bili na nešto nižem nivou (74,9%) nego na kraju 2017. godine (76%). Učešće depozita u pasivi povećano je 0,4 p.p., na 78,5%.

Finansiranje banaka iz pozajmica je bilo na nivou iz 2017. godine. U 2018. su pozajmice blago porasle, ali se njihovo učešće u ukupnim obavezama nije promjenilo (7,6%), tako da po ovoj osnovi za sada nema izvora ranjivosti (prema iznosima, ročnosti i valutnoj strukturi).

Grafik 4.3

izvor: CBCG

Grafik 4.4

izvor: CBCG

Shodno profilu poslovanja crnogorskih banaka, krediti i dalje imaju najveće učešće u aktivi, koje se duži niz godina smanjivalo, prije svega zbog većeg opreza kod kreditiranja, ali i negativnih posljedica krize, većih prodaja potraživanja, kao i zbog rasta drugih segmenta aktive. Banke su posljednjih godina intenzivirale kreditnu aktivnost, što se tek posljednje dvije godine značajnije reflektuje na aktivu, pa ukupni krediti „dobijaju na značaju“, ostvarujući na kraju o.g. godišnji rast od 12% (bruto krediti). Udio neto kredita je na kraju 2018. godine povećan 1,4 p.p., na 63,1% aktive, u odnosu na kraj prethodne godine.

Potraživanja banaka od nerezidenata u 2018. porasla su najviše po osnovu gotovine i kredita. Depoziti koje banke drže u inostranstvu su uglavnom depoziti po viđenju i imaju izražen sezonski efekat, uslovjen uticajem ljetne turističke sezone u Crnoj Gori, što je i ove godine bilo posebno izraženo. Ukupna potraživanja od nerezidenata na kraju 2017. godine iznosila su 649,8 mil. eura ili 14,7% aktive. S druge strane, porasle su i obaveze banaka prema nerezidentima, i to primarno po osnovu depozita. Obaveze po osnovu kredita iz inostranstva su takođe porasle (5,7% ukupnih obaveza). Obaveze banaka prema nerezidentima su iznosile 965,9 miliona eura, odnosno 21,9% bilansne sume. Tako je neto strana aktiva banaka na kraju 2018. iznosila -7,2% njihove bilansne sume.

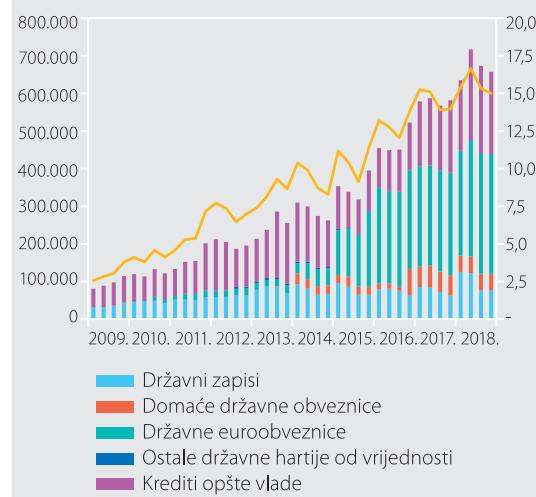
Banke su u prvom dijelu 2018. godine značajno uvećale svoje investicije u hartije od vrijednosti, ali se taj portfolio smanjivao u drugom dijelu godine, tako da je na kraju decembra iznosio 508,1 mil. eura (godišnji rast od 11,9%). Većina novih investicija u hartije od vrijednosti odnosila se na državne hartije od vrijednosti, čija je vrijednost na kraju decembra iznosila 438,9 mil. eura. Na kraju decembra, ukupna izloženost banaka prema opštoj vladu iznosila je 661,1 mil. eura ili 15% aktive. Na kraju drugog kvartala o.g. izloženost je bila dostigla najveći nivo (16,7%).

Izloženost banaka prema državi tokom 2018. godine povećavala se i putem kreditiranja. Država se zadužila sa 82,6 mil. eura novih kredita. Gleđano kroz stanje, krediti centralne vlade su na kraju o.g. porasli za 28,8% na 175 mil. eura. Nasuprot tome, krediti lokalnih vlada su se smanjili za 24,2%.

Sve su to, za banke, investicije sa povoljnom kamatom stopom u odnosu na rizike koje nose, što je bankama bilo posebno „privlačno“ posljednjih godina. Takođe, regulatorni ponder rizika za taj oblik ulaganja je 0%, čime banke na taj dio aktive ostvaruju prihode, a nemaju regulatorni zahtjev za izdvajanje kapitala po tom osnovu.

Grafik 4.5

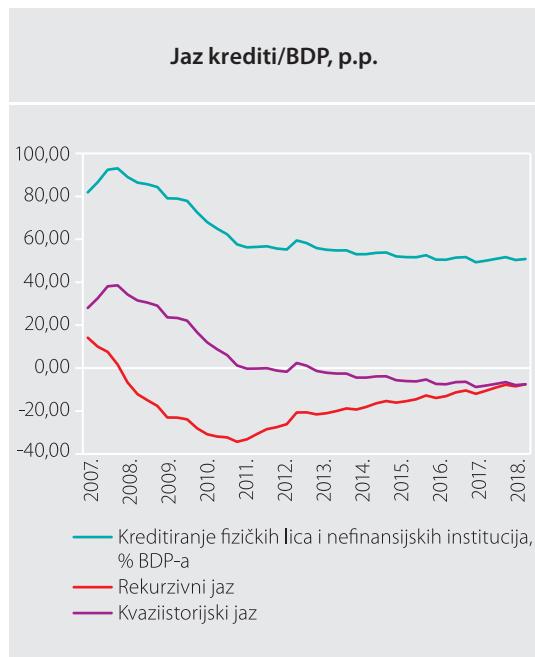
Izloženost banaka prema opštoj vladu, 000 eura i % aktive, 2009–2018.

izvor: CBCG

4.2. Kreditni rast i nekvalitetni krediti²⁶

Grafik 4.6

izvor: CBCG

Ukupni krediti treću godinu zaredom bilježe rast, što je posebno bilo izraženo posljednje dvije godine, kada su njihove godišnje stope rasta iznosile 11,8% u 2017., te 8,5% u 2018. Takođe, intenziviranje kreditne aktivnosti je evidentno ako se posmatraju novoodobreni krediti. Ukupni krediti su u postkriznom periodu bili opali na najniži nivo u 2012. godini, a novoodobreni krediti, od tog perioda, imaju jasnou tendenciju rasta. Za posljednjih sedam godina vrijednost novoodobrenih kredita je u 2018. bila najveća (1,18 mlrd. eura). Kao rezultat snažnijeg rasta novoodobrenih kredita u poslednjem razdoblju, dugogodišnji pad udjela neto kredita u aktivi je zaustavljen i bilježi blagi rast u 2018.

Jaz između odnosa kredita nefinansijskog sektora²⁷ i BDP-a i dugogodišnjeg trenda tog odnosa je ostao negativan (-7,6%), što je tendencija još od četvrtog kvartala 2011. godine. Gledajući ovaj analitički alat, može se reći da kreditni rast, u ovom momentu, ne generiše rizike po stabilnosti finansijskog sistema²⁸.

Ukupni krediti stanovništva (stanje neotplaćene glavnice) su još polovinom 2016. premašili ukupne kredite nefinansijskih institucija²⁹. Banke su nastavile da u priličnoj mjeri kreditiraju sektor stanovništva, posebno imajući u vidu da su novoodobreni krediti stanovništva bili na približno istom nivou kao novoodobreni krediti nefinansijskih institucija. Isto tako, najveći doprinos rastu ukupnih kredita su, kao i prethodne dvije godine, dali upravo krediti stanovništva³⁰ (1,25 mlrd. eura na kraju 2018.). Krediti sektora stanovništva bilježe pozitivne stope rasta posljednjih šest godina, a posljednje tri godine rastu dvocifrenim stopama rasta (11,9% u 2018.). Takođe, krediti stanovništva treću godinu zaredom rastu brže od nominalnog rasta ekonomske aktivnosti. Krediti domaćih nefinansijskih institucija su drugu godinu zaredom imali osjetan rast (5,9%), što se prvenstveno odnosilo na privredna društva u privatnom vlasništvu.

²⁶ Osim ukoliko nije drugačije istaknuto, podaci o kreditima prezentirani u ovom poglavlju kao i u ostatku izvještaja odnose se na kredite i ostala potraživanja kreditnog tipa po bruto principu (sa pripadajućim ispravkama vrijednosti), a bez pripadajućih kamata i vremenskih razgraničenja kamata/naknada.

²⁷ Fizička lica rezidenti (stanovništvo i preduzetnici) i nefinansijske institucije rezidenti (privredna društva u državnom i privatnom vlasništvu).

²⁸ Jaz mjeri razliku između trenutnog odnosa kredita i BDP-a i dugoročnog trenda odnosa kredita i BDP-a. Pri tome, rekursivni jaz se odnosi samo na podatke dostupne zaključno sa datim kvartalom i računa se samo za dati kvartal („zanemarujući“ podatke koji se odnose na naredne kvartale), dok se kvaziistorijski jaz računa i za posljednji i za sve prethodne kvartale uzimajući u obzir sve istorijske podatke dostupne na 31. 12. 2018.

²⁹ Privredna društva u privatnom vlasništvu (rezidenti) i privredna društva u državnom vlasništvu.

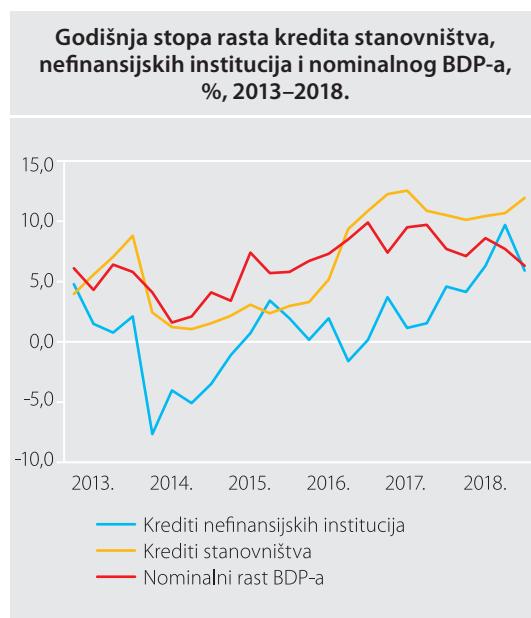
³⁰ Rezidenti.

Novoodobreni krediti su 2018. godine zabilježili rekordan iznos (1,18 mlrd. eura) u periodu nakon krize, a fokus su i dalje bile nefinansijske institucije (527,5 mil. eura) i sektor stanovništva (493,9 mil. eura). Kao i prethodnih godina, najveći udio novoodobrenih kredita nefinansijskim institucijama odnosio se na kredite za likvidnost (obrtna sredstva), gdje su iznosi sa ročnošću do jedne godine i preko jedne godine bili približno isti. Nasuprot tome, ukupni krediti sektora stanovništva bilježe veći rast, a 97,2% novoodobrenih kredita ovom sektoru bilo je ročnosti preko jedne godine.

Gledano po djelatnostima, najviše kredita je dato za djelatnosti trgovine, građevinarstva i uslužnih djelatnosti.

Prema dostupnim rezultatima anketa o kreditnoj aktivnosti³¹, kreditni standardi su ublaženi za stanovništvo, a tražnja je, prema izvještajima banaka, konstantno bilježila rast (neto procenat veći od 5%)³². Kreditni standardi su kod nefinansijskih institucija (u anketi – „privreda“) generalno ublaženi, uz manje oscilacije u zavisnosti od ročnosti kredita i veličine preduzeća, a tražnja se takođe povećavala. Ublažavanje standarda za kreditiranje nefinansijskih institucija i stanovništva banke vide kao rezultat povećane konkurenčije na tržištu, a zatim i bolje opšte ekonomске situacije kao i veće spremnosti ka preuzimanju rizika. Tražnja nefinansijskih institucija bila je vođena potrebom za finansiranjem kapitalnih investicija, obrtnih sredstava i restrukturiranjem postojećih dugova, dok su kod stanovništva glavni faktori rasta tražnje bile potrebe za refinansiranjem postojećih dugova, kao i kupovina nepokretnosti i trajnih potrošnih dobara.

Grafik 4.7

izvor: CBCG

Tokom godine banke su intenzivirale kreditnu aktivnost i prema nerezidentnim privrednim društvima (44,3 mil. eura).

Sa aspekta deviznog rizika, odnosno devizno indukovanih kreditnog rizika, valutna struktura kredita je povoljna. Marginalan dio kredita (0,5%) se odnosi na kredite u drugoj stranoj valuti, što je duži period karakteristično za kreditna portfolija banaka.

U ročnoj strukturi kredita prema inicijalnoj ročnosti, na kraju 2018. godine dugoročni krediti su činili 87,3% (bez potraživanja kreditnog tipa). Ukoliko se posmatra preostala ročnost kredita, onda je učešće dugoročnih kredita bilo osjetno niže, 66,6%.

³¹ Centralna banka Crne Gore je od aprila 2018. godine počela da sprovodi anketu o kreditnoj aktivnosti banaka, koja je usklađena sa anketom koja se sprovodi u centralnim bankama u eurozoni, ali i posebno prilagođena specifičnostima crnogorskog tržišta. Cilj ovog istraživanja je da Centralna banka dobije uvid u ključne determinante ponude i tražnje za kreditima privrede i stanovništva.

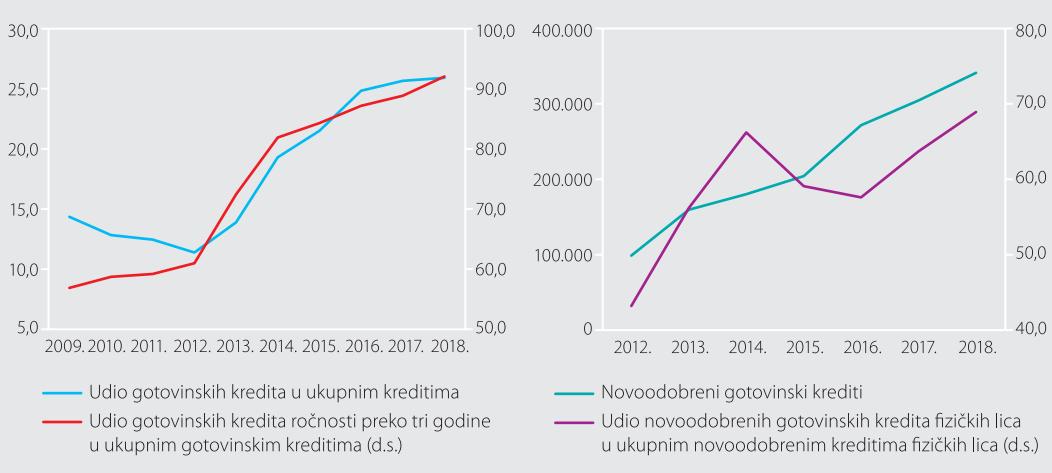
³² Tokom izrade izvještaja bile su dostupne dvije ankete - drugi i treći kvartal, sa očekivanjima za četvrti kvartal 2018.

Boks 3 – Gotovinski (nenamjenski) krediti

Jedan od ključnih nosilaca kreditnog rasta posljednjih godina bili su gotovinski (nenamjenski) krediti, koji su na kraju 2018. godine činili 25,9% ukupnih kredita ili 676,8 miliona eura. Poređenja radi, gotovinski krediti su na kraju 2012. godine činili 11,4% kredita ili 212 mil. eura. Od tog perioda, gotovinski krediti su rasli prosječnom godišnjom stopom od 22,8%, što je u 2018. iznosilo 13,1% ili 78,2 mil. eura.

Grafik 1

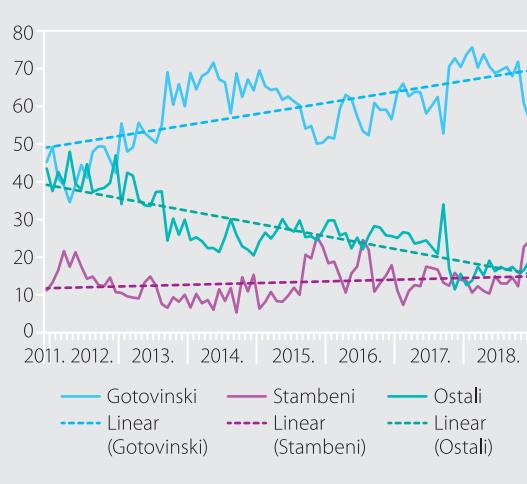
Gotovinski (nenamjenski) krediti, ukupni i novoodobreni, odabrani pokazatelji, u % i 000 eura

izvor: CBCG

Grafik 2

Mjesečno kretanje udjela novoodobrenih kredita fizičkim licima po namjeni i linearni trendovi kretanja udjela, u %, 2012-2018.

izvor: CBCG

Gotovinski (nenamjenski) krediti su suštinski krediti namijenjeni fizičkim licima, jer se posljednjih sedam godina, od ukupnih novoodobrenih gotovinskih (nanamjenskih) kredita u prosjeku 99,1% odnosilo na fizička lica. Iznos novoodobrenih gotovinskih kredita se posljednjih godina povećava, a u 2018. godini je dostigao 341,1 mil. eura.

Ova vrsta kredita je postala dominantna kod novoodobrenih kredita sektora stanovništva. Čak preko dvije trećine (68,9%) novoodobrenih kredita fizičkim licima u 2018. godini su bili gotovinski krediti.

Sudeći po anketi o kreditnoj aktivnosti banaka, tražnja za ovim kreditima je tokom godine posebno porasla. Banke smatraju da je rast tražnje bio vođen više finansijskim potrebama stanovništva, nego poboljšanom ekonomskom situacijom u zemlji.

Ono što bi moglo predstavljati ranjivost u narednom periodu, pored kreditiranja, je ročnost ovih kredita, s obzirom na to da je 92% (bruto) gotovinskih kredita sa ročnošću preko tri godine. Troškovi obrade gotovinskih kredita su niži a zahtjevi kod obezbeđenja su manji, što ove kredite čini privlačnim. S druge strane, kamate po kojim se ovi krediti odobravaju za banke predstavljaju bitan izvor prihoda. Takođe, bitno je napomenuti da su banke dovoljno likvidne za finansiranje ove kategorije klijenata, koji su inače po kvalitetu portfolija znatno bolji od pravnih lica. Veći rast kredita odobrenih fizičkim licima u jednogodišnjem periodu (februar 2019 / februar 2018. godine) od 12,2%, u odnosu na pravna lica od 7,5%, ne zabrinjava, jer su fizička lica tradicionalno dobri klijenti poslovnim bankama. Procenat *NPL-a* u portfoliju fizičkih lica prema posljednjim kvartalnim raspoloživim podacima iznosi 5,5% i manji je u odnosu na pravna lica kod kojih iznosi 9,2%, kao i u odnosu na sistemski koeficijent koji je na 28. 02. 2019. godine iznosio 6,1%.

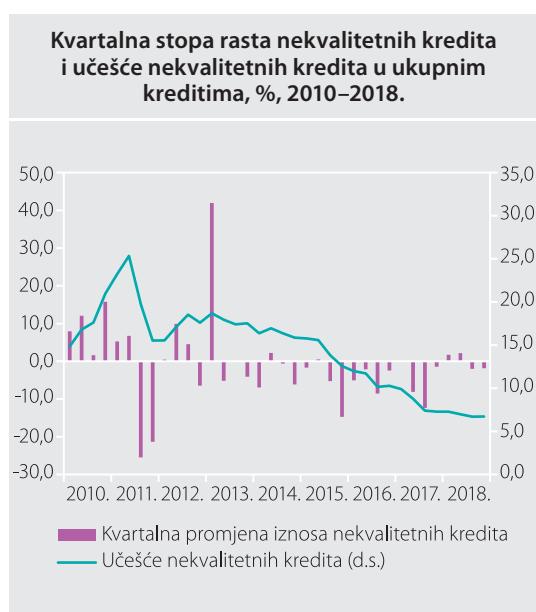
Opadanje kreditnog rizika, posmatrano kroz udio nekvalitetenih kredita, nastavljeno je i u 2018. godini, premda smanjenje nekvalitetnih kredita nije išlo istom dinamikom kao posljednje četiri godine. Godišnji pad učešća nekvalitetnih kredita je iznosio 0,6 p.p., što je na kraju 2018. iznosilo 6,7%.

Suma nekvalitetnih kredita na kraju ove godine bila je na približno istom nivou kao na kraju prethodne godine (196,9 mil. eura), uz neznatno povećanje u prvom dijelu godine. Suma nekvalitetnih kredita u odnosu na BDP je takođe nastavila da opada, što je na kraju 2018. iznosilo 4,3% (naspram 4,7% i 6,3% na kraju 2017. i 2016. godine, redom).

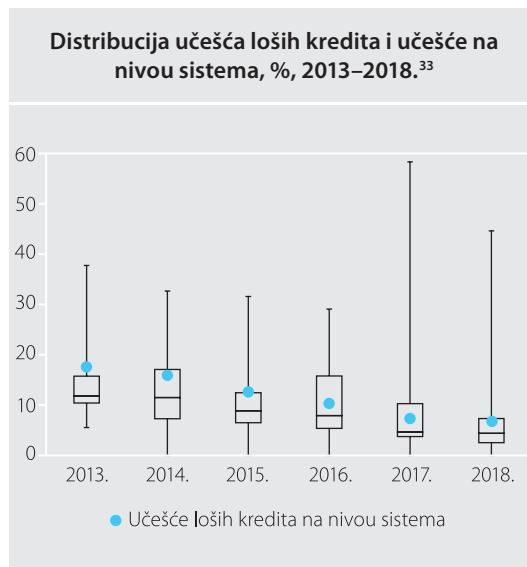
Suma kredita koji kasne s otplatom preko 30 dana (182,9 mil. eura, ili 6,2% ukupnih kredita) je na kraju 2018. bila za 2,9% manja u odnosu na kraj 2017. godine.

Sudeći i po disperziji učešća nekvalitetnih kredita u sistemu, kreditni rizik se na agregatnom nivou smanjio. Sa grafika 4.9 se vidi da je razmak između minimuma i maksimuma manji nego prošle godine, kao i razmak između prvog i trećeg kvartila. Učešće nekvalitetnih kredita na nivou sistema je bilo oko vrijednosti trećeg kvartila, odnosno približno tri četvrtine banaka u sistemu imalo je učešće nekvalitetnih kredita ispod onog na nivou sistema. Ako bismo izuzeli dvije banke u kojima je u decembru uvedena privremena uprava, onda bi samo jedna banka imala učešće nekvalitetnih kredita preko 10% (što je manje nego na kraju 2017. godine), dok bi sljedeće najveće učešće bilo veoma blizu učešća na nivou sistema.

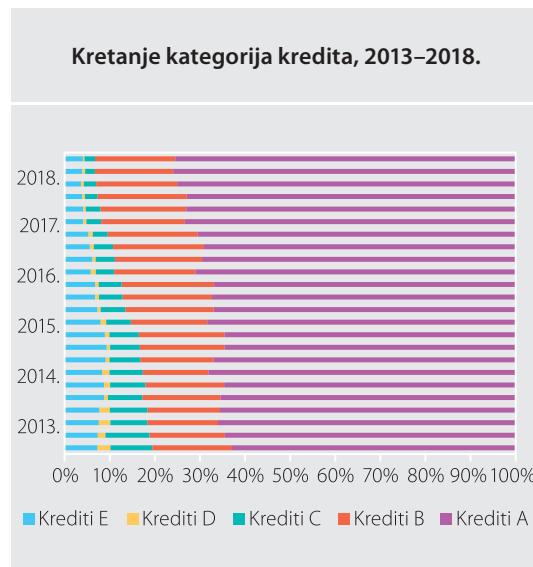
Grafik 4.8

izvor: CBCG

Grafik 4.9

izvor: CBCG

Grafik 4.10

izvor: CBCG

Krediti iz kategorije „A“ bilježe najveći godišnji rast (11,5% u 2018., 16,9% u 2017.), što je očekivano kretanje imajući u vidu ogroman „upliv“ novih kredita posljednje dvije godine i rast ukupnih kredita. Krediti iz kategorije „B“, za razliku od prošle godine (rast od 9,5%), u 2018. nijesu imali značajnije povećanje (1%). S druge strane, krediti iz kategorija „C“ i „D“, opali su za 23,4% odnosno 36,6%, redom (prošlogodišnji pad je bio 14% i 6,5%, redom). Kategorija „E“ bilježi rast od 7% u ovoj godini.

U skladu sa MSFI 9, banke su veći dio finansijskih sredstava (87%) smjestile u tzv. fazu I, u kojoj se nalaze finansijski instrumenti sa niskim kreditnim rizikom. U fazi II se nalazi 5% finansijskih instrumenata čiji je kvalitet značajno pogoršan u odnosu na početno priznavanje, dok se u fazi III, koja obuhvata finansijske instrumente sa objektivnim dokazima o nastanku kreditnih gubitaka, nalazi 8% ukupnih finansijskih sredstava na nivou sistema. Krediti u fazi I i II su rasli tokom godine, dok su se krediti iz faze III smanjivali.

Restrukturirani krediti su se smanjivali i u 2018. godini, a iznos je bio manji za 15,6% u odnosu na kraj 2017. Restrukturirani krediti su iznosili 186 miliona eura i činili su 6,3% ukupnih kredita. Smanjenje restrukturiranih kredita se najviše odnosilo na kredite nefinansijskih institucija, prije svega na kredite kompanija iz djelatnosti trgovine i građevinarstva.

Kreditni rizik koji proizilazi iz dijela portfolija koji se odnosi na nefinansijske institucije, sudeći po sumi nekvalitetnih kredita, smanjio se i ove godine. Godišnji pad sume ovih kredita na kraju 2018. iznosio je 24%, dok je njihovo učešće u ukupnim kreditima nefinansijskih institucija opalo sa 14,5% na 10,4% (19,8% na kraju 2016.). Najveća koncentracija nekvalitetnih kredita je i dalje kod sektora trgovine i građevinarstva, pri čemu su potraživanja banaka po nekvalitetnim kreditima od

³³ Odozdo prema gore, horizontalne linije grafikona za svaku pojedinačnu godinu označavaju minimum, prvi kvartil, drugi kvartil (medijanu), treći kvartil i maksimum.

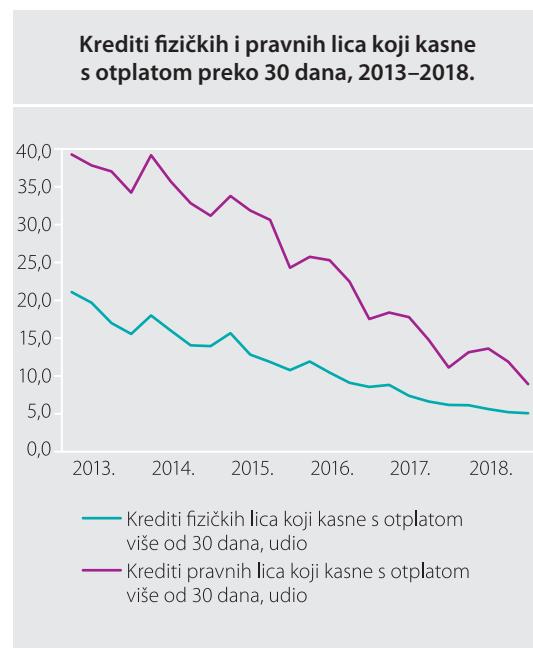
sektora trgovine i prerađivačke industrije manja u odnosu na prethodnu godinu (29,1% i 22,5%, redom).

Kao i u ranijem periodu, kreditni rizik je bio daleko manje izražen kod sektora stanovništva. Učešće nekvalitetnih kredita sektora stanovništva na kraju 2018. godine iznosilo je 4,3%.

Kreditni rizik mјeren kašnjenjem otplate kredita duže od 30 dana nastavio je opadajući trend i tokom 2018. godine. To je posebno bilo prisutno kod nefinansijskih institucija, gdje je na kraju 2018. udio ove kategorije, po prvi put nakon krize, jednacifren (8,9%, sa 11,1% na kraju 2017.). Kod stanovništva je isti udio iznosio 5,1% na kraju 2018. godine.

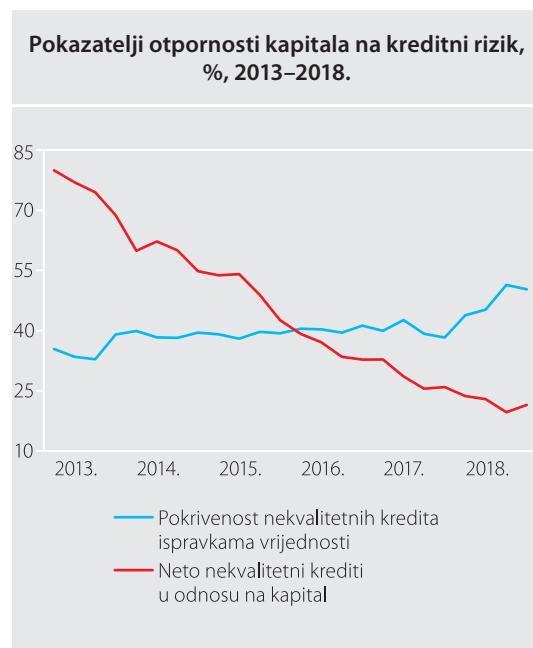
Pokrivenost nekvalitetnih kredita ispravkama vrijednosti na kraju 2018. godine iznosila je 50,3%³⁴. Racio neto nekvalitetnih kredita prema kapitalu na kraju 2018. godine iznosio je 21,5%. Ovaj pokazatelj bilježi višegodišnji pad i ukazuje na to da je iznos kapitala koji je izložen kreditnom riziku sve manji.

Grafik 4.11

izvor: CBCG

Grafik 4.12

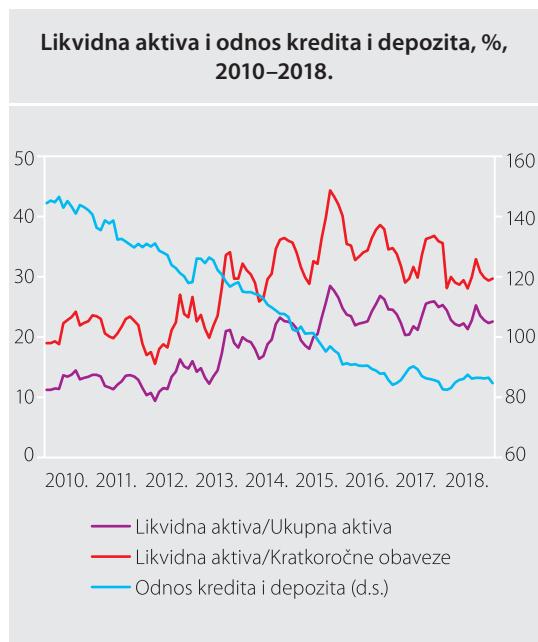
izvor: CBCG

³⁴ Odnos ispravki vrijednosti za gubitke po nekvalitetnim kreditima prema nekvalitetnim kreditima. Odnosi se na kredite koji obuhvataju kamatna potraživanja i vremenska razgraničenja kamata/naknada.

4.3. Likvidnost

Visok nivo likvidnosti je karakterisao bankarski sektor i u 2018. godini. Tako je likvidna aktiva činila 22,6% ukupne aktive. U apsolutnom iznosu je bila niža za 6,1% u odnosu na kraj prethodne godine.

Grafik 4.13

izvor: CBCG

Odnos kredita i depozita (84,7%) je zabilježio blagi rast na godišnjem nivou, što je prva godina, još od 2009, da je pad odnosa kredita i depozita zaustavljen. Rast depozita je i u 2018. bio zavidan, ali i kreditne aktivnosti. I sektor nefinansijskih institucija i sektor stanovništva nastavili su da budu neto kreditori.

Odnos likvidne aktive i kratkoročnih finansijskih obaveza prema preostalom ugovorenom dospijeću iznosio je 29,7%, što je manje nego na kraju 2017. godine. Kratkoročne obaveze su porasle i u 2018. (za 373,5 miliona eura). Depoziti po viđenju imaju prevagu kod ročnosti depozita i ove godine, i četvrtu godinu zaredom su veći od oročenih depozita. Na kraju 2018. oni su činili 64,2% ukupnih depozita, a poređenja radi, na kraju 2013. isti udio je iznosio 42%. Ročna usklađenost finansijske aktive i finansijskih obaveza (prema preostalom ugovorenom dospijeću) ukazuje na negativan kumulativni gap u periodu od jednog do 365 dana, kao i od jedne do 5 godina (0,2% od ukupnog izvora sredstava).

Za potrebe likvidnosti bankama su dostupna značajna sredstva, i to u vrlo kratkom roku, a prije svega depoziti koje banke drže kod finansijskih institucija u inostranstvu, koji su najčešće dijelom u vidu depozita po viđenju. Ti depoziti su na kraju 2018. godine iznosili 189,4 mil. eura, i činili su 20,2% likvidnih sredstava. Takođe, banke su na računima za poravnanje kod CBCG na kraju decembra imale 416,3 mil. eura. Dodatno, banke su držale iznos gotovine od 201,8 mil. eura u svojim trezorima.

4.4. Solventnost

Ukupni kapital banaka na kraju 2018. godine iznosio je 513 miliona eura, čineći 11,6% bilansne sume, a na godišnjem nivou zabilježio je pad od 0,2%. Udio ukupnog kapitala, pored rasta u apsolutnoj vrijednosti, u bilansnoj sumi blago se smanjuje, kao rezultat većeg rasta bilansne sume. Međutim, ako se uporede osnovni kapital (*Tier 1*) i bilansna suma, taj je odnos posljednjih godina uravnotežen, a na kraju 2018. godine iznosio je 8,4%.

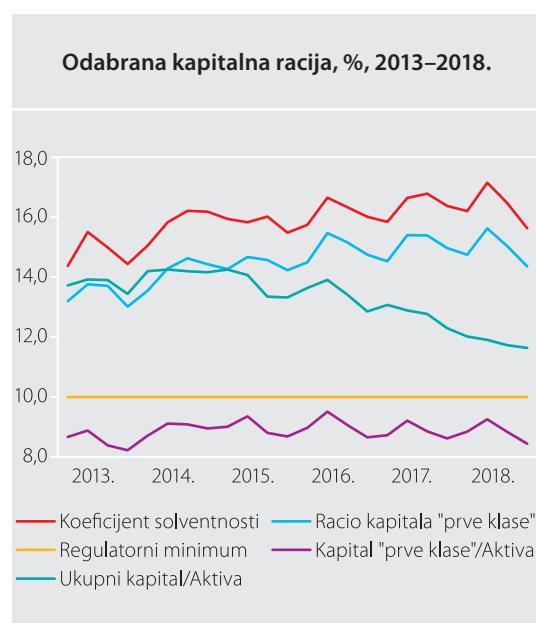
Odnos regulatornog kapitala i rizikom ponderisane aktive (koeficijent solventnosti), na kraju drugog kvartala 2018., zabilježio je najvišu vrijednost još od prvog kvartala 2008. godine, ali je na

kraju 2018. ipak bio niži nego na kraju 2017. i iznosio je 15,6%.

Koefficijent solventnosti je bio ispod zakonom propisanog nivoa kod dvije manje banke, čije je tržišno učešće na kraju godine iznosilo 6,2% gledano prema aktivi, pri čemu je u tim bankama početkom decembra 2018. uvedena privremena uprava, a u prvim mjesecima 2019. godine im je oduzeta dozvola za rad. Kod ostalih banaka, koefficijent solventnosti je bio znatno iznad zakonskog minimuma, a na godišnjem nivou je zabilježeno povećanje tog koefficijenta kod pet najvećih banaka. Racio kapitala „prve klase“ je na kraju 2018. iznosio 14,4%, i takođe je bio niži nego na kraju prethodne godine.

Tokom 2018. godine dokapitalizaciju su sprovele tri banke u ukupnoj vrijednosti od 17,4 mil. eura.

Grafik 4.14

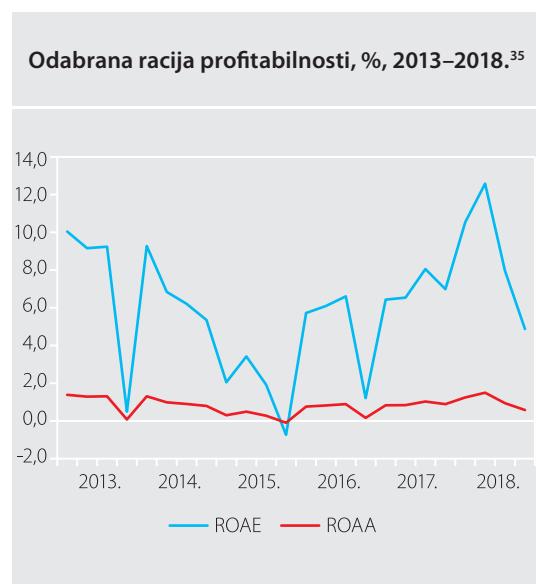

izvor: CBCG

4.5. Profitabilnost, kamatne stope i konkurenčija

Profitabilnost na nivou sistema u 2018. bila je zadovoljavajuća, i ima tendenciju rasta za posljedne tri godine. Neto profit banaka je u 2018. godini iznosio 24,8 miliona eura, ostvarivši pad od 28,6% u odnosu na prethodnu godinu. Manja neto dobit na nivou sistema je uglavnom rezultat gubitaka u bankama u kojima je početkom decembra uvedena privremena uprava i kasnije oduzete dozvole za rad. U ostatku sistema, većina banaka je ostvarila dobit. Pet najvećih banaka, koje ujedno pojedinačno prelaze 10% tržišnog učešća prema aktivi, poslovale su znatno bolje nego u prethodnoj godini, a njihova dobit se povećala za 24,7%. Ako se posmatra sistem bez banaka u kojima je bila uvedena privremena uprava, neto dobit je iznosila 48,3 miliona eura, što je 37,1% više nego tokom prethodne godine.

Grafik 4.15

izvor: CBCG

³⁵ Kvartalni podaci za prva tri kvartala se odnose na kumulative – na prva tri mjeseca, prvih šest mjeseci i na prvi devet mjeseci godine, a na godišnji uporedivi nivo su prebačeni množenjem sa 4, 2 i 4/3, respektivno.

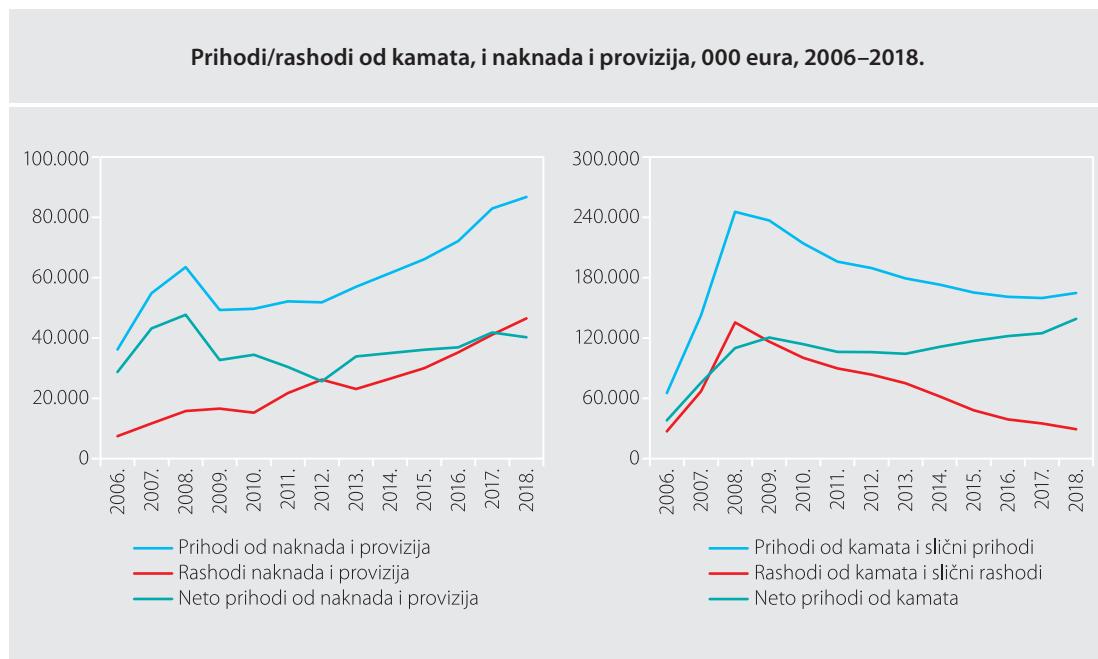
Shodno negativnim kretanjima u navedenim bankama, povraćaj na prosječnu aktivu (0,6%) i povraćaj na prosječni kapital (4,9%) u 2018. godini bili su manji u odnosu na 2017. godinu. Ako se posmatra ostatak sistema bez dvije navedene banke, onda je povraćaj na prosječnu aktivu bio 1,2%, a povraćaj na prosječni kapital 10%.

Značajna kreditna aktivnost tokom 2018. godine uticala je da prihodi banaka po osnovu kamata, prvi put od nastanka krize 2008. godine, zabilježe rast. Banke su nastavile da „diverzifikuju“ prihode od kamata, s obzirom na to da je portfolio hartija od vrijednosti uvećan za 12% tokom 2018. godine. Banke su investicije u hartije od vrijednosti uglavnom bazirale na hartijama koje je izdala država Crna Gora (86,2%). Udio ovih prihoda u ukupnim prihodima od kamata je bio 9,7%.

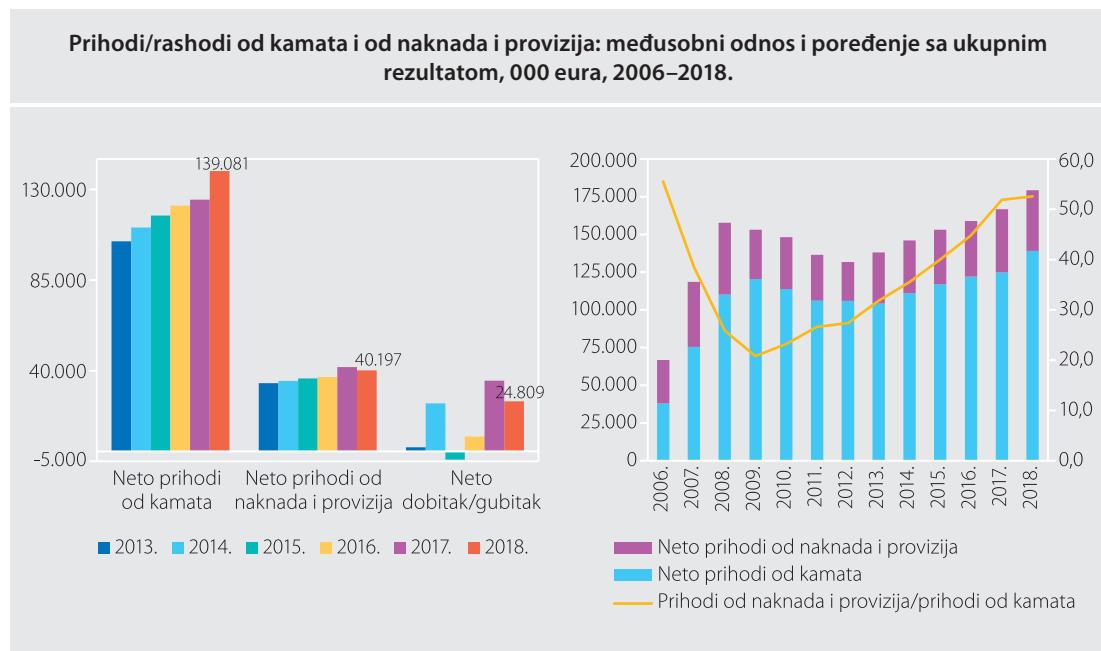
Rashodi od kamata su, i u ovoj godini, nastavili da opadaju. Banke se uglavnom finansiraju iz domaćih depozita, na koje su kamatne stope koje banke plaćaju dodatno opale, premda sporijom dinamikom nego što je to viđeno u prethodnom periodu. Kao rezultat povećanja prihoda i pada rashoda od kamata, neto prihodi od kamata su zabilježili osjetan rast u 2018. godini, što je nastavak njihovog višegodišnjeg rasta.

Neto prihodi od naknada i provizija su bili na nešto nižem nivou nego tokom 2017. godine. Generalno, prihodi od naknada i provizija su u postkriznom periodu dobijali na značaju u ukupnim prihodima banaka, pa je tako odnos ovih prihoda i prihoda od kamata u 2009. bio 20,8%, da bi u 2018. dostigao nivo od 52,6%.

Grafik 4.16

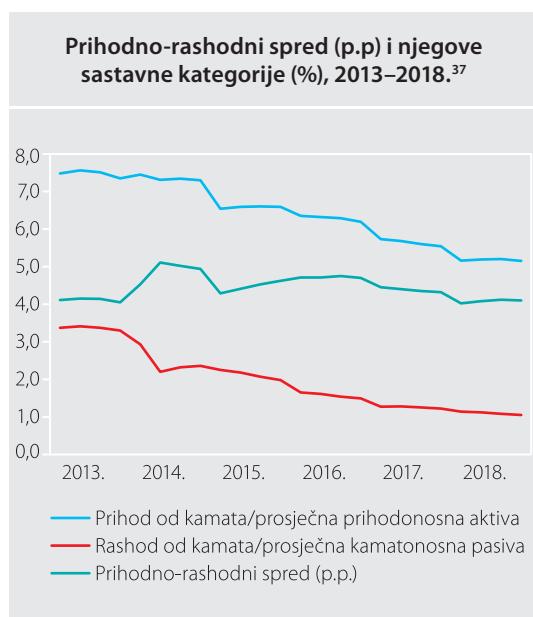
izvor: CBCG

Grafik 4.17

izvor: CBCG

Pored prihoda od kamata, tokom godine se povećavala i prihodonosna aktiva. Na kraju 2018. prosječna prihodonosna aktiva je činila 76,3% prosječne aktive. Povećanje neto prihoda od kamata može se vidjeti i preko prihodno-rashodnog spreda³⁶, jer su banke nastavile da smanjuju rashode od kamata. Spred je na kraju 2018. generalno bio nivou iz prethodne godine i zadržao se iznad četiri p.p., a po bankama se značajno razlikovao, krećući se od 0,02 do 5,3 p.p. Manji kamatni spred, u srednjem roku, mogao bi da predstavlja pritisak na profitabilnost banaka, imajući u vidu veličinu i trenutno stanje crnogorske ekonomije.

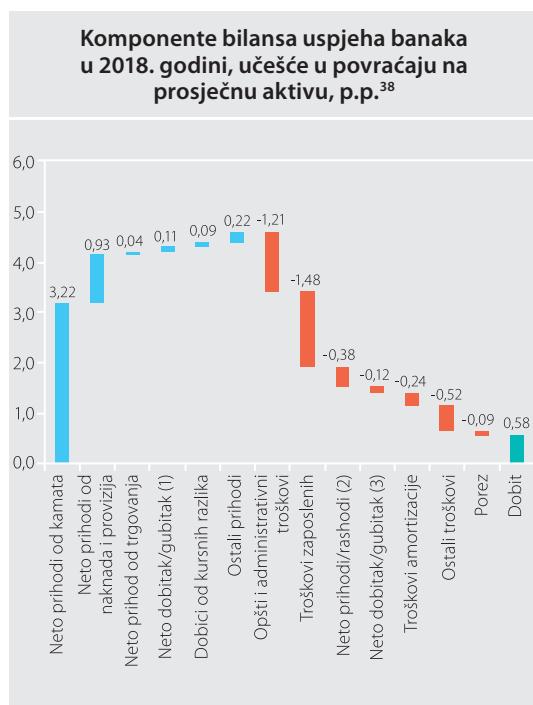
Dekompozicija povraćaja na prosječnu aktivan takođe pokazuje da neto prihodi od kamata imaju najveći doprinos. Iako su troškovi obezvređenja bili nominalno manji nego u 2017., njihov doprinos u ROAA je iznosio -0,38 p.p. Troškovi zaposle-

Grafik 4.18

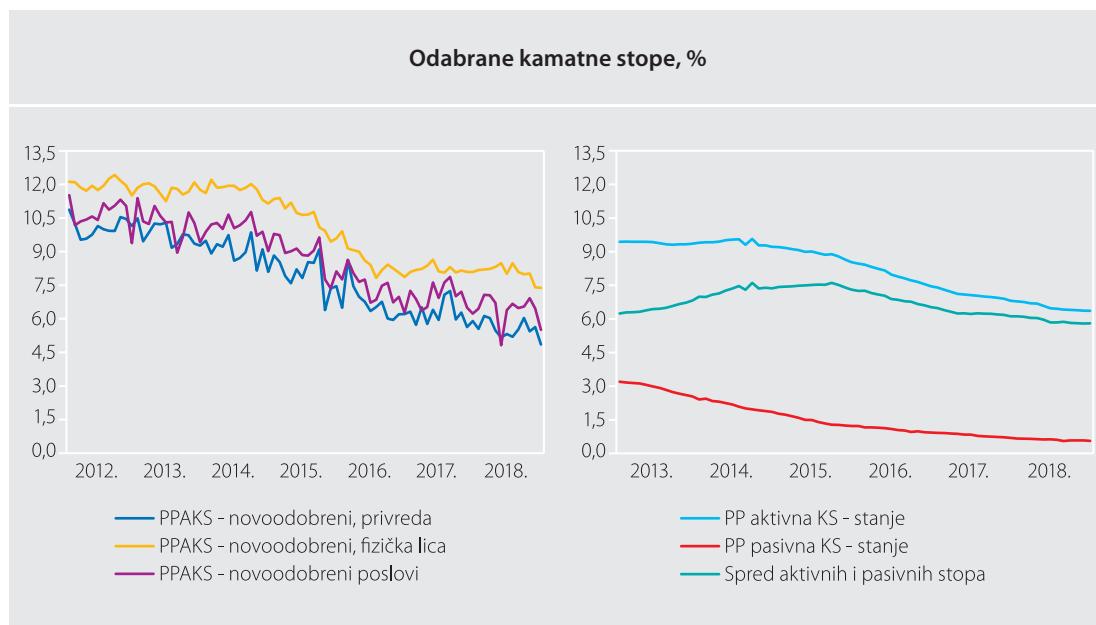
izvor: CBCG

³⁶ Razlika između prihoda od kamata u odnosu na prosječnu prihodonosnu aktivan i rashoda od kamata u odnosu na prosječnu kamatonosnu pasivu.

³⁷ Kvartalni podaci za prva tri kvartala odnose se na kumulativ – na prva tri mjeseca, prvih šest mjeseci i na prvih devet mjeseci godine, respektivno, a na godišnji uporedivi nivo su prebačeni množenjem sa 4, 2 i 4/3.

Grafik 4.19

izvor: CBCG

Grafik 4.20

izvor: CBCG

³⁸ (1) uslijed prestanka priznavanja finansijskih instrumenata koji se ne vrednuju po fer vrijednosti kroz bilans uspjeha; (2) po osnovu obezvređenja finansijskih instrumenata koji se ne vrednuju po fer vrijednosti kroz bilans uspjeha; (3) od finansijskih instrumenata iskazanih po fer vrijednosti kroz bilans uspjeha, a koji se ne drže radi trgovanja.

nih i opšti i administrativni troškovi predstavljaju najveće troškove, i na godišnjem nivou su porasli, dok su troškovi amortizacije takođe bili veći.

Tendencija opadanja prosječne ponderisane aktivne kamatne stope (za cijelokupan kreditni portfolio banaka, tj. na neotplaćenu glavnici/dug) nastavljena je i u 2018. godini, a pad je, za period od godinu dana, iznosio 0,4 p.p. Što se tiče prosječne ponderisane pasivne kamatne stope, godišnji pad je bio manji i iznosio je tek 0,1 p.p. Na kraju decembra o.g. prosječna ponderisana aktivna kamatna stopa je iznosila 6,36%, dok je prosječna ponderisana pasivna kamatna stopa iznosila 0,56%. Kamatni spred je sredinom godine opao na ispod 6 p.p., pa je na kraju 2018. iznosio 5,8 p.p.

Slično su se kretale i kamatne stope na novoodobrene kredite tokom 2018. godine. Posmatrajući ponderisanu aktivnu kamatnu stopu na novoodobrene kredite u 2018. godini, kamatna stopa je bila niža za 0,57 p.p. u odnosu na 2017. i iznosila

je 6,28%. Smanjenje je „vukao“ sektor nefinansijskih institucija, čije su kamatne stope bile 0,66 p.p. niže nego u 2017, a ponderisana stopa za ovaj sektor je iznosila 5,46%. Generalno, zaduživanje sektora stanovništva je „skuplje“ u poređenju sa sektorom nefinansijskih institucija. Ponderisana stopa sektora stanovništva je bila niža za 0,15 p.p. u 2018. u odnosu na 2017. i iznosila je 8,06%.

4.6. Analiza osjetljivosti

Testiranje osjetljivosti na kreditni rizik pokazalo je značajnu osjetljivost kod pojedinih banaka, prije svega kod prvog i četvrtog testa, dok banke pokazuju veliku otpornost kod drugog i trećeg testa. Prvi test nisu prošle tri banke, uz ukupni iznos nedostajućeg kapitala od 48,8 miliona eura, a četvrti test nije prošlo šest banaka, uz ukupni iznos nedostajućeg kapitala od 65,8 miliona eura³⁹. Ipak, koeficijent solventnosti na nivou bankarskog sektora nakon nijednog od testova nije opao ispod regulatornog minimuma.

Tabela 4.1

Analiza osjetljivosti kreditnog i tržišnih rizika, 31. 12. 2018.									
br.	naziv testa	koeficijent solventnosti poslije testa, %					iznos nedostajućeg kapitala na nivou sektora, 000 eura	broj banaka koje nijesu prošle test	
		min.	1. kv.	3. kv.	Max.	Sist.			
		koeficijent solventnosti prije testa, %							
		-20,8	12,8	24,4	45,6	15,6			
testiranje kreditnog rizika									
1.	negativna prekompozicija strukture klasifikovanih kredita ⁴⁰	-40,1	10,7	21,1	45,5	13,9	48.835	3	
2.	povećanje nekvalitetnih kredita za 30% i ispravki vrijednosti za 40%	-27,0	11,5	23,3	45,5	14,7	31.367	2	
3.	bankrot velikog dužnika ⁴¹	-21,9	11,1	22,1	43,7	14,4	26.674	2	
4.	bankrot najvećeg dužnika	-150,4	9,6	18,4	39,5	11,2	65.800	6	
testiranje tržišnih rizika									
1.	povećanje kamatnih stopa za 2 p.p. primjenom na kumulativni gdp pozicija osjetljivih na promjenu kamatne stope, ročnosti 181–365 dana	-20,9	12,2	23,9	46,1	15,2	ne računa se	2	
2.	korekcija neto otvorene devizne pozicije za 20%	-20,8	12,8	24,3	45,6	15,6	ne računa se	2	

izvor: CBCG

Testiranja osjetljivosti na rizik promjene kamatne stope, kao i na rizik promjene deviznog kursa, očekivano su pokazala zanemarljivo negativan uticaj na koeficijent solventnosti, koji je na nivou sektora u prvom slučaju opao za 0,4 p.p., na 15,2%, a u drugom slučaju za svega 0,0007 p.p.

³⁹ Dvije banke imale su koeficijent solventnosti ispod zakonskog minimuma od 10% tj. nedostajući kapital i prije sprovedenih testova.

⁴⁰ Prekompozicija strukture kredita izvršena je na sljedeći način: 1) kategorija A – „dobra aktiva“ obračunata je u iznosu od 90%, a za iznos kredita od 10% iz kategorije A uvećana je kategorija B; 2) kategorija B – „aktiva sa posebnom napomenom“ obračunata je u iznosu od 95% uvećane kategorije B; 3) kategorija C – „supstandardna aktiva“ obračunata je u iznosu od 5% iz kategorije B, a zadržano je 95% kategorije C; 4) kategorija D – „sumnjiva aktiva“ obračunata je u iznosu od 5% iz kategorije C, dok je zadržano 95% iz D i 5) kategorija E – „gubitak“, iznos je uvećan za 5% iznosa kategorije D.

⁴¹ Medijalna vrijednost duga 20 najvećih dužnika banke.

Tabela 4.2

Analiza osjetljivosti rizika likvidnosti, 31. 12. 2018.							
br.	naziv testa	pokrivenost slobodnim likvidnim sredstvima, 000 eura (617.726 na 31. 12. 2018)			pokrivenost raspoloživim likvidnim sredstvima, 000 eura (743.665 na 31. 12. 2018)		
		nedostajući iznosi (-), sektor	broj banaka koje nijesu prošle test	nedostajući iznosi (-) za banke koje su pale na testu	nedostajući iznosi (-), sektor	broj banaka koje nijesu prošle test	nedostajući iznosi (-) za banke koje su pale na testu
1.	odliv 30% depozita	-420.040	13	-422.229	-294.101	12	-309.087
2.	odliv 30% depozita po viđenju	-69.221	7	-154.516	56.718	6	-85.197
3.	odliv depozita po viđenju: 20% za fizička lica i 40% za pravna lica	-89.192	7	-157.510	36.747	6	-92.416
4.	odliv oročenih depozita: 30% za fizička lica i 40% za pravna lica	230.308	6	-41.666	356.247	5	-20.324
5.	odliv depozita najvećeg deponenta	386.064	2	-4.529	512.003	1	-3.314
6.	odliv 50% depozita 10 najvećih deponenata	174.324	5	-29.488	300.263	4	-12.965
7.	odliv 100% depozita javnog sektora	164.016	4	-56.515	289.955	3	-36.570

izvor: CBCG

Testiranje osjetljivosti na rizik likvidnosti, zapravo testiran kao rizik odliva depozita, sprovedeno je kroz sedam ekstremno oštih i malo vjerovatnih testova. U testovima je, uz najlikvidnija – novčana sredstva banaka, veoma konzervativno pretpostavljena mogućnost korišćenja još svega 50% obavezne rezerve⁴². S druge strane, nije pretpostavljena mogućnost korišćenja sredstava banaka u vidu depozita po viđenju u inostranstvu, koja su na kraju 2018. iznosila 189,4 miliona eura, niti preostalih 50% sredstava obavezne rezerve (125,9 miliona eura). Dodatno, nijesu uzete u obzir ni mogućnosti prodaje nenovčane aktive (npr. hartija od vrijednosti), niti uzimanja pozajmica od matičnih banaka, drugih učesnika na domaćem ili stranim tržištima, ili eventualno od CBCG ili države.

I pod tim pretpostavkama, testiranje je, očekivano, ukazalo na dobru likvidnost sektora kao cjeline, koji jedino u slučaju prvog testa nije imao likvidnih sredstava da odgovori na povlačenje depozita, ni nakon korišćenja 50% sredstava obavezne rezerve. U svim drugim slučajevima, neadekvatnost likvidnih sredstava za pokrivanje odliva depozita javila bi se se po pojedinim bankama, a najizraženija neadekvatnost i nakon korišćenja 50% sredstava obavezne rezerve, javlja se kod trećeg testa, gdje šest banaka nije prošlo test, uz manjak od 92,4 miliona eura.

Međutim, uz korišćenje depozita koje banke imaju na računima u inostranstvu i uz kompletan iznos obavezne rezerve, sistem kao cijelina bi mogao da odgovori na povlačenje depozita i kod prvog testa, uz manjkove na nivou nekoliko banaka. Takođe, manjkovi odnosno broj banaka koje u tim uslovima ne bi prošle ostale testove bi bio zanemarljiv. Opet, treba imati u vidu da i ti uslovi isključuju neke od gore pomenutih dodatnih „slojeva“ likvidnosti, u vidu prodaje hartija od vrijednosti ili eventualnih pozajmica od drugih subjekata.

⁴² Prema Odluci o obaveznoj rezervi banaka kod CBCG („SL CG“ br. 88/17), banka može koristiti do 50% obavezne rezerve bez naknade CBCG, ukoliko ta sredstva vrati do kraja radnog dana. Tehnički, i uz naknadu CBCG od 12% godišnje, banaka može koristiti i više od 50% sredstava obavezne rezerve, odnosno koristiti sredstva obavezne rezerve na period duži od kraja dana.

4.7. Tržište nekretnina

Parameteri koji karakterišu tržište nekretnina u 2018. godini bilježe pozitivne trendove, uslijed boljih uslova kreditiranja, poslovanja građevinskog sektora, ali i povoljnijih makroekonomskih uslova u protekloj godini. Prema rezultatima decembarske ankete, prosječna cijena nekretnina po m² u Podgorici iznosila je 988,1 euro, što predstavlja rast od 5,2% u odnosu na rezultate ankete rađene u decembru prethodne godine.⁴³

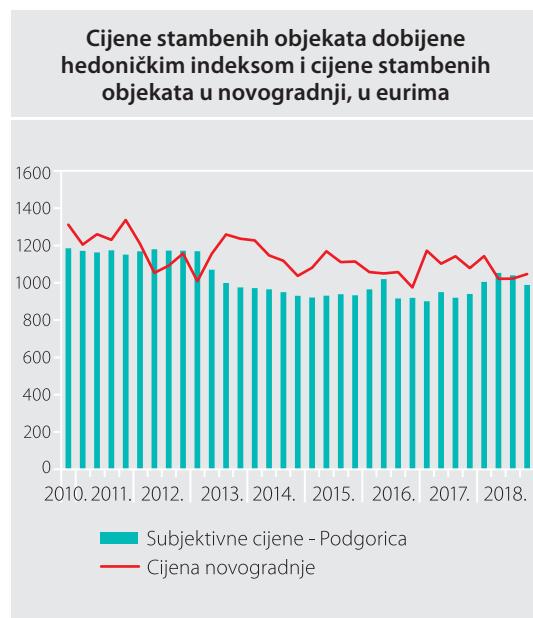
Prosječna cijena kvadratnog metra stana u novogradnji u Crnoj Gori u posljednjem kvartalu 2018. godine iznosila je 1.047 eura i bila je niža za 3% u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Međutim, važno je napomenuti da razlike u cijenama stanova u novogradnji u značajnoj mjeri zavise od učešća stanova Crnogorskog fonda za solidarnu stambenu izgradnju, te ukoliko je učešće ovih stambenih objekata veće, cijene stanova u novogradnji su značajno niže od tržišnih cijena i obrnuto.

Prema procjeni većine agencija za nekretnine⁴⁴ (njih 50%), cijene na tržištu nekretnina ostale su nepromijenjene tokom 2018. godine u odnosu na 2017. godinu, dok je 33,3% odgovorilo da je zabilježen rast od 10% do 15%. Pad cijena nekretnina zabilježilo je 16,7% agencija, i to u prosjeku 3%. Takođe, promet nekretnina kod većine agencija (55,6%) ostao je na istom nivou kao i u 2017. godini. Rast prometa zabilježen je kod 44% agencija.

Stambeni krediti predstavljaju značajnu determinantu tražnje na tržištu nekretnina a bitni trendovi prikazani su u tabeli 4.3.

U decembru 2018. godine stambeni krediti su porasli za 10,5% u odnosu na isti mjesec prethodne godine, što predstavlja najintenzivniji godišnji rast u post-kriznom periodu. To može biti rezultat sve povoljnijih kreditnih uslova. Naime, prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na novoodobrene stambene kredite iznosila je 4,6% na kraju 2018. godine i niža je za skoro jedan p.p. u odnosu na 2017. godinu.

Grafik 4.21

Izvor: CBCG i Monstat

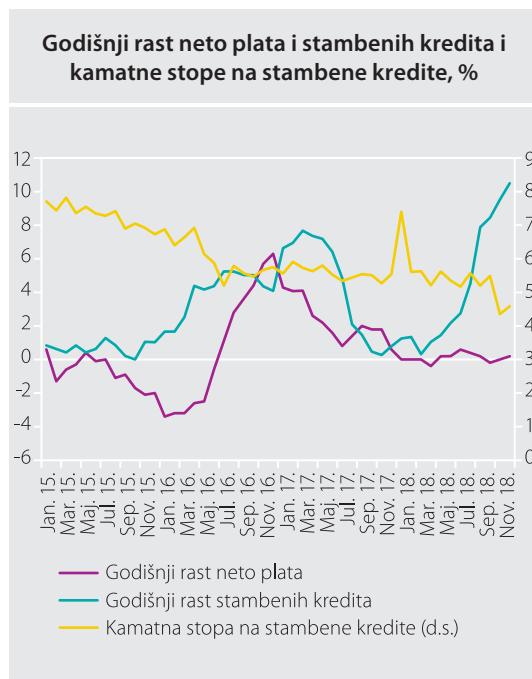
⁴³ Prema hedoničkom indeksu dobijenom iz ankete koju sprovodi CBCG, gdje se cijene ne odnose na stvarne, realizovane cijene, već u osnovi predstavljaju subjektivne cijene vlasnika nekretnina, tj. cijene ispod kojih oni ne bi bili spremni da prodaju nekretnine koje posjeduju.

⁴⁴ Svega deset od ukupno 45 anketiranih agencija je ispunilo anketu.

Tabela 4.3

Trend kretanja stambenih kredita, 2007–2018.					
Godina	Stanje na kraju godine, u 000 eura	Godišnji rast, %	Po glavi stanovnika (u eurima) ⁴⁵	% BDP-a	% ukupnih kredita
2007.	222.592		362,2	8,3	8,9
2008.	264.073	18,6	429,0	8,5	8,9
2009.	349.042	32,2	565,6	11,7	13,2
2010.	350.880	0,5	566,8	11,2	13,9
2011.	325.793	-7,1	525,6	10,0	13,8
2012.	309.729	-4,9	499,3	9,7	13,2
2013.	317.987	2,7	512,1	9,5	13,2
2014.	315.089	-0,9	507,0	9,1	13,3
2015.	308.869	-2,0	496,5	8,5	12,9
2016.	328.558	6,4	528,0	8,3	13,6
2017.	330.983	0,7	531,8	7,7	12,3
2018.	365.737	10,5	587,7	7,9	12,5

izvor: CBCG i Monstat

Grafik 4.22

izvor: CBCG

Ipak, učešće stambenih kredita u strukturi ukupnih kredita je blago poraslo, za 0,2 p.p. Za isti broj procentnih poena poraslo je i učešće ovih kredita u BDP-u, kada je na kraju 2018. godine iznosilo 7,9% procijenjenog BDP-a, što može biti rezultat značajnog rasta BDP-a u 2018. godini.⁴⁶ Ostvareno učešće u BDP-u još uvijek je značajno niže od prosjeka koji je karakterističan za zemlje EU (oko trećine vrijednosti BDP-a), što može biti rezultat slabije platežne sposobnosti građana, ali i manje povoljnijih kreditnih uslova u odnosu na zemlje EU. Dodatno, iznos u kategoriji stambeni krediti po glavi stanovnika u protekloj godini (587,7 EUR) je viši od prosječne neto zarade u Crnoj Gori (511 EUR).

Sa aspekta ponude, može se zaključiti da ona ima potencijal rasta. U protekloj godini 69,8% kreditnog zaduženja pravnih lica koja se bave građevinarstvom, predstavljali su dugoročni krediti. Poznato je da se u privredi dugoročni krediti uglavnom koriste za investicione aktivnosti.

⁴⁵ Podaci o broju stanovnika predstavljaju procjene Monstata.⁴⁶ Prema preliminarnim podacima Monstata, rast BDP-a u 2018. godini iznosio je 4,9%, što je najviša stopa rasta u posljednjih deset godina.

U 2017 godini, učešće bruto dodatne vrijednosti građevinarstva u BDP-u iznosi 6,7%, što je rast od 1,2 p.p. u odnosu na prethodnu godinu. Likvidni potencijal u sektoru građevinarstva je takođe u konstantom rastu, i u 2018. godini iznosio je 150,3 miliona eura. Godišnje stope rasta depozita u ovom sektoru su naročito izražajne u 2016. (53%) i 2017. godini (65,8%). Stoga je stopa nekvalitetnih kredita pala sa 20% u decembru 2017 godine, na 13,1% u decembru 2018. S obzirom na to da je i likvidni potencijal sektora poslovanja nekretnina porastao za 29,8% u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu, može se zaključiti da je došlo do značajnog oživljavanja tržišta nekretnina.

Pozitivan uticaj na oživljavanje građevinarstva imaće i tok realizacije značajnih turističkih i infrastrukturnih projekata u Crnoj Gori u narednom periodu. U narednoj godini očekuje se rast kreditne aktivnosti banaka i blago snižavanje kamatnih stopa na kredite, što bi moglo doprinijeti pozitivnim kretanjima na tržištu nekretnina. Imajući u vidu makroekonomsku situaciju, odnosno pad stope nezaposlenosti od 4,3 p.p. u decembru 2018. godine u odnosu na prethodnu godinu, kao i trend pada kamatnih stopa na stambene kredite, mogu se očekivati pozitivni trendovi i u narednom periodu. Takođe, 70% anketiranih agencija za nekretnine smatra da će doći do porasta cijena nekretnina i u narednom periodu.

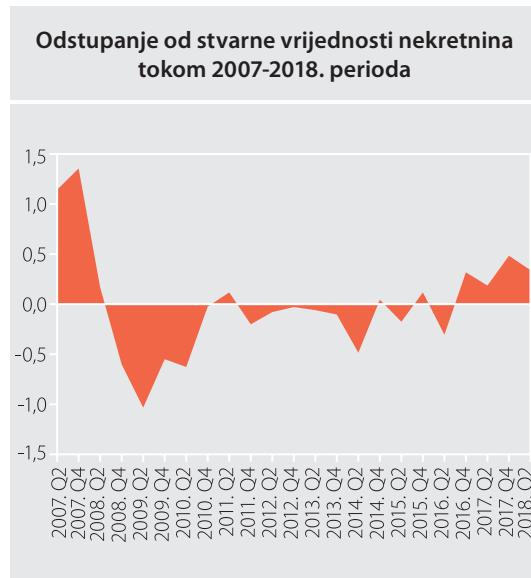
S obzirom na važnost tržišta nekretnina za biznis ciklus i finansijsku stabilnost, izvršena je i procjena rizika na ovom tržištu. Za datu procjenu koristile su se četiri bitne serije koje bi aproksimirale stvarnu (fundamentalnu) vrijednost nekretnine. Svako veliko odstupanje od izračunate stvarne vrijednosti nekretnina bi mogao biti signal uvećanog rizika na tržištu nekretnina, što, kao što je i finansijska kriza pokazala, može da utiče na finansijsku stabilnost.

Za datu analizu koristile su se četire serije: racio subjektivnih cijena nekretnina i neto plate na teritoriji Podgorice, racio cijena novogradnje i neto zarada na teritoriji Crne Gore, procentualno učešće vrijednosti efektivnih časova građevinskih radova u BDP-u i učešće stambenih kredita u BDP-u. Prve dvije serije aproksimiraju faktore koji određuju tražnju (kupovna moć stanovništva). Treća serija aproksimira faktore koji utiču na ponudu na tržištu nekretnina. Četvrta serija aproksimira stanje u bankarskom sektoru koje bitno determiniše kretanja na tržištu nekretnina. Ove serije su raspoložive za period 2007-2018, a dvije serije su, uslijed nedostupnosti podataka, interpolisane. Na ove četiri serije primjenjena je *principal component* analiza, putem koje se kreira nova varijabla koja obuhvata zajednički varijabilitet datih serija tokom specificiranog perioda.

Da bi se procijenila odstupanja od stvarne vrijednosti nekretnina, izračunata su ciklična kretanja putem HP-filter metoda (sa primjenom preporuka u estimaciji Ravna i Uhliga (2004)). Data ciklična kretanja su prezentovana na grafiku 4.23.

Na osnovu datog grafika, može se ocijeniti da period do 2008. godine karakterišu precijenjene vrijednosti nekretnina na tržištu (*boom*), dok

Grafik 4.23

izvor: CBCG

2008-2011. karakterišu izrazito potcijenjene vrijednosti nekretnina (*bust*). Period od 2012-2016. karakterišu slabije oscilacije na tržištu nekretnina, da bi posljednje dvije godine došlo do blage precijenjenosti vrijednosti nekretnina. S obzirom na ipak blago odstupanje, ali i cjelokupnu analizu tržišta nekretnina, procjenjuje se da je rizik tržišta nekretnina na finansijsku stabilnost nizak.

Mane ove analize se sastoje u kratkim serijama koje ne obuhvataju kompletan biznis ciklus iz perioda prije 2007. godine, ali i osetljivost HP filter metode na dužinu serije. Takođe, analiza bi bila unaprijedena ukoliko bi broj varijabli, koje se koriste za *principal component* analizu, bio veći. Serije koje bi doprinijele, u slučaju raspoloživosti, boljem kvalitetu procjene rizika su: investicije u nekretnine, investicije u sektor građevinarstva, visina rente i slično.

4.8. Tržište kapitala

Na Montenegroberzi ostvaren je promet od 147,4 miliona eura (3,2% BDP-a) u 2018. godini, naspram 47,5 miliona eura prometa u 2017⁴⁷. Cjelokupan berzanski promet odnosio se na sekundarni promet, jer nije bilo primarnih emisija, niti vlasničkih, niti dužničkih instrumenata. Trgovanje akcijama činilo je 97,8% sekundarnog prometa, od čega se na trgovanje akcijama firmi odnosilo 141,7 miliona eura, a na trgovanje akcijama investicionih fondova 2,4 miliona eura. Ostatak sekundarnog prometa od 3,2 miliona eura, odnosio se na obveznički promet, pri čemu u najvećoj mjeri na sekundarnu trgovinu državnih obveznica, u iznosu od 2,7 miliona eura.

Na kraju 2018. berzanski indeksi Monex i MNSE10 bili su na nivou od 10.840,49, odnosno 837,08 poena, čime su u odnosu na kraj 2017. bili u porastu od 6,5%, odnosno 7,8%.

4.9. Platni sistemi

Platni sistem CBCG – RTGS sistem i DNS sistem, kao glavna platna infrastruktura u Crnoj Gori, radio je gotovo neometano tokom 2018. godine. Od 2.159 radnih sati i bez produženja rada (ukupno 129.540 minuta proizvodnje), tokom 254 radna dana, Platni sistem CBCG bio je u zastoju 128 minuta, čime je ostvarena raspoloživost od 99,90%.

U 2018. godini, Platni sistem CBCG isprocesuirao je 15,1 mlrd. eura plaćanja (3,3 iznosa BDP-a), odnosno 12% više nego u 2017. Od toga, na RTGS sistem odnosilo se 14,3 mlrd. eura (94,4%), a na DNS sistem 839,9 milion eura (5,6%). Gledano kroz broj plaćanja, Platni sistem CBCG isprocesuirao je 11,2 miliona plaćanja, odnosno 9,2% više u odnosu na 2017. Od toga, na RTGS sistem se odnosilo 4,4 miliona plaćanja (39,3%), a na DNS sistem 6,8 miliona plaćanja (60,7%). Prosječna vrijednost plaćanja u 2018. godini iznosila je 1.350 eura, pri čemu u RTGS sistemu 3.244, a u DNS sistemu 124 eura.

Dok su u DNS sistemu banke jedini učesnici, u strukturi vrijednosti plaćanja u RTGS sistemu na prvom mjestu bile su banke sa 7,9 mlrd. eura (55,2%), potom računi državnog trezora sa 5,9 mlrd. eura (41,3%), CBCG sa 363,3 miliona eura (2,6%) i ostali klijenti CBCG sa 134,9 miliona eura (0,95%). Pre-

⁴⁷ Na blok trgovinu akcijama Elektroprivrede Crne Gore, sprovedenu u maju (68,9 miliona eura – akcije koje je država kupila od A2A) i septembru (51,7 miliona eura – otkup sopstvenih akcija, koje je EPCG kupila od A2A) odnosilo se 81,8% berzanskog prometa za 2018. godinu.

ma broju plaćanja u RTGS sistemu, na prvom mjestu bile su banke sa 4,1 milionom plaćanja (93,2%), računi državnog trezora sa 290,9 hiljada plaćanja (6,6%), CBCG sa 5,4 hiljade plaćanja (0,12%) i ostali klijenti CBCG sa 2,01 hiljadom plaćanja (0,05%).

5. ZAKLJUČAK

Pritisci u državnim finansijama predstavljaju sistemski rizik u Crnoj Gori. Pri tome, nivo javnog duga (trenutno preko 70% BDP-a) nije ključni, niti jedini uzrok problema, već je dobrim dijelom i posljedica djelovanja drugih ekonomskih uticaja, prije svega strukturnih faktora. Generalno, rast javnog duga u slučaju Crne Gore upućuje na nastavak situacije relativno slabe međunarodne konkurentnosti, visoke potrošnje naspram niske akumulacije i zavisnosti od priliva stranog kapitala. Odlučan nastavak primjene mjera fiskalne konsolidacije doveće Crnu Goru u relativno bezbjednu zonu.

Ekonomski rast u Crnoj Gori uglavnom je bio vođen velikim prilivima stranih ulaganja (značajnim dijelom u nekretnine), kao i porastom zaduživanja svih sektora od svojih matičnih kompanija ili sa međunarodnog tržišta. Međutim, pomenute prilive bilo je nemoguće održavati u dugom roku, istim tempom i nivoom, pa se ekonomski rast mogao nastaviti istom dinamikom samo uz povećanje produktivnosti i konkurentnosti svih aktera na tržištu. Dodatno, Globalna finansijska kriza uticala je na otežane robne i kapitalne tokove, rast nelikvidnosti privrede i povećanu potrebu za državnom intervencijom (rast javnih rashoda).

Slabljene pomenutih „kanala“ priliva inokapitala, počev od 2009. godine, djelimično je kompenzovano rastom zaduživanja države, isprva kroz bilateralne kreditne aranžmane, a kasnije sve više kroz emisije euroobveznica. Na kraju 2018. godine spoljni dug države iznosio je 2,76 mlrd. eura, pri čemu se na kredite odnosilo 55,9%, a na euroobveznice 44,1%⁴⁸. Međutim, time je prije svega bila izbjegнута dublja recesija, dok je ekonomski rast bio srednjeg nivoa, koji je zbog recesionalih 2009. i 2012. godine, u periodu 2009–2018. na godišnjem nivou prosječno iznosio 1,9%. Ipak, na pozitivne tendencije ukazuju visoke stope rasta u posljednje dvije godine.

Značajan dio javnog duga kreiran je u periodu relativno dostupnog i jeftinog novca na međunarodnim finansijskim tržištima, što je u velikoj mjeri bilo posljedica politike istorijski najnižih kamatnih stopa vodećih svjetskih centralnih banaka. U takvom okruženju država je uspjela, a i dalje uspijeva, da se zaduži po niskim kamatnim stopama u odnosu na istorijske standarde. Međutim, i u tim okolnostima, izdaci za kamate su značajni, i procijenjeni su na 88,6 miliona eura (1,9% BDP-a) u 2018. godini, a projektovani su na 95,8 miliona eura (2% BDP-a) u 2019. godini. Zbog svega, poseban izazov za finansiranje troškova kamata i za refinansiranje duga predstavljaće period „normalizacije“ kamatnih stopa na međunarodnom finansijskom tržištu, što će u jednom trenutku (iako ne u kratkom roku) nužno uslijediti. Stoga je bitno da sve usvojene mjere fiskalne konsolidacije budu sprovedene i da se do tada, nivo javnog duga svede na održiv nivo, u skladu sa projekcijama Ministarstva finansija.

Generalno, stanje državnih finansija je jako važno i bez direktnih finansijskih veza između države i banaka. Razlog leži i u činjenici da je državni sektor najveći „poslodavac i investitor“ u zemlji, čije se

⁴⁸ Dio euroobveznica u posjedu je crnogorskih banaka, ali pretežno onih banaka koje su u stranom vlasništvu.

finansiranje pri tome bazira na privatnom sektoru. Stoga, nakon svakog perioda neizbalansiranog, nedrživog finansiranja, koje vodi ka svojevrsnom „nagomilavanju“ javnog duga, poslije određenog vremena mora slijediti period fiskalne konsolidacije. Poželjnije je ukoliko je to uravnoteženje potrošnje postepeno (nego naglo), ali i postepeno uravnoteženje može voditi pritiscima na finansijske pozicije stanovništva i nefinansijskih institucija, koji se potom prelivaju na banke, kako kroz probleme u otplatiti kredita, tako i kroz smanjenje depozita kod banaka, kao najvažnijeg izvora banaka za finansiranje kreditnog rasta.

U Crnoj Gori prisutna je dodatna kompleksnost uslijed rastućih direktnih finansijskih veza između države i banaka. Izloženost bankarskog sektora prema državi, koja je nakon perioda ekonomskog buma bila neznatna, od tada bilježi kontinuiran rast, i na kraju 2018. iznosila je 661,1 milion eura, odnosno 15% ukupne aktive banaka, sa očekivanim daljim rastom⁴⁹, iako se rizik proizašao iz ovog nivoa još uvijek može prihvati u granicama tolerancije. Razlozi za jačanje pomenute veze bili su dvojaki. Banke su tim ulaganjima ostvarivale povoljne prihode od kamata u odnosu na preuzete rizike, u kontekstu njihove averzije prema riziku u postkriznom periodu i nedostatku boljih alternativnih rješenja. Pri tome, banke su bile motivisane i činjenicom da na ta ulaganja nijesu morale da izdvajaju dodatni kapital, budući da se ona tretiraju kao bezrizična (prema bazelskim standardima koji su na snazi i u Crnoj Gori). S druge strane, za državu su likvidna sredstva banaka bila dragocjen izvor finansiranja, što je posebno izraženo u posljednje vrijeme, kada se država suočava sa izazovima u finansiranju duga na međunarodnom tržištu. Ipak, iako rastuće, ovo zaduženje, imajući u vidu njegov postojeći nivo, nije prijetnja finansijskoj stabilnosti, i dalje je niže nego u jednom broju zemalja EU.

Banke su najzdraviji segment ekonomsko-finansijskog sistema, prije svega jer iza njih stoje veće bankarske grupe iz razvijenijih evropskih ekonomija – Austrije, Francuske, Mađarske i Slovenije. Te grupe su, što kroz *know-how*, što kroz razne oblike finansijske podrške – dokapitalizacije, pozajmice po povoljnim kamatnim stopama i rokovima, doprinijele stabilnosti njihovih domaćih supsidijara.

I dalje je prisutan problem nekvalitetnih kredita (6,7% na kraju 2018.) i pored značajnog smanjenja u prethodnim godinama, a situacija je dodatno poboljšana nakon zatvaranja dvije ranjive banke. Problem loših kredita više nije sistemski problem, već problem individualnih institucija. Ipak, treba ukažati na činjenicu da je pad učešća nekvalitetnih kredita u određenoj mjeri ostvaren kao posljedica otpisa i prodaje loše aktive, pa se može konstatovati i da je problem dijelom izmješten iz bankarskog sistema, ali da nije u potpunosti riješen. Tek odnedavno, kada je nadležnost CBCG za nebankarske finansijske institucije u potpunosti operativno implementirana, mogu da se potpunije sagledaju sve dimenzije tog problema.

Banke i dalje imaju percepciju visokog kreditnog rizika kod realnog sektora, na šta najbolje ukazuje relativno ograničena kreditna aktivnost (iako je u 2018. ona dodatno intenzivirana), zatim i dalje visok nivo kamatnih stopa na kredite (i pored toga što je prosječna kamatna stopa na kredite značajno opala), kao i drugi kreditni uslovi. Negativna povratna veza „visoko učešće nekvalitetnih kredita–stagnantan kreditni rast“ dodatno je oslabila u 2018. godini, ali imajući u vidu sve navedeno, rano je konstatovati da su svi problemi riješeni.

U 2018. godini kreditni rast bio je vođen kreditima za stanovništva, pri čemu su najveći doprinos imali gotovinski krediti, i to, kako po pitanju odobrenih iznosa, tako i po pitanju ročnosti tih kredita. Na pri-

⁴⁹ Podatak se odnosi na opštu, a ne samo na centralnu vladu.

mjer, na kraju 2018., stanje duga (neotplaćena glavnica) po gotovinskim kreditima činilo je 25,9% ukupnih kredita, a učešće gotovinskih kredita inicijalne ročnosti duže od tri godine u svim gotovinskim kreditima te ročnosti iznosilo je 32,3%, naspram 18,6% istog učešća za stambene kredite. Generalno, ročna struktura gotovinskih kredita trenutno je neuporedivo bliža ročnoj strukturi stambenih kredita nego prije nekoliko godina. Razloga za to može da bude više, a jedan od mogućih je i djelimična substitucija stambenih kredita gotovinskim kreditima, uzimajući u obzir bitno jednostavnije procedure i izostanak nekih od propratnih troškova kod odobravanja gotovinskih kredita. Međutim, imajući u vidu istoriju kvaliteta ove kategorije kredita, može se zaključiti da banke adekvatno kontrolišu rizik proistekao iz ove izloženosti. Izvor sistemskog rizika u ovom domenu može nastati u eventualnoj silaznoj fazi konjukturnog ciklusa, tj. u slučaju rasta nezaposlenosti i/ili pada realnih zarada.

U periodu 2013–2018., ukupan kapital banaka ostvario je značajan porast, za 115,2 miliona eura, odnosno 29%, što je bitno uslovilo da povrat na kapital u periodu 2013–2018. prosječno iznosi relativno skromnih 3% godišnje.

Paralelno s tim, na tržištu djeluje 13 banaka (počev od 5. aprila 2019.), pri čemu je HH indeks po aktivi (generalno godinama opadajući nakon krize) trenutno ispod 1.000 poena. Jačanje konkurenциje na crnogorskom tržištu ohrabruje, ali bilo bi veoma nepoželjno da eventualno jačanje utiče na prekomjerno slabljenje kreditnih standarda, a time na neadekvatnu procjenu i upravljanje rizicima, što bi dodatno uticalo na mogućnost reaktuelizovanja problema nekvalitetnih kredita u budućnosti. Ipak, trenutno nema ozbiljnih i čvrstih nalaza koji bi ukazivali na slabljenje kreditnih standarda.

DODATAK

Tabela 1 – Pokazatelji stabilnosti bankarskog sektora, 2013–2018.

	2018.														
	2013.	2014.	2015.	2016.			2017.			2018.					
	XII	XII	XII	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII
Ključni pokazatelji stabilnosti bankarskog sektora															
Regulatorni kapital, % rizikom ponderisane aktive	14,4	16,2	15,5	15,7	16,7	16,3	16,0	15,8	16,6	16,8	16,4	16,2	17,1	16,4	15,6
Osnovni kapital (Tier 1), % rizikom podnerisane aktive	13,0	14,4	14,2	14,4	15,4	15,1	14,7	14,5	15,3	14,9	14,8	15,6	15,0	14,4	
Kapital, % aktive	13,4	14,2	13,3	13,6	13,9	13,4	12,9	13,1	12,9	12,8	12,3	12,0	11,9	11,7	11,6
Neto nekvalitetni krediti, % kapitala ¹	44,0	28,8	23,0	21,7	20,3	18,0	18,3	18,6	15,1	14,1	14,8	13,9	13,9	10,6	11,4
Neto nekvalitetni krediti, % kapitala ²	68,7	54,8	42,6	39,2	37,1	33,5	32,8	32,8	28,6	25,6	25,9	25,1	24,3	21,0	21,5
Nekvalitetni krediti, % ukupnih bruto kredita ³	17,5	15,9	12,6	12,0	11,7	10,2	10,3	9,9	8,8	7,4	7,3	7,3	7,0	6,7	6,7
Nekvalitetni krediti, % ukupnih bruto kredita ⁴	18,4	16,8	13,4	12,9	12,6	11,0	11,1	10,7	9,5	8,1	8,0	8,0	7,7	7,4	7,5
Obračunate regulatorne rezerve, % nekvalitetnih kredita	61,0	68,1	67,3	67,0	67,3	67,5	66,0	69,7	66,5	64,8	69,0	68,7	75,4	73,6	
Ispravke vrijednosti, % nekvalitetnih kredita	39,1	39,5	39,3	40,5	40,3	39,5	41,3	39,9	42,6	39,2	38,3	43,8	45,2	51,4	50,3
Distribucija kredita po zajmoprincu, % ukupnih kredita															
Rezidenti	82,6	81,7	82,1	83,1	85,9	80,7	86,1	87,5	86,8	81,9	85,0	85,7	84,9	83,0	86,3
Depozitne institucije (banke)	0,3	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,3	0,1	0,3	0,3	0,2	0,3
Ostale finansijske institucije	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Opšta Vlada	6,7	5,2	4,5	4,4	4,6	4,5	5,2	6,9	6,9	6,4	7,1	6,8	8,2	7,8	7,5
Nefinansijske institucije	39,2	38,5	39,0	39,3	40,8	36,4	38,6	38,6	37,8	34,3	36,1	36,7	35,6	33,9	35,2
Stanovništvo	36,1	37,4	38,2	39,0	40,2	39,5	41,8	41,5	41,4	40,7	41,4	41,6	40,6	40,6	42,7
Ostali sektori	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3
Nerezidenti	17,4	18,3	17,9	16,9	14,1	19,3	13,9	12,5	13,2	18,1	15,0	14,3	15,1	17,0	13,7
Finansijski	14,5	15,7	14,9	13,6	10,7	16,2	10,3	9,7	10,6	15,4	12,5	11,7	11,8	12,9	9,3
Nefinansijski	2,9	2,6	3,0	3,2	3,4	3,1	3,6	2,8	2,6	2,7	2,6	2,6	3,3	4,1	4,4
Neto profit, % prosječne aktive (ROA)	0,1	0,8	-0,1	0,8	0,8	0,9	0,2	0,8	0,8	1,0	0,9	1,2	1,5	0,9	0,6
Neto profit, % prosječnog kapitala (ROE)	0,5	5,4	-0,9	5,7	6,1	6,6	1,2	6,4	6,5	8,1	7,0	10,5	12,6	8,0	4,9
Neto prihodi od kamata i sličnih prihoda, % bruto prihoda	58,3	60,2	58,1	62,4	59,7	58,8	58,1	57,4	57,7	55,6	54,4	59,1	56,4	56,6	55,0

Tabela 1 – Pokazatelji stabilnosti bankarskog sektora, 2013–2018. – nastavak tabele

	2013.						2014.						2015.						2016.						2017.						2018.					
	XII	XII	XII	XII	IX	VI	XI	XII	III	VII	XI	XII	III	VII	XI	XII	III	VII	XI	XII	III	VII	XI	XII	III	VII	XI	XII	III	VII	XI	XII				
Nekamatni troškovi, % bruto prihoda	73,7	75,0	74,3	75,3	73,0	73,2	74,8	72,1	73,2	73,1	74,5	76,7	71,9	81,1	76,9																					
Likvidna aktiva, % ukupne aktive	20,0	22,2	24,8	21,9	22,6	26,8	24,5	20,3	21,2	25,8	25,3	22,1	21,3	23,5	22,6																					
Likvidna aktiva, % kratkoročnih obaveza	32,2	35,7	40,1	32,8	34,4	38,6	34,8	29,0	29,9	36,5	35,6	29,0	28,1	30,8	29,7																					
Agregatno stanje u drugim stranim valutama, % osnovnog kapitala	0,6	0,7	2,3	4,1	2,9	2,6	1,7	1,9	1,8	1,5	0,9	-1,9	-1,0	0,2	0,0																					
Dodatni pokazatelji stabilnosti bankarskog sektora																																				
Veliike izloženosti, % kapitala	110,6	98,9	109,8	107,7	110,9	133,4	112,2	105,1	104,2	121,5	108,0	67,3	53,4	121,4	100,2																					
Derivativna finansijska sredstva, % kapitala	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0																					
Derivativne finansijske obaveze, % kapitala	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0																					
Prihod od trgovanja, % bruto prihoda	1,6	2,5	2,5	2,0	2,4	2,6	3,1	3,5	3,0	2,9	3,0	2,2	2,4	2,4	2,3																					
Troškovi zarada, % nekamatnih troškova	42,9	41,7	40,5	41,7	41,3	40,4	39,6	40,8	39,4	38,1	37,3	37,3	36,5	32,1	32,8																					
Spred između prosječne kamatne stope na kredite i depozite (procentni poeni) ⁵	6,8	7,4	7,3	7,2	6,9	6,8	6,5	6,3	6,2	6,2	6,1	6,0	5,8	5,8	5,8																					
Depoziti ⁶ , % ukupnih (bez međubankarskih) kredita ⁷	98,9	113,9	127,3	125,3	122,3	133,8	131,0	124,7	124,2	135,4	136,6	132,1	128,1	131,5	129,3																					
Krediti u drugim stranim valutama, % ukupnih kredita	3,6	3,7	7,9	7,8	6,1	5,5	6,2	6,4	5,8	5,4	6,5	6,3	5,6	5,6	5,7																					
Obaveze u drugim stranim valutama, % ukupnih obaveza	4,3	4,7	6,9	7,1	6,7	6,2	6,4	6,0	5,9	5,8	6,5	6,9	7,0	6,4	6,4																					
Krediti privatnom sektoru, godišnja stopa rasta ⁸	-0,7	2,5	1,6	3,6	3,9	6,1	8,8	7,5	6,7	7,8	7,5	8,9	10,7	9,4																						

1/ nekvalitetni krediti umanjeni za obračunate regulatorne rezerve

2/ nekvalitetni krediti umanjeni za ispravke vrijednosti

3/ bez kamata i vremenskim razgraničenjima

4/ sa kamatama i vremenskim razgraničenjima

5/ spred između efektivne prosječne ponderisane aktivne stope i efektivne prosječne ponderisane pasivne kamatne stope

6/ ukupni depoziti koji ne uključuju depozite finansijskih institucija s ročnošću manjom od 1 godinu

7/ ukupni krediti bez međubankarskih kredita

8/ privatni sektor odnosi se na privredna drustva u privatnom vlasništvu, preduzetnike i stanovništvo

izvor: CBCG

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

336

IZVJEŠTAJ o stabilnosti finansijskog sistema u 2018. godini. - 2010- . - Podgorica
(Bulevar Sv. Petra Cetinskog br. 6) : Centralna banka Crne Gore, 2019 (Podgorica : PRO
FILE, d.o.o.). - 28 cm

Godišnje
ISSN 1800-8887 = Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema u ... godini
COBISS.CG-ID 18007568

Izvještaj o stabilnosti cijena

2018

IZDAVAČ	Centralna banka Crne Gore Bulevar Svetog Petra Cetinjskog br. 6 81000 Podgorica telefon +382 20/664-997, 664-269 fax +382 20/664-576
WEB ADRESA	http://www.cbcg.me
SAVJET CENTRALNE BANKE	dr Radoje Žugić, guverner dr Nikola Fabris, viceguverner Miodrag Radonjić, viceguverner dr Milorad Jovović Ruždija Tuzović dr Nikola Milović dr Zorica Kalezić
GRAFIČKA PRIPREMA	Andrijana Vujović Nikola Nikolić
LEKTURA	Maja Đuretić-Mrdak
ŠTAMPA	DOO „PRO FILE“ Podgorica
TIRAŽ	200 primjeraka

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korišćenja podataka iz Izvještaja obavezno navedu izvor.

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

ARIMA	<i>Autoregressive Integrated Moving Average</i> (Autoregresivni integrisani model sa pokretnim prosjecima)
BDP	Bruto domaći proizvod
CBCG	Centralna banka Crne Gore
CPI	Indeks potrošačkih cijena
ECB	Evropska centralna banka
EU	Evropska unija
EUR	Euro
HICP	Harmonizovani indeks potrošačkih cijena
IMF	<i>International Monetary Fund</i> (Međunarodni monetarni fond)
MMF	Međunarodni monetarni fond
MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
OPEC	<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i> (Organizacija zemalja izvoznica nafte)
PDV	Porez na dodatu vrijednost
SAD	Sjedinjene Američke Države
SDI	Strane direktnе investicije
UN	<i>United Nations</i> (Ujedinjene nacije)
USD	Američki dolar

SADRŽAJ

1. INDIKATORI INFLACIJE

1.1. Kretanje inflacije u Crnoj Gori	7
1.2. Kretanje inflacije u regionu i EU	11

2. INFLACIONA OČEKIVANJA BANKARSKOG SEKTORA I PRIVREDE

2.1. Očekivanja banaka	13
2.2. Očekivanja privrede (osim banaka)	14

3. DETERMINANTE INFLACIJE

3.1. Tražnja	15
3.1.1. Kretanje plata i ostale raspoložive determinante tražnje	16
3.1.2. Tražnja javnog sektora	18
3.1.3. Nefinansijski sektor	20
3.1.4. Eksterna tražnja i tekući račun platnog bilansa	20
3.2. Ponuda i proizvodnja	21

4. MONETARNA POLITIKA

4.1. Mjere monetarne politike za suzbijanje inflacije	23
---	----

5. PROGNOZA INFLACIJE ZA 2019. GODINU

5.1. Modelska procjena	24
5.2. Ekspertska procjena	27

1. INDIKATORI INFLACIJE

1.1. Kretanje inflacije u Crnoj Gori

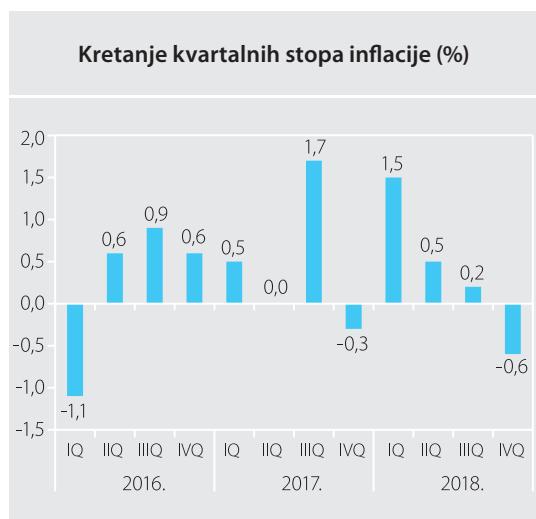
Potrošačke cijene u Crnoj Gori su drugu godinu zaredom imale pozitivan predznak u svim mjesecima, posmatrano preko godišnjih stopa. Na pozitivnu inflaciju u 2018. godini najviše je uticalo kretanje cijena goriva, akciza na alkoholna pića i duvan, cijene električne energije i cijene u kategoriji *odjeća i obuća*. Pozitivne godišnje stope zabilježene su i u zemljama regionala i većini zemalja Evropske unije, najviše kao rezultat globalnog rasta cijena nafte i rasta cijena pojedinih prehrambenih proizvoda. U decembru je godišnja inflacija mjerena potrošačkim cijenama iznosila 1,6%, dok je inflacija mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena (HICP) iznosila 1,5%. Prosječan rast potrošačkih cijena u 2018. godini iznosio je 2,6%.

Tabela 1

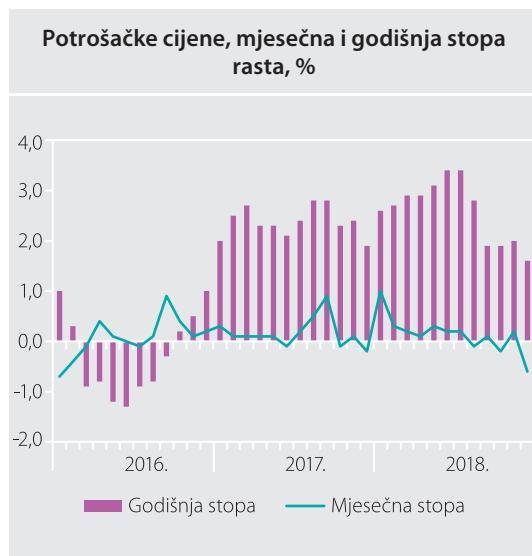
	Inflacija, %							
	2017.				2018.			
	III	VI	IX	XII	III	VI	IX	XII
promjena u odnosu na kraj prethodne godine	0,5	0,5	2,2	1,9	1,5	2,0	2,2	1,6
godišnja promjena	2,7	2,1	2,8	1,9	2,9	3,4	1,9	1,6

izvor: MONSTAT

Grafik 1

izvor: MONSTAT i CBCG kalkulacije

Grafik 2

izvor: MONSTAT

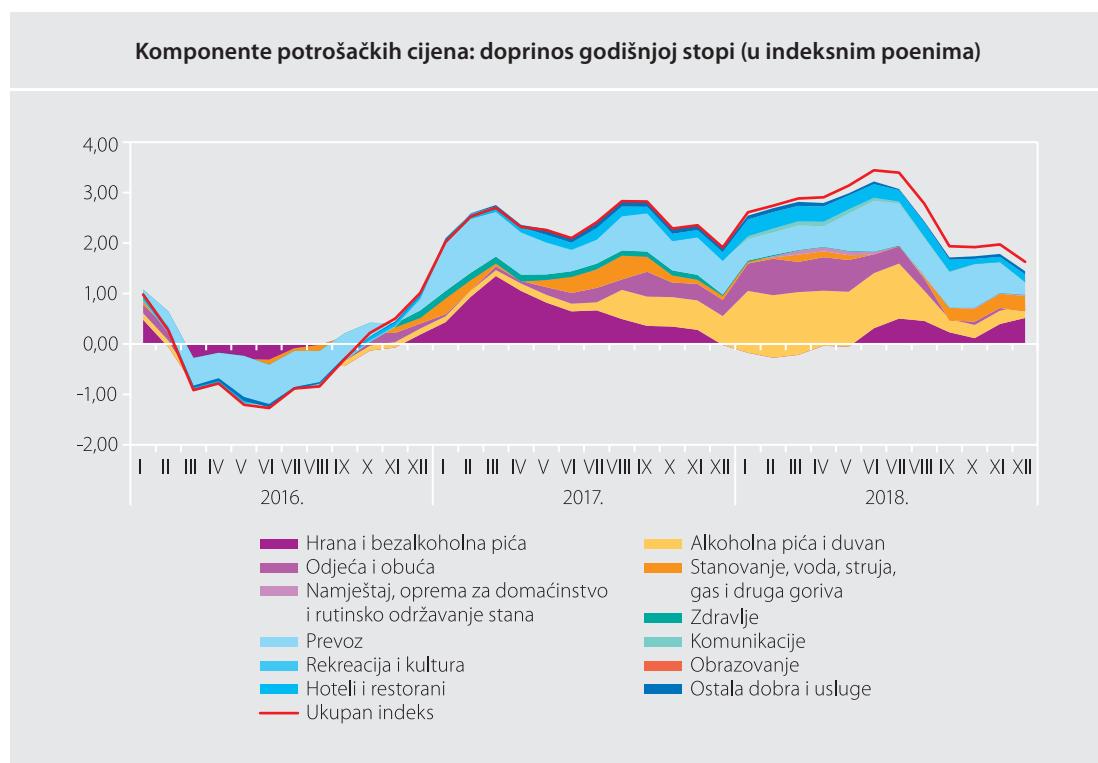
na pića i duvan i prevoz sa rastom od 6,4%, odnosno 2,3%. Cijene duvana su porasle za 6,2%, a cijene alkoholnih pića za 5,9%, dok je rast cijena goriva i maziva za motorna vozila (2,5%) najviše doprinio rastu cijena u kategoriji prevoz. Rast cijena zabilježen je i u kategoriji hoteli i restorani (3,2%), zbog rasta cijena usluga ishrane u ugostiteljstvu od 2%, kao i kategoriji stanovanje, voda, struha, gas i druga goriva (2%), najviše zbog rasta cijena električne energije za 2,6% i čvrstih goriva za 4,5%. Godišnji rast cijena zabilježen je i u kategorijama: ostala dobra i usluge (1,5%), namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana i komunikacije (po 0,9%). Godišnji pad cijena zabilježen je samo u kategorijama: zdravlje (-0,4%), rekreacija i kultura (-1,1) i odjeća i obuća (-1,4%), dok su cijene u kategoriji obrazovanje ostale nepromijenjene u odnosu na decembar 2017. godine.

Tabela 2

	ponderi	XII 2018/XII 2017.	stopa rasta	doprinos
UKUPNO	1000	101,6	1,6	1,6
hrana i bezalkoholna pića	341,1	101,5	1,5	0,6
alkoholna pića i duvan	40,4	106,4	6,4	0,3
odjeća i obuća	86,1	98,6	-1,4	-0,1
stanovanje, voda, struha, gas i druga goriva	154,0	102,0	2,0	0,3
namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana	39,4	100,9	0,9	0,0
zdravlje	40,8	99,6	-0,4	0,0
prevoz	109,4	102,3	2,3	0,3
komunikacije	48,5	100,9	0,9	0,1
rekreacija i kultura	32,0	98,9	-1,1	0,0
obrazovanje	18,7	100,0	0,0	0,0
hoteli i restorani	47,6	103,2	3,2	0,2
ostala dobra i usluge	42,0	101,5	1,5	0,1

izvor: MONSTAT i kalkulacije CBCG

¹ Napominjemo da se i pored indeksnih promjena, doprinos učešća pojedinih kategorija zbog ponderacione strukture, evidentira tek na drugoj, odnosno trećoj decimali.

Grafik 3

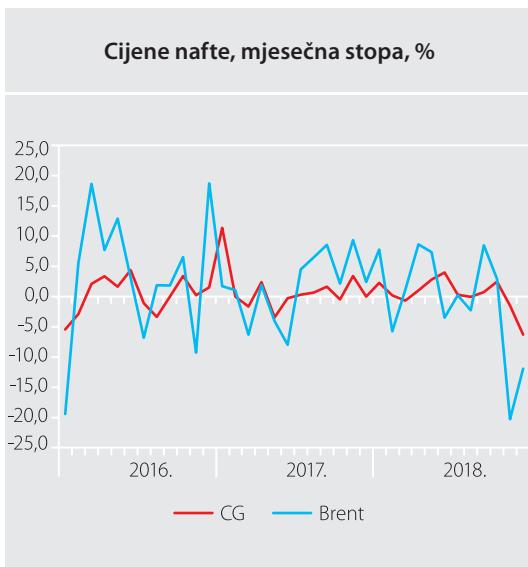
izvor: MONSTAT i kalkulacija CBCG

Na svjetskom tržištu u 2018. godini nastavljen je trend rasta cijena nafte iz prethodne godine, nakon pada cijena ovog energenta u periodu 2013-2016. godina. Rast cijena nafte rezultat je uravnoteženja globalnog tržišta nafte, uslijed prilagođavanja proizvodnje shodno Sporazumu o smanjenju proizvodnje nafte između članica OPEC-a i pojedinih država koje nijesu članice ovoga kartela i rasta tražnje za ovim energentom. Cijena referentne korpe OPEC-a je u 2018. godini u prosjeku iznosila 69,5 USD/barel, što je za 32,4% više u odnosu na prosječnu cijenu iz 2017. godine. Prosječna cijena brenta iznosila je 70,9 USD/barel, što je za 30,8% više u odnosu na prosječnu cijenu iz prethodne godine. Posmatrano na mjesечно nivou, najviši nivo prosječne cijene brenta zabilježen je u oktobru 2018. godine (81,12 USD/barel), što je najveći zabilježeni nivo od oktobra 2014. godine (87,41 USD/barel).

Grafik 4

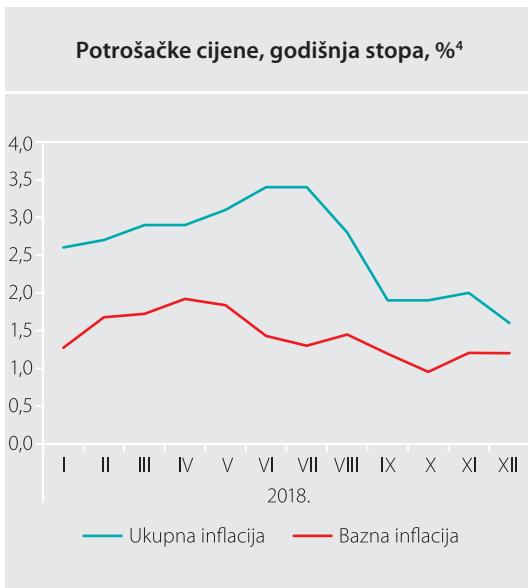
izvor: MONSTAT

Grafik 5

izvor: MONSTAT i Monthly Oil Market Reports, OPEC

Grafik 6

izvor: MONSTAT i kalkulacija CBCG

Poslednja dva mjeseca 2018. godine došlo je do značajnog pada cijena nafte kao posljedica bržeg rasta ponude nafte od očekivanog, uslijed rasta trgovinskih tenzija između SAD-a i Kine i znakova usporavanja globalnog ekonomskog rasta, što bi moglo zaustaviti rast tražnje za ovim energentom u 2019. godini. Većina međunarodnih institucija su smanjile prvobitne prognoze cijena nafte za 2019. godinu. Prema poslednjem izvještaju MMF-a², prosječna cijena nafte će u 2019. i 2020. godini iznositi nešto ispod 60 USD/barel, dok Evropska Komisija u svom izvještaju³ za 2019. i 2020. godinu očekuje da će prosječne cijene nafte iznositi 61,2 USD/barel.

Godišnja stopa bazne inflacije u decembru 2018. godine iznosila je 1,2% i bila je niža za 0,4 p.p. od ukupne godišnje inflacije. Tokom cijele 2018. godine, godišnja stopa bazne inflacije je bila pozitivna i niža od ukupne inflacije (grafik 6). Najveći raspon između ukupne godišnje i bazne inflacije evidentiran je u julu i junu, uslijed promjena cijena određenih proizvoda koji se inače isključuju iz obračuna bazne inflacije, npr. cijene električne energije, goriva, pojedinih poljoprivrednih proizvoda i sl.

U izvještaju UN-a *World Economic Situation and Prospect 2019.* navodi se da je u 2018. godini inflacija u razvijenim ekonomijama iznosila 2%, što je bilo više u odnosu na prethodnu godinu, kada je iznosila 1,7%. Zemlje u razvoju takođe su zabilježile rast inflacije (sa 4,4% u 2017. godini na 5,2% u 2018. godini) zbog rasta cijena u određenim regionima Azije (naročito Južne i Zapadne Azije), Centralne Afrike i Južne Amerike i Kariba. U zemljama u tranziciji zabilježen je niži nivo inflacije u odnosu na inflaciju zabilježenu u 2017. godini (sa 5,1% na 4% u 2018. godini), naročito nakon značajnog smanjenja nivoa inflacije u Azerbejdžanu, Moldaviji, Ukrajini, Bjelorusiji, Gruziji, Rusiji.

² IMF: *World Economic Outlook Update – January 2019*.

³ European Commission: *European Economic Forecast*, Winter 2019.

⁴ U periodu 2012-2017. godine, nijesu bili raspoloživi podaci o godišnjoj promjeni cijena za sve proizvode koji čine korpu bazne inflacije, odnosno za proizvode koji su isključeni iz korpe za obračun godišnje bazne inflacije.

Kako se navodi u Izvještaju⁵, inflacija u razvijenim zemljama bi u 2019. godini mogla iznositi 2,2%, zemljama u razvoju 5,1% i ekonomijama u tranziciji 4,9%.

Cijene proizvođača industrijskih proizvoda su u decembru 2018. godine zabilježile rast od 2,4% u odnosu na decembar 2017. godine. Rast cijena zabilježen je u sva tri sektora: snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom za 4,4%, prerađivačka industrija za 2% i vađenje ruda i kamena za 0,1%. Prosječan rast cijena proizvođača industrijskih proizvoda u 2018. godini iznosio je 1,7%, pri čemu je prosječan rast cijena zabilježen u sektorima snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom (4,4%) i prerađivačke industrije (0,9%), dok je prosječan pad cijena zabilježen u sektoru vađenje rude i kamena (-2,1%).

Izvozne cijene proizvođača industrijskih proizvoda⁶ su u decembru 2018. godine zabilježile pad od 1,4% u odnosu na decembar prethodne godine, dok je na prosječnom godišnjem nivou ostvaren rast od 1,3%. Prosječan rast zabilježile su cijene u sektoru prerađivačke industrije od 1,8%, dok je pad od 1,2% registrovan u sektoru vađenja ruda i kamena.

Uvozne cijene industrijskih proizvoda⁷ su u decembru 2018. godine zabilježile rast od 0,1% u odnosu na decembar prethodne godine, dok je prosječna godišnja stopa rasta iznosila 1,5%. Prosječan godišnji rast zabilježen je kod cijena iz oba sektora, i to: sektora prerađivačke industrije za 1,5% i sektora vađenja ruda i kamena za 0,1%.

1.2. Kretanje inflacije u regionu i EU

Godišnja inflacija u svim zemljama regiona u decembru 2018. godine bila je pozitivna i iznosila je u Srbiji 2%, Albaniji 1,8%, Bosni i Hercegovini 1,6%, Sloveniji 1,4%, Hrvatskoj 1% i Makedoniji 0,9%.

U Eurozoni je godišnja stopa inflacije u decembru 2018. godine iznosila 1,5% i bila je za 0,1 p.p. veća od godišnje stope iz decembra 2017. godine. Najveći uticaj na inflaciju imali su godišnji rast cijena usluga (1,3%), hrane, alkoholnih pića i duvana (1,8%) i energije (5,4%). Tokom svih mjeseci 2018. godine, inflacija zabilježena u Eurozoni bila je pozitivna. Rast cijena hrane, duvana, nafte i električne energije, gase i drugih goriva, uticao je da najveći godišnji rast cijena u 2018. godini bude ostvaren u oktobru (2,2%), dok je najmanja godišnja stopa inflacije ostvarena u februaru (1,1%). U decembru 2018. godine ostvaren je značajan pad cijena energije koje su, uz smanjenje cijena nafte, najviše uticale na pad godišnje stope inflacije u Eurozoni. Evropska komisija očekuje da će se prosječna inflacija u 2019. godini smanjiti na 1,4%⁸ imajući u vidu visoku bazu u 2018. godini i očekivane niže cijene nafte, dok za 2020. godinu prognoziraju inflaciju u Eurozoni od 1,5%.

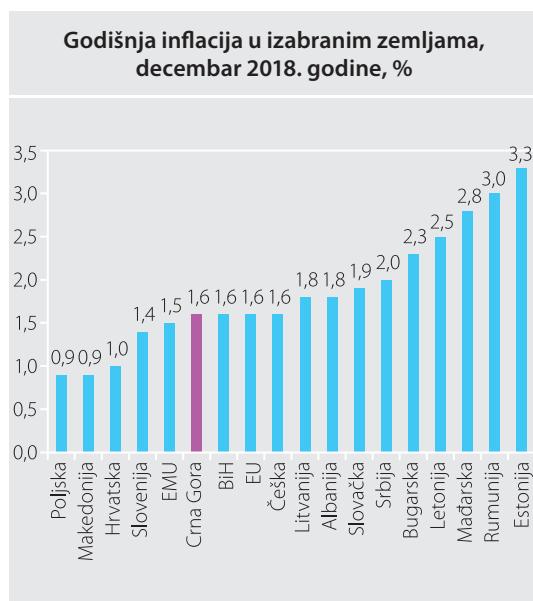
⁵ Detaljni podaci o kretanju inflacije za pojedine regije i zemlje dati su u aneksu izvještaja *World Economic Situation and Prospect 2019*, u tabelama A.4, A.5 i A.6.

⁶ Indeks izvoznih cijena odnosi se na mjesečne promjene cijena industrijskih proizvoda koje preduzeća proizvode i prodaju na stranom tržištu. Riječ je o važnom ekonomskom indikatoru, koji se može koristiti kao deflator vremenskih serija, naročito za potrebe nacionalnih računa.

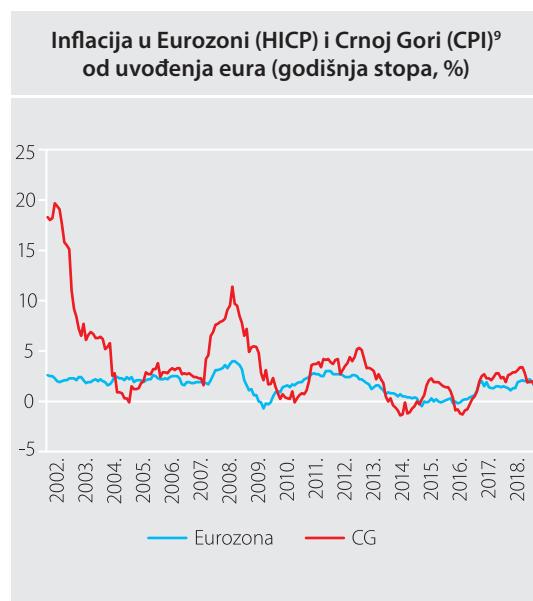
⁷ Indeks uvoznih cijena odnosi se na mjesečne promjene cijena uvoznih industrijskih proizvoda. Može se koristiti kao deflator vremenskih serija, naročito za potrebe nacionalnih računa i kao sredstvo za usklađivanje cijena pri sklapanju različitih kupoprodajnih ugovora.

⁸ Izvor: European Commission: *European Economic Forecast*, winter 2019.

Godišnja stopa inflacije ostvarena u EU, mjerena harmonizovanim indeksom potrošačkih cijena iznosila je 1,6% u decembru 2018. godine. Od zemalja članica EU, najveća godišnja stopa je zabilježena u Estoniji (3,3%), Rumuniji (3%) i Mađarskoj (2,8%).

Grafik 7

izvor: Nacionalni zavodi za statistiku i Eurostat

Grafik 8

izvor: MONSTAT i Eurostat

⁹ Za Crnu Goru kao mjeru inflacije do 2009. godine predstavljeni su troškovi života, a zatim potrošačke cijene.

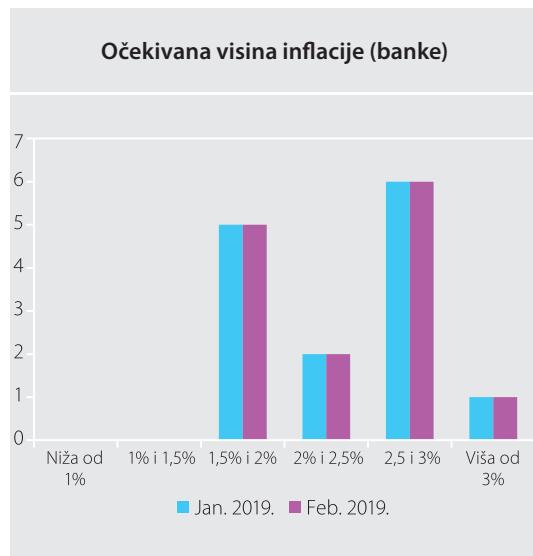
2. INFLACIONA OČEKIVANJA BANKARSKOG SEKTORA I PRIVREDE

2.1. Očekivanja banaka

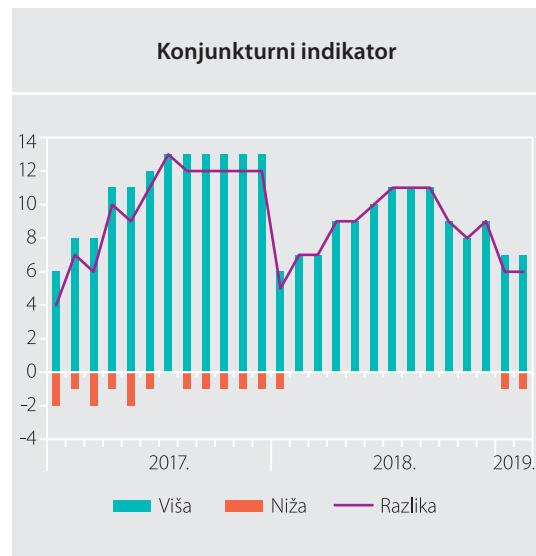
Kad su u pitanju inflaciona očekivanja banaka, na osnovu ankete sprovedene u februaru 2019. godine, šest banaka očekuje da će se inflacija u 2019. godini kretati u rasponu od 2,5% do 3%, pet banaka očekuje inflaciju između 1,5% i 2%, dvije banke očekuje inflaciju od 2% do 2,5%, dok jedna banka očekuje inflaciju višu od 3%.

Za potrebe izračunavanja inflacionih očekivanja koristimo konjunkturni indikator (linija na grafiku 10). On se dobija kao razlika između broja banaka koje očekuju rast inflacije i broja banaka koje očekuju pad inflacije. Ukoliko konjunkturni indikator ima negativnu vrijednost, u narednom periodu očekuje se opadanje stope inflacije. Ukoliko ima pozitivnu vrijednost, u narednom periodu može se očekivati rast inflacije. Ukoliko ima nullu vrijednost, u narednom periodu očekuje se nepromijenjena stopa inflacije. Što je njegova vrijednost više negativna to su i inflaciona očekivanja niža, a viša pozitivna vrijednost predstavlja viši nivo inflacionih očekivanja. Prema tome, grafik 10 pokazuje da su inflaciona očekivanja bila na visokom nivou tokom cijele 2018. godine. Inflaciona očekivanja u prva dva mjeseca 2019. godine ukazuju na rast inflacije.

Grafik 9

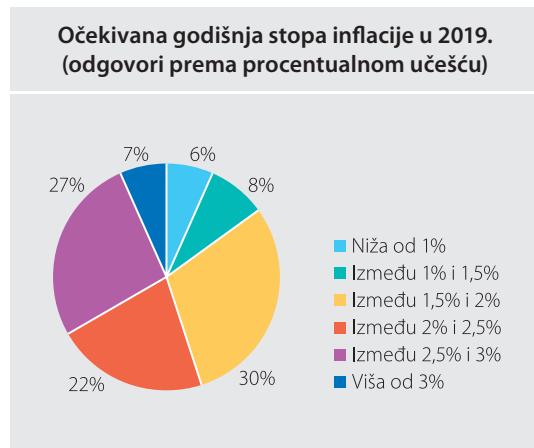

Grafik 10

2.2. Očekivanja privrede (osim banaka)

Grafik 11

Inflacija

Od ukupnog broja anketiranih privrednih subjekata, najveći broj njih (30%) smatra da će se godišnja stopa inflacije u 2019. godini kretati između 1,5% i 2%, 27% prognozira godišnju stope inflacije od 2,5% do 3%, dok 22% anketiranih privrednih subjekata smatra da će inflacija biti između 2% i 2,5%. Kretanje inflacije u rasponu između 1% i 1,5% očekuje 8% anketiranih, 7% od ukupnog broja anketiranih preduzeća smatra da će inflacija biti viša od 3%, dok 6% očekuje inflaciju nižu od 1%.

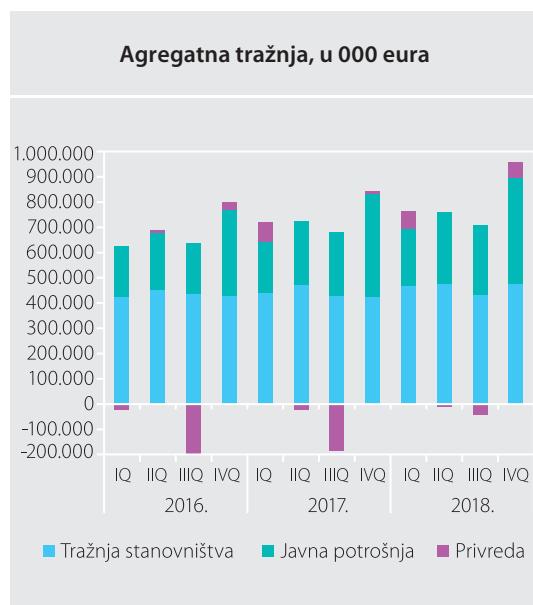
3. DETERMINANTE INFLACIJE

3.1. Tražnja¹⁰

Ukupna tražnja u četvrtom kvartalu 2018. godine viša je od nivoa tražnje iz prva tri kvartala, što je najčešća pojava imajući u vidu isplate zaostalih obaveza od strane preduzeća i budžeta, koje se realizuju u ovom periodu. Viša je i od nivoa tražnje ostvarenog u istom kvartalu prethodne godine. U strukturi ukupne tražnje u četvrtom kvartalu 2018. godine, u odnosu na isti kvartal prethodne godine, povećano je učešće tražnje privrede, dok su komponente tražnja stanovništva i javna potrošnja smanjene.

Stopa agregatne tražnje u četvrtom kvartalu 2018. godine viša je nego u prethodna tri kvartala i manja u odnosu na stopu ostvarenu u posljednjem kvartalu prethodne godine.

Grafik 12

Grafik 13

¹⁰ Preliminarni podaci.

Boks 1 – Metodologija računanja agregatne tražnje

U cilju potpunijeg praćenja agregatne tražnje kao determinante inflacije, CBCG razvila je metodologiju za izračunavanje agregatne tražnje. Polazna osnova metodologije je da je agregatna tražnja zbir tražnje tri sektora: lične potrošnje (stanovništvo), investicione potrošnje (privreda) i javne potrošnje. Međutim, imajući u vidu nedostatak velikog broja podataka potrebnih za izračunavanje agregatne tražnje, postojeći podatak o aggregatnoj tražnji ne treba tretirati kao pokazatelj tačnog iznosa aggregatne tražnje, već kao indikator u kom smjeru se kreće aggregatna tražnja. U postojećoj metodologiji nije dostupan niz značajnih podataka poput: investicija privrede, prihoda od prodaje akcija, netržišnih dohodaka, prihoda ostvarenih u sivoj ekonomiji i dr. Metodologija računanja aggregatne tražnje je prikazana sljedećom jednačinom:

$$AD = C + I + G$$

AD – aggregatna tražnja

C – lična potrošnja = zbir isplaćenih plata + zbir isplaćenih penzija + isplata stare devizne štednje + neto kompenzacije stanovništva – neto štednja stanovništva (štednja – odobreni krediti)

I – investicione potrošnje = - neto štednja privrede (depoziti – krediti)

G – javna potrošnja = javna potrošnja – isplaćene penzije – plate isplaćene iz budžeta – neto štednja države (depoziti – krediti – državni zapisi)

3.1.1. Kretanje plata i ostale raspoložive determinante tražnje

Prosječna bruto zarada u Crnoj Gori u 2018. godini iznosila je 766 eura i bila je viša za 0,1% od prosječne zarade iz prethodne godine. Prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila je 511 eura, što je za 0,2% više u odnosu na 2017. godinu. Realne zarade bez poreza i doprinosa su u 2018. godini bile niže za 2,3% u odnosu na 2017. godinu.

Grafik 14

izvor: MONSTAT

Grafik 15

izvor: MONSTAT

Posmatrano po mjesecima, najveći nominalni rast zarada bez poreza i doprinosa zabilježen je u avgustu (0,6%), dok je najmanji nominalni rast sa stopom od po 0,2% zabilježen u septembru i decembru. Najveći nominalni pad zarada bez poreza i doprinosa zabilježen je u martu i julu (po -0,6%).

Ako uzmemo u obzir potrošačke cijene, tj. kretanje zarada posmatramo u realnim iznosima, zaključuje se da su realne zarade najveći pad ostvarile u julu, dok je najveći realni rast zabilježen u decembru.

Kreditiranje sektora stanovništva u 2018. godini obilježio je pozitivan trend. U prosjeku, krediti ovom sektoru rasli su mjesečno po stopi od 0,9% (0,8% u 2017. godini). Na kraju 2018. godine ukupni krediti sektoru stanovništva iznosili su 1.250,2 miliona eura, što je za 133,3 miliona eura ili 11,9% više nego na kraju prethodne godine (grafik 16).

Prosječna zaduženost sektora stanovništva kod banaka povećana je u odnosu na prethodnu godinu. Dug *per capita*¹¹ je iznosio 2.009 eura na kraju 2018. godine i bio je za 214 eura viši nego na kraju 2017. godine.

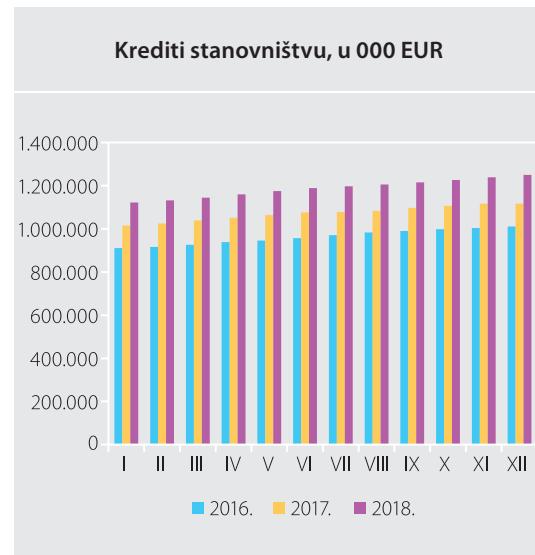
Ukupni krediti mikrokreditnih finansijskih institucija odobreni sektoru stanovništva iznosili su 62,8 miliona eura na kraju 2018. godine, što je za 5,1 miliona eura ili 8,9% više nego na kraju prethodne godine.

Depoziti sektora stanovništva su i tokom 2018. godine imali pretežno rastući trend i zabilježili su prosječan mjesečni rast od 0,6% (0,9% u 2017. godini). Depoziti sektora stanovništva su iznosili 1.327,5 miliona eura na kraju 2018. godine i bili su za 95,7 miliona eura ili 7,8% viši nego na kraju 2017. godine.

Koeficijent krediti/depoziti za ovaj sektor je iznosi 0,94 na kraju 2018. godine i bio je na višem nivou u odnosu na kraj prethodne godine (0,91).

Sektor stanovništva je na kraju 2018. godine ostvario neto štednju u ukupnom iznosu od 77,3 miliona eura, koja je za 37,6 miliona eura ili 32,7% niža nego na kraju 2017. godine.

Grafik 16

izvor: CBCG

Grafik 17

izvor: CBCG

¹¹ Broj stanovnika za 2018. godinu: procjena na 1. januar 2018. godine. Izvor: MONSTAT.

Grafik 18

Statistika platnog bilansa pokazuje da je u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu došlo do porasta priliva novčanih sredstava po osnovu kompenzacije zaposlenih, kao i po osnovu doznaka stanovništva iz inostranstva.

Prema preliminarnim pokazateljima, ukupna tražnja sektora stanovništva u četvrtom kvartalu 2018. godine bila je viša u odnosu na nivo tražnje iz istog kvartala 2017. godine, kao i u odnosu na prvi i treći kvartal 2018. godine, dok je niža u odnosu na tražnju stanovništva u drugom kvartalu 2018. godine.

3.1.2. Tražnja javnog sektora

Javne finansije Crne Gore

Prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija za 2018. godinu, **javna potrošnja** je ostvarena u iznosu od 2,14 milijardi eura ili 46,4% procijenjenog BDP-a¹². U poređenju sa prethodnom godinom, bila je viša za 6,5%, a u odnosu na plan za 56,8 miliona eura ili 2,7%. Osnovni razlog za odstupanje u odnosu na 2017. godinu je povećanje transfera institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru za 48,6 miliona eura, kapitalnih izdataka u tekućem budžetu za 20,3 miliona eura i kapitalnog budžeta za 20 miliona eura. Ostvareni nivo javne potrošnje finansiran je prihodima od poreza u iznosu od 1,22 milijardi eura, doprinosima 524,4 miliona eura, ostalim prihodima 85,9 miliona eura, naknadama 75,7 miliona eura, prihodima od donacija u iznosu od 30,2 miliona eura, taksama 22,5 miliona eura, kao i primicima od otplate kredita i sredstava prenijetih iz prethodne godine u iznosu od 11,1 miliona eura.

Tekuća javna potrošnja (javna potrošnja umanjena za kapitalne izdatke) iznosila je 1,83 milijardi eura ili 39,5% BDP-a i viša je u odnosu na 2017. godinu za 6,4%, dok je kapitalni budžet iznosio 318 miliona eura ili 6,9% BDP-a.

U strukturi javnih izdataka, prema ekonomskoj klasifikaciji pojedinačno, najveće učešće ostvarili su tekući izdaci (42,8%), zatim transferi (37,6%), kapitalni izdaci (14,8%), dok se 4,8% odnosilo na ostale izdatke.

Preliminarni javni prihodi su iznosili 1,97 milijardi eura ili 42,6% procijenjenog BDP-a i bili su za 10,3% viši u odnosu na isti period 2017. godine, dok su u odnosu na plan bili neznatno niži. U strukturi javnih prihoda i dalje su dominantni prihodi od poreza sa učešćem od 61,9%, kao i prihodi od doprinosu (26,6%), dok svi ostali prihodi učestvuju sa 11,5%.

¹² Procijenjeni BDP za 2018. godinu iznosi 4,62 milijardi eura.

Prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, u 2018. godini ostvaren je **deficit javne potrošnje** u iznosu od 173,3 miliona eura ili 3,8% BDP-a i viši je za 53,8 miliona eura od gotovinskog deficit-a, a za 69,7 miliona eura od korigovanog deficit-a zabilježenog u 2017. godini.¹³

Budžet Crne Gore

Prema preliminarnim podacima Ministarstva finansija, Budžet Crne Gore je u 2018. godini ostvario ukupne primitke¹⁴ u iznosu od 2,88 milijardi eura.

Izvorni prihodi su iznosili 1,75 milijardi eura ili 37,8% projektovanog BDP-a. U odnosu na plan¹⁵ niži su za 0,6%, a u odnosu na 2017. godinu bili su viši za 11,5%. U strukturi izvornih prihoda najveće učešće (61,2%) ostvarili su prihodi od poreza, zatim doprinosi (30%), ostali prihodi (4,1%), donacije (1,6%), naknade (1,5%), takse (1%) i primici od otplate kredita i sredstva prenesena iz prethodne godine (0,6%).

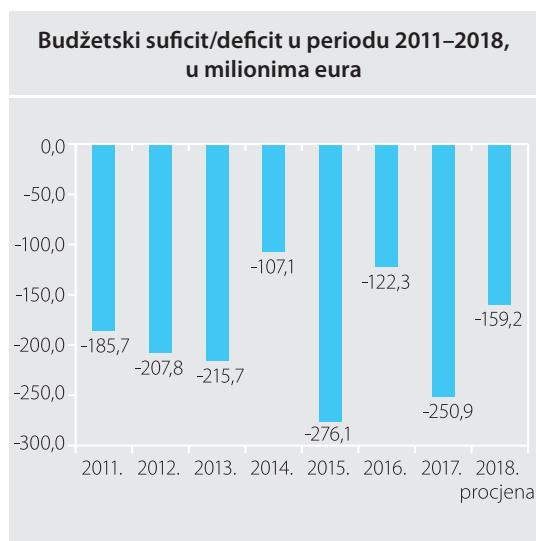
Prihodi po osnovu poreza iznosili su 1,1 milijardu eura i bili su niži za 0,9% u odnosu na plan, a u odnosu na 2017. godinu ostvarili su rast od 10,1%. Najznačajnija pozitivna odstupanja u odnosu na prethodnu godinu evidentirana su kod naplate poreza na dodatu vrijednost za 68,2 miliona eura (12,4%) i poreza na dobit pravnih lica za 18,9 miliona eura (38,5%). Povećanje ovih prihoda rezultat je povećane standardne stope PDV-a za 2,0 p.p. i rasta ekonomске aktivnosti.

Prihodi po osnovu doprinosa iznosili su 524,4 miliona eura i bili su neznatno viši u odnosu na plan za 2018. godinu, a u odnosu na 2017. godinu ostvarili su rast od 6%, zahvaljujući reprogramu zaostalog poreskog duga.

Konsolidovani izdaci budžeta u 2018. godini su iznosili 1,91 milijardi eura ili 41,3% BDP-a. Ostvareni izdaci u odnosu na planirane su neznatno porasli, a u odnosu na prethodnu godinu bili su viši za 5,7%. Tekući budžetski izdaci su iznosili 836,3 miliona eura i bili su viši od planiranih za 2,9%. Transferi za socijalnu zaštitu iznosili su 544,5 miliona eura ili 11,8% BDP-a. Kapitalni budžet iznosi je 264,7 miliona eura ili 5,7% BDP-a.

Deficit budžeta Crne Gore procijenjen je na 159,2 miliona eura ili 3,4% BDP-a i viši je za 77,6 miliona eura od gotovinskog deficit-a, a 91,6 miliona eura od korigovanog deficit-a ostvarenog u 2017. godini. Otplata duga iznosila je 696,3 miliona eura.

Grafik 19

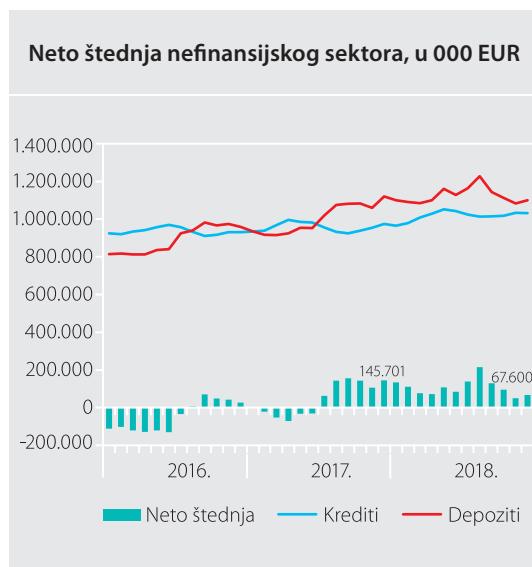

Izvor: Ministarstvo finansija

¹³ Korigovani deficit za 2018. godinu biće publikovan kad bude donesen Zakon o završnom računu budžeta za 2018. godinu.

¹⁴ Primici uključuju izvorne prihode (direktne i indirektne poreze i neporeske prihode), pozajmice i kredite od domaćih i od inostranih izvora, kao i primitke od prodaje imovine.

¹⁵ Plan ostvarenja budžeta po rebalansu budžeta, shodno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu za 2018. godinu.

Grafik 20

3.1.3. Nefinansijski sektor¹⁶

Usljed odsustva podataka o investicijama nefinansijskog sektora, kao aproksimaciju možemo koristiti neto zaduženost nefinansijskog sektora.

Krediti nefinansijskog sektora su na kraju 2018. godine bili manji od depozita ovog sektora. Na kraju 2018. godine, neto štednja nefinansijskog sektora iznosila je 67,6 miliona eura i bila je za 78,1 milion eura ili 53,6% manja nego godinu dana ranije (grafik 20).

U strukturi kredita ovog sektora, na kraju 2018. godine dominirali su dugoročni krediti sa 76%, što ukazuje na to da su dominantno korišćeni za povećanje obima ekonomске aktivnosti.

3.1.4. Eksterna tražnja i tekući račun platnog bilansa

Prema preliminarnim podacima, u 2018. godini zabilježeno je povećanje deficitu tekućeg računa, čemu je doprinijelo povećanja deficitu na računu roba i smanjenje suficita na računu primarnog dohotka. Deficit tekućeg računa iznosio je 793 miliona eura i povećan je za 14,7% u odnosu na prethodnu godinu, kao posljedica značajno većeg apsolutnog rasta uvoza od izvoza roba.

Deficit na računu roba u 2018. godini iznosio je dvije milijarde eura i bio je za 10,2% viši nego u prethodnoj godini. Ukupan izvoz roba iznosio je 435,9 miliona eura, što predstavlja povećanje od 14% u odnosu na 2017. godinu. Istovremeno, uvoz robe (2,5 milijardi eura) bio je za 10,8% viši. Veliki infrastrukturni projekti u našoj zemlji tokom 2018. godine uslovili su povećanje uvoza roba.

Na računu usluga u posmatranom periodu ostvaren je suficit u iznosu od 936,1 milion eura, što je za 9,9% više nego 2017. godine. Ukupni prihodi od usluga iznosili su 1,6 milijardi eura i bili su za 13,1% viši u odnosu na 2017. godinu, dok su ostvareni rashodi iznosili 627 miliona eura (rast od 18,2%). Povećanju ukupnih prihoda od usluga značajno je doprinijelo povećanje prihoda po osnovu putovanja/turizma za 8,6% (jedna milijarda eura).

Na računu primarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 56 miliona eura, što je za 36,6% manje u odnosu na 2017. godinu. Prihodi po osnovu primarnih dohodaka iznosili su 304,8 miliona eura, što je za 11% više u poređenju sa prethodnom godinom, dok su ukupni rashodi u iznosu od 248,8 miliona eura zabilježili povećanje za 33,6%, zbog većeg odliva po osnovu kompenzacija zaposlenih, isplaćenih dividendi i kamata.

¹⁶ Nefinansijski sektor obuhvata privredna društva u državnom vlasništvu i privredna društva u privatnom vlasništvu.

Na računu sekundarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 264,8 miliona eura, što je za 15,9% više nego u 2017. godini. Ukupan priliv transfera u Crnu Goru bio je veći za 12,7% u poređenju sa prethodnom godinom i iznosio je 342,4 miliona eura, od čega najveći dio čine lični transferi iz inostranstva u iznosu od 228,1 milion eura. U istom periodu ukupan odliv po osnovu sekundarnih dohodaka u inostranstvo iznosio je 77,6 miliona eura, što je za 2,9% više nego u prethodnoj godini.

Prema preliminarnim podacima, neto priliv stranih direktnih investicija u 2018. godini iznosio je 327,6 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 32,4% u poređenju sa prethodnom godinom. Ovakvo kretanje rezultat je značajno većeg odliva po osnovu otplate interkompanijskog duga, kao i povlačenja vlasničkih ulaganja jedne velike kompanije, dok je istovremeno ostvareno povećanje ukupnog priliva SDI (za 27,9%), što je značajno ublažilo smanjenje neto priliva SDI.

Ukupan priliv SDI u 2018. godini iznosio je 843,1 milion eura, od čega su vlasnička ulaganja iznosila 519,9 miliona eura (rast od 38,3%), dok je priliv u formi interkompanijskog duga iznosio 300,1 milion eura ili 21% više u poređenju sa 2017. godinom. U strukturi vlasničkih ulaganja investicije u kompanije i banke iznosile su 337,2 miliona eura (rast za 47,4%), dok su ulaganja u nekretnine iznosila 182,6 miliona eura (rast za 24,1%). U strukturi ukupnog priliva SDI, na investicije u kompanije i banke odnosilo se 40%, zatim slijedi učešće priliva po osnovu interkompanijskog duga (35,6%), dok se na ulaganje u nekretnine odnosilo 21,7% ukupnog priliva. Priliv novčanih sredstava po osnovu povlačenja sredstava rezidenta investiranih u inostranstvu iznosio je 23,2 miliona eura (2,7% ukupnog priliva).

Grafik 21

izvor: CBCG

Ukupan odliv SDI iznosio je 515,5 miliona eura, što je značajno više u odnosu na 2017. godinu (174,9 miliona eura). Odliv po osnovu ulaganja rezidenta u inostranstvo iznosio je 110,4 miliona eura, dok su povlačenja sredstava nerezidenata investiranih u našu zemlju iznosila 405,1 milion eura.

Na računu *portfolio investicija* u 2018. godini zabilježen je neto priliv u iznosu od 135 miliona eura, dok je neto priliv na računu *ostalih investicija* iznosio 451,8 miliona eura. Kretanja na računu ostalih investicija karakteriše povećanje obaveza po osnovu uzetih kredita, kao i depozita nerezidenata u domaćim bankama.

3.2. Ponuda i proizvodnja

Industrijska proizvodnja je u 2018. godini u odnosu na prethodnu godinu zabilježila rast od 22,4%. Rast proizvodnje zabilježen je u sektoru snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom (62,1%) i sektoru preradivačka industrija (12,1%), dok je u sektoru vadenje ruda i kamena zabilježen pad proizvodnje od 21,3%. Posmatrajući mjesecne podatke o kretanju industrijske proizvodnje, najveći mješevi rast ostvaren je u novembru (14,1%), a najveći pad u maju (17%).

Grafik 22

izvor: MONSTAT

Crnu Goru je u 2018. godini posjetilo 2,2 miliona turista, što je bilo za 10,2% više u odnosu na prethodnu godinu. Broj dolazaka domaćih turista povećan je za 4,3%, a stranih za 10,6%. Ostvareno je 12,9 miliona noćenja, što je za 8,2% više nego u prethodnoj godini.

Ukupna proizvodnja šumskih sortimenata u 2018. godini iznosila je 288.608 m^3 , što je za 15,6%¹⁷ manje nego u 2017. godini.

Prema preliminarnim podacima MONSTATA, ukupna vrijednost izvršenih **građevinskih radova** tokom 2018. godine iznosila je 724 miliona eura i bila je viša za 24,9% u odnosu na prethodnu godinu, a mjerena efektivnim časovima rada povećana je za 10,9%.

U odnosu na 2017. godinu, u 2018. godini prevoz putnika na aerodromima povećan je za 12,3%, u drumskom saobraćaju prevezeno je više putnika za 0,6%¹⁸, a u željezničkom za 7%¹⁹. Istovremeno, prevoz robe u vazdušnom saobraćaju veći je za 6,3%, dok je smanjen u drumskom saobraćaju za 3,5%²⁰, a u željezničkom za 39,7%²¹. Ukupan promet u lukama u 2018. godini iznosio je dva miliona tona i bio je manji za 6,3% u poređenju sa prethodnom godinom, pri čemu se na izvoz odnosilo 39,5%, a na uvoz 60,1%²². Izvoz je u ovom periodu smanjen za 35,9%, a uvoz povećan za 33,5%.

¹⁷ Iskazano ponderisanim indeksom, a neponderisanim proizvodnja je manja 14,3% za isti period.

¹⁸ Izraženo preko broja prevezeni putnika, a preko putničkih kilometara rast prevoza putnika od 1%.

¹⁹ Izraženo preko prevezeni putnika u hiljadama, a preko putničkih kilometara rast je 11,5%.

²⁰ Izraženo preko prevezene robe u hiljadama tona, a preko tonskih kilometara pad prevoza robe od 18,1%.

²¹ Izraženo preko hiljada tona, a izraženo tonskim kilometrima pad je iznosio 33,2%.

²² Zbir izvoza i uvoza ne daje 100, zbog razlike koja se odnosi na tranzit roba.

4. MONETARNA POLITIKA

Centralna banka Crne Gore je odgovorna za monetarnu politiku, podsticanje i očuvanje stabilnosti finansijskog sistema uključujući podsticanje i održavanje zdravog bankarskog sistema i sigurnog i efikasnog platnog prometa. Jedan od osnovnih ciljeva monetarne politike Centralne banke je da doprinosi postizanju i održavanju stabilnosti cijena u zemlji.

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da su osnovni instrumenti monetarne politike Centralne banke operacije na otvorenom tržištu, kreditni poslovi i obavezna rezerva. Međutim, treba konstatovati da svi raspoloživi instrumenti monetarne politike Centralne banke Crne Gore imaju veoma ograničen uticaj na kretanje inflacije.

Tokom 2018. godine, nije bilo izmjena postojećih, niti su donesene nove odluke koje se odnose na instrumente monetarne politike Centralne banke Crne Gore.

4.1. Mjere monetarne politike za suzbijanje inflacije

Tokom 2018. godine Centralna banka Crne Gore nije preduzimala monetarne mjere u bilo kom obliku s ciljem suzbijanja inflacije.

5. PROGNOZA INFLACIJE ZA 2019. GODINU

5.1. Modelska procjena

Fen grafik inflacije (*fan chart*) Crne Gore predstavlja grafički prikaz distribucije vjerovatnoća prognoze kretanja stope inflacije, izražene preko indeksa potrošačkih cijena. U tom pravcu, umjesto određivanja konkretnih tačaka, grafikonom se preko distribucije vjerovatnoća u obzir uzimaju i potencijalni rizici i neizvjesnosti koji bi u narednom periodu mogli uticati na kretanje inflacije. Sama svrha Fen grafikona je upravo da ukaže i uzme u obzir neizvjesnost koja postoji u realnim tokovima ekonomije, a koja se posljedično reflektuje u kretanju stope inflacije (rast cijena energetika, povećanje-smanjenje spoljnotrgovinskog deficit-a i dr.).

Fen grafikon Crne Gore za 2019. godinu baziran je na tri procijenjena sastavna dijela:

1. **Vrijednosti centralne projekcije** – vrijednosti centralne projekcije Fen grafikona izvedene su iz ARIMA modela;
2. **Nivo neizvjesnosti** – nivo neizvjesnosti određuje širinu Fen grafikona. Koeficijenti nivoa neizvjesnosti dobijeni su analitičkom procjenom i kalkulacijom relativnog uticaja potencijalnih internih i eksternih šokova, koji su mogući u crnogorskoj ekonomiji za period od godinu dana, a koji se očitavaju kroz „debljinu“ raspona oko centralne projekcije.
3. **Zakrivljenost grafikona** – na osnovu nivoa zakrivljenosti distribucije projekcije inflacije, grafikon Fen se prilagođava prognozi, u smislu da li su vrijednosti centralne projekcije „precjenile“ ili „potcijenile“ kretanje stope inflacije. Od toga će zavisiti i pozicija srednje vrijednosti distribucije inflacije.

Centralna projekcija Fen grafikona – ARIMA model za 2019. godinu

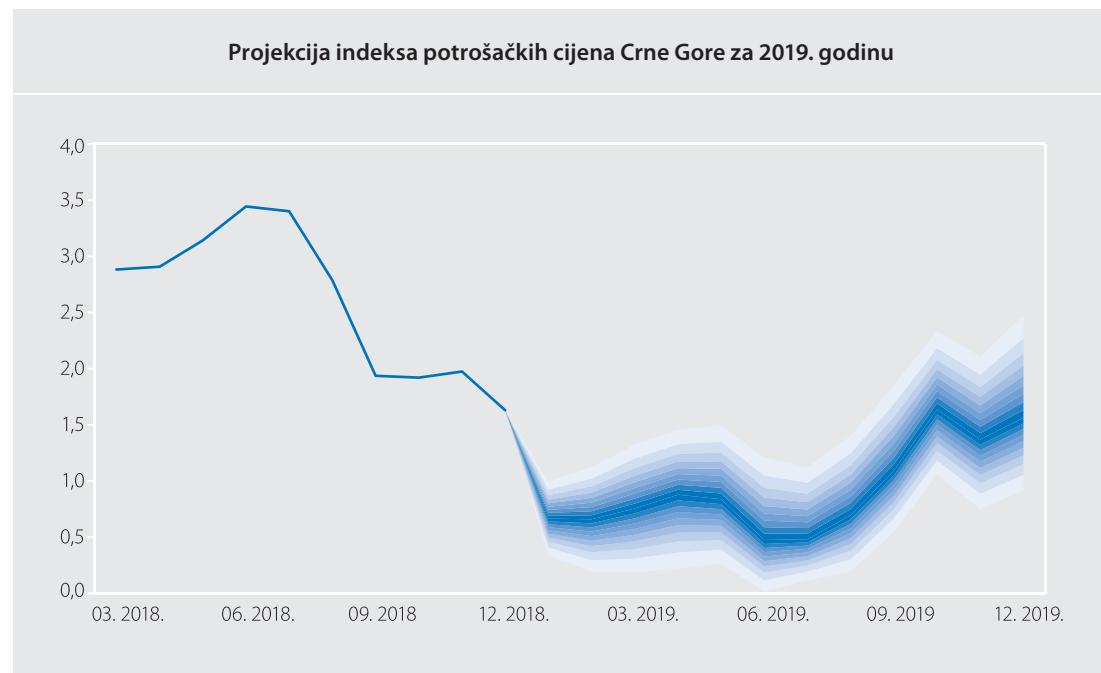
U cilju izrade Fen grafikona razvijen je ARIMA (autoregresivni integrисani model sa pokretnim prosjecima), model vremenske serije inflacije Crne Gore, izražene preko indeksa potrošačkih cijena²³.

²³ Detaljno objašnjenje ARIMA modela Crne Gore predstavljeno je u radnoj studiji Centralne banke br. 11 „Prognoziranje inflacije: Empirijsko istraživanje kretanja indeksa cijena na malo Crne Gore za 2007. godinu–primjena ARIMA modela“.

ARIMA model je iskorišćen za potrebe kratkoročne prognoze (12 mjeseci), pri čemu je napravljena iteracija od nekoliko ARIMA modela, koji su rangirani sa stanovišta njihove efikasnosti i kvaliteta dijagnostike. Odabrani ARIMA model, ARIMA (2,1,2)²⁴, ima dovoljan nivo pouzdanosti za potrebe prognoze.

Vrijednost projekcija na mjesecnom nivou je iskorišćena za vrijednosti centralne projekcije grafikona indeksa potrošačkih cijena za 2019. godinu. Dobijene vrijednosti predstavljaju modu distribucije, odnosno vrijednosti sa najvećom frekvencijom u distribuciji ove vremenske serije.

Grafik 23

Izvor: CBCG, 2019.

Srednja vrijednost dobijenog modela je 0,9. Vrijednost koeficijenta asimetričnosti varira u rasponu od 0,5 do 1, a vrijednost standardne devijacije iznosi 0,25. Modelska projekcija inflacije smještena je u centralnom dijelu distribucije. Fen grafikonom objašnjeno je 90% vjerovatnoće distribucije inflacije. Centralna projekcija se obično nalazi u najtamnjem dijelu grafikona, odnosno centralnih 10% vjerovatnoće.²⁵ Grafikon Fen ima po osam slojeva sa svake strane, različitim boja, iznad i ispod centralnog sloja, pri čemu svaki sloj iste boje, u zbiru, iznad i ispod centralnog benda, kumulativno, objašnjava narednih 10% vjerovatnoće kretanja inflacije. Kako neizvjesnost tokom vremena raste, to Fen grafikon postaje sve širi.

²⁴ ARIMA model se obično označava ARIMA (p,d,q), gdje p predstavlja broj autoregresivnih varijabli, d se odnosi na nivo stacionarnosti zavisne varijable, dok q predstavlja broj varijabli, pokretnih prosjeka, koji se nalaze u odgovarajućem modelu.

²⁵ Obično se vrijednosti mode (centralne projekcije) nalaze u najtamnjem bendu, međutim, ukoliko postoji značajan nivo rizika, tada se može desiti da centralna projekcija ne obuhvata nijednu od ovih vrijednosti. (Britton, E, Fisher, P.G. and Whitley, J.D. (1998), 'The Inflation Report projections: Understanding the Fan Chart', Bank of England, Quarterly Bulletin, 38, pp. 30–37.)

Fen grafik inflacije (*fan chart*) Crne Gore, baziran na procjeni ARIMA modela, za 2019. godinu pokazuje da će se, sa vjerovatnoćom od 90%, **inflacija, mjerena preko indeksa potrošačkih cijena, u zavisnosti od mjeseca, kretati u intervalu od 0% do 2,5%, sa centralnom projekcijom od 0,9%. Za decembar 2019. godine projektuje se inflacija u rasponu od 0,8% do 2,4%, sa centralnom tendencijom od 1,4%**. Centralna projekcija *Fan charta* (koja se odnosi na najtamniji dio grafika), predstavlja raspon vjerovatnoće od 10% (grafik 23).

Polazne pretpostavke prognoze inflacije za 2019. godinu

Projekcija je zasnovana na projekcijama cijena energenata i hrane, projekcijama inflacije u eurozoni, te najavljenim akciznim kalendarom (za alkoholna pića i ugalj). Rizici oko projektovane stope inflacije prikazani na Fen grafikonu su simetrično postavljeni. Na višu stopu inflacije od projektovane mogao bi uticati snažniji rast cijena nafte na međunarodnom tržištu uslijed jačanja geopolitičkih napetosti i jačanja trgovinskog protekcionizma. Rastu cijena mogla bi doprinijeti i nepovoljne vremenske prilike koje utiču na rast cijena hrane i električne energije. Sa druge strane, rizici koji bi doprinijeli nižoj stopi inflacije odnose se na snažniji pad cijene nafte, kao i slabiji rast inflacije u eurozoni od projektovanog.

Interni faktori:

- Akcize na cigarete ostaju iste do kraja 2019. godine,
- Od početka 2019. godine uvodi se akciza na ugalj od 15 centi po gigadžulu bruto toplotne vrijednosti,
- Od januara 2019. godine akciza na alkohol raste na 1.250 eura po hektolitru čistog alkohola, dok akciza na gaziranu vodu raste na 25,0 eura po hektolitru gazirane vode.
- Fluktuacija cijene poljoprivrednih proizvoda +/- 5%, uslovljena vremenskim promjenama.
- Stagnacija zarada i cijena nekretnina.

Eksterni faktori:

- Tokom 2019. godine na međunarodnom tržištu prognozira se smanjenje prosječne cijene sirove nafte, koja će biti u značajnoj mjeri uslovljena faktorima ponude, odnosno najavljenim rastom proizvodnje u SAD-u.
- Za 2019. godinu očekuje se stabilizacija i umjereni rast cijena prehrambenih proizvoda na međunarodnom tržištu.
- Rast ekonomske aktivnosti u eurozoni od 1,1% u 2019. godini neće prouzrokovati inflatorne pritiske, pa ECB i dalje očekuje da će stopa inflacije biti ispod ciljane (1,2 %)²⁶. ECB je najavila da će ključne kamatne stope ostati nepromijenjene, bar do kraja 2019. godine, da bi se ostvarila ciljna stopa inflacije od blizu 2%. Polazeći od navedenog, za sada ne očekujemo značajnije inflatorne pritiske iz eurozone.

Odstupanje nekog od ovih parametara bi zahtijevalo i korekciju prognoze.

²⁶ Izvor: ECB staff macroeconomic projections for the euro area, mart 2019.

5.2. Ekspertska procjena

Anketa sprovedena među privrednicima ukazuje da se može očekivati rast ekonomске aktivnosti u 2019. godini. Projekcija CBCG ukazuje da se u 2019. godini može očekivati rast BDP-a od blizu 3%. Projekcije svih relevantnih međunarodnih finansijskih institucija takođe ukazuju da se može očekivati solidan ekonomski rast u 2019. godini. Rast proizvodnje će svakako djelovati antiinflatorno. Antiinflatorno će djelovati i očekivani pad cijena nafte na svjetskom tržištu.

S druge strane, prisutni su faktori koji će uticati na rast inflacije u 2019. godini. Oni se prije svega odnose na povećanje akciza u sklopu mjera fiskalne konsolidacije. Takođe, prisutan je i rast agregatne tražnje. Kada su u pitanju cijene hrane, očekuje se njihova stabilizacija uz blagi rast.

I dalje su prisutna inflaciona očekivanja i kod banaka i kod privrede. Najveći broj anketiranih banaka očekuje inflaciju u rasponu od 2,5% do 3%, dok privreda ima niža inflaciona očekivanja i najveći broj anketiranih privrednika očekuje inflaciju u rasponu od 1,5% do 2%.

Modelska procjena projektuje inflaciju u rasponu od 0,8% do 2,4%, sa centralnom tendencijom od 1,4%. Naša ekspertska procjena je slična modelskoj procjeni i očekujemo da će se u 2019. godini inflacija kretati u rasponu od 0,5% do 2,5%.

Tabela 3

Procjena stope inflacije u 2019. godini		
donji prag inflacije	centralna projekcija	gornji prag inflacije
0,5	1,5	2,5

Ova procjena se bazira na istim pretpostavkama kao ekonometrijska procjena i odstupanje neke od navedenih pretpostavki zahtijevalo bi i korekciju prognozirane stope inflacije.

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

338.5

IZVJEŠTAJ o stabilnosti cijena u 2018. godini. - 2010- . - Podgorica (Bulevar Sv. Petra Cetinjskog br. 6) : Centralna banka Crne Gore, 2019 (Podgorica: PRO FILE, d.o.o.). - 28 cm

Godišnje
ISSN 1800-8895 = Izvještaj o stabilnosti cijena u ... godini
COBISS.CG-ID 18006544

CENTRALNA BANKA CRNE GORE

**Finansijski iskazi
31. decembar 2018. godine
i Izvještaj nezavisnog revizora**

SADRŽAJ	Strana
IZVJEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA	1-2
FINANSIJSKI ISKAZI	
Iskaz o dobitku i gubitku	3
Iskaz o ostalom rezultatu	4
Iskaz o finansijskoj poziciji	5
Iskaz o promjenama na kapitalu	6
Iskaz o novčanim tokovima	7
Napomene uz finansijske iskaze	8 - 65

IZVJEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA

Savjetu Centralne banke Crne Gore

Obavili smo reviziju priloženih finansijskih iskaza Centralne banke Crne Gore (u daljem tekstu: „CBCG”), koji obuhvataju iskaz o finansijskoj poziciji na dan 31. decembra 2018. godine i odgovarajući iskaz o dobitku i gubitku, iskaz o promjenama na kapitalu i iskaz o tokovima gotovine za godinu koja se završila na taj dan, kao i pregled značajnih računovodstvenih politika i druge napomene uz finansijske iskaze.

Odgovornost rukovodstva za finansijske iskaze

Rukovodstvo je odgovorno za sastavljanje i fer prezentaciju ovih finansijskih iskaza u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja, kao i za interne kontrole koje rukovodstvo smatra neophodnim za sastavljanje finansijskih iskaza koji ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog značaja, nastale usled kriminalne radnje ili greške.

Odgovornost revizora

Naša odgovornost je da izrazimo mišljenje o priloženim finansijskim iskazima na osnovu obavljene revizije. Reviziju smo obavili u skladu sa Zakonom o reviziji Crne Gore, Zakonom o računovodstvu Crne Gore i standardima revizije primjenjivim u Crnoj Gori. Ovi standardi nalažu usaglašenost sa etičkim principima i da reviziju planiramo i obavimo na način koji omogućava da se, u razumnoj mjeri, uvjerimo da finansijski iskazi ne sadrže pogrešne informacije od materijalnog značaja.

Revizija uključuje sprovođenje postupaka u cilju pribavljanja revizorskih dokaza o iznosima i objelodanjivanjima u finansijskim iskazima. Izbor postupaka zavisi od revizorskog prosuđivanja, uključujući procjenu rizika materijalno značajnih grešaka sadržanih u finansijskim iskazima, nastalih usled kriminalne radnje ili greške. Prilikom procjene ovih rizika, revizor razmatra interne kontrole koje su relevantne za sastavljanje i fer prezentaciju finansijskih iskaza u cilju osmišljavanja najboljih mogućih revizorskih procedura, ali ne u cilju izražavanja mišljenja o efikasnosti sistema internih kontrola CBCG. Revizija takođe uključuje ocjenu primijenjenih računovodstvenih politika i vrednovanje značajnih procjena koje je izvršilo rukovodstvo, kao i ocjenu opšte prezentacije finansijskih iskaza.

Smatramo da su revizorski dokazi koje smo pribavili dovoljni i odgovarajući i da obezbjeđuju solidnu osnovu za izražavanje našeg mišljenja.

Mišljenje

Po našem mišljenju, priloženi finansijski iskazi prikazuju istinito i objektivno finansijsku poziciju Centralne banke Crne Gore na dan i za godinu koja se završava na dan 31. decembra 2018. godine, kao i rezultate njenog poslovanja i tokove gotovine za godinu koja se završila na taj dan, u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

(nastavlja se)

Deloitte se odnosi na Deloitte Touche Tohmatsu Limited, pravno lice osnovano u skladu sa pravom Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, i mrežu njegovih članova, od kojih je svaki zaseban i samostalan pravni subjekt. Molimo Vas da posjetite www.deloitte.com/me/o-nama za detaljniji opis pravne strukture Deloitte Touche Tohmatsu Limited i njegovih društava članova.

IZVJEŠTAJ NEZAVISNOG REVIZORA (nastavak)

Savjetu Centralne banke Crne Gore (nastavak)

Ostala pitanja

Reviziju finansijskih iskaza CBCG sastavljenih u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja na dan i za godinu koja se završila 31. decembra 2017. godine je obavio drugi revizor koji je u svom izyještaju od 15. marta 2018. godine izrazio pozitivno mišljenje.

Deloitte d.o.o. Podgorica
28. mart 2019. godine

Katarina Bulatović, Ovlašćeni revizor
(Licenca broj 067 izdata 31. marta 2015. godine)

K.Bulatović
KATARINA BULATOVIĆ
REVIZOR I KONSULTANT
DELINTE D.O.O.

CENTRALNA BANKA CRNE GORE

ISKAZ O DOBITKU I GUBITKU
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2018. godine
(U hiljadama EUR)

	Napomena	2018. godina	2017. godina	Korigovano
Prihodi od kamata	7	3.358	3.024	
Neto prihodi od kamata		3.358	3.024	
Prihodi od naknada	8a	11.897	10.526	
Rashodi naknada	8b	(337)	(128)	
Neto prihodi od naknada		11.560	10.398	
NETO PRIHODI OD KAMATA I NAKNADA		14.918	13.422	
Ostali prihodi i dobici	9	847	944	
Drugi finansijski rashodi i prihodi, neto	10	(1.127)	(656)	
Kursne razlike, neto	11	13	(58)	
Dobici po osnovu prestanka priznavanja finansijskih sredstva koji se mijere kroz ostali ukupan rezultat OCI		-	66	
Gubici po osnovu finansijskih sredstava koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)		(25)	-	
Gubici po osnovu finansijskih sredstava koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)		(16)	-	
Troškovi zaposlenih	12	(7.987)	(7.957)	
Ostali troškovi poslovanja	13	(3.058)	(3.012)	
NETO DOBITAK		3.565	2.749	

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza.

Potpisano u ime Centralne banke Crne Gore, dana 28. marta 2019. godine

dr Valentina Ivanović
Direktor Direkcije za finansije, računovodstvo i
kontroling

dr Radoje Žugić

Gverner Centralne banke Crne Gore

ISKAZ O OSTALOM REZULTATU
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2018. godine
(U hiljadama EUR)

	<u>Napomena</u>	<u>2018. godina</u>	<u>2017. godina</u>	<u>Korigovano</u>
Neto dobitak		3.565	2.749	
<i>Komponente ostalog rezultata koje mogu biti reklassifikovane u dobitak ili gubitak</i>				
Promjena fer vrijednosti dužničkih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)		1.299	(424)	
Promjena fer vrijednosti vlasnickih ins. koji se mjere po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)		296	-	
<i>Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koji mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)</i>		212	-	
<i>Komponente ostalog rezultata koje ne mogu biti reklassifikovane u dobitak ili gubitak</i>				
Prenos sa revalorizacionih rezervi na neraspoređeni dobitak		-	(565)	
Ostali rezultat		1.807	(989)	
Ukupan rezultat perioda		5.372	1.760	

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza.

ISKAZ O FINANSIJSKOJ POZICIJI
Na dan 31. decembar 2018. godine
(U hiljadama EUR)

	Napomena	31. decembar 2018.	31.decembar 2017. Korigovano
AKTIVA			
Gotovina i depoziti po viđenju	14	104.103	243.825
Oročeni plasmani kod stranih banaka	15	434.083	223.312
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	16	471.537	338.758
Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku (AC)	17	50.928	52.581
Vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	18	558	175
Sredstva kod Međunarodnog monetarnog fonda	19	95.437	93.262
Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku (AC)	20	1.395	1.383
Potraživanja koja se mjere po amortizovanom trošku (AC)	21	2.745	2.642
Zalihe	22	698	708
Investicione nekretnine	23	2.599	4.396
Nematerijalna ulaganja	24	82	19
Nekretnine, postrojenja i oprema	25	24.759	22.849
Stalna imovina koja se drži za prodaju	26	930	1.176
Unaprijed plaćena beneficija zaposlenima	27	902	1.040
Ostala sredstva	28	293	262
Ukupno aktiva		1.191.049	986.388
PASIVA			
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	29	777.431	785.692
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	30	248.096	41.152
Obaveze prema Međunarodnom monetarnom fondu	31	95.637	93.450
Ostale obaveze	32	963	737
Ukupno obaveze		1.122.127	921.031
KAPITAL			
Osnovni kapital	33	45.000	43.000
Opšte rezerve		533	1.147
Specijalne rezerve		417	263
Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu		16.813	16.908
Rezerve fer vrijednosti za finansijska sredstva kojase mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)		1.906	607
Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)		296	-
Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijske instrumente koje se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)		212	-
Nerealizovani revalorizacioni gubici		(8)	5
Neraspoređena dobit		3.753	3.427
Ukupno kapital		68.922	65.357
Ukupno pasiva		1.191.049	986.388

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza.

CENTRALNA BANKA CRNE GORE

ISKAZ O PROMJENAMA NA KAPITALU

**U periodu od 1. januara do 31. decembra 2018. godine
(U hiljadama EUR)**

	Osnovni kapital	Opšte rezerve	Specijalne rezerve	Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	Rezerve fer vrednosti	Nerealizovani revalorizacioni gubici/dobici	Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mjere po fer vrij. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mjere po fer vrij. kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	Neraspoređena dobit/ gubitak	Ukupno
Stanje na dan 1. januara 2017. godine	40.000	710	263	17.713	1.031	(8)	-	-	4.423	64.132
Korekcija početnog stanja usled primjene MRS 19	-	-	-	-	-	-	-	-	(182)	(182)
Korekcija početnog stanja usled prenosa revalorizacionih rezervi	-	-	-	(240)	-	-	-	-	240	-
Stanje na dan 01. januara 2017. godine nakon korekcija	40.000	710	263	17.473	1.031	(8)	-	-	4.481	63.950
Prenos neraspoređene dobiti (Napomena33)	-	3.437	-	-	-	-	-	-	(3.437)	-
Smanjenje revalorizacionih rezervi	3.000	(3.000)	-	-	-	-	-	-	-	-
Raspodjela dobiti u skladu sa Odlukom o raspodjeli dobiti za 2016. godini i Protokolom o načinu izmirivanje međusobnih obaveza (Napomena 33)	-	-	-	-	-	-	-	-	(986)	(986)
Promjena fer vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme	-	-	-	(565)	-	-	-	-	560	(5)
Promjena fer vrijednosti hartija od vrijednosti raspoloživih za prodaju	-	-	-	-	(424)	-	-	-	-	(424)
Nerealizovani revalorizacioni dobici	-	-	-	-	-	13	-	-	-	13
Ostalo	-	-	-	-	-	-	-	-	60	60
Dobitak tekuće godine	-	-	-	-	-	-	-	-	2.749	2.749
Stanje na 31. decembar 2017. godine	43.000	1.147	263	16.908	607	5	-	-	3.427	65.357
Stanje na 1. januara 2018. godine	43.000	1.147	263	16.908	607	5	-	-	3.427	65.357
Efekti primjene MSFI 9	-	-	-	-	-	-	-	-	187	(254)
Stanje na 01. januara 2018. godine nakon primjene IFRS 9	43.000	1.147	263	16.908	607	5	-	187	3.173	65.290
Prenos neraspoređene dobiti (Napomena 33)	-	1.386	154	-	-	-	-	-	(1.540)	-
Povećanje kapitala kroz smanjenje opštih rezervi (Napomena 33)	2.000	(2.000)	-	-	-	-	-	-	-	-
Raspodjela dobiti u skladu sa Odlukom o raspodjeli dobiti za 2017. godini i Protokolom o načinu izmirivanje međusobnih obaveza (Napomena 33)	-	-	-	-	-	-	-	-	(1.540)	(1.540)
Promjena fer vrijednosti hartija od vrijednosti koje se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	-	-	-	1.299	-	-	-	-	1.299
Nerealizovani revalorizacioni dobici	-	-	-	-	-	(13)	-	-	-	(13)
Promjena rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za HOV koje se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	-	-	-	-	-	-	25	25	-
Rezerve fer vrijednosti za vlasničke instrumente koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	-	-	(95)	-	-	-	296	296	-
Promjena fer vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme	-	-	-	-	-	-	-	-	95	-
Dobitak tekuće godine	-	-	-	-	-	-	-	-	3.565	3.565
Stanje na 31. decembar 2018. godine	45.000	533	417	16.813	1.906	(8)	296	212	3.753	68.922

Napomene na narednim stranama čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza.

ISKAZ O NOVČANIM TOKOVIMA
U periodu od 1. januara do 31. decembra 2018. godine
(U hiljadama EUR)

	Napomena	2018. godina	2017. godina
TOKOVI GOTOVINE IZ POSLOVNIH AKTIVNOSTI			
Primljene kamate		3.799	3.844
Primljene naknade		11.198	9.082
Ostali prilivi		1.005	724
Plaćene naknade		(337)	(128)
Plaćanja zaposlenima		(8.074)	(7.997)
Plaćanja dobavljačima		(3.366)	(2.861)
<i>Neto priliv gotovine prije promjena poslovne aktive i obaveza</i>		<u>4.225</u>	<u>2.664</u>
Neto prilivi/odliv po osnovu promjena poslovne aktive i obaveza			
Smanjenje kredita i avansa		130	130
Smanjenje/(povećanje) finansijskih sredstava koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultata (OCI)		(132.174)	5.091
Smanjenje finansijskih sredstava koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)		1.623	3.185
Povećanje/(smanjenje) računa banaka i drugih finansijskih institucija		(8.261)	67.267
Povećanje računa Vlade i drugih državnih organizacija		<u>206.944</u>	<u>28.880</u>
<i>Neto priliv gotovine iz poslovnih aktivnosti</i>		<u>72.487</u>	<u>107.217</u>
TOKOVI GOTOVINE IZ AKTIVNOSTI INVESTIRANJA			
Nabavka osnovnih sredstava		(440)	(336)
Nabavka nematerijalnih ulaganja		<u>(73)</u>	<u>(5)</u>
<i>Neto odliv gotovine iz aktivnosti investiranja</i>		<u>(513)</u>	<u>(341)</u>
TOKOVI GOTOVINE IZ AKTIVNOSTI FINANSIRANJA			
<i>Neto odliv gotovine iz aktivnosti finansiranja</i>		<u>(897)</u>	<u>(378)</u>
Efekat kursnih razlika		13	(58)
Neto povećanje u gotovini i gotovinskim ekvivalentima			
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na početku godine		<u>71.090</u>	<u>106.440</u>
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na kraju godine	35	<u>467.137</u>	<u>360.697</u>
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na kraju godine		<u>538.227</u>	<u>467.137</u>

Napomene na narednim stranama
čine sastavni dio ovih finansijskih iskaza.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE

Centralna banka Crne Gore (u daljem tekstu: „CBCG“) osnovana je Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore („Službeni list RCG“, br. 52/00, 53/00, 47/01, 4/05), koji je Skupština Crne Gore donijela u novembru 2000. godine.

Skupština Crne Gore donijela je novi Zakon o Centralnoj banci Crne Gore („Sl. list CG“, br. 40/10 , 46/10, 6/13 i 70/17,u daljem tekstu: „Zakon o CBCG“) kojim je regulisan rad CBCG.

Status, ciljevi, funkcije, poslovanje i organizacija CBCG su uređeni Ustavom Crne Gore i Zakonom o CBCG.

Odredbama člana 143. Ustava Crne Gore propisano je da je CBCG samostalna organizacija, odgovorna za monetarnu i finansijsku stabilnost i funkcionisanje bankarskog sistema i da Centralnom bankom Crne Gore upravlja Savjet Centralne banke, a rukovodi Guverner Centralne banke.

Zakonom o CBCG stvorene su pravne prepostavke za usklađivanje statusa, ciljeva, funkcija i organizacije CBCG sa članom 143. Ustava Crne Gore, na način kojim se optimalno unapređuje upravljanje i rukovođenje Centralnom bankom i istovremeno, obezbeđuje očuvanje nezavisnosti CBCG.

Ovim zakonom je ostvarivanje funkcija CBCG i njeno poslovanje usklađeno sa opštim principima koji se odnose na poslovanje nacionalnih centralnih banaka utvrđenih relevantim propisima Evropske unije, i to odredbama Ugovora o funkcionisanju Evropske Unije i odredbama Protokola broj 4. o Statutu Evropskog sistema centralnih banaka i Evropske centralne banke.

Zakonom o CBCG utvrđeno je da su funkcije CBCG da:

- 1) nadzire održavanje stabilnosti finansijskog sistema kao cjeline i donosi propise i mјere iz ove oblasti;
- 2) uređuje poslovanje kreditnih institucija, izdaje dozvole i odobrenja za rad kreditnih institucija i vrši kontrolu kreditnih institucija, u skladu sa zakonom;
- 3) uređuje i obavlja poslove u vezi sa sanacijom, stečajem i likvidacijom banaka, u skladu sa zakonom;
- 4) uređuje i obavlja platni promet, u skladu sa zakonom;
- 4a) izdaje odobrenja za pružanje platnih usluga platnim institucijama i vrši kontrolu platnih institucija, u skladu sa zakonom;
- 4b) izdaje odobrenja za izdavanje elektronskog novca i za pružanje platnih usluga institucijama za elektronski novac i vrši kontrolu institucija za elektronski novac, u skladu sa zakonom;
- 4c) uređuje poslove finansijskog lizinga, faktoringa, otkupa potraživanja, mikrokreditiranja i kreditno-garantne poslove, izdaje dozvole za rad i vrši kontrolu lica koja se bave tim poslovima, u skladu sa zakonom;
- 5) može biti vlasnik i operater platnog sistema i učesnik u drugom platnom sistemu;
- 6) izdaje dozvolu za rad platnog sistema čiji nije operater i vrši kontrolu i nadgledanje rada platnih sistema;
- 7) upravlja međunarodnim rezervama;
- 8) djeluje kao platni i/ili fiskalni agent prema određenim međunarodnim finansijskim institucijama i može biti predstavnik Crne Gore u međunarodnim finansijskim institucijama;
- 9) vrši makroekonomske analize, uključujući monetarne, fiskalne, finansijske i platnobilansne analize i može davati preporuke Vladi u oblasti ekonomske politike;
- 10) vrši identifikaciju, analizu i procjenu uticaja određenih faktora na stabilnost finansijskog sistema kao cjeline;
- 11) prikuplja i statistički obrađuje i objavljuje podatke i informacije koje su od značaja za ostvarivanje ciljeva i izvršavanje funkcija Centralne banke, koje su u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje statistika i statistički sistem;

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE (nastavak)

- 11a) obavlja poslove zaštite prava i interesa korisnika potrošačkih kredita, korisnika platnih usluga i imalaca elektronskog novca, u skladu sa zakonom;
- 12) uspostavlja informacioni sistem za nesmetano izvršavanje svojih funkcija;
- 13) obavlja transfere na domaćem i međunarodnom finansijskom tržištu;
- 14) prima depozite kreditnih institucija, državnih organa i organizacija i drugih lica u skladu sa propisima;
- 15) otvara i vodi račune kreditnih institucija, državnih organa i organizacija, stranih banaka, centralnih banaka, međunarodnih finansijskih institucija, organizacijama koje doniraju sredstva državnim organima i organizacijama i drugih lica u skladu sa zakonom i drugim propisima i obavlja platni promet po tim računima;
- 16) donosi propise i mјere iz oblasti za koje je ovlašćena ovim i drugim zakonom;
- 17) obavlja i druge poslove utvrđene ovim i drugim zakonom.

Zakonom o CBCG uređuju se status, ciljevi, funkcije, poslovanje i organizacija Centralne banke Crne Gore:

- monetarni i drugi instrumenti;
- međunarodne rezerve Crne Gore;
- obezbjeđivanje i zaštita novčanica i kovanog novca i otkup rijetkog i originalnog novca;
- odgovornost za funkcionisanje bankarskog sistema;
- platni promet i platni sistemi;
- prikupljanje, obrada i objavljivanje podataka i informacija, uključujući statističke podatke i informacije;
- odnosi Centralne banke i drugih državnih organa i organizacija;
- upravljanje i rukovođenje Centralnom bankom;
- kapital, imovina, prihodi i rashodi CBCG;
- interna revizija CBCG.

Zakonom o CBCG Savjet ima osam članova. Članovi Savjeta su guverner, tri viceguvernera i četiri člana koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci. Guvernera imenuje Skupština, na predlog Predsjednika Crne Gore. Guverner se imenuje na period od šest godina i može biti imenovan najviše dva puta uzastopno. Viceguvernere imenuje Skupština, na predlog guvernera.

Četiri člana Savjeta, koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci, imenuje Skupština, na predlog radnog tijela Skupštine nadležnog za finansije. Viceguverneri i članovi Savjeta koji nijesu zaposleni u Centralnoj banci imenuju se na period od šest godina i mogu biti imenovani najviše dva puta uzastopno.

U vezi sa kapitalom i rezervama CBCG, odredbama Zakona o CBCG utvrđeno je sljedeće:

- kapital CBCG se sastoje od osnovnog kapitala i rezervi;
- CBCG ima osnovni kapital u visini od EUR 50 miliona;
- osnovni kapital CBCG je u državnoj svojini;
- osnovni kapital Centralne banke može se povećati u visini koju utvrdi Savjet Centralne banke. Povećanje osnovnog kapitala Centralne banke vrši se iz sredstava opštih rezervi. Ukoliko sredstava opštih rezervi nijesu dovoljna za obezbjeđivanje utvrđenog iznosa povećanja osnovnog kapitala, nedostajuća sredstva mogu se obezbijediti iz budžeta Crne Gore,
- rezerve CBCG se sastoje iz opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi, s tim da se opšte rezerve koriste za pokriće gubitka u poslovanju Centralne banke;
- specijalne rezerve CBCG može formirati za pokriće određenih konkretnih troškova u poslovanju.

**NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine**

1. OSNIVANJE I POSLOVANJE BANKE (nastavak)

Visina osnovnog kapitala u iznosu od EUR 50 miliona utvrđena je Zakonom o CBCG radi stvaranja odgovarajućih materijalnih prepostavki za ostvarivanje utvrđenih funkcija Centralne banke. Naime, odgovornost CBCG za finansijsku i monetarnu stabilnost, koja prepostavlja korišćenje raspoloživih monetarnih i drugih instrumenata u datim okolnostima (davanja kredita bankama, operacije na otvorenom tržištu, uloga kreditora u krajnjoj instanci i slično), kao i stvaranje uslova za sprovođenje i ostalih funkcija Centralne banke, nametnulo je potrebu utvrđivanja visine osnovnog kapitala u predviđenom iznosu.

Osnovni kapital obezbeđuje se iz sredstava osnivačkog kapitala Centralne banke utvrđenog Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore ("„Sl. list CG”, br. 40/10 , 46/10, 6/13 i 70/17) i iz opštih rezervi kojima raspolaže Centralna banka na dan stupanja na snagu ovog zakona. Ukoliko ova sredstva ne budu dovoljna za obezbeđenje osnovnog kapitala Centralne banke u utvrđenoj visini, nedostajući iznos sredstava obezbjediće se iz budžeta Crne Gore.

Sjedište Centralne banke je u Podgorici, Bulevar Svetog Petra Cetinjskog broj 7.

Na dan 31. decembra 2018. godine CBCG ima 362 zaposlenog radnika (31. decembra 2017. godine: 355 zaposlenog).

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJI FINANSIJSKIH ISKAZA

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza

(a) Izjava o usklađenosti finansijskih iskaza

Priloženi finansijski iskazi Banke sastavljeni su u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI), odobrenim od strane Međunarodnog komiteta za računovodstvene standarde.

Pripremanje finansijskih iskaza u skladu sa MSFI zahtijeva upotrebu određenih računovodstvenih procjena i procjena rukovodstva Banke u procesu primjene računovodstvenih politika Banke. Područja koja zahtijevaju viši stepen procjene ili složenosti ili područja u kojima su prepostavke i procjene od velikog značaja za finansijske iskaze, objelodanjena su u napomeni 2.1.(d).

Računovodstvene politike u skladu sa MSFI objelodanjene u narednim pasusima su dosljedno primjenjene od strane Banke za sve periode prikazane u priloženim finansijskim iskazima.

Od 01.01.2018. godine primjenjuju se nove računovodstvene politike

Uporedni podaci u ovim finansijskim iskazima predstavljaju podatke iz finansijskih iskaza Banke za 2017. godinu. Uporedni podaci određenih pozicija su drugačije prezentovani u odnosu na prethodnu godinu usled primjene MSFI 9 (napomena 2.1 e) i sprovedenih korekcija (napomena 6).

Finansijski iskazi su sastavljeni u skladu sa načelom stalnosti poslovanja koji podrazumijeva da će CBCG nastaviti da posluje u doglednoj budućnosti.

CBCG je u sastavljanju ovih finansijskih iskaza pripremljenih u skladu sa MSFI primjenjivala računovodstvene politike objelodanjene u napomeni 3.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

(b) Osnove za sastavljanje finansijskih iskaza

Finansijski iskazi sastavljeni su prema principu istorijskog troška sa izuzetkom finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI), investicionih nekretnina koja se vrednuju po fer vrijednosti, zatim nekretnina, postrojenja i opreme koja se vode primjenom revalorizacionog modela, kao i drugih finansijskih sredstava i obaveza (uključujući izvedene finansijske instrumente) po fer vrijednosti kroz dobitak ili gubitak. Na dan 31.decembar 2018. kao i 31. decembar 2017. godine, Banka nema finansijska sredstva i obaveze koje se odmeravaju po fer vrijednosti kroz dobitak ili gubitak.

(c) Funkcionalna i iskazna valuta

Priloženi finansijski iskazi Banke su iskazani u EUR, što je i funkcionalna valuta Banke. Svi finansijski podaci su iskazani u hiljadama EUR i zaokruženi na najbližu hiljadu.

(d) Korišćenje procjenjivanja i pretpostavki

Pripremanje finansijskih iskaza u skladu sa MSFI zahtjeva upotrebu procjena i pretpostavki koje utiču na efekte primjenjivanja politika, prikazane iznose aktive i pasive, i na prikazane iznose prihoda i rashoda tokom iskaznog perioda. Procjene i prosuđivanja se donose na osnovu istorijskog iskustva i drugih činilaca, uključujući očekivanja u pogledu budućih događaja za koje se vjeruje da su u okvirima datih okolnosti razumna, gdje rezultati daju dobru osnovu za procjenu knjigovodstvene vrijednosti aktive i pasive koje se ne mogu jasno sagledati iz drugih izvora. Stvarni rezultati se mogu razlikovati od pomenutih procjena.

Procjene i prosuđivanja su predmet stalnog razmatranja. Promjene računovodstvenih procjena se priznaju u periodu kada je došlo do izmjene, ako se izmjena odnosi samo na taj period, odnosno, ako se izmjena odnosi na tekuće i buduće periode, priznaju se i u tom periodu i u budućim periodima.

Posebna područja nesigurnosti procjenjivanja i kritičnih pretpostavki u primjeni računovodstvenih politika koje su od velikog značaja za iznose objelodanjene u finansijskim iskazima, objelodanjena su u napomeni 5. uz finansijske iskaze.

Početna primjena postojećih standarda koji su na snazi za tekući izvještajni period

Sledeći novi standardi, izmjene i dopune postojećih standarda i tumačenja izdati od Odbora za Međunarodne računovodstvene standard (IASB) su na snazi za tekući izvještajni period:

- MSFI-9 "Finansijski instrumenti" (na snazi za godišnje periode koji počinjuna dan ili nakon 1.januara 2018.godine)
- MSFI 15 "Prihodi od ugovora sa kupcima" i dalje izmjene (na snazi za godišnje periode koji počinjuna dan ili nakon 1.januara 2018.godine)
- Izmjene MSFI 2 "Plaćanje akcijama" -Klasifikacija i mjerjenje transakcija plaćanja akcijama (na snazi za godišnje periode koji počinjuna dan ili nakon 1.januara 2018.godine)
- Izmjene MSFI 4 "Ugovori o osiguranju" –Primjenom MSFI 9 "finansijski instrumenti" sa MSFI 4 "Ugovori o osiguranju" "(na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2018.godine ili na datum prve primjene MSFI 9"Finansijski instrumenti")
- Izmjene MRS 40 "Investicione nekretnine" – Prenos investicionih nekretnina (na snazi za godišnje periode koji počinjuna dan ili nakon 1.januara 2018.godine)
- Izmjene MSFI1 i MRS 28 na osnovu "Unapređenja MSFI (za period od 2014., do 2016.godine)" koja su rezultat godišnjeg unapređenja MSFI (MSFI 1, MSFI 12 I MRS 28) sa ciljem otklanjanja neusaglašenosti i pojašnjenja teksta (izmjene MSFI 1 i MRS 28 bi trbalo da budu na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2018.godine) i
- IFRC 22 "Razmatranje transakcija i avansa u stranim valutama" (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2018.godine)

Primjena gore navedenih standarda, izmjena postojećih standarda i tumačenja nije dovela do značajnih promjena u finansijskim izvještajima banke.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

(d) Korišćenje procjenjivanja i pretpostavki (nastavak)

Objavljeni novi standardi koji još nisu stupili na snagu

Sledeći novi standardi, izmjene i dopune postojećih standarda i tumačenja su izdati na dan odobravanja ovih finansijskih izvještaja, ali još uvijek nisu stupili na snagu:

- MSFI 16 "Lizing" (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2019.godine)
- MSFI 17 "Ugovori o osiguranju" (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2021.godine)
- Izmjene MSFI 3 "Poslovne kombinacije"-Definicija poslovanja (na snazi za poslovne kombinacije gdje datum sticanja pada na dan ili nakon početka prvog godišnjeg perioda izvještavanja, koji počinje na dan ili nakon 1.januara 2020.godine, kao i za sticanje imovine na dan ili nakon početka tog perioda)
- Izmjene MSFI 9 "Finansijski instrumenti"-Karakteristike avansnih plaćanja sa negativnim kompenzacijama (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2019.godine)
- Izmjene MSFI 10 "Konsolidovani finansijski izvještaji" i MRS 28 " Investicije u pridružene entitete zajedničke poduhvate"- Prodaja ili prenos sredstava između investitora i pridruženog entiteta ili zajedničkog poduhvata i naknadne izmjene(datum stupanja na snagu odložene na neodređeno vrijeme, dok ne bude završen istraživački projekat o metodi udjela)
- Izmjene MRS 1 "Prezentacija finansijskih izvještaja" i MRS 8 "Računovodstvene politike, promjene računovodstvenih procjena i greške"-Definicija materijalnog značaja (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2020.godine)
- Izmjene MRS 19 "Naknade zaposlenima"-izmjene, smanjenje ili izmirenje planova naknada (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2019.godine)
- Izmjene MRS 28 "Investicije u pridružene entitete i zajedničke poduhvate"-Dugoročni interesi u pridruženim entitetima I zajedničkom poduhvatima (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2019.godine)
- Izmjene raznih standarda na osnovu "Unapređenja MSFI(period od 2015.do 2017.godine)" koja su rezultata godišnjeg unapređenja MSFI (MSFI 3, MSFI 11, MRS 12 I MRS 23) sa ciljem otklanjanja neusaglešenosti I pojašnjena teksta (izmjene bi trebalo da budu na snazi I za godišnje periode koju počinju na dan ili nakon1. Januara 2019.godine)
- Izmjene Upućivanja na Konceptualni okvir u Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2020.godine) i
- IFRC 23 "Neizvjesnost u vezi sa tretmanom poreza na dobitak" (na snazi za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1.januara 2019.godine)

Rukovodstvo Banke razmatra uticaj navedenih standarda i tumačenja na finansijske iskaze Banke, kao i datum njihovog stupanja na snagu, i smatra da njihovo usvajanje neće imati materijalno značajne efekte na finansijske iskaze Banke u periodu njihove početne primjene. Rukovodstvo Banke ne razmatra raniju primjenu navedenih standarda.

**NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine**

2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)

2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)

(e) Status novih i izmijenjenih standarda I tumačenja

Efekti prve primjene MSFI 9

Finalna verzija Međunarodnog standarda finansijskog izvještavanja „Finansijski instrumenti“ (u daljem tekstu MSFI 9) je izdata u julu 2014. godine, a standard je stupio na snagu za godišnje periode koji počinju na dan ili nakon 1. januara 2018. godine. Banka je sa primjenom MSFI 9 počela na dan 1. januar 2018. godine.

Efekti primjene MSFI 9 na finansijske izvještaje u 2018. godini zavisili su od strukture finansijskih instrumenata u vlasništvu Banke u trenutku primjene, tržišnih uslova koji su vladali tom trenutku, kao i računovodstvenih izbora i procjena u budućnosti. Primjena novog standarda zahtjevala je od Banke da izvrši prilagođavanje poslovnih procesa i internih kontrola u vezi sa izvještavanjem o finansijskim instrumentima.

Efekti primjene MSFI 9, sa stanjem na dan 01.01.2018. godine, su kvantifikovani i iznose EUR 254 hiljade. Efekti primjene MSFI 9 su evidentirani u okviru Kapitala na poziciji neraspoređe dobiti na datum prve primjene standarda 01.01.2018. godine, i odnose se na:

- efekte umanjenja vrijednosti finansijskih instrumenata po amortizovanom trošku u iznosu od EUR 67 hiljada i
- efekte umanjenja vrijednosti finansijskih instrumenata po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) u iznosu od EUR 187 hiljada.

Na dan 31. decembar 2017. godine, kao i na dan 1. januar 2018. godine sa prvom primjenom MSFI 9, Banka nema sredstva klasifikovana kao finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka (FVTPL).

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE**31.decembar 2018. godine****2. OSNOVE ZA SASTAVLJANJE I PREZENTACIJU FINANSIJSKIH ISKAZA (nastavak)****2.1. Osnove za sastavljanje i prezentaciju finansijskih iskaza (nastavak)**

Sledeća tabela daje poređenje početnih kategorija klasifikacija po MRS 39 i novih kategorija klasifikacija po MSFI 9 za svaku grupu finansijske imovine banke na dan 1. januar 2018. godine kao i efekte mjerenja proknjižene na 01.01.2018. godine:

Napomena	Stanje na dan 31. decembar 2017*	Reklasifikacija MSFI 9	Reklasifikovano stanje na dan 31. decembar 2017**.	Ponovno mjerjenje	Stanje na dan 01. januar 2018***
AKTIVA					
Gotovina i depoziti po viđenju (po amortizovanoj vrijednosti)	13	243,825	-	243,825	(1) 243,824
Oročeni plasmani kod stranih banaka (po amortizovanoj vrijednosti)	14	223,312	-	223,312	(19) 223,293
Finansijska sredstva raspoloživa za prodaju	14	338,758	(338,758)	-	-
Finansijska sredstva koja se mijera po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	15	-	338,758	338,758	- 338,758
Finansijska sredstva koja se drže do dospijeća	16	52,581	(52,581)	-	-
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)	16	-	52,581	52,581	(33) 52,548
Vlasnički finansijski instrument koji se mijere po fer vrijednosti kroz OCI		-	175	175	175
Vrednovanje-fer vrijednost vlasnički instrumenti		-	-	-	-
Sredstva kod Međunarodnog monetarnog fonda	17	93,262	-	93,262	- 93,262
Krediti i avansi (po amortizovanoj vrijednosti)	18	1,383	-	1,383	(11) 1,372
Potraživanja koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)	19	2,642	-	2,642	(3) 2,639
Zalihe	20	708	-	708	708
Investicione nekretnine	21	4,396	-	4,396	- 4,396
Nematerijalna ulaganja	22	19	-	19	- 19
Nekretnine, postrojenja i oprema	23	22,849	-	22,849	- 22,849
Stalna imovina koja se drži za prodaju	24	1,176	-	1,176	- 1,176
Unaprijed plaćena beneficija zaposlenima	25	1,040	-	1,040	- 1,040
Ostala sredstva	26	47	(175)	262	- 262
Ukupno aktiva		986,388		(67)	986,321
PASIVA					
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	27	785,692	-	785,692	- 785,692
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	28	41,152	-	41,152	- 41,152
Obaveze prema Međunarodnom monetarnom fondu	29	93,450	-	93,450	- 93,450
Ostale obaveze	30	737	-	737	- 737
Ukupno obaveze		921,031			921,031
KAPITAL					
Osnovni kapital	31	43,000	-	43,000	- 43,000
Opšte rezerve		1,147	-	1,147	- 1,147
Specijalne rezerve		263	-	263	- 263
Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu		16,908	-	16,908	- 16,908
Rezerve fer vrijednosti za finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultata (OCI)		607	-	607	- 607
Revalorizacione rezerve za vlasnicke ins. koje se mijere po fer vrijed. kroz OCI		-	-	-	-
ReZervisanja za ocek.kred.gubitke za HOV koje s emjere po FV kroz OCI		-	-	-	187 187
Nerealizovani revalorizacioni gubici		5	-	5	- 5
Neraspoređena dobit		3,427	-	3,427	(254) 3,173
Ukupno kapital		65,357		(67)	65,290

*Stanje uključuje korekciju početnog stanja za efekte knjiženja obaveza po osnovu MRS 19 i efekta knjiženja prenosa sa revalorizacionih rezervi za nekretnine, postrojenja i opremu na neraspoređenu dobit objelodanjenim u napomeni 6

**Stanje je reklasifikovano po zahtjevima MSFI9 i uključuje efekte korekcija početnog stanja navedenim u napomeni 6.

***Navedeno stanje uključuje efekte mjerjenja prve primjene MSFI9 pod datumom 1 januar 2018. Godine, efekte reklasifikacije po zahtjevima MSFI 9 i efekta korekcija početnog stanja navedenim u napomeni 6.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA

3.1. Prihodi i rashodi po osnovu kamata, naknada i provizija

Prihodi i rashodi od kamata za kamatonosne finansijske instrumente se priznaju u okviru prihoda od kamata i rashoda kamata u iskazu o dobitku i gubitku. Metod efektivne kamatne stope je metod za obračun troškova otplate finansijskih sredstava ili finansijskih obaveza, kao i za alokaciju prihoda od kamata i rashoda kamata tokom odnosnog perioda. Efektivna kamatna stopa je stopa koja tačno svodi procijenjena buduća plaćanja ili naplate kroz očekivani životni vijek finansijskog instrumenta ili, kada je to prikladno, u kraćem vremenskom periodu, na neto knjigovodstvenu vrijednost finansijskih sredstava ili finansijskih obaveza. Kada računa efektivnu kamatnu stopu, CBCG procjenjuje tokove gotovine uzimajući u obzir sve ugovorene uslove finansijskog instrumenta, ali ne i buduće kreditne gubitke.

Prihodi i rashodi od naknada i provizija priznaju se na principu realizacije u momentu kada je usluga pružena. Naknade i provizije prevashodno obuhvataju naknade za usluge platnog prometa u zemlji, naknade za poslove fiskalnog agenta i naknade za druge usluge koje CBCG pruža u skladu sa Zakonom o CBCG. Prihodi i rashodi od naknada i provizija, koji su sastavni deo efektivne kamatne stope finansijskog sredstva ili obaveze, uključeni su u utvrđivanje efektivne kamatne stope. Ostali prihodi od naknada i provizija se evidentiraju u trenutku pružanja usluga. CBCG nije imala prihode i rashode od naknada i provizija po osnovu izdavanja kredita u toku obračunskog perioda.

3.2. Operativni lizing

Zakupi u kojima zakupodavac zadržava značajniji dio rizika i koristi od vlasništva klasificuju se kao operativni zakupi (lizing).

Sredstva koja su data u operativni lizing uključena su u poziciju investicione nekretnine u iskazu o finansijskoj poziciji. Prihodi po osnovu lizinga (bez bilo koje stimulacije date korisniku lizinga) priznaju se kao prihod u iskazu o dobitku i gubitku, u jednakim godišnjim iznosima, tokom perioda trajanja lizinga.

3.3. Preračunavanje stranih valuta

Funkcionalna valuta i valuta prikazivanja

Stavke uključene u finansijske iskaze CBCG se odmjeravaju korišćenjem valute primarnog privrednog okruženja u kom CBCG posluje („funkcionalna valuta“). Finansijski iskazi su prikazani u hiljadama EUR koji predstavlja funkcionalnu valutu i valutu prikazivanja Banke.

Transakcije i stanja

Transakcije u stranoj valuti se preračunavaju u funkcionalnu valutu primjenom deviznih kurseva važećih na dan transakcije. Pozitivne i negativne kursne razlike nastale iz izmirenja takvih transakcija i iz preračuna monetarnih sredstava i obaveza izraženih u stranim valutama na kraju godine, priznaju se u iskazu o dobitku i gubitku.

3.4. Porezi i doprinosi

Porez na dobit

U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, CBCG je oslobođena plaćanja poreza na dobit.

Porezi, doprinosi i druge dažbine koje ne zavise od rezultata poslovanja

Ostali porezi iskazani su u okviru troškova poslovanja. Iznosi poreza koji je CBCG u obavezi da plati su iskazani u okviru ostalih obaveza kao obaveze za poreze.

3.5. Gotovina i gotovinski ekvivalenti

Gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju sredstva sa rokom dospijeća kraćim od tri mjeseca od dana pribavljanja, uključujući gotovinu u trezoru i blagajni, depozite po viđenju i kratkoročne plasmane kod stranih banaka. Gotovinski ekvivalenti podrazumijevaju i finansijskih sredstava koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultata (OCI) i poziciju kod Međunarodnog monetarnog fonda.

Gotovina, depoziti po viđenju i kratkoročni plamani kod stranih banaka kao gotovinski ekvivalent u EUR-ima, priznaju se po nominalnoj (fer) vrijednosti. Naknadno vrednovanje depozita se vrši po amortizovanoj vrijednosti koristeći metod efektivne kamate.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.5. Gotovina i gotovinski ekvivalenti (nastavak)

Plemeniti metali procjenjuju se po fer vrijednosti izvedenoj iz cijena plemenitih metala na svjetskom tržištu, na dan sastavljanja bilansa. Efekti promena fer vrijednosti se priznaju u iskazu o dobitku i gubitku.

Plasmani iskazani u specijalnim pravima vučenja (Special Drawing Rights - SDR) procjenjuju se na dan sastavljanja finansijskog izvještaja, po kursu SDR/EUR koji objavljuje Međunarodni monetarni fond.

Za potrebe sastavljanja iskaza o tokovima gotovine, gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju sredstva sa rokom dospijeća kraćim od tri mjeseca od dana pribavljanja, uključujući gotovinu u rezoru i depozite po viđenju i kratkoročne depozite kod stranih banaka.

3.6. Finansijski instrumenti

Finansijska sredstva

(a) Klasifikacija i vrednovanje finansijskih sredstava

MSFI 9 uvodi novu klasifikaciju finansijskih sredstava i novi pristup za njihovo vrednovanje, koji se zasnivaju na poslovnom modelu za upravljanje finansijskim sredstvima i karakteristikama novčanih tokova.

U skladu sa MSFI 9, finansijska sredstva se klasificuju u jednu od tri navedene kategorije prilikom početnog priznavanja: finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku (AC), finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat (FVOCI) i finansijska sredstva koja se mjere fer vrijednost kroz račun dobitka i gubitka (FVTPL).

Finansijska sredstva će biti vrednovana po amortizovanom trošku (AC) samo ako su ispunjena sledeća dva uslova:

- finansijska sredstva se drže u poslovnom modelu čiji je cilj držanje finansijskog sredstva do datuma dospijeća i naplata očekivanih novčanih tokova i
- očekivani novčani tokovi predstavljaju isključivo naplatu glavnice i kamate obračunate na preostali iznos glavnice.

Finansijska sredstva će biti vrednovana po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (FVOCI) samo ako su ispunjena sledeća dva uslova:

- finansijska sredstva se drže u poslovnom modelu čiji je cilj držanje finansijskog sredstva zbog naplate očekivanih novčanih tokova i njegove prodaje;
- očekivani novčani tokovi predstavljaju isključivo naplatu glavnice i kamate obračunate na preostali iznos glavnice.

Prilikom inicijalnog priznavanja instrumenata kapitala, koji se ne drže radi trgovanja, Banka može napraviti kasnije nepromjenjivi izbor da se sve promjene fer vrijednosti ovih instrumenata priznaju u okviru ostalih dobitaka i gubitaka u izvještaju o ukupnom rezultatu. Ova klasifikacija se radi na bazi donošenja odluke za svaku pojedinačnu investiciju.

Finansijska sredstva koja ne ispunjavaju prethodno navedene uslove biće klasifikovana i vrednovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka (FVTPL).

Finansijska sredstva koja ispunjavaju uslove da budu klasifikovani i vrednovani po amortizovanom trošku ili po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat mogu se, samo u slučaju da Banka time eliminiše računovodstvenu neusklađenost u računu dobitka i gubitka, aktiviranjem opcije fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka klasifikovati i vrednovati po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka.

Finansijska sredstva se klasificuju u jednu od navedenih kategorija pri inicijalnom priznavanju. Međutim, za finansijska sredstva koja su u vlasništvu Banke u trenutku inicijalne primjene MSFI 9, procjena biznis modela se zasniva na tada važećim okolnostima i činjenicama. Takođe, MSFI 9 dopušta novo opredjeljivanje za klasifikaciju kao FVTPL ili FVOCI na datum inicijalne primjene standarda i dopušta ili zahtjeva promjenu prethodnog opredjeljenja za klasifikaciju kao FVTPL ukoliko činjenice i okolnosti na datum inicijalne primjene standarda na to ukazuju.

**NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine**

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Naknadno vrednovanje određeno je klasifikacijom finansijskog sredstva.

Finansijska sredstva po amortizovanom trošku-Klasifikacija finansijskih sredstava po amortizovanom trošku se primjenjuje na dužnička finansijska sredstva koji ispunjavaju uslove odabranog poslovnog modela i kriterijume testa novčanih tokova. Vrednovanje po amortizovanom trošku zahtijeva primjenu metode efektivne kamatne stope. Amortizovani trošak finansijskog sredstva se definiše kao iznos po kojem je finansijsko sredstvo ili finansijska obaveza vrednovana pri inicijalnom priznavanju, minus otplata glavnice, plus ili minus kumulativna amortizacija bilo koje razlike između inicijalnog iznosa i iznosa na datum dospeća korišćenjem metoda efektivne kamatne stope i za finansijska sredstva uskladena za rezervisanje za gubitke. Dobici i gubici po osnovu finansijskih sredstava iz ove kategorije se priznaju u računu dobitka ili gubitka. Dobici i gubici koju su rezultat promena u fer vrijednosti se ne priznaju za finansijska sredstva koja su klasifikovana u kategoriju po amortizovanom trošku.

Finansijska sredstva po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka-Sredstva klasifikovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka se vrednuju po fer vrijednosti. Svi dobici i gubici koji nastaju kao rezultat promene u fer vrijednosti se priznaju u računu dobitka i gubitka, osim za hedžing instrumente koji su priznati kao deo određenog hedžing odnosa. Dobici i gubici koji nastaju između datuma poslednjeg izveštajnog perioda i datuma otuđenja sredstava ne predstavljaju posebne dobitke i gubitke prilikom otuđenja. Takvi dobici i gubici koji nastaju prije otuđenja, dok se sredstvo i dalje vrednuje po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka, se priznaju u računu dobitka i gubitka.

Finansijska sredstva po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat-Za dužničke instrumente vrednovane po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat, promjena u fer vrijednosti će biti priznata u ostalom ukupnom rezultatu, dok će sledeći dobici i gubici biti priznati u računu dobitka i gubitka i to:

- Kamata obračunata korišćenjem metode efektivne kamatne stope,
- Dobici i gubici od kursnih razlika,
- Dobici i gubici od ispravke vrijednosti.

Banka je utvrdila klasifikaciju finansijskog sredstva na osnovu analize poslovnog modela i testa novčanih tokova.

Poslovni model

Banka je definisala tri osnovna poslovna modela upravljanja finansijskim sredstvima:

-Poslovni model čiji je cilj naplata ugovorenih novčanih tokova finansijskog sredstava;
-Poslovni model čiji su ciljevi pored naplate ugovorenih novčanih tokova finansijskih sredstava takođe i prodaja finansijskih sredstava i
-Poslovni modeli sa ostalim strategijama, uključujući i poslovni model držanja za trgovanje.
Rukovodstvo Banke utvrđuje poslovne modele upravljanja finansijskim sredstvima.

Procjena poslovnog modela

Banka vrši procjenu ciljeva poslovnih modela za upravljanje finansijskim sredstvima na portfolio nivou, budući da ovakva procjena na najbolji način oslikava način upravljanja poslovnim aktivnostima i način izvještavanja rukovodstva.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Informacije koje će se razmatrati uključuju:

- Politike i ciljeve koji su definisani za svaki od portfolija finansijskih sredstava i način njihove primjene u praksi. Posebna pažnja će se posvetiti procjeni da li je strategija rukovodstva usmjerena na naplatu ugovorenih prihoda od kamate, održavanje određenog profila u pogledu kamatnih stopa, usklajivanje ročnosti finansijskih sredstava sa ročnošću finansijskih obaveza iz kojih se finansiraju ta finansijska sredstva ili je pak strategija rukovodstva usmjerena na novčane tokove od prodaje finansijskih sredstava;
- Na koji način se prati profitabilnost portfolija i na koji način se rukovodstvo izvještava o ovim performansama;
- Rizici koji utiču na profitabilnost poslovnog modela i finansijskih sredstava kojima se upravlja putem primjene određenog poslovnog modela, kao i način upravljanja ovim rizicima i
- Učestalost, obim i trenutak prodaje u prethodnom periodu, razlozi za prodaju i očekivanja za prodaju u narednom periodu. Ipak, informacije o prodajnim aktivnostima neće biti posmatrane izolovano, već kao dio ukupne ocjene na koji način su ostvareni postavljeni ciljevi za upravljanje finansijskim sredstvima i kako su novčana sredstva od finansijskih sredstava prikupljena.

Finansijska sredstva koja se drže radi prodaje ili kojima se upravlja i čija se profitabilnost mjeri na bazi promjene fer vrijednosti biće vrednovana kao FVTPL, budući da cilj upravljanja ovim sredstvima nije naplata ugovorenih novčanih tokova, niti je pak cilj i naplata ugovorenih novčanih tokova i prodaja.

Procjena da li se novčani tokovi isključivo na naplatu glavnice i kamate

Banka vrši analizu novčanih tokova finansijskog sredstva odmah po pribavljanju ili izdavanju određenog finansijskog sredstva, a u cilju utvrđivanja da li su novčani tokovi finansijskog sredstva konzistentni sa osnovnim kreditnim poslom, tj. da li se odnose isključivo na naplatu glavnice i kamate na neizmireni iznos glavnog duga.

Karakteristike finansijskih sredstava koje dovode do novčanih tokova koji se ne odnose samo na plaćanja glavnice i kamata će se zanemariti:

- Ukoliko ove karakteristike imaju nematerijalan efekat na ukupne novčane tokove finansijskog sredstva;
- Ukoliko se ove karakteristike realizuju u poslovnoj praksi isključivo u nastanku događaja koji su ekstremno rijetki, abnormalni i imaju izrazito malu vjerovatnoću nastanka.

Za potrebe ove procjene, pojmovi glavnice i kamate odnose se na sledeće definicije:

- glavnica predstavlja fer vrijednost finansijskog sredstva prilikom inicijalnog priznavanja;
- kamata koja ispunjava kriterijume prethodno navedenih modela sastoji se od sledećih elemenata:
 - vremenske vrijednosti novca;
 - kreditnog rizika koji je povezan sa glavnicom za određeni vremenski period;
 - ostali osnovni rizici i troškovi kreditiranja;
 - margine Banke.

Finansijska sredstva koja ne ispunjavaju prethodno navedene uslove biće klasifikovana i vrijednovana po fer vrijednosti kroz račun dobitka i gubitka.

U slučaju izmjena ugovornih odredbi koje utvrđuju novčane tokove finansijskog sredstva koje Banka posjeduje, Banka će izvršiti procjenu da li su ove izmjene materijalno značajne i da li stvaraju uslove pri kojima Banka mora da izvrši prestanak priznavanja finansijskog sredstva.

Procjena efekata izmjena novčanih tokova će biti zasnovana na kvalitativnoj i kvantitativnoj analizi. Banka prvo vrši kvalitativnu analizu i procjenjuje da li je došlo do nekog od sledećih događaja:

- promjena valuta finansijskog sredstva;
- konsolidovanje više finansijskih sredstava u jedno;
- promjena ugovorne strane koja je primalac sredstava koje je Banka plasirala ili je emitent finansijskog sredstva koji Banka posjeduje;
- uvođenje dodatnih klauzula koje podrazumijevaju da se budući novčani tokovi neće sastojati isključivo od isplate glavnice i kamate na neizmirenu glavnicu.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

U slučaju da je bilo koji od gore navedenih uslova ispunjen, Banka prestaje da priznaje finansijsko sredstvo, priznaje dobitak ili gubitak od prestanka priznavanja.

U slučaju da gore navedeni uslovi nisu ispunjeni, Banka sprovodi kvantitativnu analizu koja podrazumijeva poređenje neto sadašnje vrijednosti finansijskog sredstva prije navedenih izmjena i neto sadašnje vrijednosti novčanih tokova koji proističu iz finansijskog sredstva nakon izmjena. Razliku između sadašnjih vrijednosti finansijskog sredstva prije i poslije izmjene Banka će iskazati kao gubitak, odnosno dobitak usled izmjena novčanih tokova finansijskih sredstava. Ovaj gubitak, odnosno dobitak, linearno će se amortizovati u preostalom vijeku trajanja finansijskog sredstva.

(b) Umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava

Banka vrši procjenu umanjenja vrijednosti finansijskih sredstava (u daljem tekstu:obezvrijedenje) na osnovu modela očekivanih kreditnih gubitaka (eng. Excepted credit losses, ECL) u cilju predviđanja budućih gubitaka. Banka priznaje rezervisanja za očekivane kreditne gubitke za finansijska sredstva koja se mjeri po amortizovanom trošku i po fer vrijednosti kroz ostali ukupni rezultat. Banka priznaje gubitke po obezvrijedenju na svaki izvještajni datum.

Banka će internim dokumentima utvrditi metodološki okvir za umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava.

Na svaki izvještajni datum Banka će procijeniti da li je za finansijska sredstva u porfoliju došlo do značajnog povećanja kreditnog rizika u odnosu na inicijalni utvrđeni kreditni rizik za svako pojedinačno sredstvo.

Ukoliko je došlo do značajnog povećanja kreditnog rizika u smislu prethodnog stava, Banka će izmjeriti rezervisanje za umanjenje vrijednosti za finansijska sredstva u iznosu jednakom očekivanim kreditnim gubicima na cijeloživotnom nivou. Ukoliko nije došlo do povećanja kreditnog rizika za finansijska sredstva, rezervacije za umanjenje vrijednosti će se mjeriti na dvanaestomjesečnom nivou.

Takodje, Banka može pretpostaviti da se kreditni rizik finansijskog sredstva nije značajno povećao u odnosu na trenutak inicijalnog izlaganja kreditnom riziku, ako se utvrdi da je to sredstvo na izvještajni datum sredstvo niskog kreditnog rizika.

Kreditni rizik za finansijsko sredstvo se smatra da je nizak u smislu prethodnog paragrafa, ako ima nizak rizik od neispunjerenja obaveza (defaulta), ili dužnik ima veliki kapacitet da uredno vraća svoje ugovorne novčane obaveze kratkoročno i dugoročno.

Banka priznaje dobitak ili gubitak od umanjenja vrijednosti u računu dobitka i gubitka u iznosu očekivanih kreditnih gubitaka (ili poništenja) što je potrebno kako bi se rezervacije za umanjenje vrijednosti na datum izvještavanja uskladile sa iznosom koji je potrebno priznati.

Banka može odabrati pojednostavljeni pristup za izračunavanje očekivanih kreditnih gubitaka za potraživanja od kupaca, potraživanja od zakupa i ugovorene imovine.

Priznavanje prihoda od kamata na finansijska sredstva-Prihodi od kamata na finansijska sredstva se obračunavaju korišćenjem metoda efektivne kamatne stope, tako što se efektivna kamatna stopa primjeni na bruto knjigovodstvenu vrijednost finansijskog sredstva. Efektivna kamatna stopa predstavlja stopu koja precizno diskontuje procijenjene buduće novčane tokove, kroz očekivani period trajanja finansijskog sredstva ili finansijske obaveze, do bruto knjigovodstvene vrijednosti finansijskog sredstva ili do amortizovanog troška finansijske obaveze. Obračun ne uzima u obzir očekivani kreditni gubitak, ali uključuje troškove transakcije, premiju ili diskont i naknade koji su sastavni dio efektivne kamatne stope. Ovaj pristup priznavanja prihoda od kamata odgovara finansijskim sredstvima na dvanaestomjesečnom ili cijeloživotnom nivou (nivoi 1 i 2).

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Izuzetak od navedenog pristupa priznavanja prihoda od kamata, Banka primjenjuje kada je:

- Kupljeno ili samostalno izdato finansijsko sredstvo obezvrijedeno. Za takva finansijska sredstva, Banka će primjeniti kreditno prilagođenu efektivnu kamatnu stopu na amortizovani trošak finansijskog sredstva od momenta inicijalnog priznavanja i
- Finansijsko sredstvo koje nije kupljeno ili samostalno izdato kao obezvrijedeno već je u narednom periodu došlo do obezvrijedivanja finansijskog sredstva. Za takva finansijska sredstva, Banka će primjeniti efektivnu kamatnu stopu na amortizovani trošak finansijskog sredstva u narednim izvještajnim periodima.

Za kupljena i samostalno izdata finansijska sredstva koja su obezvrijedena (prilikom kupovine ili naknadno) Banka će primjeniti kreditno prilagođenu efektivnu kamatnu stopu, koja se obračunava na bazi amortizovanog troška bruto knjigovodstvene vrijednosti finansijskog instrumenta i uključuje uticaj očekivanog kreditnog gubitka na procijenjene buduće novčane tokove. Oba izuzetka navedena u tekstu gore odgovaraju Nivou 3 obezvrijedjenja finansijskih instrumenata. Za takva finansijska sredstva, Banka će primjeniti efektivnu kamatnu stopu na neto knjigovodstvenu vrijednost finansijskog sredstva.

Banka je definisala internu metodologiju umanjenja vrijednosti po MSFI 9.

U skladu sa odrednicama investicione politike i postojećim portfoliom Banke, finansijska aktiva Banke (uz definisane izuzetke) koji je u obimu umanjenja vrijednosti će biti klasifikovan kao portfolio niskog rizika.

Kreditni rizik za finansijski instrument se smatra da je nizak ako postoji mala vjerovatnoća od neispunjerenja obaveza (defaulta), ili dužnik ima veliki kapacitet da uredno vraća svoje ugovorne novčane obaveze kratkoročno i dugoročno. Pri određivanju niskog kreditnog rizika, Banka će koristiti svoju internu procjenu koja je konzistentna sa globalnom definicijom niskog kreditnog rizika ili eksterne rejting-e (npr. finansijski instrumenti investicionog ranga).

Prilikom inicijalnog priznavanja sva finansijska aktiva koja spada u djelokrug MSFI 9 je alocirana u fazu 1 odnosno sva finansijska imovina u portfoliju Banke svoj početak ima u toj fazi. U skladu sa algoritmom umanjenja vrijednosti aktiva Banke u MSFI 9 je klasifikovana kao aktiva sa niskim kreditnim rizikom i zahtijeva obračun 12-to mjesечnih očekivanih gubitaka. Značajan porast kreditnog rizika u odnosu na inicijalno prepoznavanje vodi do prelaska finansijskih sredstava u fazu 2. Eventualni nastanak statusa neispunjerenja obaveza ili objektivni dokaz umanjenja vrijednosti vodi do prelaska finansijskih sredstava u fazu 3. Finansijska sredstva se klasificuju u fazu 2 ukoliko se uoči značajno povećanje kreditnog rizika odnosno ukoliko su ispunjeni neki od sljedećih kriterijuma:-Pad na ljestvici kompozitnog rejting-a za više od 2 podioka i/ili
 -Smanjenje ispod BBB- podioka na ljestvici kompozitnog rejting-a;
 -Minimalno kašnjenje više od 30 dana u kontinuitetu.

Banka može na osnovu svoje analize odrediti alokaciju finansijskog instrumenta u fazu 2. Gore navedeni kriterijumi se odnose na finansijske instrumente koji nisu alocirani u fazu 3, odnosno za koje ne postoji objektivni dokaz umanjenja vrijednosti. Kriterijum za prelazak u fazu 3 je dodjeljivanje statusa defaulta finansijskom instrumentu.

Banka će evidentirati obezvredjenje za dužničke hartije od vrednosti po FVOCI u zavisnosti od toga dali su klasifikovane u fazu 1, 2, 3. Međutim, očekivani kreditni gubici neće umanjiti knjigovodstvenu vrednost ovih finansijskih sredstava u izveštaju o finansijskoj poziciji, koja će ostati po fer vrednosti. Umesto toga, iznos jednak ispravki vrednosti koji bi nastao u slučaju merenja po amortizovanom trošku će se priznati u okviru ostale sveobuhvatne dobitit (OCI) kao akumulirani izbos obezvredjenja, sa odgovarajućim obračunom u bilansu uspeha.

Utvrđivanje ECL

Individualno izračunavanje umanjenja vrijednosti

Prema MSFI 9, Banka je dužna računati očekivane kreditne gubitke finansijskog instrumenta na način koji odražava objektivni i vjerovatnoćom ponderisani iznos koji se određuje evaluacijom niza mogućih ishoda/scenarija. Iz tog razloga, za individualni pristup ocjeni umanjenja vrijednosti u Banci se koristi procjena kroz tri različita scenarija.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

Utvrđivanje ECL (nastavak)

Pri mjerenu očekivanih kreditnih gubitaka Banka nije dužna odrediti svaki mogući scenarij. Međutim, dužna je uzeti u obzir rizik ili vjerovatnoću nastanka kreditnog gubitka na način koji odražava vjerovatnoću nastanka kreditnog gubitka i vjerovatnoću izostanka kreditnog gubitka, čak i ako je vjerovatnoća nastanka kreditnog gubitka vrlo mala.

Iznos umanjenja vrijednosti za izloženosti koje su predmet individualne procjene se računa kao razlika između knjigovodstvene vrijednosti finansijskog instrumenta i vjerovatnoćom ponderisane sadašnje vrijednosti procijenjenih novčanih tokova, diskontovane efektivnom kamatnom stopom.

Definicija default-a

Kriterijumi za status neispunjavanja obaveza su objektivni dokazi umanjenja vrijednosti i to posebno:

- značajne finansijske poteškoće emitenta hartija od vrijednosti;
- kršenje ugovornih obaveza u smislu kašnjenja po obavezama glavnice i kamate (minimalno kašnjenje više od 90 dana u kontinuitetu);
- eventualno restrukturiranje ili izmjena postojećih uslova otplate finansijskog instrumenta iz razloga koji se odnose na finansijske poteškoće emitenta;
- vjerovatnoća bankrota i/ili likvidacije ili drugi oblik finansijske reorganizacije;
- nedostatak aktivnog tržišta za trgovanje.

U skladu sa navedenim, Banka će označiti finansijske instrumente kod kojih uoči kriterijume za status neispunjavanja obaveza. U skladu sa klasifikacijom po fazama, sve izloženosti koje bi bile u statusu neispunjavanja obaveza, moraju se svrstati u fazu 3.

Inputi za procjenu da li je određeno finansijsko sredstvo u default-u i njihov značaj mogu da se mijenjaju tokom vremena u skladu sa izmjenom okolnosti.

Kreditni rejtinzi i forwarded-looking informacije

Banka će u svojim izvještajima o izloženosti riziku i performansama portfolija međunarodnih rezervi vršiti redovni monitoring svoje finansijske aktive u kojem su takođe analizirana i predviđanja o kretanju rating-a u kratkoročnom i dugoročnom periodu. U skladu s tim, vršiće se uključivanje budućih informacija u izračun očekivanih gubitaka prilagođavanjem vjerovatnoće gubitka.

Obzirom da se predviđanje rejting-a prati kroz tri različite rejting agencije (S&P, Moody's i Fitch), dostupne prognoze agencija se ponderišu istom vjerovatnoćom, što se dalje odražava u kompozitnom rejting-u. Ukoliko je predviđanje kompozitnog rejting-a na kratkoročnoj ili dugoročnoj osnovi manje od 2 podioka (notcha) od trenutnog rejting-a, u izračun očekivanih kreditnih gubitaka uzima se najslabiji dostupni rejting agencija, odnosno parametri rizika koji se vežu za taj rejting.

Kreditni rejtinzi i forwarded-looking informacije (nastavak)

Primjena forward-looking informacija treba omogućiti i rezultirati:

- Objektivnim rezultatima za iznos očekivanog kreditnog gubitka;
- Bez kašnjenja u priznavanju očekivanog kreditnog gubitka.

Kretanje makroekonomskih pokazatelja je ciklično, stoga je za opis ekonomskog ponašanja portfolija dovoljno posmatrati jedan izabrani makroekonomski indikator koji ima najviše uticaja temeljem strukture portfolia (npr. BDP, stopa inflacije itd). Dodatno, ocjene rejting agencija metodološki uključuju makroekonomске parametre.

Obzirom da Banka u svom portfoliju ima finansijske instrumente od izdavaoca različitih i po strukturi kao i geografskoj rasprostranjenosti, nije moguće napraviti jedinstven model budućih informacija koji bi uključivao makroekonomске informacije, a koji bi opisao predviđeno ponašanje finansijskih instrumenata u budućnosti. Stoga, s ciljem uključivanja makroekonomskih predviđanja u model izračuna očekivanih kreditnih gubitaka, Banka se oslanja na predviđanja promjene rejtinga za pojedine instrumente (izdavaoce) koje ima u portfoliju, i to na način da u svoj model inkorporira predviđanje smjera kretanja rejtinga.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.6. Finansijski instrumenti (nastavak)

(c) Prestanak priznavanja finansijskih sredstava

Prestanak priznavanja finansijskog sredstva se vrši samo, i isključivo samo, ako je došlo do:

- prestanka prava na naplatu očekivanih novčanih tokova;
- transfera prava na finansijska sredstva drugom entitetu;
- značajne izmjene novčanih tokova finansijskog sredstva.

Prestankom prava na naplatu novčanih tokova smatra se da su cjelokupni inicijalno ugovoreni novčani tokovi naplaćeni i da finansijsko sredstvo prestaje da postoji.

U slučaju transfera prava na finansijsko sredstvo drugom entitetu, Banka razmatra elemente transfera rizika i benefita, kao i kontrole nad finansijskim sredstvom.

Transferom svih rizika i benefita povezanih sa finansijskim sredstvom na drugi entitet, Banka prestaje sa priznavanjem tog sredstva.

Ako je Banka transferisala dio rizika i benefita povezanih sa finansijskim sredstvom, potrebno je utvrditi da li Banka i dalje ima kontrolu nad tim sredstvom. Ako Banka nije zadržala kontrolu nad finansijskim sredstvom potrebno je prestati sa priznavanjem sredstva, dok se u suprotnom nastavlja sa priznavanjem sredstva dokle god je dio rizika vezan za Banku.

Finansijske obaveze

Finansijske obaveze se inicijalno priznaju po fer vrijednosti koja je uobičajeno vrijednost priliva, umanjena za nastale transakcione troškove. U narednim periodima finansijske obaveze se odmjeravaju po amortizovanoj vrijednosti, primjenom metode efektivne kamatne stope. Finansijska obaveza prestaje da se priznaje kada je obaveza izmirena, ukinuta ili kada je prenijeta na drugog.

3.7. Nematerijalna ulaganja

Stečene licence računarskih softvera kapitalizuju se u iznosu troškova nastalih u sticanju i stavljanju u upotrebu softvera. Izdaci vezani za razvoj novih kompjuterskih softvera priznaju se kao trošak u periodu kada nastanu. Izdaci direktno povezani sa razvojem postojećih softverskih aplikacija koje kontroliše CBCG se kapitalizuju samo kada je vjerovatno da će CBCG generisati ekonomsku korist pripisivu tom ulaganju i kada se troškovi mogu pouzdano odmjeriti. Direktno pripisivi troškovi uključuju troškove zaposlenih u timu koji je razvio softver.

Trošak kojim se poboljšavaju i pospješuju performanse računarskih programa koje prevazilaze njihove prvobitne specifikacije priznaje se kao povećanje vrijednosti računarskog softvera u upotrebi. Računarski softver se amortizuje primjenom proporcionalne metode, tokom njegovog korisnog vijeka upotrebe, ali ne duže od pet godina.

Ostali troškovi vezani za održavanje softverskih programa se priznaju kao trošak perioda u kom su nastali.

Nematerijalna ulaganja podliježu provjeri da li je došlo do umanjenja njihove vrijednosti uvijek kada događaji ili izmjenjene okolnosti ukažu da knjigovodstvena vrijednost možda neće biti nadoknadiva. Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove nadoknadive vrijednosti. Nadoknadiva vrijednost je fer vrijednost sredstva umanjena za troškove prodaje ili vrijednost u upotrebi, u zavisnosti od toga koja od ove dvije vrijednosti je veća. Za svrhu procjene umanjenja vrijednosti, sredstva se grupišu na najnižim nivoima na kojima mogu da se utvrde odvojeni prepoznatljivi novčani tokovi (jedinice koje generišu gotovinu).

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.8. Nekretnine, postrojenja i oprema

Nekretnine, postrojenja i oprema CBCG se, kako je niže navedeno, iskazuju po revalorizovanoj vrijednosti umanjenoj za kumuliranu ispravku vrijednosti.

Zemljište se iskazuje po revalorizovanoj vrijednosti i ne podliježe amortizaciji.

Naknadni troškovi se uključuju u nabavnu vrijednost sredstva ili se priznaju kao posebno sredstvo, ukoliko je primjenljivo, samo kada postoji vjerovatnoća da će CBCG u budućnosti imati ekonomsku korist od tog sredstva i ako se njegova vrijednost može pouzdano odmjeriti. Svi drugi troškovi tekućeg održavanja terete iskaz o dobitku i gubitku izvještajnog perioda u kome su nastali.

Amortizacija nekretnina, postrojenja i opreme se obračunava primjenom proporcionalne metode kako bi se njihov trošak rasporedio na njihovu rezidualnu vrijednost tokom predviđenog korisnog vijeka trajanja sredstva.

Primjenjene stope amortizacije za 2017. i 2018. godinu za najznačajnije grupe nekretnina, postrojenja i opreme, određene na bazi korisnog vijeka upotrebe sredstava, su sljedeće:

Glavne kategorije nekretnina, postrojenja i opreme	Stopa amortizacije nakon procjene (%)
Građevinski objekti	1,47 – 2,63
Pomoći objekti	1,30 – 33,33
Trafostanice, generatori, agregati	6,67 – 20,00
Oprema za rad sa novcem	100,00
Računari i prateća oprema	25,00 – 50,00
Mobilni telefoni	33,33 – 50,00
Telekomunikaciona i PTT oprema	8,33 – 50,00
Kancelarijski namještaj i oprema	10,00 – 50,00
Motorna vozila	12,50 – 25,00

Dobici i gubici po osnovu otuđenja nekretnina, postrojenja i opreme se utvrđuju kao razlika između novčanog priliva i knjigovodstvene vrijednosti i iskazuju se u iskazu o dobitku i gubitku u okviru ostalih operativnih troškova.

Rezidualna vrijednost i korisni vijek upotrebe sredstva se revidiraju, i po potrebi koriguju, na datum svakog iskaza o finansijskoj poziciji. Provjera da li je došlo do umanjenja vrijednosti osnovnih sredstava vrši se kada događaji ili izmjenjene okolnosti ukažu da knjigovodstvena vrijednost možda neće biti nadoknadiva. Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove nadoknadive vrijednosti. Nadoknadiva vrijednost je fer vrijednost sredstva umanjena za troškove prodaje ili vrijednost u upotrebi, u zavisnosti od toga koja od te dvije vrijednosti je veća. Za svrhu procjene umanjenja vrijednosti, sredstva se grupišu na najnižim nivoima na kojima mogu da se utvrde odvojeni prepoznatljivi novčani tokovi (jedinice koje generišu gotovinu).

Nekretnine, postrojenja i oprema podliježu redovnoj revalorizaciji. Učestalost revalorizacije zavisi od kretanja fer vrijednosti sredstava koja se revalorizuju. Kada se sredstvo revalorizuje, njegova kumulirana revalorizacija, do datuma nove revalorizacije, se preračunava u srazmjeri sa izmjenom njegove bruto knjigovodstvene vrijednosti, tako da knjigovodstvena vrijednost sredstva nakon revalorizacije bude jednaka njegovoj revalorizovanoj vrijednosti. Procjena vrijednosti je izvršena u septembru 2016. godine.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.8. Nekretnine, postrojenja i oprema (nastavak)

Povećanje knjigovodstvene vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme po osnovu revalorizacije iskazuje se na računu revalorizacione rezerve u okviru kapitala. Smanjenja knjigovodstvene vrijednosti kojima se umanjuju prethodna povećanja vrijednosti istih sredstava terete direktno revalorizacione rezerve; sva ostala smanjenja terete iskaz o dobitku i gubitku. Revalorizaciona rezerva se prenosi direktno u neraspoređenu dobit/(kumulirani gubitak) kada se revalorizovana sredstva povuku iz upotrebe ili prodaju.

Međutim, neke rezerve mogu biti prenijete i dok se sredstvo koristi. U tom slučaju, iznos prenijete rezerve predstavlja razliku između amortizacije zasnovane na revalorizovanoj knjigovodstvenoj vrijednosti sredstva i amortizacije zasnovane na prvobitnoj nabavnoj vrijednosti sredstva. Prenošenje revalorizacionih rezervi u neraspoređenu dobit ne vrši se preko iskaza o dobitku i gubitku.

3.9. Investicione nekretnine

Investicione nekretnine uključuju poslovni prostor koji ne koristi CBCG i koji se izdaje eksterno, uglavnom poslovnim bankama. Investicione nekretnine se inicijalno priznaju po nabavnoj vrijednosti/cjeni koštanja. Troškovi transakcije se uključuju u početno odmjeravanje. Nabavna vrijednost kupljene investicione nekretnine obuhvata njenu nabavnu cijenu i sve direktno pripisive izdatke. Investicione nekretnine se naknadno vrednuju po njihovoj fer vrijednosti procijenjenoj od strane nezavisnog procjenjivača, a dobit ili gubitak proistekao iz promjene fer vrijednosti priznaje se u korist ili na teret iskaza o dobitku i gubitku.

Dobici ili gubici koji se javljaju prilikom povlačenja iz upotrebe (kada se ne očekuju nikakve buduće ekonomski koristi od otuđenja investicione nekretnine) ili prodaje investicionih nekretnina, utvrđeni su kao razlika između iznosa dobijenog prodajom i knjigovodstvene vrijednosti investicione nekretnine u periodu povlačenja iz upotrebe ili otuđenja i iskazuju se u iskazu o dobitku i gubitku kao dio ostalih prihoda ili kao dio ostalih rashoda.

Neke nekretnine obuhvataju dio koji se drži za ostvarivanje prihoda od zakupnine ili za povećanje vrijednosti kapitala a drugi dio se drži za korišćenje u sopstvene, administrativne svrhe ili za pružanje usluga. Ako ovi djelovi mogu zasebno da se prodaju, Banka odvojeno vodi i obračunava ove djelove. Ukoliko se djelovi ne mogu zasebno prodati, nekretnina će predstavljati investiciju nekretninu samo ako je beznačajan dio (manje od 5%) te nekretnine namjenjen za korišćenje u svrhe obavljanja redovne djelatnosti Banke – pružanje usluga ili u administrativne svrhe. Utvrđivanje fer vrijednosti je podržano dokazima sa tržišta. Fer vrijednost investicionih nekretnina je zasnovana na procjeni nezavisnog procjenjivača koji ima priznate i relevantne stručne kvalifikacije i nedavno iskustvo sa lokacijom i kategorijom investicione nekretnine koja se procjenjuju.

3.10. Numizmatički kovani novac

Numizmatički kovani novac se vrednuje po cjeni koštanja ili neto prodajnoj vrijednosti, u zavisnosti od toga koja je od ove dvije vrijednosti manja.

3.11. Rezervisanja

Rezervisanje će biti priznato kada:

- (a) Centralna banka Crne Gore ima sadašnju obavezu (zakonsku ili izvedenu) kao posljedicu prošlog događaja;
- (b) je vjerovatno da će odliv resursa koji predstavljaju ekonomski koristi biti zahtijevan da se izmiri obaveza; i
- (c) može da se napravi pouzdana procjena iznosa obaveze;
- (d) je posljedica umanjenja vrijednosti za finansijske instrumente tj. očekivanih kreditnih gubitaka na dvanaestomjesečnom ili cjeloživotnom nivou.

Ukoliko ovi uslovi nijesu ispunjeni, rezervisanje neće biti priznato već se obaveza objelodanjuje kao potencijalna. Rezervisanja se mogu razlikovati od ostalih obaveza kao što su obaveze iz poslovanja i vremenska razgraničenja, jer postoji neizvjesnost u pogledu vremena dospijeća ili iznosa budućih izdataka zahtijevanih za izmirenje.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.11. Rezervisanja (nastavak)

Za svrhe rezervisanja, odliv resursa ili drugi događaj se smatra vjerovatnim, kada je vjerovatnije nego da nije, da će on nastati, to jest vjerovatnoća da će događaj nastati je veća od vjerovatnoće da neće (više od 50%).

Rezervisanja se vrše na osnovu najbolje procjene, uz korišćenje prethodnih iskustava, uzimajući u obzir poznate okolnosti i dostupne informacije. Rezervisanja se preispituju na dan sastavljanja bilansa i prilagođavaju tako da predstavljaju najbolju sadašnju procjenu. Rezervisanja se ukidaju u korist prihoda ukoliko se procijeni da neće doći do odliva sredstava za izmirenje obaveze. Kada nastane odliv sredstava po osnovu obaveze za koju je izvršeno rezervisanje, stvarni izdaci se ne priznaju kao rashod, već se vrši ukidanje prethodno priznatog rezervisanja.

3.12. Primanja zaposlenih

a) Obaveze za penzije

CBCG plaća državnim fondovima za sve zaposlene obavezne doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti. Doprinosi na teret zaposlenog za penzijsko i invalidsko osiguranje se obračunavaju po stopi od 15% na bruto zaradu. Doprinosi na teret poslodavca za penzijsko i invalidsko osiguranje se obračunavaju po stopi od 5.5% na bruto zaradu. Doprinosi se iskazuju kao trošak u momentu nastanka i iskazani su u iskazu o dobitku i gubitku u okviru troškova zaposlenih. CBCG nema drugih obaveza za doprinose izuzev obaveza za navedene doprinose.

b) Otpremnine

Otpremnine se isplaćuju pri raskidu radnog odnosa od strane CBCG prije datuma redovnog penzionisanja ili kada zaposleni prihvati sporazumno raskid radnog odnosa u zamjenu za otpremninu. CBCG priznaje otpremninu pri raskidu radnog odnosa kada je evidentno obavezno da: ili raskine radni odnos sa zaposlenim u skladu sa detaljnim zvaničnim planom, bez mogućnosti odustajanja; ili da obezbijedi otpremninu za prestanak radnog odnosa u cilju smanjenja broja zaposlenih. Otpremnine koje dospijevaju u razdoblju dužem od 12 mjeseci nakon datuma iskaza o finansijskoj poziciji svode se na sadašnju vrijednost.

c) Krediti za rješavanje stambenih potreba

U skladu sa Pravilnikom o rješavanju stambenih potreba zaposlenih u CBCG i odluke Komisije za stambena pitanja, CBCG dodjeljuje kredite zaposlenima za rješavanje stambenih potreba. Krediti se inicijalno priznaju po fer vrijednosti. Naknadno se mjere po amortizovanoj vrijednosti korišćenjem metode efektivne kamatne stope. Razlika između fer vrijednosti na dan priznavanja i raspoložljivenih sredstava priznaje se kao unaprijed plaćene beneficije zaposlenih. Unaprijed plaćena beneficija zaposlenih se amortizuju u toku perioda primanja beneficija. Period primanja je očekivani radni vijek zaposlenog, i ne može biti duži od perioda na koji je odobren kredit. Ukoliko zaposleni prekine radni odnos sa Bankom pre isteka radnog vijeka, sredstva koja su u tom trenutku priznata kao unaprijed plaćene beneficije se otpisuju, a odnosni gubitak se evidentira u iskazu o dobitku i gubitku.

d) Bonusi

CBCG priznaje obavezu i trošak za bonuse zaposlenima u skladu sa Pravilnikom o vrednovanju učinaka zaposlenih u CBCG.

3.13. Osnovni kapital i rezerve

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore propisano je da se kapital Centralne banke sastoji od osnovnog kapitala i rezervi, a da minimalni osnovni kapital iznosi EUR 50.000 hiljada.

U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci, izvršena je transformacija kapitala tako što su se osnivački kapital i generalne rezerve transformisale u osnovni kapital. Zakonom se definišu kategorije rezervi u vidu opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi.

Osnovni kapital na dan 31. decembra 2018. godine iznosi EUR 45.000 hiljada.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.14. Pravična (fer) vrijednost

Fer vrijednost je cijena koja bi bila ostvarena prodajom neke stavke imovine ili plaćena za prenos neke obaveze u urednoj transakciji među tržišnim učesnicima na datum mjerjenja.

Fer vrijednost je cijena postignuta u prodaji imovine, odnosno prenosu obaveza u transakciji s tržišnim učesnikom na glavnom tržištu, tj. tržištu s najvećim prometom i najintenzivnjim aktivnostima predmetnom imovinom odnosno obavezom. Ako ne postoji glavno tržište, koristi se cijena najpovoljnijeg tržišta, tj. tržišta na kojem bi subjekt mogao postići najpovoljniju cijenu.

Fer vrijednost nefinansijske stavke imovine mjeri se prema maksimalnoj i najboljoj mogućoj upotrebi kod tržišnog učesnika. Ako tržišni ili neki drugi faktori ne ukazuju suprotno, pretpostavlja se da je trenutna upotreba sredstva u subjektu maksimalna i najbolja moguća.

Fer vrijednost neke obaveze ili vlasničkog instrumenta subjekta utvrđuje se uz prepostavku da će instrument biti prenesen na datum mjerjenja.

Kad su transakcije neposredno vidljive na tržištu, utvrđivanje fer vrijednosti je relativno jednostavno, a ako to nije slučaj, koriste se tri tehnike vrednovanja koje subjekti mogu koristiti u utvrđivanju fer vrijednosti i to:

- Tržišni pristup - CBCG koristi cijene i druge relevantne informacije iz tržišnih transakcija identičnom ili uporedivom (tj. sličnom) imovinom, identičnim ili uporedivim (tj. sličnim) obavezama ili grupom imovine i obaveza;
- Dobitni (prihodni) pristup - CBCG svodi buduće iznose (npr. novčane tokove, ili prihode i rashode) na jedan tekući (tj. diskontovani) iznos.
- Troškovni pristup - Tehnika vrednovanja kojom se dobija iznos koji bi bio potreban u sadašnjem trenutku da bi se zamijenio uslužni kapacitet neke imovine (koji se često naziva i tekućim troškom zamjene).

Obaveza CBCG je da objelodani sve informacije u vezi sa poštenom (fer) vrijednošću sredstava i obaveza za koje postoje raspoložive tržišne informacije i za koje se identificuje materijalno značajna razlika između knjigovodstvenih vrijednosti i poštene (fer) vrijednosti. Rukovodstvo CBCG smatra da se knjigovodstvena vrijednost sredstava i obaveza ne razlikuje od poštene (fer) vrijednosti.

3.15. Zalihe

Zalihe materijala obuhvataju sve zalihe materijala, rezervnih djelova, alata i inventara koji se u cjelini otpisuju u momentu davanja u upotrebu. Zalihe kancelarijskog i ostalog materijala priznaju se po nabavnoj vrijednosti, uvećanoj za zavisne troškove nabavke. Obračun izlaza sa zaliha vrši se primjenom ponderisane prosječne cijene.

Pod sitnim inventarom podrazumijeva se:

- inventar čija je pojedinačna vrijednost ispod 200 € i vijek upotrebe je kraći od godinu dana
- inventar koji se u potpunosti otpisuje pri izdavanju u upotrebu i pri tom se ne formira ispravka vrijednosti.

Sitan inventar inicijalno se priznaje po nabavnoj vrijednosti uvećanoj za sve zavisne troškove nabavke. Prilikom izdavanja sitnog inventara u upotrebu vrši se 100% otpis i priznaje kao rashod perioda u kome je otpis izvršen.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

3. PREGLED ZNAČAJNIH RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA (nastavak)

3.16. Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja

Prema MSFI 5-Stalna imovina koja se drži za prodaju i prestanak poslovanja, entitet klasificuje stalnu imovinu (ili grupu za otuđenje) kao imovinu koja se drži za prodaju ako se njena knjigovodstvena vrijednost može povratiti prevashodno prodajnom transakcijom, a ne daljim korišćenjem. Da bi se ovo desilo, imovina (ili grupa za otuđenje) moraju da budu dostupni za momentalnu prodaju u svom trenutnom stanju isključivo pod uslovima koji su uobičajeni za prodaje takve imovine (ili grupe za otuđenje) i njena prodaja mora biti vrlo vjerovatna.

Trebalo bi da se očekuje da prodaja ispunjava uslove da se klasificuje kao završena prodaja u roku od jedne godine od datuma priznavanja.

Događaji ili okolnosti mogu produžiti period okončanja prodaje i na više od godinu dana. Producetak perioda potrebnog za okončanje prodaje ne sprečava da se imovina (ili grupa za otuđenje) klasificuje kao imovina koja se drži za prodaju ako je odlaganje posljedica događaja ili okolnosti koje su van kontrole entiteta i ako postoji dovoljno dokaza da je entitet i dalje posvećen planu da proda imovinu (ili grupu za otuđenje).

Entitet odmjerava stalnu imovinu (ili grupu za otuđenje) klasifikovanu kao imovinu koja se drži za prodaju, po nižem od sledeća dva iznosa: po knjigovodstvenoj vrijednosti ili fer vrijednosti umanjenoj za troškove prodaje.

Entitet ne amortizuje stalnu imovinu dok je ona klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju ili dok je dio grupe za otuđenje klasifikovane kao grupa koja se drži za prodaju.

Ako više nisu zadovoljeni kriterijimi koji klasificuju imovinu kao imovinu koja se drži za prodaju, entitet prestaje da klasificuje tu imovinu (ili grupu za otuđenje) kao imovinu koja se drži za prodaju.

Banka odmjerava stalnu imovinu koja prestaje da se klasificuje kao imovina koja se drži za prodaju (ili prestaje da bude uključena u grupu za otuđenje klasifikovanu kao grupa koja se drži za prodaju) po nižoj od sljedeće dvije vrijednosti:

- knjigovodstvene vrijednosti prije nego što je imovina (ili grupa za otuđenje) klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju, korigovane za amortizaciju ili revalorizaciju koja bi bila priznata da imovina (ili grupa za otuđenje) nije klasifikovana kao imovina koja se drži za prodaju; i
- njene nadoknadive vrijednosti na datum naknadne odluke da se ona ne proda.

Svaki dobitak ili gubitak od ponovnog odmjeravanja stalne imovine (ili grupe za otuđenje) klasifikovane kao imovina koja se drži za prodaju, a ne zadovoljava definiciju prestanka poslovanja, uključuje se u dobit ili gubitak od poslovanja koja se nastavlja.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI

4.1. Upravljanje rizicima

Svojim aktivnostima CBCG se izlaže brojnim finansijskim rizicima, od kojih su najznačajniji:

- kreditni rizik,
- tržišni rizik (koji obuhvata rizik valuta, rizik promjene kamatnih stopa i druge rizike promjene cijena),
- rizik likvidnosti i
- operativni rizik.

Preuzimanje rizika je neodvojivi dio poslovanja, a operativni rizici njegov su neizbjegni element. Stoga je cilj CBCG da postigne adekvatnu ravnotežu između rizika i koristi koja se želi ostvariti i da minimizira potencijalne štetne efekte na svoje finansijske performanse. Adekvatan odgovor Centralne banke na rizike podrazumijeva analizu, procjenu, prihvatanje i upravljanje rizicima do određenog nivoa.

Politike upravljanja rizicima u Centralnoj banci su kreirane sa ciljem da identifikuju i analiziraju rizike, da uspostave adekvatne limite rizika i kontrole, da prate rizike i kretanja do postavljenih limita, sredstvima pouzdanog i pravovremenog sistema informisanja.

Upravljanje rizicima se sprovodi u okviru Sektora za finansijske i bankarske operacije, na bazi politika koje je usvojio Savjet Centralne banke. Sektor za finansijske i bankarske operacije identificira i procjenjuje finansijske rizike u saradnji sa drugim odjeljenjima u Centralnoj banci. Savjet definiše pisane procedure za sveobuhvatno upravljanje rizicima, kao i pisane procedure kojima se pokrivaju specifična područja, kao što su rizik promjene kursa valuta, rizik promjene kamatnih stopa, rizik likvidnosti i kreditni rizik.

4.2. Kreditni rizik

CBCG je izložena kreditnom riziku, koji se definije kao rizik da će povezana strana u finansijskoj transakciji izazvati gubitak po Centralnu banku propuštajući da izvrši preuzetu obavezu.

Značajne promjene u ekonomijama u kojima je koncentrisan portfolio Centralne banke, moguće bi dovesti do gubitaka, koji se razlikuju od onih iskazanih na datum iskaza o finansijskoj poziciji. Zbog toga, menadžment pažljivo upravlja izloženošću kreditnom riziku. Izloženost kreditnom riziku uglavnom je vezana za plasmane u stranim bankama i hartije od vrijednosti.

Upravljanje kreditnim rizikom i kontrola izloženosti riziku su centralizovani u Sektoru za finansijske i bankarske operacije, o čemu se Savjet redovno izvještava.

Od 1. januara 2018. godine Banka je primijenila novi koncept „očekivanih kreditnih gubitaka“ u skladu sa zahtjevima MSFI 9 u upravljanju kreditnim rizikom. Banka je dužna mjeriti očekivane kreditne gubitke za finansijsku imovinu koja se mjeri po amortizovanom trošku i koja se mjeri po fer vrijednosti kroz ostalu sveobuhvatnu dobit.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Pregled aktive

	31. decembar 2018.		
	Bruto potraživanje	Ispravka	Neto
I Bilansne stavke			
Gotovina i depoziti po viđenju	104.104	(1)	104.103
Oročeni plasmani kod stranih banaka	434.123	(40)	434.083
Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	471.537	-	471.537
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	50.958	(30)	50.928
Sredstva kod MMF	95.437	-	95.437
Krediti i avansi koji se mijere po amortizovanom trošku (AC)	1.406	(11)	1.395
Potraživanja koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	2.747	(2)	2.745
Ukupno	1.160.312	(84)	1.160.228

Pregled aktive

	31. decembar 2017.		
	Bruto potraživanje	Ispravka	Neto
I Bilansne stavke			
Gotovina i depoziti po viđenju	243.825	-	243.825
Oročeni plasmani kod stranih banaka	223.312	-	223.312
Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	338.758	-	338.758
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	52.581	-	52.581
Sredstva kod MMF	93.262	-	93.262
Krediti i avansi koji se mijere po amortizovanom trošku (AC)	1.383	-	1.383
Potraživanja koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	2.642	-	2.642
Ukupno	955.763		955.763

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Gotovina i depoziti po viđenju

Pregled aktive

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2017. godine	243.825	-	-	-	243.825
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	243.825	-	-	-	243.825
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	2.915.144	-	-	-	2.915.144
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(3.054.865)	-	-	-	(3.054.865)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2018. godine	104.104	-	-	-	104.104
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(1)	-	-	-	(1)

Tabela u nastavku analizira kretanje ispravke vrijednosti tokom godine:

Pregled ispravke vrijednosti

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2017. godine	-	-	-	-	-
Prvi efekti primene MSFI9					
Ispravka vrijednosti na 1 januar 2018. godine	(1)	-	-	-	(1)
Promjene u ispravci vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	(1)	-	-	-	(1)
-Prelazak u stage 2					
-Prelazak u stage 3					
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(1)	-	-	-	(1)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	1	-	-	-	1
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(1)	-	-	-	(1)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Oročeni plasmani kod stranih banaka

Pregled aktive

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. Decembar 2017. godine	223.312	-	-	-	223.312
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	223.312	-	-	-	223.312
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	1.131.169	-	-	-	1.131.169
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(920.358)	-	-	-	(920.358)
Bruto knjigovodstvena vrednost na 31. decembar 2018. godine	434.123	-	-	-	434.123
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(40)	-	-	-	(40)

Tabela u nastavku analizira kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2017. godine	-	-	-	-	-
Prvi efekti primjene MSFI9					
Ispravka vrijednosti na 1 januar 2018. godine	(19)	-	-	-	(19)
Promjene u ispravci vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	(19)	-	-	-	(19)
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(101)				(101)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	80	-	-	-	80
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(40)	-	-	-	(40)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)

Pregled aktive

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. Decembar 2017. godine	<u>338.758</u>	-	-	-	<u>338.758</u>
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	338.758	-	-	-	338.758
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	270.790	-	-	-	270.790
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(138.011)	-	-	-	(138.011)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2018. godine	<u>471.537</u>	-	-	-	<u>471.537</u>
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	<u><u>-</u></u>	<u><u>-</u></u>	<u><u>-</u></u>	<u><u>-</u></u>	<u><u>-</u></u>

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)

Pregled aktive

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. Decembar 2017. godine	52.581	-	-	-	52.581
Promene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	52.581	-	-	-	52.581
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	2.379	-	-	-	2.379
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(4.002)	-	-	-	(4.002)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2018. godine	50.958	-	-	-	50.958
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(30)	-	-	-	(30)

Tabela u nastavku analizira kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2017. godine	-	-	-	-	-
Prvi efekti primjene MSFI9					
Ispravka vrijednosti na 1 januar 2018. godine	(33)	-	-	-	(33)
Promene u ispravci vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	(33)	-	-	-	(33)
-Prelazak u stage 2					
-Prelazak u stage 3					
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(0)				(0)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	3	-	-	-	3
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(30)	-	-	-	(30)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Krediti i avansi koji se mijere po amortizovanom trošku (AC)

Pregled aktive

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2017. godine	1.383	-	-	-	1.383
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	1.383	-	-	-	1.383
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	313	-	-	-	313
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(290)	-	-	-	(290)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2018. godine	1.406	-	-	-	1.406
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(11)	-	-	-	(11)

Tabela u nastavku analizira kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2017. godine	-	-	-	-	-
Prvi efekti primjene MSFI9					
Ispravka vrijednosti na 1 januar 2018. godine	(10)	-	-	-	(10)
Promene u ispravci vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	(10)	-	-	-	(10)
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(1)				(1)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	-	-	-	-	-
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(11)	-	-	-	(11)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

Potraživanja koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)

Pregled aktive

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2017.godine	2.642	-	-	-	2.642
Promjene u bruto knjigovodstvenoj vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	2.642	-	-	-	2.642
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	13.262	-	-	-	13.262
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	(13.157)	-	-	-	(13.157)
Bruto knjigovodstvena vrijednost na 31. decembar 2018. godine	2.747	-	-	-	2.747
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(2)	-	-	-	(2)

Tabela u nastavku analizira kretanje ispravke vrijednosti tokom godine po klasama aktive:

Pregled ispravke vrijednosti

	Stage 1	Stage 2	Stage 3	POCI	Total
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2017. godine	-	-	-	-	-
Prvi efekti primjene MSFI9					
Ispravka vrijednosti na 1 januar 2018. godine	(3)	-	-	-	(3)
Promene u ispravci vrijednosti					
-Prelazak u stage 1	(3)	-	-	-	(3)
-Prelazak u stage 2	-	-	-	-	-
-Prelazak u stage 3	-	-	-	-	-
Povećanje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Smanjenje ispravke zbog promjene kreditnog rizika	-	-	-	-	-
Nova finansijska sredstva	(4)	-	-	-	(4)
Finansijska sredstva koja su prestala sa priznavanjem	5	-	-	-	5
Ispravka vrijednosti na 31 decembar 2018. godine	(2)	-	-	-	(2)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.1. Mjerenje kreditnog rizika i kontrola postavljenih limita

(a) Plasmani kod stranih banaka

Tokom 2018. godine, sredstva su oročavana kod poslovnih banaka koje zadovoljavaju okvire postavljene Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama.

(b) Dužničke hartije od vrijednosti

U sastav likvidnog portfolija na 31.decembar2018. godine ulaze državne dužničke kratkoročne hartije od vrijednosti originalnog dospijeća do godinu dana, čiji emitenti imaju rejting po S&P-u BBB- i naviše, pri čemu samo ograničeni dio sredstava može biti najnižeg rejtinga.

U sastav investicionog portfolija koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) na 31. decembar 2018. godine ulaze dužničke hartije od vrijednosti iz izabranih benčmarka koje imaju rejting minimum BBB po S&P, sa strogo definisanim pravilima o procentima izloženosti hartijama najnižeg rejtinga.

Investicionom strategijom je dozvoljeno investiranje sredstava u državne hartije od vrijednosti dospijeća od nula do deset godina, kvazi državne i pokrivene obveznice dospijeća od nula do pet godina.

Pored toga, u sastav posebnog investicionog portfolija koji se mjeri po amortizovanom trošku na 31. decembar 2018. godine ulaze euroobveznice čiji je emitent država Crna Gora sa rokom dospijeća do pet godina, pod uslovom da se kupovina ovih obveznica izvrši na sekundarnom tržištu.

Hartije se čuvaju na kastodi računima kod Deutsche Bundesbank, Frankfurt i Clearstream, Luksemburg.

Ukupan portfolio u dužničkim hartijama je denominovan u EUR.

4.2.2. Finansijski instrumenti - sredstva i obaveze

Tabela koja slijedi prikazuje neto izloženost Banke po osnovu finansijskih sredstava i obaveza na dan 31.decembar 2018. i 2017. godine:

	U hiljadama EUR	
	31. decembar 2018.	31. decembar 2017.
Finansijska sredstva		
Gotovina i depoziti po viđenju	104.103	243.825
Oročeni plasmani kod stranih banaka	434. 083	223.312
Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	471.537	338.758
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	50.928	52.581
Sredstva kod MMF	95.437	93.262
Krediti i avansi koji se mijere po amortizovanom trošku (AC)	1.395	1.383
Potraživanja koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	2.745	2.642
	1.160.228	955.763
Finansijske obaveze		
Računi banaka i drugih finansijskih institucija	777.431	785.692
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	248.096	41.152
Obaveze prema MMF-u	95.637	93.450
Ostale obaveze	245	153
	1.121.409	920.447

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.2. Finansijski instrumenti - sredstva i obaveze (nastavak)

Tabelarni pregled prikazuje vezu između pozicija u iskazu o finansijskoj poziciji i kategorija finansijskih instrumenata na dan 31. decembar 2018. godine:

Napomena	Klasifikovana po FV	Klasifikovana po AT	Ukupno
Finansijska sredstva			
Gotovina i depoziti po viđenju	14	-	104.103
Oročeni plasmani kod stranih banaka	15	-	434.083
Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	16	471.537	-
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	17	-	50.928
Sredstva kod MMF	19	-	95.437
Krediti i avansi koji se mijere po amortizovanom trošku (AC)	20	-	1.395
Potraživanja koja se mijere po AC	21	-	2.745
		471.537	688.691
			1.160.228

Napomena	Klasifikovana po FV	Klasifikovana po AT	Ukupno
Finansijske obaveze			
Računi banka i drugih finansijskih institucija	29	-	777.431
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	30	-	248.096
Obaveze prema MMF-u	31	-	95.637
Ostale obaveze	32	-	245
		1.121.409	1.121.409

U narednoj tabeli je dat prikaz maksimalne izloženosti kreditnom riziku, na dan 31. decembra 2017. godine i 31.decembra 2018. godine.

	U hiljadama EUR	31. decembar 2018.	31. decembar 2017.
Gotovina i depoziti po viđenju	104.103	243.825	
Oročeni plasmani kod stranih banaka	434.083	223.312	
Finansijska sredstva koja se mijeri po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	471.537	338.758	
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	50.928	52.581	
Krediti i avansi koji se mijere po amortizovanom trošku (AC)	1.395	1.383	
Potraživanja koji se mijere po amortizovanom trošku (AC)	2.745	2.642	
Ukupno	1.064.791	862.501	

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.3. Maksimalna izloženost kreditnom riziku

Kao što se vidi iz prethodne tabele, najznačajnija izloženost kreditnom riziku proizilazi iz finansijskih sredstava koja se mijera po fer vrijednost kroz ostali ukupan rezultat (OCI) 44% (2017. godine: 36%), dok 41% ukupne maksimalne izloženosti na dan 31.decembra 2018 godine proizilazi iz oročenih plasmana stranih banaka. Ostatak ukupne maksimalne izloženosti proizilazi od finansijskih sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC), gotovine i depozita po viđenju, krediti i avansa i potraživanja koja se mijere po amortizovanom trošku (AC).

Kreditnim rizikom se upravlja odabirom finansijske institucije – poslovne banke ili izdavaoca hartija od vrijednosti, na osnovu kriterijuma koje je usvojio Savjet. U tabeli niže je data analiza depozita Centralne banke kod stranih banaka i hartija od vrijednosti na dan 31.decembra 2018. godine i 31. decembra 2017. godine.

U sledećoj tabeli je data koncentracija po kreditnom rejtingu:

		31.12.2018.		31.12.2017.
Finansijska sredstva koja se mijera po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	AAA AA A BBB	25.865 86.627 210.000 149.045	Finansijska sredstva koja se mijera po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	AAA AA A BBB
Ukupno	471.537	Ukupno		338.758
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)	AAA AA A B	50.928	Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)	-
Ukupno	50.928	Ukupno		52.581
Gotovina i plasmani kod stranih banaka (oroceni i depoziti po vidjenju)	AAA AA A BBB bez rejtinga gotovina u trezoru i blagajni	435.965 1 4.770 4.815 92.635	Gotovina i plasmani kod stranih banaka (oroceni i depoziti po vidjenju)	AAA AA A BBB bez rejtinga gotovina u trezoru I blagajni
Ukupno	538.186	Ukupno		467.137
krediti, avansi i potrazivanja koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)	bez rejtinga	4.140	Krediti, avansi i potrazivanja koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	bez rejtinga
Ukupno	1.064.791	Ukupno		862.501

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31.decembar 2018. godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.3. Maksimalna izloženost kreditnom riziku (nastavak)

U okviru redovne revizije investicione strategije, a za potrebe preciznog praćenja kreditnog rizika i nedvosmislene kategorizacije emitentata/hov, krajem 2015. godine u Smjernice za upravljanje međunarodnim rezervama je uveden kompozitni rejting.

Kompozitni kreditni rejting se kreira kao jedinstveni parametar na osnovu ocjena dvije ili više rejting agencija. U praksi se izračunava kao prosječni rejting. Obavezujuće je da ocjene svih relevantnih agencija koje su odredile rejting datog emitenta/hov (S&P, Moody's i/ili Fitch) budu jednake ili iznad minimalno dozvoljenog nivoa.

Kod oročenih depozita, prate se kreditni rejtinzi banaka kod kojih su sredstva plasirana. Minimalni dozvoljeni rejtinzi banaka su definisani Smjernicama, tako da se sredstva mogu plasirati kod centralnih banaka država čiji je dugoročni rejting minimum A- po S&P- u, odnosno A3 po Moody's, odnosno A- po Fitch i kod poslovnih banka koje ispunjavaju sljedeće uslove kod dvije od predložene tri rejting agencije:

kratkoročni rejting minimum A-3 po S&P, odnosno P-3 po Moody's, odnosno F3 po Fitch, i dugoročni rejting minimum A- po S&P, odnosno A3 po Moody's, odnosno A- po Fitch.

Banke kod kojih se mogu otvoriti računi i sa kojima se mogu obavljati poslovi kupo-prodaje gotovog novca (novčanice i kovani novac), kupo-prodaja valuta (FX trade), i platnog prometa, moraju ispunjavati ograničenje da su njihove kratkoročne obaveze ocjenjene od strane dvije međunarodno priznate agencije sa jednom od tri najviše ocjene, i to:

Kratkoročni rejting minimum A-3 po S&P, odnosno P-3 po Moody's, odnosno F3 po Fitch.

4.2.4. Finansijski plasmani

U sledećoj tabeli je data koncentracija kreditnog rizika finansijskih sredstva po dospjelosti:

	Gotovina i depoziti po viđenju	Oročeni plasmani kod stranih banaka	Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrij. kroz OCI i po AC	Potraživa nja koja se mijere po AC	U hiljadama EUR	
					Krediti i avansi koji se mijere po AC	Ukupno
2017.						
Nedospijeli	243.825	223.312	391.339	-	1.383	859.859
Dospijeli	-	-	-	2.642	-	2.642
neotpisani						
Pojedinačno						
otpisani						
Ukupno	243.825	223.312	391.339	2.642	1.383	862.501
2018.						
Nedospijeli	104.103	434.083	522.465	-	1.395	1.062.046
Dospijeli	-	-	-	2.745	-	2.745
neotpisani						
Pojedinačno						
otpisani						
Ukupno	104.103	434.083	522.465	2.745	1.395	1.064.791

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.2. Kreditni rizik (nastavak)

4.2.4. Finansijski plasmani (nastavak)

Centralna banka nije objelodanila fer vrijednost instrumenata obezbjeđenja iz razloga nepostojanja plasmana datih stranim bankama, kredita Vladi i domaćim poslovnim bankama.

Potraživanja od zaposlenih po osnovu stambenih kredita su obezbijeđena ugovorima o hipoteci u korist CBCG, do konačne otplate kredita.

4.2.5. Koncentracija rizika vezanih za finansijska sredstva sa izloženošću kreditnom riziku

Geografske regije

Tabela koja slijedi prikazuje glavnu izloženost kreditnom riziku sredstava u njihovim knjigovodstvenim iznosima, po geografskim regijama, na dan 31. decembar 2018. godine. U ovoj tabeli, izloženost kreditnom riziku je zasnovana na zemlji porijekla banaka i institucija sa kojima CBCG saradjuje.

	EU zemlje	SAD	Kina	Crna Gora	U hiljadama EUR
Gotovina i depoziti po viđenju kod stranih banaka	11.188	284	-	92.631	104.103
Oročeni plasmani kod stranih banaka	433.908	175	-	-	434.083
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	416.007	-	55.531	-	471.537
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-			50.928	50.928
Krediti i avansi	-	-		1.395	1.395
Potraživanja po AC	-	-		2.745	2.745
Na dan 31. decembra 2018. godine	861.103	459	55.531	147699	1.064.791
Na dan 31. decembra 2017. godine	566.705	1.303	51.236	243.257	862.501

4.3. Tržišni rizik

Centralna banka Crne Gore je izložena tržišnim rizicima koji podrazumijevaju rizik da će se fer vrijednosti ili budući novčani tokovi finansijskih instrumenata mijenjati uslijed promjena tržišnih cijena. Tržišni rizici se pojavljuju u slučaju otvorenih pozicija zbog promjene kamatnih stopa, kursa valuta i cijena hartija od vrijednosti.

Tržišnim rizicima koji proizilaze iz portfolija u Centralnoj banci upravlja Sektor za finansijske i bankarske operacije. Izvještaji o upravljanju ovim rizicima se redovno dostavljaju Savjetu CBCG.

Portfolio CBCG čine finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijednost kroz ostali ukupan rezultat (OCI) i finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku (AC).

**NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine****4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)****4.3. Tržišni rizik (nastavak)****4.3.1. Tehnike mjerjenja tržišnog rizika**

Glavne tehnike koje se koriste za mjerjenje i kontrolu tržišnog rizika su prikazane u nastavku teksta.

Centralna banka koristi metodologiju za procjenu rizika (VAR) za svoj portfolio da bi procijenila izloženost svojih pozicija tržišnom riziku i maksimalno očekivane gubitke, zasnovane na brojnim pretpostavkama za različite promjene u tržišnim uslovima. Savjet CBCG određuje limite za procjenu rizika koji mogu biti prihvatljivi za Centralnu banku, a koji se prate na mjesечноj osnovi na osnovu izvještavanja Sektora za finansijske i bankarske operacije.

VAR predstavlja statističku metodologiju za određivanje maksimalnih promjena u vrijednosti međunarodnih rezervi koje nastaju uslijed promjena cijena finansijskih instrumenata, kao i promjena kursa valuta zajedno sa određenim nivoom povjerljivosti za određeni vremenski interval. Bazelski sporazum iz 1998. godine preporučuje bankama da koriste nivo povjerljivosti od 99% u intervalu od 10 dana kada računaju VAR. VAR metodologija procjenjuje za koliko će se smanjiti međunarodne rezerve kao rezultat fluktuacija cijena i promjena međunarodnih rezervi valuta koje se sastoje od međunarodnih rezervi sa 99% povjerljivosti za interval od 30 dana. Fluktuacije cijena instrumenata i kursa valuta se određuju u skladu sa istorijskim promjenama u cijenama i instrumentima i valutama koji su sadržani u deviznim rezervama na kraju mjeseca. Procjena VAR koja daje nivo povjerljivosti od 99% označava maksimalne promjene u deviznim rezervama u okruženju uobičajenih tržišnih promjena sa vjerovatnoćom od 99%.

Korišćenje ovog pristupa ne sprječava gubitke koji mogu nastati izvan ovih limita u uslovima značajnijih tržišnih pomjeranja.

Budući da VAR čini sastavni dio režima za kontrolisanje tržišnog rizika, VAR limiti se objavljaju od strane Savjeta na godišnjem nivou za investiranje u hartije od vrijednosti. Stvarna izloženost u poređenju sa limitima se revidira mjesечно od strane Sektora za finansijske i bankarske operacije.

Na dan 31. decembar 2018.godine VaR je bio -0.37%. Najniži VaR od početka 2018. godine je bio krajem februara i marta, kada je iznosio -0,35% tržišne vrijednosti portfolija raspoloživog za prodaju. Vrijednost VaR na dan 31. decembar 2018.godine pokazuje da u normalnim uslovima, u 5% slučajeva se može očekivati gubitak veći od EUR 1,062 miliona na mjesечnom nivou.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.2. Rizik promjene kursa valuta

CBCG je izložena efektima promjena opštevažećeg kursa valuta na finansijske pozicije i tokove gotovine. Tabela koja slijedi sumira izloženost CBCG riziku promjene kursa valuta na dan 31. decembra 2018. godine. U tabeli su uključena finansijska sredstva i obaveze CBCG po neto knjigovodstvenoj vrijednosti, kategorizovani po valutama.

	EUR	USD	SDR	U hiljadama EUR
				Ukupno
31. decembar 2018. godine				
Sredstva				
Gotovina i depoziti po viđenju	103.819	284	-	104.103
Oročeni plasmani kod stranih banaka	433.908	175	-	434.083
Sredstva kod MMF-a	-	-	95.437	95.437
Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	471.537	-	-	471.537
Finansijska sredstva koja se mijere po AC	50.928	-	-	50.928
Krediti i avansi	1.395	-	-	1.395
Potraživanja koja se mijere po AC	2.745	-	-	2.745
Ukupno finansijska sredstva	1.064.332	459	95.437	1.160.228
Obaveze				
Računi banaka i finansijskih institucija	777.431	-	-	777.431
Računi Vlade i drugih organizacija	248.096	-	-	248.096
Obaveze prema MMF	-	-	95.637	95.637
Ostale finansijske obaveze	245	-	-	245
Ukupno finansijske obaveze	1.025.772	-	95.637	1.121.409
Neto bilansna pozicija	38.560	459	(200)	38.819
31. decembar 2017. godine				
Ukupna finansijska sredstva	861.169	1.332	93.262	955.763
Ukupne finansijske obaveze	826.997	-	93.450	920.447
Neto bilansna pozicija	34.172	1.332	(188)	35.316

Na dan 31.decembra 2018. godine, ukoliko bi kurs dolara ojačao/oslabio za 10% prema euru, pod uslovom da su svi ostali faktori nepromijenjeni, neto dobit bi za godinu bila za EUR 39 hiljada niža/viša (2017. godine: EUR 35 hiljada), kao rezultat gubitaka/dobitaka uslijed promjene kursa valuta.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.3. Rizik promjene kamatnih stopa

Rizik novčanih tokova od promjene kamatnih stopa je rizik da će budući novčani tokovi finansijskih instrumenata fluktuirati zbog promjena tržišnih kamatnih stopa. Fer vrijednost rizika od promjene kamatne stope je rizik da će vrijednost finansijskog instrumenta fluktuirati zbog promjena tržišne kamatne stope. CBCG je izložena efektima fluktuacija opštevažećeg nivoa tržišnih kamatnih stopa i u fer vrijednosti i u novčanim tokovima. Kamatne marže se mogu povećati kao rezultat takvih promjena, ali mogu takođe smanjiti gubitke u uslovima pojavljivanja neočekivanih tržišnih pomjeranja. Savjet određuje limite za dozvoljeni nivo neusklađenosti pri promjeni kamatne stope, što se prati na mjesечноj osnovi od strane Sektora za finansijske i bankarske operacije CBCG.

Tabela koja slijedi sumira izloženost CBCG riziku promjene kamatnih stopa. Ona prikazuje finansijske instrumente CBCG po knjigovodstvenoj vrijednosti, kategorizovanih po roku kraćem od roka dospjeća i perioda izmjene kamatne stope.

	Do 1 mjeseca	1-12 mjeseci	1-5 godina	Preko 5 godina	Nekama- tonosni	U hiljadama EUR Ukupno
31. decembar 2018. godine						
Sredstva						
Gotovina i depoziti po viđenju	104.103	-	-	-	-	104.103
Oročeni plasmani kod stranih banaka	175	433.908	-	-	-	434.083
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	95.437	95.437
Finansijska sredstva koja se mijera po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	-	415.066	56.471	-	471.537
Finansijska sredstva koja se mijere po AC	-	-	50.928	-	-	50.928
Krediti i avansi	-	-	-	-	1.395	1.395
Potraživanja koja se mijere po AC	-	-	2.745	-	-	2.745
Ukupno finansijska sredstva	104.278	433.908	468.739	56.471	96.832	1.160.228
Obaveze						
Računi banaka i finansijskih institucija	651.494	-	-	-	125.937	777.431
Računi Vlade i drugih organizacija	248.096	-	-	-	-	248.096
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	95.637	95.637
Ostale finansijske obaveze	-	-	-	-	245	245
Ukupno finansijske obaveze	899.590	-	-	-	221.819	1.121.409
Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	(795.312)	433.908	468.739	56.471	(124.987)	38.819
31. decembar 2017. godine						
Neto izloženost riziku od promjena kamatnih stopa	(466.164)	337.600	212.081	67.612	(115.813)	35.316

**NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.3. Tržišni rizik (nastavak)

4.3.3. Rizik promjene kamatnih stopa (nastavak)

Analiza osjetljivosti na kamatni rizik se određuje na osnovu izloženosti riziku od promjene kamatnih stopa na dan izvještavanja. Na dan 31. decembra 2018. godine, da je kamatna stopa bila za 100 baznih poena viša/niža, pod pretpostavkom da su ostali faktori nepromijenjeni, neto dobit Banke bi se zaključno na dan 31. decembra 2018. godine povećala/smanjila približno za EUR 380 hiljada (2017. godine: približno EUR 350 hiljada).

4.4. Rizik likvidnosti

Rizik likvidnosti je rizik da CBCG neće biti u mogućnosti da izmiri svoje finansijske obaveze o roku dospijeća i da zamijeni izvore sredstava koji su povučeni. Posljedica toga može biti neizvršavanje obaveza i neispunjavanje ugovora.

4.4.1. Proces upravljanja rizikom likvidnosti

Proces upravljanja rizikom likvidnosti, koji se izvršava unutar Centralne banke i prati od strane stručnog tima Trezora CBCG, uključuje:

- dnevno finansiranje kojim se upravlja tako što se prate budući novčani tokovi da bi se očekivani zahtjevi mogli ispuniti. To podrazumijeva ponovno punjenje fondova po njihovom dospijeću ili kada su pozajmljeni klijentima;
- održavanje portfolija visoko tržišne aktive koja može biti lako likvidna kao način zaštite u slučaju bilo kakvih nepredviđenih prekida novčanog toka;
- praćenje racija likvidnosti iskaza o finansijskoj poziciji prema internim i regulatornim zahtjevima i
- upravljanje koncentracijom i profilom dužničkih hartija.

Praćenje i izvještavanje podrazumijeva mjerjenje tokova gotovine i projekcije za sljedeći dan, sedmicu i mjesec pošto su to ključni periodi za upravljanje likvidnošću. Početna tačka za projekcije je analiza ugovorenih rokova dospijeća finansijskih obaveza i očekivani dan naplate finansijskih sredstava.

4.4.2. Pristup finansiranja

Izvori likvidnosti se redovno revidiraju od strane Sektora za finansijske i bankarske operacije kako bi se obezbijedila široka diverzifikacija valuta, područja, dobavljača, proizvoda i uslova.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti (nastavak)

4.4.3. Nederivativni tokovi gotovine

Tabela koja slijedi prikazuje nederivativne tokove gotovine finansijskih sredstava i obaveza Centralne banke.

	Do 1 mjeseca	1-12 mjeseci	1-5 godina	Preko 5 godina	Bez roka	U hiljadama EUR Ukupno
31. decembar 2018. godine						
Sredstva						
Gotovina i depoziti po viđenju	104.103	-	-	-	-	104.103
Oročeni plasmani kod stranih banaka	175	433.908	-	-	-	434.083
Sredstva kod MMF-a	-	-	-	-	95.437	95.437
Finansijska sredstva koja se mjere po fer vrijed.kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	-	415.066	56.471	-	471.537
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	-	50.928	-	-	50.928
Vlasnicki finansijski instrument koji se mjere po fer vrijednosti kroz OCI	-	-	-	-	558	558
Krediti i avansi	-	-	-	1.395	-	1.395
Potraživanja koja se mjere po AC	-	2.745	-	-	-	2.745
Ukupno finansijska sredstva	104.278	436.653	465.994	57.866	95.995	1.160.786
Obaveze						
Računi banaka i finansijskih institucija	777.431	-	-	-	-	777.431
Računi Vlade i drugih organizacija	248.096	-	-	-	-	248.096
Obaveze prema MMF	-	-	-	-	95.637	95.637
Ostale finansijske obaveze	245	-	-	-	-	245
Ukupno finansijske obaveze	1.025.772	-	-	-	95.637	1.121.409
Ročna neusklađenost	(921.494)	436.653	465.994	57.866	358	39.377
31. decembar 2017. godine						
Ukupna sredstva	243.825	337.600	212.081	68.995	93.262	955.763
Ukupne obaveze	826.997	-	-	-	93.450	920.447
Ročna neusklađenost	(583.172)	337.600	212.081	68.995	(188)	35.316

Postojeći GAP je posljedica prirode samih izvora međunarodnih rezervi, stanja na međunarodnom tržištu i prepostavki na osnovu kojih se posljedično upravlja ukupnim sredstvima međunarodnih rezervi (asset strana).

GAP-om se upravlja redovnim revizijama svih prethodno navedenih faktora, na sjednicama Investicionog komiteta i Savjeta CBCG.

Rizik likvidnosti se permanentno kontrolira izborom instrumenata za investiranje, kao i partnerskih banaka i dozvoljenih emitentata.Rizik likvidnosti kod HOV je preciznije definisan uvođenjem ograničenja u pogledu minimalne emisije HOV, a operativno se prati i razlika između bid i ask cijena koja upućuje na likvidnost određenog instrumenta. U svrhu obezbjeđenja dnevne likvidnosti, Smjernicama za upravljanje međunarodnim rezervama je posebno definisan disponibilni portfolio. Osim prethodnog, nije dozvoljeno plasiranje sredstava u depozite dospijeća dužeg od 6 mjeseci.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.4. Rizik likvidnosti (nastavak)

4.4.3. Nederivativni tokovi gotovine (nastavak)

Sredstva raspoloživa za pokriće svih obaveza uključuju gotovinu i depozite po viđenju, plasmane u bankama i kredite i avanse. CBCG takođe može odgovoriti na neočekivane odlive gotovine tako što će prodavati finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) (portfolio hartija od vrijednosti).

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza

CBCG utvrđuje fer vrijednost finansijskih sredstava koja se mijera po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat na osnovu zvaničnih tržišnih cijena na aktivnom tržištu za identične instrumente.

Knjigovodstvena vrijednost gotovine i depozita po viđenju, kao i računa banaka i finansijskih institucija i računi Vlade i drugih organizacija sama po sebi predstavlja fer vrijednost.

Rukovodstvo Banke je izvršilo procjenu fer vrijednosti sredstava i obaveza koje se vode po amortizovanoj vrijednosti, metodom diskontovanja budućih novčanih tokova, uzimajući u obzir važeće tržišne uslove prilikom utvrđivanja diskontne stope. Po mišljenju Rukovodstva, ova procjena nije dovela do materijalno značajnih odstupanja između fer vrijednosti i knjigovodstvenih vrijednosti ovih sredstava i obaveza.

U sledećoj tabeli dat je prikaz hijerarhije fer vrijednosti finansijskih sredstava koje se odnose na Finansijska sredstva koja se mijera po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat. Banka mijeri fer vrijednost finansijskih sredstava koja se mijera kroz ostali ukupan rezultat koristeći hijerarhiju Nivoa 1 u pogledu kvaliteta ulaznih podataka koji se koriste pri vrednovanju-zvanične tržišne cijene na aktivnom tržištu za identične instrumente.

Hijerarhija fer vrijednosti finansijskih sredstava koja se vode po fer vrijednosti:

Finansijska sredstva 31.12.2018.	U hiljadama EUR			
	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	Ukupno
Finansijska sredstva koja se mijera po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	471.537	-	-	471.537
Vlasnicki instrument koji se mijeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	558	-	-	558
Ukupno	472.095	-	-	472.095

Finansijska sredstva 31.12.2017.	U hiljadama EUR			
	Nivo 1	Nivo 2	Nivo3	Ukupno
Finansijska sredstva koja se mijera po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	338.758	-	-	338.758
Ukupno	338.758	-	-	338.758

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza (nastavak)

Hijerarhija finansijskih sredstava i obaveza koje se ne vode po fer vrijednosti

Finansijska sredstva 31.12.2018.

	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	U hiljadama EUR
				Ukupno
Gotovina i depoziti po viđenju	-	104.103	-	104.103
Oročeni plasmani kod stranih banaka	-	434.083	-	434.083
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	50.928	-	50.928
Sredstva kod MMF	-	-	95.437	95.437
Krediti i avansi	-	-	1. 395	1. 395
Potraživanja koja se mjere po AC	-	-	2.745	2.745
Ukupno	-	589.114	99.577	688.691

Finansijske obaveze 31.12.2018.

	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	U hiljadama EUR
				Ukupno
Računi banaka i finansijskih institucija	-	-	777.431	777.431
Računi Vlade i drugih organizacija	-	-	248.096	248.096
Obaveze prema MMF-u	-	-	95.637	95.637
Ostale finansijske obaveze	-	-	245	245
Ukupno	-	-	1.121.409	1.121.409

Hijerarhija finansijskih sredstava i obaveza koje se ne vode po fer vrijednosti

Finansijska sredstva 31.12.2017.

	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	U hiljadama EUR
				Ukupno
Gotovina i depoziti po viđenju	-	243.825	-	243.825
Oročeni plasmani kod stranih banaka	-	223.312	-	223.312
Finansijska sredstva koja se mjere po AC	-	52.581	-	52.581
Sredstva kod MMF	-	-	93.262	93.262
Krediti i avansi	-	-	1.383	1.383
Potraživanja koja se mjere po AC	-	-	2.642	2.642
Ukupno	-	519.718	97.287	617.005

Finansijske obaveze 31.12.2017.

	Nivo 1	Nivo 2	Nivo 3	U hiljadama EUR
				Ukupno
Računi banaka i finansijskih institucija	-	-	785.692	785.692
Računi Vlade i drugih organizacija	-	-	41.152	41.152
Obaveze prema MMF-u	-	-	93.450	93.450
Ostale finansijske obaveze	-	-	153	153
Ukupno	-	-	920.447	920.447

Nivo 1 – Kotirane cijene identičnih finansijskih instrumenata koji se kotiraju na aktivnim tržištima.

**NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine**

4. FINANSIJSKI INSTRUMENTI (nastavak)

4.5. Fer vrijednost finansijskih sredstava i obaveza (nastavak)

Hijerarhija finansijskih sredstava i obaveza koje se ne vode po fer vrijednosti (nastavak)

Nivo 2 – Parametri koji se mogu direktno primjetiti na tržištu, a ne nalaze se na prethodnom nivou. Informacije su dostupne i uočljive bilo direktno (npr.cijene) ili indirektno (izvedene iz cijena).

Nivo 3 – Parametri za vrednovanje finansijskih instrumenata koji se ne zasnivaju na primjetnim tržišnim podacima (neprimjetni parametri). Ova kategorija obuhvata sve instrumente čija se procjena vrši na bazi ulaza koji nijesu dostupni i uočljivi i kao takvi imaju značajni efekat na procjenu vrijednosti instrumenata. Ova kategorija obuhvata instrumente koji se vrednuju na osnovu zvanične cijene za slične instrumente, gdje su značajne korekcije ili prepostavke potrebne da bi odrazile razlike između instrumenata.

4.6. Upravljanje kapitalom

Ciljevi upravljanja kapitalom, koji je širi koncept u odnosu na osnovni kapital iskazan u iskazu o finansijskoj poziciji, su:

- ispunjenje zahtjeva vezanih za kapital datih u Zakonu o CBCG;
- očuvanje sposobnosti CBCG da nastavi poslovanje u predvidivoj budućnosti i da ispunjava svoje funkcije propisane Zakonom o CBCG i
- održavanje dovoljnog nivoa kapitala u cilju daljeg razvoja osnovnih funkcija CBCG.

Zakonom o CBCG propisano je sljedeće:

- (a) da se kapital CBCG sastoji od osnovnog kapitala i rezervi;
- (b) osnovni kapital iznosi EUR 50.000 hiljada.

U skladu sa Zakonom o CBCG, izvršena je transformacija kapitala u 2010. godini, tako što su se osnivački kapital i generalne rezerve transformisale u osnovni kapital.

Osnovni kapital iznosi EUR 45.000 hiljada na dan 31. decembra 2018. godine. Nedostajući osnovni kapital iznosi EUR 5.000 hiljada i potrebno ga je obezbijediti iz Budžeta Crne Gore (Zakon o Centralnoj banci Crne Gore, „Sl.list CG“ 40/10,46/10, 6/13 i 70/17).

Počev od 2010. godine, odnosno godine donošenja novog Zakona o Centralnoj banci Crne Gore, prioritetan cilj ukupnog poslovanja Banke je stvaranje uslova za usaglašavanje visine osnovnog kapitala sa zakonski postavljenim limitom. Shodno tome, u kontinuitetu se preduzimaju sve potrebne aktivnosti i radnje kojima bi se obezbijedilo ostvarivanje veće dobiti Banke čime se stvaraju uslovi da se povećanjem opštih rezervi, kroz raspodjelu godišnje dobiti, indirektno poveća i visina osnovnog kapitala.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

**5. OSNOVNE RAČUNOVODSTVENE PROCJENE I PROSUĐIVANJA U PRIMJENI
 RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA**

CBCG donosi procjene i pretpostavke koje mogu uticati na prikaz iznosa sredstava i obaveza u finansijskim iskazima za narednu finansijsku godinu. Procjene i prosuđivanja biće predmet stalne procjene i donosiće se na osnovu istorijskog iskustva i drugih činilaca, uključujući očekivanja u pogledu budućih događaja za koje se vjeruje da su u okvirima datih okolnosti razumna.

a) Fer vrijednost imovine

Fer vrijednost je cijena koja se može primiti za prodaju nekog sredstva ili platiti za prenos neke obaveze u uobičajenoj transakciji na glavnom (ili najpovoljnijem) tržištu na datum odmjeravanja pod tekućim tržišnim uslovima bez obzira na to da li je cijena direktno utvrđiva ili procijenjena korišćenjem neke druge tehnike vrednovanja.

Poslovna politika Banke je da objelodani informacije o fer vrijednosti aktive ili pasive za koju postoje zvanične tržišne informacije ili informacije do kojih se dolazi na osnovu alternativnih tehnika vrednovanja. Po mišljenju Rukovodstva Banke, iznosi u finansijskim izvještajima odražavaju realnu vrijednost koja je u datim okolnostima najvjerojatnija i najkorisnija za potrebe finansijskog izvještavanja u skladu sa međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

b) Umanjenje vrijednosti finansijskih sredstava

CBCG utvrđuje da je došlo do umanjenja vrijednosti u finansijskim sredstvima koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI) onda kada dođe do značajnog ili produženog smanjenja njihove fer vrijednosti i to ispod njihove nabavne vrijednosti. Određivanje šta je značajno ili produženo zahtijeva rasuđivanje. Umanjenje vrijednosti može biti opravданo onda kada postoji dokaz da je došlo do pogoršanja u finansijskoj poziciji preduzeća u koje se ulaže, privrednoj grani ili sektoru, kao i u novčanim tokovima iz poslovanja i finansiranja. CBCG utvrđuje da je došlo do umanjenja vrijednosti finansijskih sredstava koja se mijere po amortizovanom trošku (AC) u skladu sa MSFI 9.

c) Rezervisanja

Rezervisanja su u velikoj mjeri zasnovana na prosuđivanju, naročito u slučajevima pravnih sporova. CBCG procjenjuje vjerovatnoću nastanka negativnog ishoda koji je rezultat prošlih događaja i ukoliko je ta vjerovatnoća veća od 50%, CBCG formira rezervisanje za cijelokupan iznos obaveze. Rukovodstvo CBCG je veoma oprezno u ovim procjenama, ali uslijed značajnog stepena neizvjesnosti, u pojedinim slučajevima su moguća odstupanja između procijenjenog ishoda i stvarnog ishoda događaja.

d) Amortizacija i stopa amortizacije

Obračun amortizacije i stope amortizacije su zasnovane na projektovanom ekonomskom vijeku trajanja nekretnina, postrojenja, opreme i nematerijalnih ulaganja. Ekonomski vijek trajanja stalnih sredstava opredjeljuje se procjenom od strane nezavisnog procjenitelja.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

6. KOREKCIJA FINANSIJSKIH ISKAZA UPOREDNIH PERIODA

CBCG je izvršila određene korekcije prethodno iskazanog iskaza o finansijskoj poziciji na dan 31. decembar 2017. godine, kao i iskaza o dobitku i gubitku za poslovnu 2017. godinu, radi korekcija finansijskih iskaza iz ranijih godina, a u skladu sa zahtjevima MRS 8 „Računovodstvene politike, promjene računovođstvenih politika i greške“.

Efekti korekcija na iskazu o dobitku i gubitku CBCG za godinu koja se završila 31. decembra 2017. godine prikazani su u sledećem pregledu:

	2017. godina	Korekcija	2017. godina Korigovano
Prihodi od kamata	3.024	-	3.024
Neto prihodi od kamata	3.024	-	3.024
Prihodi od naknada	10.526	-	10.526
Rashodi naknada	(128)	-	(128)
Neto prihodi od naknada	10.398	-	10.398
NETO PRIHODI OD KAMATA I NAKNADA	13.422	-	13.422
Ostali prihodi i dobici	923	21	944
Drugi finansijski rashodi i prihodi, neto	(656)	-	(656)
Kursne razlike, neto	(58)	-	(58)
Dobici po osnovu prestanka priznavanja finansijskih sredstva koji se mijere kroz ostali ukupan rezultat OCI	66	-	66
Gubici po osnovu finansijskih sredstava koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	-	-	-
Gubici po osnovu finansijskih sredstava koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)	-	-	-
Troškovi zaposlenih	(7.957)	-	(7.957)
Ostali troškovi poslovanja	(3.012)	-	(3.012)
NETO DOBITAK	2.728	21	2.749

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE**31. decembar 2018.godine****6. KOREKCIJA FINANSIJSKIH ISKAZA UPOREDNIH PERIODA (nastavak)****AKTIVA**

Gotovina i depoziti po viđenju	243.825	-	243.825
Oročeni plasmani kod stranih banaka	223.312	-	223.312
Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	338.758	-	338.758
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	52.581	-	52.581
Vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI)	175	-	175
Sredstva kod Međunarodnog monetarnog fonda	93.262	-	93.262
Krediti i avansi koji se mijere po amortizovanom trošku (AC)	1.383	-	1.383
Potraživanja koja se mijere po amortizovanom trošku (AC)	2.642	-	2.642
Zalihe	708	-	708
Investicione nekretnine	4.396	-	4.396
Nematerijalna ulaganja	19	-	19
Nekretnine, postrojenja i oprema	22.849	-	22.849
Stalna imovina koja se drži za prodaju	1.176	-	1.176
Unaprijed plaćena beneficija zaposlenima	1.040	-	1.040
Ostala sredstva	262	-	262
Ukupno aktiva	986.388	-	986.388

PASIVA

Računi banaka i drugih finansijskih institucija	785.692	-	785.692
Računi Vlade i drugih državnih organizacija	41.152	-	41.152
Obaveze prema Međunarodnom monetarnom fondu	93.450	-	93.450
Ostale obaveze	576	161	737
Ukupno obaveze	920.870	161	921.031

KAPITAL

Osnovni kapital	43.000	-	43.000
Opštne rezerve	1.147	-	1.147
Specijalne rezerve	263	-	263
Revalorizacione rezerve za nekretnine, postrojenja i opremu	17.148	(240)	16.908
Rezerve fer vrijednosti za finansijska sredstva kojase mijere po fer vrij. kroz (OCI)	607	-	607
Nerealizovani revalorizacioni gubici	5	-	5
Nerasporedena dobit	3.348	79	3.427
Ukupno kapital	65.518	(161)	65.357
Ukupno pasiva	986.388	-	986.388

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

7. PRIHODI OD KAMATA

	U hiljadama EUR	Godina koja se završava	31. decembra
	2018.	2017.	
Oročeni depoziti kod stranih banaka	14	4	
Finansijska sredstva koja se mijere po fer vrij. kroz OCI	965	642	
Finansijska sredstva koja se mijere po amortizovanom trosku (AC)	2.379	2.378	
	3.358	3.024	

8. PRIHODI I RASHODI OD NAKNADA**a) Prihodi od naknada**

	U hiljadama EUR	Godina koja se završava	31. decembra
	2018.	2017.	
Učešće u RTGS-u	328	328	
Obračun naloga u RTGS-u	1.486	1.387	
Obračun naloga u DNS-u	725	685	
Obračun naloga državnog trezora	1.992	1.869	
Obračun naloga za uplate javnih prihoda	339	291	
Gotovinske uplate i isplate preko računa klijenata	392	291	
Naknada za prekonoćna salda na transakcionim računima banaka u RTGS sistemu	1.016	789	
Izdavanje i izvršavanje naloga za prinudnu naplatu	937	729	
Registrovanje državnih zapisa	705	644	
Servisiranje ino duga	354	288	
Kontrola poslovanja banaka i mikrokreditnih fin. institucija	2.758	2.555	
Usluge kreditnog biroa	593	574	
Transferi preko računa CBCG u inostranstvu	104	66	
Ostale naknade	168	30	
	11.897	10.526	

Prihodi od naknada po osnovu obračuna naloga u RTGS-u i DNS-u odnose se na RTGS platni sistem u kome se izvršavaju pojedinačne platne transakcije između učesnika po bruto principu u realnom vremenu i u DNS platnom sistemu u kome se izvršavaju platne transakcije koje glase na iznos manji od minimalne vrijednosti platnih transakcija koje moraju biti procesuirane u RTGS sistemu.

CBCG, za vršenje usluga koje obavlja, naplaćuje naknade u visini i na način utvrđen Odlukom o utvrđivanju tarife po kojoj se obračunavaju naknade za vršenje usluga koje obavlja CBCG („Sl. list CG“ broj 29/11, 22/12, 58/13, 12/14, 22/14, 48/14, 32/15, 15/17, 18/17 i 24/18).

b) Rashodi naknada

	U hiljadama EUR	Godina koja se završava	31. decembra
	2018.	2017.	
Unošenje i iznošenje efektive	148	1	
Registrovanje državnih zapisa	108	76	
Održavanje kastodi računa	56	-	
Platni promet	16	45	
Ostali troškovi naknada	9	6	
	337	128	

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

9. OSTALI PRIHODI I DOBICI

	U hiljadama EUR	Godina koja se završava	31. decembra
	2018.	2017.	
Operativni lizing poslovnog prostora	251	224	
Prodaja mjeničnih blanketa	383	397	
Prodaja plemenitih metala	13	9	
Ukidanje rezervisanja za sudske sporove (Napomena 32)	-	93	
Ostali prihodi i dobici	200	221	
	847	944	

10. DRUGI FINANSIJSKI PRIHODI I RASHODI, NETO

	U hiljadama EUR	Godina koja se završava	31. decembra
	2018.	2017.	
<i>Finansijski prihodi</i>			
Nadoknada negativne kamate po osnovu oročenog depozita	333	174	
<i>Finansijski rashodi</i>			
Drugi finansijski rashodi-negativna kamatna stopa HOV	(261)	(232)	
Drugi finansijski rashodi-negativna kamatna stopa ino banke	(1.199)	(598)	
	(1.460)	(830)	
	(1.127)	(656)	

Drugi finansijski rashodi obuhvataju efekte negativnih kamatnih stopa od kamatonosne finansijske imovine tj. odnose se na rashode po osnovu negativne kamatne stope na depozite koje je CBCG držala kod stranih poslovnih banaka i negativne prinose po osnovu ulaganja u HOV.

11. KURSNE RAZLIKE, NETO

	U hiljadama EUR	Godina koja se završava	31. decembra
	2018.	2017.	
<i>Pozitivne kursne razlike:</i>			
- Računi CBCG u inostranstvu	570	262	
- Gotovina u trezoru	3	2	
-MMF	6	-	
-Hov	1	-	
	580	264	
<i>Negativne kursne razlike:</i>			
- Računi CBCG u inostranstvu	(552)	(318)	
- Gotovina u trezoru	(3)	(4)	
- Blagajna	(1)	-	
-MMF	(11)	-	
	(567)	(322)	
	13	(58)	

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

12. TROŠKOVI ZAPOSLENIH

	U hiljadama EUR	Godina koja se završava	31. decembra
	2018.	2017.	
Troškovi bruto zarada	5.109	4.956	
Troškovi doprinosa na teret poslodavca i zaposlenog	2.379	2.295	
Ostala primanja zaposlenih	499	706	
	7.987	7.957	

13. OSTALI TROŠKOVI POSLOVANJA

	U hiljadama EUR	Godina koja se završava	31. decembra
	2018.	2017.	
Troškovi materijala	109	97	
Troškovi goriva i energije	171	165	
Troškovi reklame i propagande	11	24	
Troškovi naknada po ugovorima o djelu	27	12	
Troškovi primanja članova Savjeta guvernera i Odbora za reviziju	75	70	
Druge naknade fizičkim licima	97	70	
Troškovi stručnih usluga	40	38	
Troškovi održavanja imovine	571	451	
Troškovi osiguranja imovine	9	11	
Troškovi telekomunikacija i PTT troškovi	279	270	
Troškovi poreza	16	16	
Troškovi amortizacije	575	611	
Troškovi humanitarnih aktivnosti	140	286	
Troškovi reprezentacije	41	41	
Troškovi seminara	98	82	
Rezervisanja po osnovu sudskih sporova i operativnih rizika	30	210	
Rezervisanja po osnovu otpremnine zaposlenih	89	-	
Otpis nenaplativih potraživanja	301	248	
Ostali troškovi poslovanja	379	310	
	3.058	3.012	

14. GOTOVINA I DEPOZITI PO VIĐENJU

	U hiljadama EUR	31. decembar	31. decembar
	2018.	2017.	
Gotovina u trezoru i blagajni:			
- u EUR	92.603	188.712	
- u stranoj valuti	33	31	
	92.636	188.743	
Kamatonosni depoziti po viđenju	11.161	54.839	
Ispravka vrijednosti	(1)	-	
Nekamatonosni depoziti po viđenju-strana valuta	282	218	
Nekamatonosni depoziti po viđenju-EUR	25	25	
	104.103	243.825	

Sa stanjem na dan 31. decembra 2018. godine, CBCG ima položene kratkoročne kamatonosne depozite po viđenju na računima kod centralnih i poslovnih banaka u inostranstvu u iznosu od EUR 11.161 hiljada (31. decembra 2017. godine: EUR 54.839 hiljada)

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

15. OROČENI PLASMANI KOD STRANIH BANAKA

	31. decembar 2018.	U hiljadama EUR 31. decembar 2017.
Kratkoročno oročeni depoziti kod centralnih banaka	434.123	223.312
Ispravka vrijednosti	(40)	-
	434.083	223.312

Oročeni plasmani kod stranih banaka imaju rok dospijeća od jednog do šest mjeseci.

16. FINANSIJSKA IMOVINA KOJA SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT (OCI)

Finansijska imovina koja se mjeri po fer vrijednosti kroz OCI u iznosu od EUR 471.537 hiljada sa stanjem na dan 31. decembra 2018. godine (31. decembra 2017. godine: EUR 338.758 hiljada) predstavlja dužničke hartije od vrijednosti država, supranacionalnih institucija, vladinih pokrajina i agencija i eksternih finansijskih institucija, investicionog je rejtinga i ročnosti do deset godina.

Izloženost portfolija koji se mjeri po fer vrijednosti kroz OCI prodaju prema državama:

Država	31. decembar 2018.	31. decembar 2017.
Njemačka	47.089	47.030
Francuska	35.338	23.362
Španija	118.682	111.630
Litvanija	-	13.204
Italija	111.971	19.329
Kina	55.531	51.237
Irska	14.775	14.871
Poljska	19.858	20.205
Ostale EU države	26.093	16.190
Belgija	26.046	15.325
UAE	16.154	6.375
UKUPNO	471.537	338.758

17. FINANSIJSKA IMOVINA KOJA SE MJERI PO AMORTIZOVANOM TROŠKU (AC)

	31. decembar 2018.	31. decembar 2017.
Euroobveznice Crna Gora	50.958	50.520
Dužnička HOV Francuska	-	2.061
Ispravka vrijednosti	(30)	-
	50.928	52.581

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

18. VLASNIČKI FINANSIJSKI INSTRUMENT KOJI SE MJERI PO FER VRIJEDNOSTI KROZ OSTALI UKUPAN REZULTAT (OCI)

Osnivačka ulaganja na dan 31. decembar 2018. godine odnose se na ulaganja u kapital Centralno klirinško depozitarnog društva AD, Podgorica (u daljem tekstu CKDD ad Podgorica) u iznosu od 558 hiljada (31. decembra 2017. godine: EUR 175 hiljada). Od 01.januara 2018. godine u skladu sa MSFI 9, Banka je napravila neopoziv izbor i ovo osnivačko ulaganje klasifikovala kao vlasnički finansijski instrument koji se mjeri po fer vrijednosti kroz ostali ukupan rezultat (OCI). Banka jednom godišnje (na kraju godine) utvrđuje vrijednost ovih vlasničkih vrjednosnih papira.

	U hiljadama EUR	31.decembar 2018	31.decembar 2017
Osnivacka ulaganja		175	175
Pretvaranje dobiti u akcijski kapital		87	-
Fer vrijednost-vlasnički instrumenti CKDD		296	-
	558	175	

Centralno klirinško depozitarno društvo je donijelo Odluku o emisiji akcija po osnovu pretvaranja dobiti u akcijski kapital (br 06-258/5 od 31.05.2018. godine), i po tom osnovu je CBCG povećala broj svojih akcija u ovom društvu.

19. SREDSTVA KOD MEĐUNARODNOG MONETARNOG FONDA

	31. decembar 2018.	U hiljadama EUR 31. decembar 2017.
Sredstva rezervi kod MMF-a	18.032	18.119
Nota za članstvo u MMF-u	55.245	54.027
Alokacija SDR	22.160	21.116
	95.437	93.262

Odbor MMF-a je 2007. godine utvrdio visinu članske kvote za Crnu Goru u iznosu od 27.500 hiljada specijalnih prava vučenja (Special Drawing Rights – SDR). Crna Gora je uplatila 24% od svoje kvote u gotovini, a preostali dio je izmiren izdavanjem note za članstvo od strane Ministarstva finansija.

U februaru 2016. godine došlo je do povećanja kvote shodno 14. opštoj reviziji kvota koja iznosi 60.500 hiljada specijalnih prava vučenja (Special Drawing Rights – SDR).

Po instrukcijama MMF-a za plaćanje udjela rezervnih sredstava zadužen je račun alokacije SDR sa SDR 8.250 hiljada sa datumom valute 8. februar 2016. godine.

Na osnovu navedenih promjena, vrijednost sredstava rezervi kod MMF-a na dan 31. decembra 2018. godine iznosi EUR 18.032 hiljada, dok vrijednost note za članstvo iznosi EUR 55.245 hiljada.

20. KREDITI I AVANSI KOJI SE MJERE PO AMORTIZOVANOM TROŠKU (AC)

Krediti i avansi koji se mjere po amortizovanom trošku sa stanjem na dan 31. decembra 2018. godine u neto iznosu od EUR 1.395 hiljada (na dan 31. decembra 2017. godine: EUR 1.383 hiljade) odnose se najvećim dijelom na kredite za rješavanje stambenih potreba zaposlenih u CBCG.

Krediti za rješavanje stambenih potreba zaposlenih izdati su, u skladu sa Pravilnikom o rješavanju stambenih potreba zaposlenih u CBCG i odlukama Komisije za stambena pitanja, pod sljedećim uslovima:

- krediti zaposlenima su beskamatni sa grejs periodom od godinu ili dvije godine i sa rokom dospijeća od 30 i 35 godina;
- u cilju zaštite od kreditnog rizika, zaposleni su u toku trajanja grejs perioda dužni da zaključe i ovjere kod nadležnog organa ugovor o hipoteci u korist CBCG do konačne otplate kredita.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

21. POTRAŽIVANJA KOJA SE MJERE PO AMORTIZOVANOM TROŠKU (AC)

	31. decembar 2018.	U hiljadama EUR 31. decembar 2017.
Potraživanja po osnovu platnog prometa	345	333
Potraživanja po osnovu izvršavanja naloga prinudne naplate	791	650
Potraživanja po osnovu naknada za kontrolu banaka i mikrokreditnih finansijskih institucija	230	209
Potraživanja po osnovu naknada za izvršavanje poslova fiskalnog agenta	705	644
Potraživanja za unaprijed plaćene troškove	256	262
Potraživanja od zaposlenih	-	31
Potraživanja po osnovu kreditnog registra	152	152
Ostala potraživanja	268	361
Ispravka vrijednosti	(2)	-
	2.745	2.642

22. ZALIHE

	31. decembar 2018.	U hiljadama EUR 31. decembar 2017.
Zalihe materijala i sitnog inventara	9	14
Zalihe mjeničnih blanketa	16	17
Zalihe neposredno unovčivog srebra	13	14
Jubilarni zlatnici i srebrenjaci	174	168
Crnogorski kovani novac	486	495
	698	708

23. INVESTICIONE NEKRETNINE

Investicione nekretnine iskazane sa stanjem na dan 31. decembra 2018. godine u iznosu od EUR 2.599 hiljada (31. decembar 2017. godine: EUR 4.396 hiljada) se odnose na objekte izdate u zakup trećim licima.

	Investicione nekretnine
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2017. godine	2.925
Prenos sa Nekretnina, postrojenja i opreme (Napomena 25)	2.647
Prenos na stalnu imovinu koja se drži za prodaju (Napomena 26)	(1.176)
Stanje, 31. decembra 2017. godine	4.396
Stanje, 1. januara 2018. godine	4.396
Prenos na Nekretnina, postrojenja i opreme (Napomena 25)	(1.797)
Stanje, 31. decembra 2018. godine	2.599

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

24. NEMATERIJALNA ULAGANJA

	U hiljadama EUR
	Nematerijalna
	imovina
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2017.	307
Nabavka	4
Stanje, 31. decembra 2017.	<u>311</u>
Ispravka vrijednosti	
Stanje, 1. januara 2017.	272
Amortizacija	20
Stanje, 31. decembra 2017.	<u>292</u>
Nabavna vrijednost	
Stanje, 1. januara 2018.	311
Nabavka	73
Stanje, 31. decembra 2018.	<u>384</u>
Ispravka vrijednosti	
Stanje, 1. januara 2018.	292
Amortizacija	10
Stanje, 31. decembra 2018.	<u>302</u>
Sadašnja vrijednost	
- 31. decembar 2018. godine	82
- 31. decembar 2017. godine	19

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

25. NEKRETNINE, POSTROJENJA I OPREMA

	Zemljište	Zgrade	Oprema	Osnovna sredstva u pripremi	U hiljadama EUR Ukupno
Nabavna vrijednost					
Stanje, 1. januara 2017.	4.901	20.144	2.311	15	27.371
Povećanja	-	123	206	21	350
Prenos na invest.nekretnine (napomena 23)	(1.797)	(850)	-	-	(2.647)
Otpis	-	-	(103)	-	(103)
Stanje, 31. decembra 2017.	3.104	19.417	2.414	36	24.971
Stanje, 1. januara 2018.	3.104	19.417	2.414	36	24.971
Povećanja/smanjenja	-	101	267	(8)	360
Prenos sa sredstava namijenjenih prodaji i inv. nekretnina (nap 23 i 26)	1.797	246	-	-	2.043
Otpis	-	-	(11)	-	(11)
Stanje, 31. decembra 2018.	4.901	19.764	2.670	28	27.363
Ispravka vrijednosti					
Stanje, 1. januara 2017.	-	113	1.496	3	1.612
Amortizacija	-	310	275	-	585
Otpis	-	-	(75)	-	(75)
Stanje, 31. decembra 2017.	-	423	1.696	3	2.122
Stanje, 1. januara 2018.	-	423	1.696	3	2.122
Amortizacija	-	318	175	-	493
Otpis	-	-	(11)	-	(11)
Stanje, 31. decembra 2018.	-	741	1.860	3	2.604
Sadašnja vrijednost					
-31. decembar 2017.	4.901	19.023	810	25	24.759
- 31.decembar 2018	3.104	18.994	718	33	22.849
	4.901	19.023	810	25	24.759

Zemljište, nekretnine i investicione nekretnine Banke su procijenjene na dan 30. septembra 2016. godine od strane ovlašćenih procjenitelja.

Ne postoji ograničenje vlasništva, niti su nekretnine, postrojenja i oprema založeni kao garancija za obaveze.

**NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine**

26. STALNA IMOVINA KOJA SE DRŽI ZA PRODAJU

	<u>U hiljadama EUR</u>
Stanje, 1. januara 2017. godine	1.176
Stanje, 31. decembra 2017. godine	1.176
Prenos na nekretnine, postrojenja I opremu (Napomena 25)	(246)
Stanje, 31. decembra 2018. godine	930

Na dan 31. decembar 2018. godine, kao stalna imovina koja se drži za prodaju, priznaje se vrijednost objekta Budva EUR 930 hiljada, upisano u listu nepokretnosti broj 2707, KO Budva, na katastarskoj parceli broj 2057/1, broj zgrade 1, ukupne površine 495 m², i to: poslovni prostor PD 200, površine 173 m² na prvoj etaži podruma, poslovni prostor PD 212, površine 141 m² na prizemlju i poslovni prostor PD 215, površine 181 m² na prvom spatu, svojina Crna Gora raspolaganje Centralna banka Crne Gore.

Savjet Centralne banke Crne Gore je na sjednici od 27.02.2017 donio Odluku o pokretanju postupka prodaje nepokretnosti u Budvi O.br 0101-1645-5/2017 i Odluku o pokretanju postupka prodaje nepokretnosti u Podgorici O.br 0101-1645-4/2017.

Pokretanje postupka prodaje nepokretnost u Budvi i Podgorici objavljivano je na sledeći način:

- 31.03.2017 godine Br. 0102-2033-5/2017 postupak prodaje nepokretnosti u Budvi;
- 18.10.2017 godine Br. 0102-2033-9/2017 postupak prodaje nepokretnosti u Budvi;
- 01.12.2017 godine Br. 0102-2033-11/2017 postupak prodaje nepokretnosti u Budvi;

27. UNAPRIJED PLAĆENA BENEFICIJA ZAPOSLENIMA

Unaprijed plaćene beneficije zaposlenima, iskazana sa stanjem na dan 31. decembra 2018. godine u iznosu od EUR 902 hiljade (31. decembra 2017. godine: EUR 1.040 hiljade), predstavljaju unaprijed plaćene beneficije zaposlenima, dobijene kao razlika između preostalog nominalnog iznosa beskamatnih stambenih kredita datih zaposlenima i amortizovane (fer) vrijednosti kredita na dan bilansa. Iznos se amortizuje kroz naplatu kredita od zaposlenih tokom radnog staža zaposlenih u Banci.

28. OSTALA SREDSTVA

Ostala sredstva sa stanjem na dan 31. decembra 2018. godine u iznosu od EUR 293 hiljade (31. decembra 2017. godine: EUR 262 hiljade) se odnose na bibliotečki fond CBCG.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

29. RAČUNI BANAKA I DRUGIH FINANSIJSKIH INSTITUCIJA

	31. decembar 2018.	U hiljadama EUR 31. decembar 2017.
Depoziti po viđenju	475.633	502.010
Obavezna rezerva poslovnih banaka u zemlji	138.539	120.248
Obavezna rezerva poslovnih banaka u inostranstvu	113.336	113.336
Oročeni depoziti	49.923	50.098
	777.431	785.692

Centralna banka Crne Gore propisuje obavezu banaka da, shodno Zakonu o Centralnoj banci Crne Gore („Sl. list CG“ br. 40/10, 46/10, 06/13 i 70/17), a na osnovu odredaba Odluke o obaveznoj rezervi banaka kod Centralne banke Crne Gore („Sl. list CG“ br. 88/17) obračunavaju, izdvajaju i održavaju obaveznu rezervu primjenom stope od 7,5% na dio osnovice koju čine depoziti po viđenju i depoziti ugovoreni sa ročnošću do jedne godine i stope od 6,5% na dio osnovice koju čine depoziti ugovoreni sa ročnošću preko jedne godine. Na depozite ugovorene sa ročnošću preko jedne godine koji imaju klauzulu o mogućnosti razročenja u roku kraćem od jedne godine primjenjuje se stopa od 7,5%. Osnovicu za obračun obavezne rezerve, počev od januara 2018. godine čine depoziti po viđenju i oročeni depoziti, osim depozita centralnih banaka, a izještavanje u skladu sa ovom odlukom banke su izvršile 20. februara 2018. godine.

Na 50% izdvojenih sredstava obavezne rezerve Centralna banka plaća bankama mjesečno, do osmog u mjesecu za prethodni mjesec, naknadu obračunatu po stopi od EONIA (Euro OverNight Index Average) umanjenoj za 10 baznih poena na godišnjem nivou, s tim da ova stopa ne može biti manja od nule.

Banke mogu da koriste beskamatno do 50% izdvojenih sredstava obavezne rezerve za održavanje dnevne likvidnosti ako korišćeni iznos vrate istog dana.

Na iznos korišćenih sredstava obavezne rezerve koji ne vrati istog dana i na iznos razlike između obračunate i nepravilno obračunate ili neblagovremeno izdvojene obavezne rezerve, banka plaća naknadu, po stopi utvrđenoj posebnim propisom Centralne banke.

30. RAČUNI VLADE I DRUGIH DRŽAVNIH ORGANIZACIJA

	31. decembar 2018.	U hiljadama EUR 31. decembar 2017.
Računi Vlade	247.990	41.089
Računi ostalih državnih organizacija	106	63
	248.096	41.152

Vlada, državne organizacije i druge organizacije imaju svoje obračunske račune kod Centralne banke preko kojih učestvuju u domaćem platnom prometu.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

31. OBAVEZE PREMA MEĐUNARODNOM MONETARNOM FONDU

	U hiljadama EUR	
	31. decembar 2018.	31. decembar 2017.
Depoziti kod MMF-a	40.191	39.235
Račun broj 1	200	187
Račun broj 2	1	1
Nota – račun broj 3	<u>55.245</u>	<u>54.027</u>
	95.637	93.450

Depoziti kod MMF-a u iznosu od EUR 40.191 hiljada sa stanjem na dan 31.decembra 2018. godine, sastoje se iz sljedećeg:

- rezervi kod MMF-a u iznosu od EUR 18.658
- alokacije SDR od strane MMF-a na Crnu Goru kao zemlju članicu u 2009. godini, što na dan 31. decembra 2018. godine iznosi EUR 21.533 hiljade.

Račun broj 1 se koristi za poslovne transakcije MMF-a, dok se račun broj 2 koristi za plaćanja operativnih troškova MMF-a u valuti zemlje članice.

32. OSTALE OBAVEZE

	U hiljadama EUR	
	31. decembar 2018.	2017. korigovano
Primljeni avansi	-	137
Rezervisanja za sudske sporove	332	317
Rezervisanja za operativne rizike	15	-
Rezervisanja za otpremnine zaposlenih	251	162
Pasivna vremenska razgraničenja	120	106
Ostale obaveze	<u>245</u>	<u>15</u>
	963	737

Tabela promjena rezervisanja za sudske sporove u toku 2018. godine, prikazana je kao što slijedi:

Vrsta spora	Okončani sporovi u toku 2018. oslobađanje u korist prihoda (Napomena 8)		Rashodi rezervisanja u toku 2018. godine (Napomena 12)	Rezervisanja za sudske sporove na 31.12.2018. 5=(2-3+4)
	Rezervisanja za sudske sporove na 01.01.2018.	2		
1	2	3	4	5=(2-3+4)
Imovinsko-pravni sporovi	217	-	-	217
Radni sporovi	<u>100</u>	<u>-</u>	<u>15</u>	<u>115</u>
Ukupno	317	0	15	332

Rezervisanja za otpremnine zaposlenih su utvrđena primjenom odredbi Međunarodnog računovodstvenog standarda 19 – Primanja zaposlenih na dan 31.12.2018. godine za Centralnu banku Crne Gore i odnose se na iznose obaveza za tekuću i prethodnu godinu po osnovu otpremnina za odlazak u penziju.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

32. OSTALE OBAVEZE (nastavak)

Za potrebe obračuna korišćen je metod projektovane kreditne jedinice, koji je jedini dozvoljeni metod obračuna u skladu sa MRS 19.

CBCG je angažovala licenciranog aktuara u cilju izrade akturske procjene dugoročnih primanja zaposlenih na 31.12.2018 godine (obračunata u skladu sa MRS 19).

Prepostavke korišćene prilikom izrade obračuna rezervisanja za otpremnine prilikom odlaska u penziju su:

Prepostavke korišćene prilikom izrade obračuna rezervisanja za otpremnine	2018. godina	2017. godina	2016. godina
Diskontna godišnja stopa	3.38%	5.75%	5.75%
Rast zarada	1%	1%	1%
Godišnja fluktuacija zaposlenih	0.56%	4.47%	3.33%

33. KAPITAL

Članom 11. Zakona o CBCG („Sl. list CG“ 40/10, 46/10, 6/13 i 70/17) propisano je da se kapital CBCG sastoje od osnovnog kapitala i rezervi. Članom 12. istog Zakona je definisano da CBCG ima osnovni kapital u visini od EUR 50.000 hiljada.

Prelaznim i završnim odredbama Zakona (član 90.) navedeno je da će se osnovni kapital obezbijediti iz osnivačkog kapitala utvrđenog Zakonom o CBCG („Sl. list RCG“ 52/00, 53/00, 47/01 i 4/05) i iz generalnih rezervi kojima je CBCG raspolagala na dan stupanja na snagu novog Zakona o CBCG, a nedostajući iznos sredstava može se obezbijediti iz budžeta Crne Gore.

Osnovni kapital CBCG na dan 31. decembra 2018. godine iznosi EUR 45.000 hiljada i u cijelosti ima novčani oblik.

Savjet Banke na sjednici održanoj 13.04.2018.godine donio je Odluku o raspodjeli dobiti Centralne banke Crne Gore za 2017. godinu (O.br. 0101-3393-5/2018) u iznosu od EUR 3.080 hiljada.

Dobit se raspodjeljuje u opšte rezerve u visini od EUR 1.386 hiljada (45%), specijalne rezerve u visini od EUR 154 hiljade (5%) i kao prihod budžeta Crne Gore u visini od EUR 1.540 hiljada (50%). Savjet Banke na sjednici održanoj 13.04.2018.godine donio je Odluku o povećanju osnovnog kapitala iz opštih rezervi (O.br. 0101-3393-6/2018) za iznos od EUR 2.000 hiljada.

Nedostajući iznos osnovnog kapitala na dan 31. decembra 2018. godine iznosi EUR 5.000 hiljada.

Rezerve CBCG sastoje se iz opštih, specijalnih i revalorizacionih rezervi.

Ukupan kapital na dan 31. decembra 2018. godine iznosi EUR 68.922 hiljade (2017: EUR 65.357 hiljada).

Struktura kapitala prikazana je u pregledu koji slijedi:

	31. decembar 2018.	U hiljadama EUR 31. decembar 2017.
Osnovni kapital	45.000	43.000
Opšte rezerve	533	1.147
Specijalne rezerve	417	263
Revalorizacione rezerve i rezerve fer vrijednosti	19.219	17.520
Neraspoređeni dobitak	3.753	3.427
Ukupan kapital	68.922	65.357

Neto dobit ili gubitak CBCG utvrđuje se za svaku finansijsku godinu u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja. Saglasno Zakonu o CBCG, dobit za raspodjelu određuje se tako što se od neto dobiti oduzmu nerealizovani revalorizacioni dobici, a dodaju nerealizovani revalorizacioni dobici koji su bili oduzeti od neto dobiti prethodnih godina, a koji su realizovani u tekućoj godini.

NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine

33. KAPITAL (nastavak)

Tako utvrđena dobit za raspodjelu raspoređuje se u opšte rezerve u visini od 50% ostvarene dobiti, dok nivo opštih rezervi ne dostigne 10% ukupnih finansijskih obaveza CBCG. Dio dobiti za raspodjelu se može rasporediti i u specijalne rezerve, u visini koju utvrdi Savjet CBCG, a njihova visina može iznositi najviše 10% utvrđene dobiti za raspodjelu. Preostali iznos dobiti za raspodjelu čini prihod budžeta Crne Gore, prema Zakonu o CBCG.

U toku 2018. godine, dio revalorizacionih rezervi je prenijet na neraspoređenu dobit. Iznos prenijete rezerve na neraspoređenu dobit iznosi EUR 95 hiljada koji predstavlja realizovanu rezervu koja je jednaka razlici između amortizacije zasnovane na revalorizovanoj knjigovodstvenoj vrijednosti sredstva i amortizacije zasnovane na prvobitnoj nabavnoj vrijednosti sredstva.

34. TRANSAKCIJE SA POVEZANIM LICIMA

Strane se smatraju povezanim ukoliko jedna strana ima mogućnost kontrole ili značajnog uticaja na poslovanje druge strane u donošenju finansijskih ili poslovnih odluka. CBCG ima odnos povezane strane sa Vladom Crne Gore, njenim ministarstvima i agencijama.

Pregled potraživanja i obaveza, kao i prihoda i rashoda, i vanbilansne evidencije iz odnosa sa povezanim licima na dan 31. decembra 2018. godine, prikazan je u sljedećoj tabeli:

	U hiljadama EUR	31. decembar 2018.	31. decembar 2017.
--	-----------------	-----------------------	-----------------------

Potraživanja i obaveze

Potraživanja

Finansijska sredstva koja se mjere po amortizovanom trošku			
(AC)	50.958	49.021	
Potraživanja	915	875	
	<u>51.873</u>	<u>49.896</u>	

Obaveze

Računi Vlade i drugih državnih institucija	(248.096)	(41.152)	
Ostale obaveze	-	(1)	
	<u>(248.096)</u>	<u>(41.153)</u>	

Potraživanja, neto

(196.223) **8.743**

Kapital

Neraspoređena dobit	(1.540)	(986)	
---------------------	---------	-------	--

Prihodi i rashodi

Prihodi

Prihod od naknada	2.326	2.432	
Prihodi od kamata	2.375	2.354	
	<u>4.701</u>	<u>4.786</u>	

Prihodi, neto

4.701 **4.786**

Tokom 2018. godine, bruto naknade obračunate i isplaćene ključnom menadžmentu iznose EUR 356 hiljada (2017. godine: EUR 274 hiljada). Razlika u odnosu na uporedni period je rezultat isplate naknade novoimenovanom viceguverneru počev od 01.januara 2018. godine. Tokom 2018. godine članovima Savjeta Centralne banke, koji nijesu u stalnom radnom odnosu, obračunate su i isplaćene naknade u bruto iznosu od EUR 66 hiljade (2017. godine:EUR 62 hiljade).

CENTRALNA BANKA CRNE GORE

**NAPOMENE UZ FINANSIJSKE ISKAZE
31. decembar 2018.godine**

**35. GOTOVINA I GOTOVINSKI EKVIVALENTI
(za potrebe sastavljanja Iskaza o novčanim tokovima)**

	31.decembar 2018.	U hiljadama EUR 31. decembar 2017.
Gotovina i depoziti po viđenju	104.104	243.825
Kratkoročno oročeni plasmani kod stranih banaka	434.123	223.312
	<u>538.227</u>	<u>467.137</u>

36. DOGAĐAJI NAKON DATUMA ISKAZA O FINANSIJSKOJ POZICIJI

Nije bilo značajnih događaja posle datuma iskaza o finansijskoj poziciji koji bi zahtjevali obelodanjivanje u napomenama uz priložene finansijske iskaze Banke za 2018. godinu.

37. SUDSKI SPOROVI

Na dan 31. decembar 2018. godine protiv Banke se vodi nekoliko sudske sporova od strane pravnih i fizičkih lica.

Povremeno i u okviru normalnog poslovanja CBCG prima zahtjeve za nadoknadu šteta. Na osnovu sopstvene procjene i procjene internih profesionalnih savjeta, Rukovodstvo Centralne banke je mišljenja da može doći do gubitaka po osnovu sudskega procesa i shodno tome, rezervisanje po tom osnovu je sadržano u ovim finansijskim iskazima, u iznosu od EUR 332 hiljade, sa stanjem na dan 31. decembra 2018. godine.

Na osnovu mišljenja Direkcije za pravne poslove da postoji rizik gubitka sporova, CBCG je u 2018. godini iskazala troškove rezervisanja u iznosu od EUR 15 hiljada (Napomena 13).

38. DEVIZNI KURSEVI

Zvanični kursevi valuta koji su korišćeni za preračun deviznih pozicija iskaza o finansijskoj poziciji u EUR na dan 31. decembra 2018. i 31. decembra 2017. godine bili su:

	31. decembar 2018.	31. decembar 2017.
USD	1,14540	1,1993
CHF	1,12270	1,1702
GBP	0,90273	0,8872
SDR	1,21424	1,1874

Potpisano u ime Centralne banke Crne Gore, dana 28. marta 2019. godine

dr Valentina Ivanović dr Radoje Žugić
Direktor Direkcije za finansije, računovodstvo i Gouverner Centralne banke Crne Gore
kontroling

